



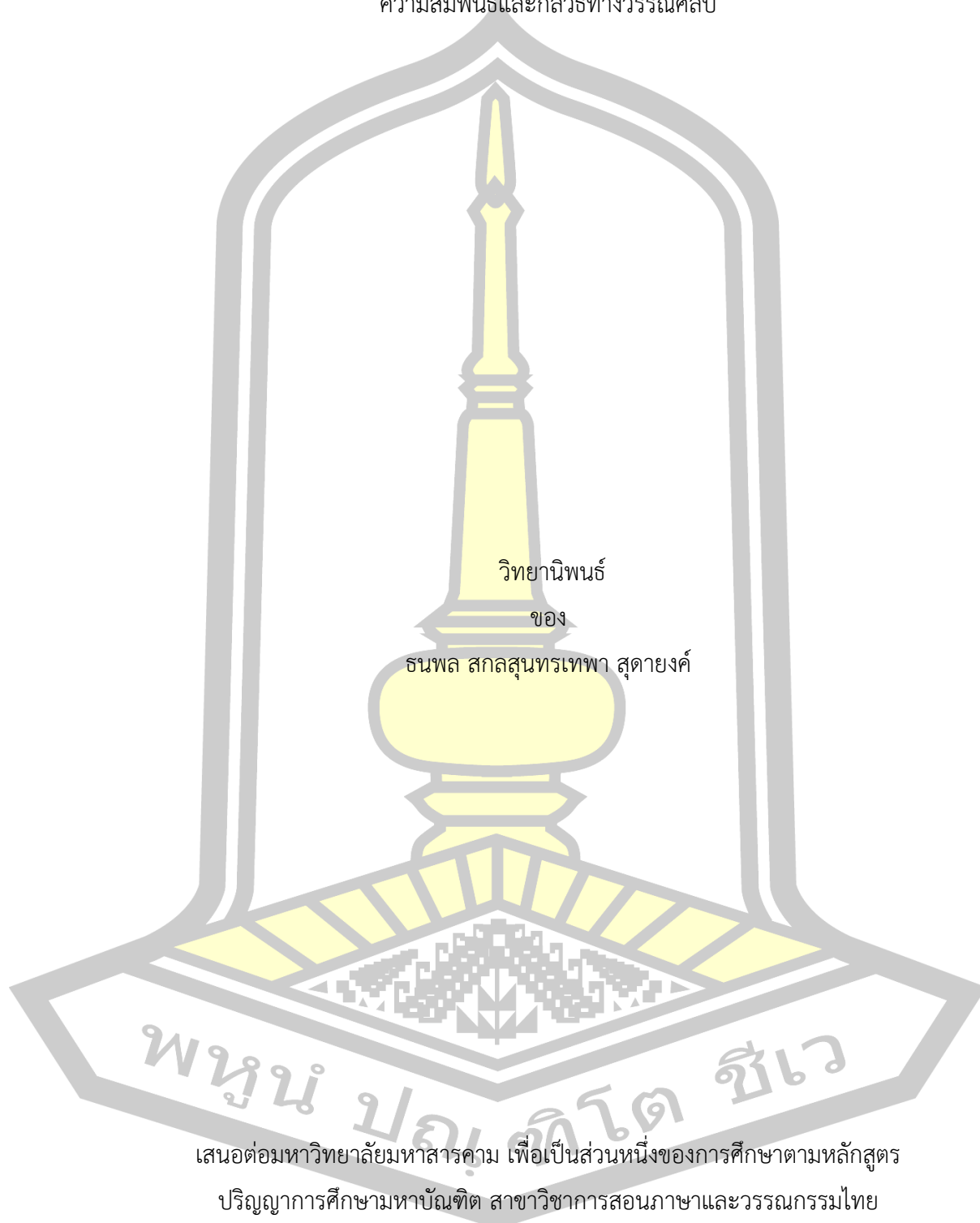
วรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย:
ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์

วิทยานิพนธ์
ของ
ธนพล สกลสุนทรเทพา สูดายงค์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
พฤษภาคม 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

วรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย:
ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์



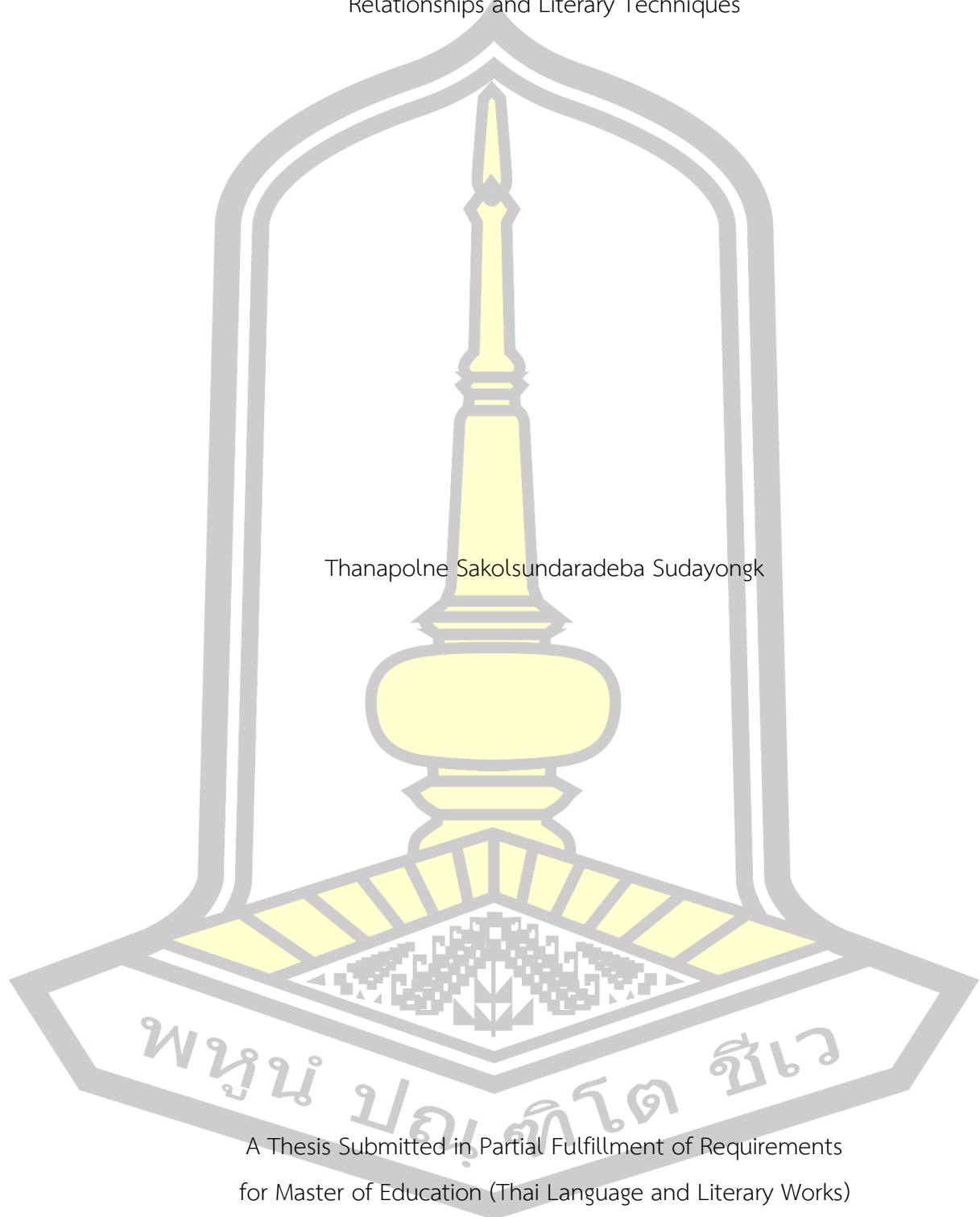
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย

พฤษภาคม 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Isan Didactic Literature and Didactic Literature in Thai Language Textbooks:
Relationships and Literary Techniques

Thanapolne Sakolsundaradeba Sudayongk



A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Education (Thai Language and Literary Works)

November 2024

Copyright of Mahasarakham University



คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของว่าที่ร้อยตรีธนพล สกล
สุนทรเทพา สูดายงค์ แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิติร์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. ณัฐกฤตา นามมนตรี)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. กীরติ ธนะไชย)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. กัลยา กุลสุวรรณ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิติร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	วรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์		
ผู้วิจัย	ธนพล สกลสุนทรเทพา สุตยาพงศ์		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณัฐกฤตา นามมนตรี		
ปริญญา	การศึกษามหาบัณฑิต	สาขาวิชา	การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2567

บทคัดย่อ

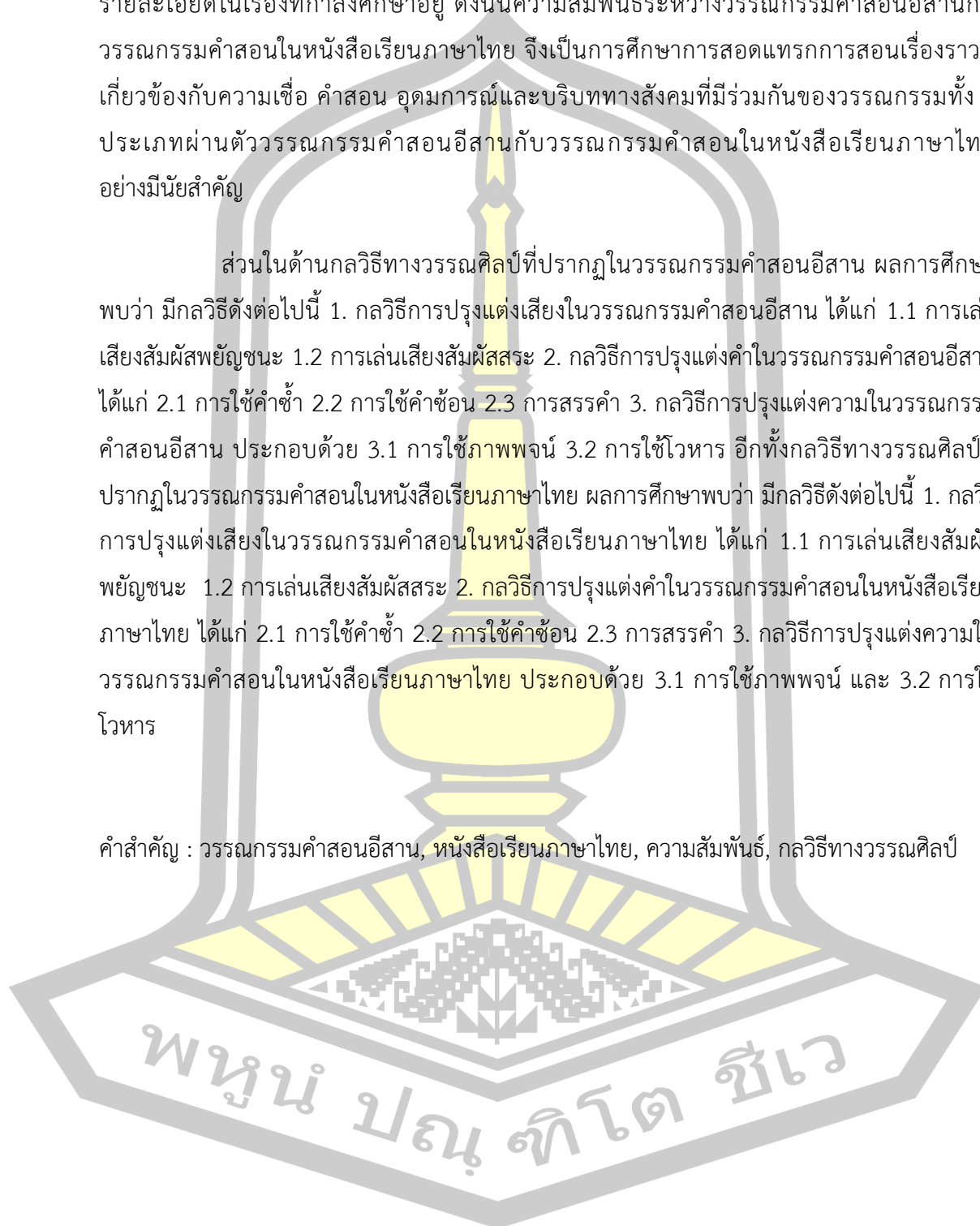
วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย และศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทย โดยศึกษาจากหนังสือทั้งหมด 2 ประเภท ได้แก่ หนังสือวรรณกรรมคำสอนอีสาน จำนวน 14 เล่ม และหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยพื้นฐานชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 21 เล่ม โดยใช้แนวคิด ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม และกลวิธีทางวรรณศิลป์

ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาความสัมพันธ์ของวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีลักษณะร่วมของความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยในการสืบทอดความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้เป็นหลักในการยึดเหนี่ยวให้มีความเชื่อ กำลังใจ ศรัทธาต่าง ๆ อันก่อให้เกิดแรงขับเคลื่อนทางศาสนาที่ตามมาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น การใช้ศาสนาในการตอบคำถามที่มนุษย์ไม่สามารถให้คำตอบได้ การอวยพร การสวดภาวนา เพื่อความสงบ สบายใจ อีกทั้งศาสนายังเป็นบ่อเกิดแห่งอุดมการณ์ต่าง ๆ และคำสอนอีกเป็นจำนวนมากจึงมีการสอดแทรกการสอนความเชื่อทางศาสนาไว้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทย 2. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม เนื่องจากการสอดแทรกคำสอนลงในวรรณกรรมหรือแบบเรียน เป็นการทำให้คำสอนค่อย ๆ ถูกซึมซับเข้าไปยังผู้เรียนผ่านเรื่องราว หรือบทเรียนต่าง ๆ อย่างแนบเนียนและด้วยถ้อยคำ สัมผัสที่คล้องจอง และความไพเราะทำให้วรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยมีการสอดแทรกคำสอนไปในวรรณกรรมดังกล่าว เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมที่ดีหรือใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามที่สังคมคาดหวังไว้ และ 3. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต เป็นสิ่งที่วรรณกรรมทุกประเภทต้องมีการกล่าวถึง เนื่องจากการจะเล่าเรื่องใด หรือนำเข้าสู่เนื้อหาต้องมีการทำให้ผู้อ่าน ผู้เรียน หรือผู้ที่ศึกษาเกิดประสบการณ์ร่วม หรือทำความเข้าใจกับ

บริบทที่ผู้เขียนต้องการสื่อ หรือเล่าเรื่องนั้น ๆ และที่ทำให้ผู้เรียนได้ทราบประวัติความเป็นมา รายละเอียดในเรื่องที่กำลังศึกษาอยู่ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย จึงเป็นการศึกษาการสอดแทรกการสอนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ คำสอน อุดมการณ์และบริบททางสังคมที่มีร่วมกันของวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภทผ่านตัววรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย อย่างมีนัยสำคัญ

ส่วนในด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ผลการศึกษาพบว่า มีกลวิธีดังต่อไปนี้ 1. กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ได้แก่ 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ 1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ 2. กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ได้แก่ 2.1 การใช้คำซ้ำ 2.2 การใช้คำซ้อน 2.3 การสรรคำ 3. กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ประกอบด้วย 3.1 การใช้ภาพพจน์ 3.2 การใช้โวหาร อีกทั้งกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ผลการศึกษาพบว่า มีกลวิธีดังต่อไปนี้ 1. กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้แก่ 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ 1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ 2. กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้แก่ 2.1 การใช้คำซ้ำ 2.2 การใช้คำซ้อน 2.3 การสรรคำ 3. กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ประกอบด้วย 3.1 การใช้ภาพพจน์ และ 3.2 การใช้โวหาร

คำสำคัญ : วรรณกรรมคำสอนอีสาน, หนังสือเรียนภาษาไทย, ความสัมพันธ์, กลวิธีทางวรรณศิลป์



TITLE	Isan Didactic Literature and Didactic Literature in Thai Language Textbooks: Relationships and Literary Techniques		
AUTHOR	Thanapolne Sakolsundaradeba Sudayongk		
ADVISORS	Assistant Professor Nutkritta Nammontree , Ph.D.		
DEGREE	Master of Education	MAJOR	Thai Language and Literary Works
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2024

ABSTRACT

The purposes of this thesis aims to examine the relationship between Isan didactic literature and didactic literature in Thai language textbooks. In addition, it seeks to analyze the literary techniques present in both Isan didactic literature and Thai language textbooks. The study sheds light on two categories of books: 14 volumes of Isan didactic literature and 21 Thai language textbooks for primary (Grade 1) through secondary (Grade 12) education. The study's framework was the relationships between literature and literary techniques.

The study results revealed that examining the relationship between Isan didactic literature and didactic literature in Thai language textbooks mutually shared characteristics in a variety of aspects of their relationships, including: 1) Serving as didactic literature that supports in the dissemination of religious beliefs because religion is highly regarded as a fundamental source of faith, encouragement, and devotion for individuals. This fosters diverse forms of religious motivation, including using religious principles to address questions beyond human comprehension, which bestowing blessings, and engaging in praying for serenity and solace. Furthermore, religion is a source of a plethora of ideologies and numerous teachings, which are woven into the literature to impart religious beliefs. This integration greatly enables learners to internalize the diverse beliefs inherent in Thai society. 2) Serving as

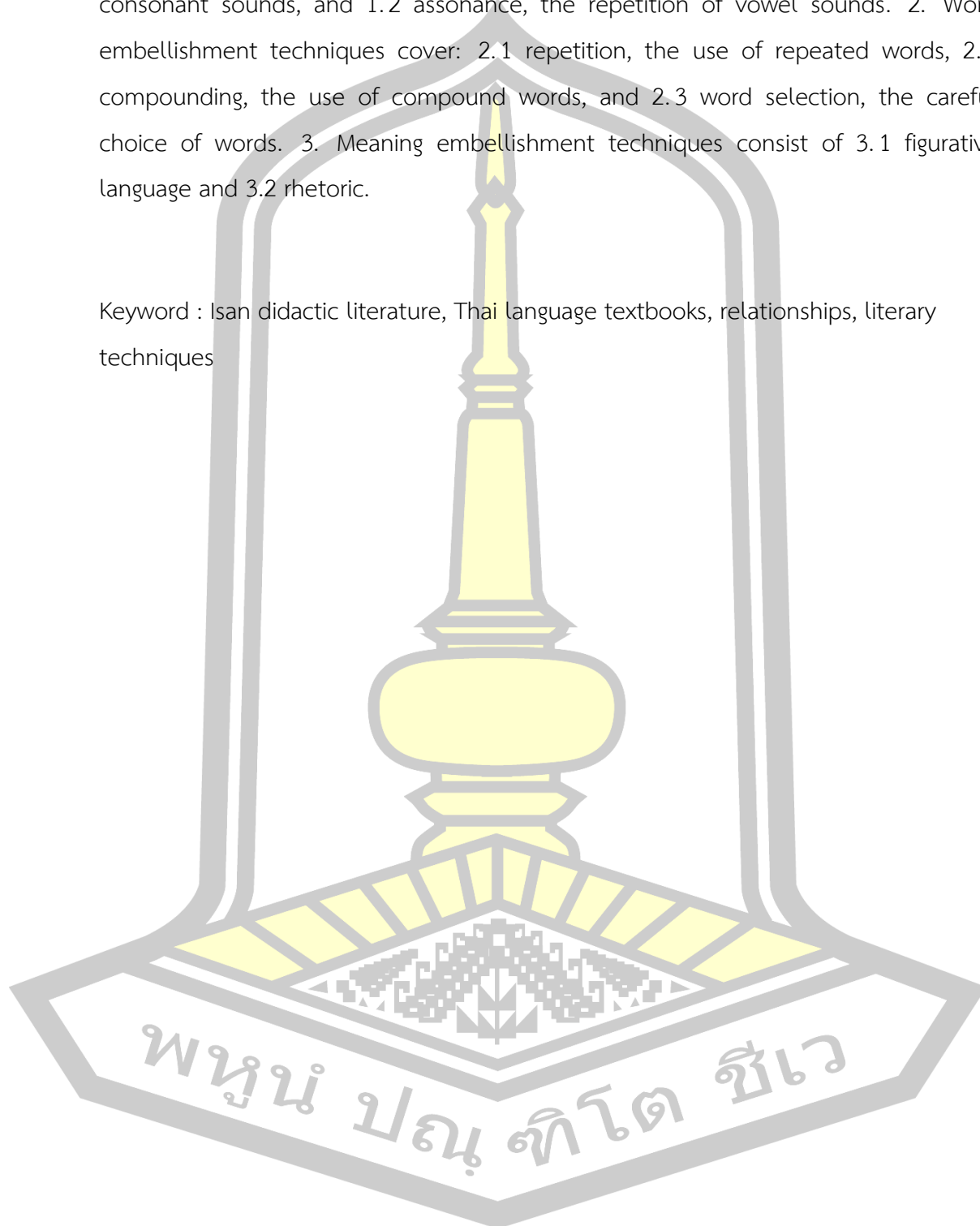
didactic literature that educates members of society, the embedding of moral teachings within literature or textbooks allows these teachings to be gradually absorbed by learners through stories or lessons in a seamless and subtle manner. With the use of harmonious, rhythmic language and eloquent phrasing in Isan didactic literature and didactic literature in Thai language textbooks enhances the integration of moral guidance within these texts. This stylistic approach encourages learners to cultivate positive behaviors or follow the standards of conduct expected by society. 3) Serving as didactic literature that reflects the way of life and societal norms of the past is a characteristic essential to all types of literature. Regarding narrating any story or presenting content effectively, it is of important to create mutual and shared experiences or to immerse readers, learners, or scholars in the context that the author seeks to portray and enables learners to gain insight into the historical background and details of the subject under study. Hence, the relationship between Isan didactic literature and didactic literature in Thai language textbooks represents a learning form embedded with the integration of teachings related to beliefs, moral principles, and shared social contexts found in both types of didactic literature through Isan didactic literature and didactic literature in Thai language textbooks in a significant manner.

As for the literary techniques found in Isan didactic literature, the study reveals the following techniques: 1. The sound embellishment techniques in Isan didactic literature include 1.1 alliteration, which involves the repetition of consonant sounds, and 1.2 assonance, which involves the repetition of vowel sounds. 2. Techniques of word embellishment in Isan didactic literature include 2.1 repetition, the use of repeated words, 2.2 compounding, the use of compound words, and 2.3 word selection, the careful choice of words. 3. Techniques of meaning embellishment in Isan didactic literature include 3.1 figurative language and 3.2 rhetoric.

In terms of the literary techniques found in didactic literature in Thai language textbooks are as follows: 1. Sound embellishment techniques in didactic

literature within Thai language textbooks include 1.1 alliteration, the repetition of consonant sounds, and 1.2 assonance, the repetition of vowel sounds. 2. Word embellishment techniques cover: 2.1 repetition, the use of repeated words, 2.2 compounding, the use of compound words, and 2.3 word selection, the careful choice of words. 3. Meaning embellishment techniques consist of 3.1 figurative language and 3.2 rhetoric.

Keyword : Isan didactic literature, Thai language textbooks, relationships, literary techniques



กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากหลาย ๆ ท่านและหลาย ๆ ด้าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐฤตา นามมนตรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยมาโดยตลอดทั้งคอยให้กำลังใจ มอบความรักความเมตตา ความกรุณา เสียสละเวลาอันมีค่ามาให้คำปรึกษาเพื่อการพัฒนางานได้ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา วรรณกิตร์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติ ณะไชย กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงงานวิจัยนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ ขอกราบระลึกพระคุณท่านคณาจารย์ประจำหลักสูตรการสอนภาษาและวรรณกรรมไทยทุกท่าน รวมถึงบูรพคณาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีทุกท่าน รองศาสตราจารย์ ดร.นิศานาจอ โสภภาพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติราช พงษ์เฉลียว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กอบชัย รัฐอุบล อาจารย์กนกศักดิ์ ธานี และ อาจารย์กัญญา ธานี ที่คอยผลักดันให้การสนับสนุนมอบขวัญและกำลังใจตลอดมา อีกทั้งคุณครูทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทสรรพวิทยาในทุก ๆ ด้าน ทั้งศาสตร์และศิลป์ในทุก ๆ แขนง ให้แก่ข้าพเจ้า มาตั้งแต่อดีตจนถึงในปัจจุบัน

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรรุ่นพี่ 65 รุ่นดาวลูกไก่ทั้ง 7 คน ที่จับมือกันข้ามผ่านในทุกปัญหาและอุปสรรค ทุกความช่วยเหลือของทุก ๆ คนตลอดระยะเวลา 2 ปีที่ได้รู้จักกันมา รวมไปถึงผู้ที่อยู่เคียงข้างกับข้าพเจ้าตลอดมา นั่นคือ นางสาวแจ่มจันทร์ อาริจิตร์ เพื่อนที่คอยให้คำปรึกษา ช่วยอ่าน ตรวจสอบคำถูกผิด นายภิญโญ พรหมสวัสดิ์ และนายสรศักดิ์ สุวรรณพันธ์ ผู้คอยปลุกไฟในการทำงานของข้าพเจ้าให้ลุกโชน คอยดูแลว่ากล่าวตักเตือน ช่วยอ่านและตรวจการใช้คำ การใช้ภาษา

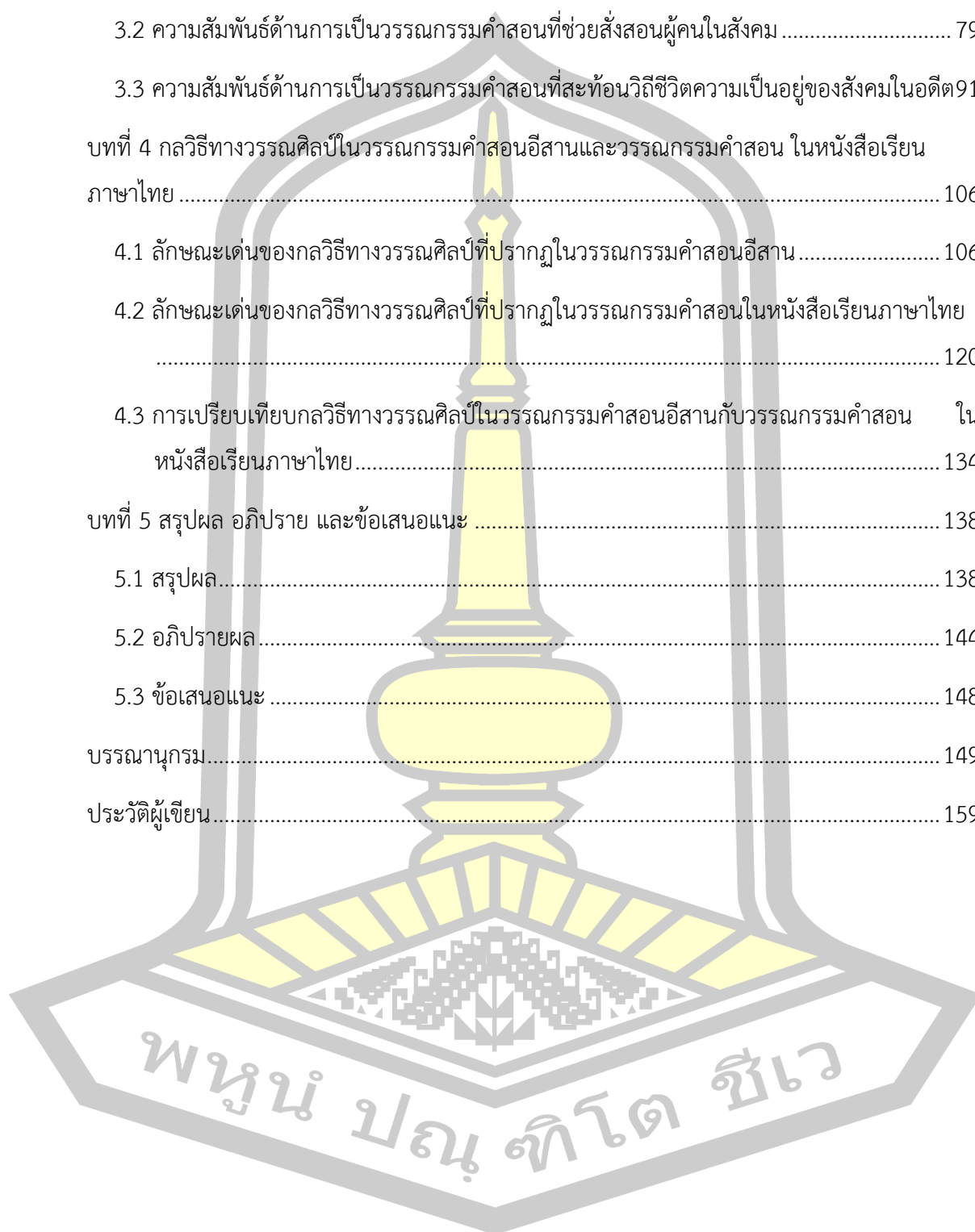
สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณครอบครัวอันเป็นที่รักและเคารพของข้าพเจ้า ที่คอยให้คำปรึกษา การสนับสนุน รวมไปถึงผู้ที่ให้ความช่วยเหลือข้าพเจ้าในด้านอื่น ๆ ได้แก่ โรงเรียนสมเด็จพระพรหมญาณิศาจารย์ ชินวโร นายทฤษฎ์ บุญหนุน นายศุภวิชญ์ ไตรบรรจพพงศ์ นางสาวชนิดา คำมงคล นางสาวเมษชิตา พินยศ นางสาวนุชจริยา จันทร์ลาพันธ์ นางสาวอรอนงค์ อาริย์วงศ์ นางสาวกมลชนก อิศระภักดี ร้านเอือนहुผ้าไทย สถาบันสอนพิเศษตั้งใจดี ตลอดจนทีมงานปรมัตถ์ทุกคน ที่ให้กำลังใจเป็นอย่างดีตลอดมา ด้วยมโนการวะและไมตรีจิตต์แต่ทุกท่าน (ธานประทีป)

ธนพล สกลสุนทรเทพา สุดาหยค์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ณ
สารบัญ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ความสำคัญของการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	3
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	8
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน	10
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนภาษาไทย.....	25
2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม	32
2.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางวรรณศิลป์.....	42
บทที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียน ภาษาไทย	54

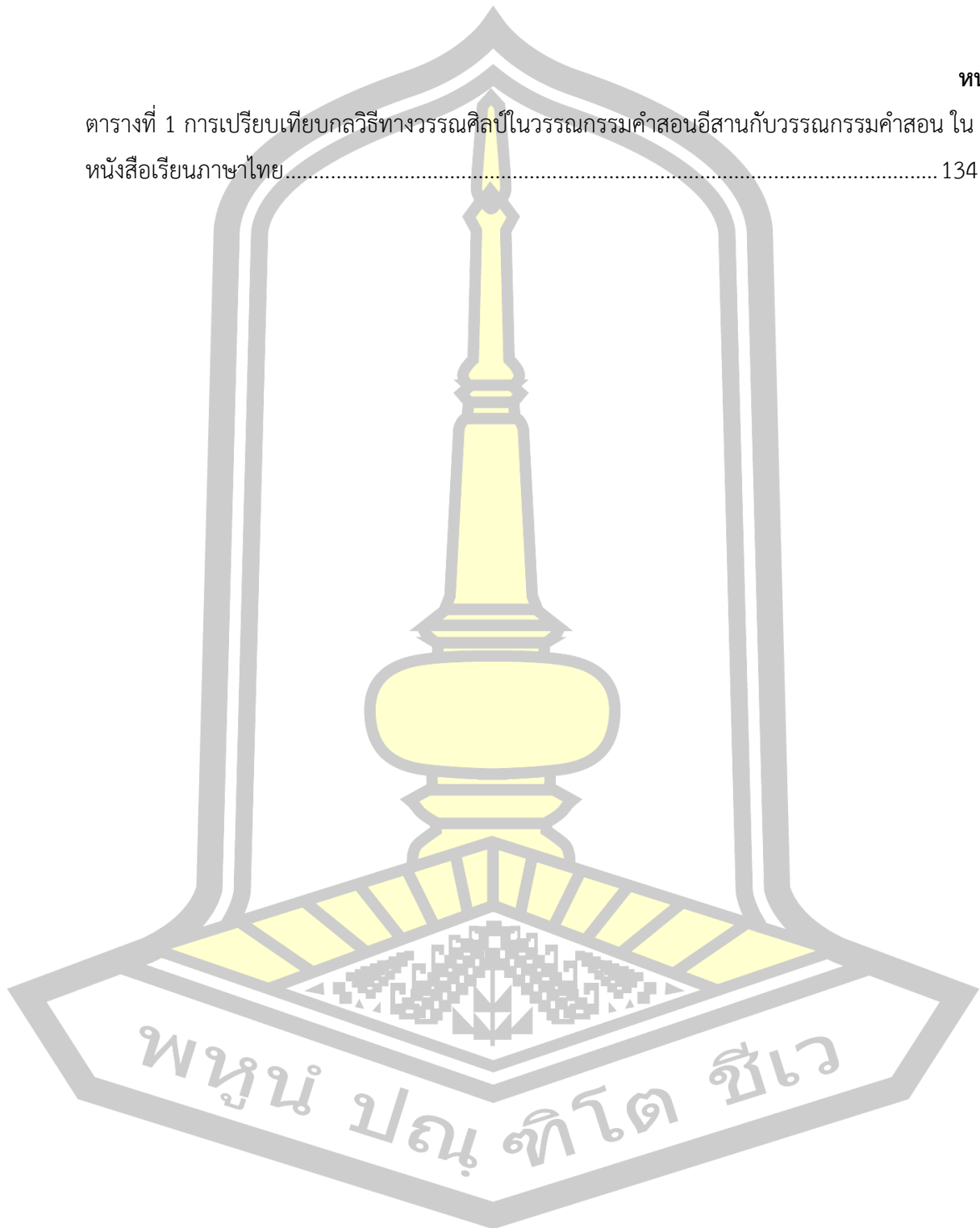
3.1 ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสืบทอดความเชื่อทางศาสนา	54
3.2 ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม	79
3.3 ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต	91
บทที่ 4 กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทย	106
4.1 ลักษณะเด่นของกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน	106
4.2 ลักษณะเด่นของกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย	120
4.3 การเปรียบเทียบกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทย	134
บทที่ 5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	138
5.1 สรุปผล	138
5.2 อภิปรายผล	144
5.3 ข้อเสนอแนะ	148
บรรณานุกรม	149
ประวัติผู้เขียน	159



สารบัญตาราง

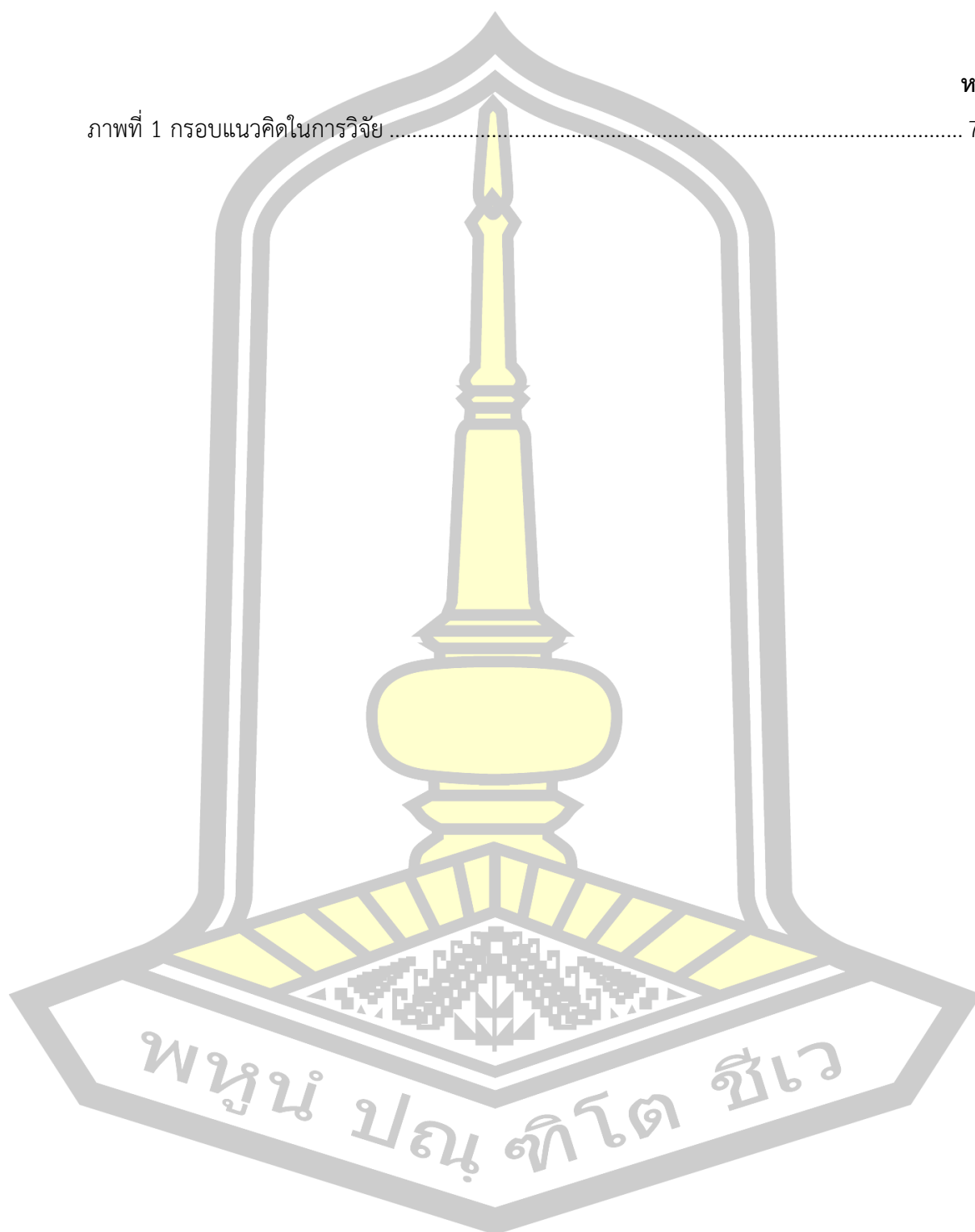
หน้า

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอน ใน
หนังสือเรียนภาษาไทย..... 134



สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7



บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

วรรณกรรมคำสอน เป็นวรรณกรรมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ สร้างสำนึกที่ดีให้ใช้ชีวิตอย่างมีความหมายและสร้างสังคมที่ดี ดังที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2532) ได้แสดงทรรศนะว่า วรรณกรรมคำสอน มีจุดมุ่งหมายเบี่ยงปลายคือมุ่งให้เกิดผลทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้อ่าน แก่วงศ์ตระกูลและสังคม หลักคำสอนจึงเป็นเกณฑ์กำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ควรทำ และไม่ควรทำ เกณฑ์ที่กำหนดมีทั้งเกณฑ์ที่เป็นจริงและเป็นอุดมคติ หลักคำสอนเหล่านั้น มีบทบาทในการกำหนดบุคลิกภาพ และลักษณะพฤติกรรมหลายด้าน อีกทั้ง จารุวรรณ ธรรมวัตร (2532) ยังได้กล่าวถึงวรรณกรรมคำสอนอีสานไว้ว่า เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญกับชาวอีสานตั้งแต่เกิดจนตาย ใช้เป็นแนวในการดำเนินชีวิต เป็นข้อกำหนด กฎ ระเบียบ จารีต ประเพณี สิ่งที่ควรหรือไม่ควรปฏิบัติ ดังที่ ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน คือ การเคร่งต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบต่อมาแต่ครั้งโบราณเรียกตามภาษาถิ่นอีสานว่า ฮีต คลอง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของสังคมและพฤติกรรมของปัจเจกชน ใครไม่ปฏิบัติตามถือเป็นผิดเป็นชั่วอย่างชัดเจนไม่มีข้อยกเว้น คนทุกวัยจะต้องดำเนินชีวิตตามฮีต คลอง ดังคำสอนที่ว่า “ครั้นแม่นเฌงยามคำให้คิดฮ่ำในคลอง เฌงยามแลงให้คิดตรงในฮีต ฮีตแบบบ้านบุราณ เฒ่าอย่าลืโล อย่าลืโลลิ้มแก้วของแพงตั้งแต่ปู่ ของเก่าเฒ่าบูพื้มอย่าลืโลลิ้มบ่ควร แท้แล้ว ” (กาพย์ยาสอนหลาน) ดังที่ ธวัช ปุณโณทก (2537) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนอีสานเป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่อุดมไปด้วยนัยสำคัญต่าง ๆ ที่แฝงเร้นด้วยความหมายทางวัฒนธรรมเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่ง ผ่านการสร้างสรรคผ่านตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานประเภทต่าง ๆ วรรณกรรมคำสอนของอีสานมีอิทธิพลไม่น้อยกว่าวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านจะเชื่อฟังคำสอนในวรรณกรรมเหล่านี้ประดุจดังกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ค่อยมีผู้ประพฤติดิจจาริตประเพณีเพราะเกรงใจผีบ้าง จะชะล่าบ้าง จะขวงบ้าง โดยวรรณกรรมคำสอนอีสาน ที่พบในชีวิตประจำวันมีจำนวนมาก ในสังคมอีสาน นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมคำสอนของภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน เช่น วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ วรรณกรรมคำสอนภาคเหนือ วรรณกรรมคำสอนภาคกลาง โดยเฉพาะวรรณกรรมแบบเรียนภาษาไทย หรือหนังสือเรียนภาษาไทย ที่มีหลักคำสอนที่หลากหลายและคล้ายคลึงกัน

หนังสือเรียนภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- มัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นหนังสือเรียนที่สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานดำเนินการจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.

2551 โดยปรับปรุง และพัฒนาจากหนังสือเรียนตามหลักสูตรเดิมให้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรปัจจุบัน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษา งานเขียนหลากหลายเพื่อสังเกตและเข้าใจลักษณะของภาษาไทยสามารถใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือสื่อความคิด ความรู้สึก และจินตนาการ นำไปสื่อสารในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ฝึกกระบวนการคิด ในมิติต่าง ๆ ส่งเสริมให้มนัสรักการอ่าน นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงทักษะทั้ง 4 คือ การฟัง การดู การอ่านและการเขียน ปลุกฝังวัฒนธรรมทางภาษา ความเป็นชาติ ความเป็นคนดีของสังคมไทยและสังคมโลก รวมทั้งสามารถนำความรู้ ความคิดไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ตลอดจนพัฒนาตนเอง ตามค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563) นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกความคิดความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี อันดีงาม เช่นเดียวกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน

วรรณกรรมคำสอนอีสานมีลักษณะสัมพันธ์สอดคล้องกันกับวรรณกรรมคำสอนภาคกลาง เนื่องจากการมาถึงของการศึกษาที่มาพร้อมกับวรรณกรรมต่าง ๆ แต่จะถูกปรับหรือถูกแต่งขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมโดยถูกปรับเปลี่ยนตามบริบทของสังคมที่แตกต่างกันไป โดยมีตั้งแต่ชื่อเรื่อง การเรียบเรียงคำสอน กลวิธีทางวรรณศิลป์ รวมไปถึงเนื้อหาคำสอน ดังตัวอย่างเช่น โลกนิติคำกาพย์ กับโคลงโลกนิติ ที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจิตร ชันมัธยมศึกษาปีที่ 1 และในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งโลกนิติคำกาพย์มีการประพันธ์แปลดัดแปลงมาจากภาษาบาลี ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า “*เฮาจักแต่งแปลจากบาลี ในคัมภีร์ชื่อโลกะนิติ*” (โลกนิติคำกาพย์ภาษาลาว) เช่นเดียวกับที่ กรมศิลปากร (2514) กล่าวว่า โคลงโลกนิติ นี้เป็นสุภาษิตเก่าแก่ แต่งมาแต่โบราณครั้งกรุงเก่า เดิมนักปราชญ์ผู้แต่งเที่ยวเลือกหาคาถาสุภาษิตภาษาบาลี และสันสกฤตอันมีอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ คือ คัมภีร์โลกนิติ คัมภีร์โลกนัย ตลอดจนคัมภีร์พระธรรมบท เลือกคาถาสุภาษิตเหล่านั้นมาดัดแปลงแปลแต่งเป็นคำโคลงไปทุก ๆ คาถา รวมเป็นร้อยเรียงกว่า โคลงโลกนิติ เป็นสุภาษิตที่นับถือกันมาช้านาน อีกทั้งเนื้อหาคำสอนยังมีความสอดคล้องกันอีกด้วย เช่น “*ให้ซอมดูคน พาลคนถ้อย ปากอ่อยฟังม่วนฟังใส ภายในใจมันขมมันเบื่อ คือหมากเดื่อภายนอกสุกใส ส่วนภายในแต่หนอนแมงหวี่*” (โลกนิติคำกาพย์ภาษาลาว) และ “*ผลเดื่อเมื่อสุกไซ้ มีพรรณ ภายนอกแดงดูฉ่ำ ชาติบ้าย ภายในย้อมแมลงวัน หนอนบ่อน ดูตั้งคนใจร้าย นอกนั้นดูงาม*” (โคลงโลกนิติ: วรรณคดีลำนำ ป.5) นอกจากนี้ยังปรากฏคำสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการสั่งสอนผู้คนในสังคมประเภทเดียวกัน เช่น พระยาคำกองสอนไพร่ กาพย์ปฐมนิเทศ ย่าสอนหลานกับสุภาษิตพระร่วง สุภาษิตสอนเด็ก สุภาษิตสอนหญิง โคลงสุภาษิต ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย มีเนื้อหาคำสอนที่คล้ายคลึงกันแต่แตกต่างกันที่บริบท เช่น “*คันแน่นเว้าถึกข้อ เขาสีน้ำกอลอนำ เขาสีแถมสมภาร ผ่านครองเมืองบ้าน เขาสีเอาหลานขึ้น คานหามแอะแอ่น คันแน่นเว้าแน่นแล้ว สิดั่งขึ้นดั่งบั้งไฟ*” (ย่าสอนหลาน) ที่เป็นการสอนเรื่องการพูด ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เช่น

“จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น อย่าตะคั่นตะคอกให้เคืองหู ไม่ควรพูดอ้ออิงขึ้นมึงกู คนจะหลั่งเหงื่อไม่
ขามใจ” (สุภาพิตสอนหญิง: วรรณคดีลำนำน ป.6) เป็นต้น

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทย มีความ
สอดคล้องกันอย่างหลากหลายมิติ เช่น การเป็นแม่แบบในการช่วยพัฒนาผู้คนให้ดำเนินไปตามความ
คาดหวังของสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดไว้
โดยความสัมพันธ์ของวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมภาคกลาง ธวัช ปุณโณทก (2537)
กล่าวว่า ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมคำสอน มีลักษณะเหมือนกับโคลงโลกนิติ สุภาพิตสอนหญิง
ของภาคกลาง จำนวนภาษิตของวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้จะอยู่ในความทรงจำของชาวอีสานอย่างยิ่ง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนใน
หนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ เพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องเชื่อมโยง
ด้านบริบททางสังคมวัฒนธรรมคำสอนและกลวิธีการนำเสนอคำสอนที่มีความสัมพันธ์กัน
อย่างมีนัยสำคัญ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน
ในหนังสือเรียนภาษาไทย

1.2.2 เพื่อศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน
ในหนังสือเรียนภาษาไทย

1.3 ความสำคัญของการวิจัย

1.3.1 ทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน
ในหนังสือเรียนภาษาไทยได้

1.3.2 ทำให้ทราบกลวิธีทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน
ในหนังสือเรียนภาษาไทยได้

1.3.3 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาภาษาไทย ร่วมกับการ
บูรณาการตามหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้วรรณกรรมคำสอนอีสานเป็นฐาน

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับสัมพันธ์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับ
หนังสือเรียนภาษาไทย โดยใช้หนังสือทั้งหมด 2 ประเภท ได้แก่

1.4.1 หนังสือวรรณกรรมคำสอนอีสาน จำนวน 14 เล่ม ได้แก่

- 1) โลกนิติคำภายภาษาลาว โดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ฉบับ ปี พ.ศ. 2512
- 2) ญาคำกอง (สอนไพร่) โดย พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ฉบับ ปี พ.ศ. 2513
- 3) ฮีตสิบสอง-คลองสิบสี่ โดย สาร สาระทัศนันทน์ ฉบับ ปี พ.ศ. 2522
- 4) กาพย์ปู่สอนหลานและหลานสอนปู่ โดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ฉบับ ปี พ.ศ. 2524
- 5) นานาปัญหา โดย อาจารย์ จันทา (ใหม่) ฉบับ ปี พ.ศ. 2526
- 6) ท้าวคำสอน โดย พรชัย ศรีสารคาม ฉบับ ปี พ.ศ. 2527
- 7) ธรรมดาสอนโลก โดย ประมวล พิมพ์เสน ฉบับ ปี พ.ศ. 2529
- 8) ย่าสอนหลาน โดย ปรีชา พิณทอง ฉบับ ปี พ.ศ. 2529
- 9) เรียงถ้อยร้อยผญา โดย พรชัย ศรีสารคาม ฉบับ ปี พ.ศ. 2536
- 10) กาละนับมือส่วย โดย สวิง บุญเจิม ฉบับ ปี พ.ศ. 2539
- 11) มรดกอีสาน โดย สวิง บุญเจิม ฉบับ ปี พ.ศ. 2539
- 12) ปฐมกัป/ขุนบุรม โดย พระครูสุเทพสารคุณ ฉบับ ปี พ.ศ. 2546
- 13) อินทียาณสอนโลก โดย อุดร จันทวัน ฉบับ ปี พ.ศ. 2549
- 14) พระยาสอนไพร่ โดย ประมวล พิมพ์เสน และสุนทร แพงพุท ฉบับ ปี พ.ศ. 2557

1.4.2 หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยพื้นฐาน โดยใช้หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 21 เล่ม โดยจำแนกวรรณกรรมคำสอนที่มีเนื้อหาสอดแทรกในหนังสือเรียนภาษาไทยเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

- 1) วรรณกรรมคำสอนที่มีเนื้อหาสอดแทรกในหนังสือเรียนภาษาไทย
 - 1.1) โคลงโลกนิติ บทที่ 2 หนังสือวรรณคดีวิจักขณ์ ม. 1
 - 1.2) โคลงโลกนิติ บทที่ 6 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 5
 - 1.3) โคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ฯ บทที่ 6 หนังสือวรรณคดีวิจักขณ์ ม. 2
 - 1.4) ไตรภูมิพระร่วง ตอนมนุสสุภูมิ บทที่ 5 หนังสือวรรณคดีวิจักขณ์ ม. 6
 - 1.5) บทประพันธ์อธิบายสุภาษิต บทที่ 5 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 5
 - 1.6) เพลงยาวถวายโอวาท บทที่ 4 หนังสือเรียนวรรณคดีลำนํ้า ป.6
 - 1.7) มงคลสูตรคำฉันท์ บทที่ 7 หนังสือวรรณคดีวิจักขณ์ ม. 4
 - 1.8) สุภาษิตพระร่วง บทที่ 3 หนังสือวรรณคดีวิจักขณ์ ม. 1
 - 1.9) สุภาษิตสอนเด็ก บทที่ 4 หนังสือวิธีวิชา ม. 2
 - 1.10) สุภาษิตสอนหญิง บทที่ 4 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 6
 - 1.11) อิศรญาณภาษิต บทที่ 4 หนังสือวรรณคดีวิจักขณ์ ม. 3

2) วรรณกรรมประเภทอื่นที่มีเนื้อหาสอดแทรกคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

- 2.1) นิราศภูเขาทอง บทที่ 1 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 1
- 2.2) กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา บทที่ 4 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 1
- 2.3) กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน บทที่ 6 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 1
- 2.4) บทเสภาสามัคคีเสวก ตอน วิศวกรรมาและสามัคคีเสวก บทที่ 2 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 2
- 2.5) บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนนทก บทที่ 4 หนังสือวรรณคดี-วิจักษ์ ม. 2
- 2.6) กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า บทที่ 7 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 2
- 2.7) นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยหนีนางผีเสื้อสมุทร บทที่ 2 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 3
- 2.8) นมัสการมาตาปิตุคุณ และนมัสการอาจารย์คุณ บทที่ 1 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 4
- 2.9) นิราศนรินทร์คำโคลง บทที่ 4 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 4
- 2.10) มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก บทที่ 8 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 4
- 2.11) มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี บทที่ 1 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 5
- 2.12) เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา บทที่ 1 หนังสือวรรณคดี-วิจักษ์ ม. 5
- 2.13) คัมภีร์ฉันทศาสตร์ แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ บทที่ 4 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 5
- 2.14) สามัคคีเภทคำฉันท์ บทที่ 4 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 6
- 2.15) ขัตติยพันธกรณี บทที่ 6 หนังสือวรรณคดีวิจักษ์ ม. 6
- 2.16) เด็กเอ๋ยเด็กน้อย บทที่ 3 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 3
- 2.17) การผจญภัยของสุตสาคร บทที่ 1 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 4
- 2.18) น้ำผึ้งหยดเดียว บทที่ 2 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 4
- 2.19) ดวงจันทร์ของลำเจียก บทที่ 5 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 4
- 2.20) การเดินทางของพลายน้อย บทที่ 3 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 6
- 2.21) คีทสายเลือด บทที่ 5 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 6
- 2.22) รื่นเริงเพลงร้าว บทที่ 8 หนังสือวิวิธภาษา ม. 2
- 2.23) วันสงกรานต์ บทที่ 12 หนังสือภาษาพาที ป. 1
- 2.24) นอกเมือง...ในกรุง บทที่ 10 หนังสือภาษาพาที ป. 3

- 2.25) ขงดีในตำบล บทที่ 13 หนังสือภาษาพาที ป. 3
- 2.26) ขนมหอยไร่เทียมทาน บทที่ 1 หนังสือภาษาพาที ป. 4
- 2.27) ชีวิตที่ถูกเมิน บทที่ 5 หนังสือภาษาพาที ป. 4
- 2.28) วิถีชีวิตไทย บทที่ 16 หนังสือภาษาพาที ป. 5
- 2.29) วิชาเหมือนสินค้า บทที่ 3 หนังสือวรรณคดีลำนํ้า ป. 5
- 2.30) ออมไว้กำไรชีวิต บทที่ 2 หนังสือภาษาพาที ป. 4

* ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยกรองที่ปรากฏในหนังสือเรียนข้างต้น และนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมคำสอนอีสานที่กล่าวมาเท่านั้น

1.4.3 ข้อตกลงเบื้องต้น

งานวิจัยนี้จะใช้ข้อมูลต้นฉบับที่อ้างอิงถึง ใช้เป็น (ชื่อหนังสือ, ปีที่พิมพ์: หน้า) เพื่อสะดวกแก่การศึกษาค้นคว้า ตัวอย่างเช่น (วรรณคดีวิจิตร ม.1, 2564: 38)

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดที่เกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยได้แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังต่อไปนี้

1.5.1 กรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมคำสอน

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2519) ให้ความหมาย วรรณกรรมคำสอนว่า วรรณกรรมคำสอนได้แก่ วรรณกรรมที่มีเนื้อหามุ่งสอนจริยธรรม คติธรรม และแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม มีบทบาทในการควบคุมสังคมให้ดำเนินไปตามแนวทางที่เหมาะสมตามขนบธรรมเนียมแบบแผนจารีตของสังคมนั้น

1.5.2 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย

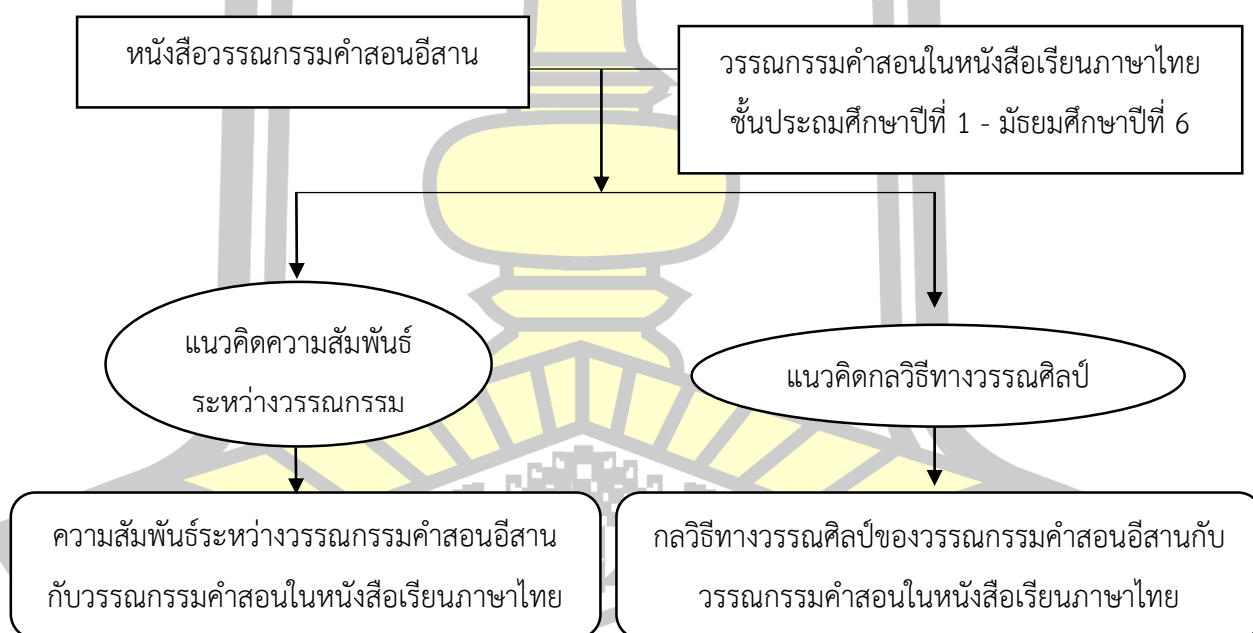
วัชรพล วิบูลย์ศรี (2561) กล่าวว่า หนังสือ เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้เรียน เป็นเครื่องมือที่มีทำหน้าที่ถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ที่จำเป็น ปลุกฝังค่านิยม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในฐานะสื่อการเรียนรู้ที่ใช้ในกระบวนการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งได้รวบรวมเนื้อหาและกิจกรรมต่าง ๆ ไว้เพื่อให้ผู้สอนและผู้เรียนทำความเข้าใจร่วมกัน อันจะนำไปสู่การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพในที่สุด ดังนั้น หนังสือเรียนจึงเป็นแหล่งรวบรวมประสบการณ์ ชีวิตของมนุษย์ ที่นำมาบันทึกไว้ด้วยกลวิธีทางภาษาเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านั้นไปสู่ผู้เรียนทั้งที่เกิดขึ้น ในอดีต ปัจจุบัน และคาดว่าจะเกิดในอนาคต

1.5.3 กรอบแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม โดย ธวัช ปุณโณทก (2560) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นการมองวรรณกรรมในฐานะตัวบทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับตัวบทอื่น ๆ โดยโครงเรื่องหรือเนื้อเรื่องของวรรณกรรมเหล่านั้นมีความเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่หรือมีเค้าโครงเรื่อง เนื้อหา แนวคิดเดียวกัน โดยที่กวีท้องถิ่น หรือนักปราชญ์ท้องถิ่นได้ประพันธ์ด้วย ฉันทลักษณ์ที่นิยมในภูมิภาคนั้น ๆ

1.5.4 กรอบแนวคิดเรื่องกลวิธีทางวรรณศิลป์

กลวิธีทางวรรณกรรม โดย ธเนศ เวศร์ภาดา (2549) กล่าวว่า กฤตยาการแห่งวรรณศิลป์ไทย หมายความว่า กระบวนการปรุงแต่งภาษาวรรณศิลป์ไทยให้บังเกิดซึ่งมนต์เสน่ห์แห่งการประพันธ์วรรณคดีใช้ภาษาเป็นวัสดุในการปรุงแต่งกวีจำเป็นต้องเรียนรู้ธรรมชาติของภาษาอย่างถ่องแท้ เพื่อจะได้เลือกใช้เสียง คำ โวหาร ซึ่งเป็นองค์ประกอบของภาษาเป็นเครื่องมือในการถักร้อยตัวบทให้สมบูรณ์ถึงพร้อมซึ่งความแจ่มชัด ความประณีต ความไพเราะ รวมทั้งมีความซับซ้อนในการส่งสารทางอารมณ์และความนึกคิดอันเข้มข้น



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยมีวรรณกรรมคำสอนอีสาน จำนวน 14 เล่ม หนังสือเรียนภาษาไทย จำนวน 21 เล่ม โดยวิธีการศึกษาค้นคว้า 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.6.1 ขั้นรวบรวมข้อมูล

- 1.6.1.1 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน
- 1.6.1.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนภาษาไทย
- 1.6.1.3 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม
- 1.6.1.4 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางวรรณศิลป์

1.6.2 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

- 1.6.2.1 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย
- 1.6.2.2 ศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

1.6.3 ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยโดยเรียบเรียงผลการวิจัย สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ โดยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 วรรณกรรมคำสอนอีสาน หมายถึง งานเขียนที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้สั่งสอนผู้คนในท้องถิ่นภาคอีสาน ได้แก่ โลกนิติคำกาพย์ภาษาลาว พญาคำทอง (สอนไพร่) ฮิตสิบสอง-คลองสิบสี่ กาพย์ปู่สอนหลานและหลานสอนปู่ ท้าวคำสอน ธรรมดาสอนโลก นานาปัญหา ย่าสอนหลาน เรียงถ้อยร้อยผญา กาละนับมือส่วย มรดกอีสาน ปฐมกัปป/ขุนบุรม อินทญาณสอนโลกและพระยาสอนไพร่

1.7.2 หนังสือเรียนภาษาไทย หมายถึง หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ

1.7.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมคำสอนอีสาน กับตัวบทวรรณกรรมที่อยู่ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยพื้นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-มัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้แก่ ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยในการสืบทอด

ความเชื่อทางศาสนา ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม และความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต

1.7.4 กลวิธีทางวรรณศิลป์ หมายถึง วิธีการเลือกใช้เสียง คำ โวหาร เพื่อให้ตัวบทสมบูรณ์ ชัดเจน ประณีต ไพเราะ รวมทั้งมีความซับซ้อนในการส่งสารทางอารมณ์และความรู้สึกที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน กับหนังสือเรียนภาษาไทยพื้นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-มัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้แก่ กลวิธีการปรุงแต่งเสียง กลวิธีการปรุงแต่งคำ และกลวิธีการปรุงแต่งความ



บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยใช้หนังสือภาษาไทยพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 21 เล่ม และหนังสือวรรณกรรมคำสอนอีสาน จำนวน 14 เล่ม โดยผู้วิจัยได้สืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น 4 ส่วน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนภาษาไทย

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางวรรณศิลป์

ในแต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของวรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอน ทรงศักดิ์ ปราศรัยวัฒนากุล (2519) ให้ความหมายวรรณกรรมคำสอนว่า วรรณกรรมคำสอนได้แก่วรรณกรรมที่มีเนื้อหามุ่งสอนจริยธรรม คติธรรม และแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของคน ในสังคม มีบทบาทในการควบคุมสังคมให้ดำเนินไปตามแนวทางที่เหมาะสมตามขนบธรรมเนียม แบบแผนจารีตของสังคมนั้น

สิทธา พินิจภูวดล (2515) กล่าวว่า วรรณคดีคำสอน หมายถึง วรรณคดีที่เขียนขึ้น โดยมีจุดประสงค์ที่จะสั่งสอนหลักการของศาสตร์ต่าง ๆ เป็นต้นว่า จริยศาสตร์ ปรัชญา หรือศิลปะ วรรณคดีประเภทนี้ ได้แก่ นิทานธรรมต่าง ๆ ซึ่งผู้แต่งได้รับความประทับใจจากเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน จากคำสั่งสอนศีลธรรมในศาสนาหรือจากความฉลาดหลักแหลมในการแก้ปัญหาของนักปราชญ์ ดังจะเห็นได้จาก นิทานชาดก นิทานธรรมบท สุภาษิตโลกนิติ สุภาษิตพระร่วง เป็นต้น

วรรณกรรมคำสอนอีสาน เป็นวรรณกรรมที่ใช้เป็นแนวในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ใช้เป็นข้อกำหนด กฎ ระเบียบ จารีต ประเพณี สิ่งที่ดีหรือไม่ควรปฏิบัติ ดังที่ ธีรช บุญโณทก (2537) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนอีสานเป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่อุดมไปด้วยนัยสำคัญต่าง ๆ ที่แฝง

เริ่มด้วยความหมายทางวัฒนธรรมเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่งผ่านการสร้างสรรค์ผ่านตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานประเภทต่าง ๆ วรรณกรรมคำสอนของอีสานมีอิทธิพลไม่น้อยกว่าวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านจะเชื่อฟังคำสอนในวรรณกรรมเหล่านี้ประดุจดังกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ค่อยมีผู้ประพจน์พิสดารตีประเพณีเพราะเกรงใจผีบ้าง จะชะล่าบ้าง จะขงบ้าง สอดคล้องกับ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2532) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอนว่า วรรณกรรมคำสอนมีจุดมุ่งหมายเบี่ยงปลายคือมุ่งให้เกิดผลทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้อ่าน แก่วงศ์ตระกูลและสังคม หลักคำสอนจึงเป็นเกณฑ์กำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ เกณฑ์ที่กำหนดนี้ทั้งเกณฑ์ที่เป็นจริงและเป็นอุดมคติ หลักคำสอนเหล่านั้นมีบทบาทในการกำหนดบุคลิกภาพ และลักษณะพฤติกรรมหลายด้าน โดยวรรณกรรมคำสอนอีสาน ที่พบในชีวิตประจำวันมีจำนวนมากในสังคมอีสาน เช่น การสอนให้ไม่ลืมตัว ให้รู้จักการวางตัว ประหยัดอดออม

จากการศึกษาความหมายของวรรณกรรมคำสอน สามารถสรุปได้ว่า วรรณกรรมคำสอน หมายถึง งานเขียนที่ถูกเขียนขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หรือเป็นข้อกำหนดให้แต่ละบุคคล ที่มีสถานะแตกต่างกันปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ควรยึดถือปฏิบัติ

2.1.2 ความสำคัญของวรรณกรรมคำสอน

ความสำคัญของวรรณกรรมคำสอน จารุวรรณ ธรรมวัตร (2528) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนมีจุดมุ่งหมายเบี่ยงปลาย คือ มุ่งให้เกิดผลทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้อ่าน แก่วงศ์ตระกูลและสังคม หลักคำสอนจึงเป็นเกณฑ์กำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ เกณฑ์ที่กำหนดนี้ทั้งเกณฑ์ที่เป็นจริงและเป็นอุดมคติ หลักคำสอนเหล่านั้นมีบทบาทในการกำหนดบุคลิกภาพ และลักษณะพฤติกรรมหลายด้านด้วยกัน คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในวรรณกรรมคำสอนนั้น พิจารณาได้สองลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั่วไปและความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติ ความสัมพันธ์ทั้ง 2 ลักษณะนี้มีหลายระดับ ทำให้การรวมตัวกันเป็นสังคมมีรูปลักษณะที่หนักแน่นมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั่วไปนั้นเป็นไปเพื่อมนุษย์จะได้พึ่งพาอาศัยกัน ผู้เข้มแข็งย่อมปกครองผู้อ่อนแอ ลักษณะการอยู่ร่วมกันนั้นวรรณกรรมเรื่องพระยาคำกองสอนไพร่กล่าวว่า อยู่กันเป็นช่วง เป็นคุ้มเป็นบ้านเมือง คนสิบคนมีหัวหน้าปกครองหนึ่งคน เป็นต้น

ส่วนความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาตินั้นลักษณะครอบครัวที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเป็นครอบครัวขนาดใหญ่มีความสัมพันธ์กันหลายระดับอย่างแน่นแฟ้น แนวปฏิบัติระหว่างกลุ่มเครือญาติกำหนดไว้ตามวัยและตามหน้าที่ เช่น คลองปู่ คลองย่า คลองตา คลองยาย คลองพ่อ คลองแม่ คลองลูก คลองหลาน คลองเฒ่า คลองเขย หลักคำสอนที่สำคัญมี 2 ลักษณะ คือ หลักจริยธรรมและ

หน้าที่ของแต่ละบุคคล หลักจริยธรรมในกลุ่มเครือญาติอาจพิจารณาได้ 2 ระดับ คือ หลักปฏิบัติของกลุ่มผู้เยาว์และผู้สูงอายุ แนวคิดเรื่องนี้ชี้ให้เห็นค่านิยมและโลกทัศน์ที่เพื่อนมนุษย์มีต่อกัน

2. สถานภาพของสตรี สถานภาพสตรีที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานประเภทคำสอน ฐานะวรรณกรรมมีทานมีแนวคิดที่สอดคล้องกัน คือ ฐานะของสตรีสูงเกือบทัดเทียมบุรุษ ภาพพจน์ของสตรีที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้น สตรีมีภาระหน้าที่ค่อนข้างจะหนักและมีสิทธิตามสมควร แม้ในวรรณกรรมรุ่นเก่าสตรีก็ได้รับการยอมรับไม่ยิ่งหย่อนกว่าบุรุษเช่นในเรื่องท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง สตรีเป็นกษัตริย์ครองเมืองได้เรื่องกาละเกดก็เช่นเดียวกัน สตรีได้รับมอบหมายให้เป็นแม่เมืองนั่งเมืองปกครองไพร่พลแทนบุรุษ และในกฎหมายโบราณดังที่ปรากฏในเรื่องพื้นขุนบรมราชาธิราชได้กล่าวไว้ว่าสตรีมีสิทธิในทรัพย์สินที่สามีหามาได้เช่นเดียวกับผู้เป็นสามี

3. โลกทัศน์เกี่ยวกับบุรุษ สถานภาพของบุรุษไม่ว่าในโลกแห่งความจริงหรือในโลกวรรณกรรมบุรุษ คือ พลเมืองชั้นหนึ่งเกิดมาเพื่อเป็นผู้นำครอบครัวและผู้นำสังคม คุณสมบัติที่ดีของบุรุษนั้นวรรณกรรมคำสอนให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติภายในเป็นอย่างมาก เช่น มีความรู้ดี มีศีลธรรมดี มีความขยันไม่เกียจคร้าน เป็นต้น คุณสมบัติภายนอก เช่น รูปร่าง ร่ารวย ตระกูลสูง มียศฐา บรรดาศักดิ์วรรณกรรมไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ส่วนใหญ่จะปฏิเสธพระเอกรูปร่างที่ไร้ศีลธรรมแต่กลับยกย่องพระเอกที่อัปลักษณ์แต่คุณธรรมสูงส่งแม้จะไม่เฉลียวฉลาดเท่าที่ควร ค่านิยมเกี่ยวกับบุรุษที่สังคมยกย่อง

4. คำสอนที่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจระดับพื้นฐาน เช่น การได้มาซึ่งปัจจัยสี่ ปัญหาการประกอบอาชีพบางประการ การใช้จ่ายโภคทรัพย์และการสะสมทุนรอนนั้น วรรณกรรมคำสอนกล่าวไว้มากพอควร เช่น การได้มาซึ่งอาหารเครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยนั้น วรรณกรรมคำสอนกล่าวไว้มากพอควร เช่น การได้มาซึ่งอาหารเครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยนั้น ได้จากการเสาะแสวงด้วยตนเองโดยทั้งหญิงและชายต่างเป็นแรงงานผลิตในภาคเกษตรกรรมที่สำคัญ การดำเนินชีวิตนั้น ความสำเร็จขึ้นอยู่กับความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านและรู้จักเก็บออมไม่หมกมุ่นในการพนัน การใช้จ่ายโภคทรัพย์นั้นส่วนหนึ่งสำหรับการให้ทานตามความเชื่อทางศาสนา ส่วนหนึ่งสำหรับการเกื้อกูลญาติมิตร เพื่อนพ้องและส่วนหนึ่งสำหรับการให้ทานตามความเชื่อทางศาสนา ส่วนหนึ่งสำหรับการเกื้อกูลญาติมิตร เพื่อนพ้องและส่วนหนึ่งสำหรับเลี้ยงตนเองวรรณกรรมคำสอนเน้นให้ทุกคนมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในรูปแบบการให้ยืมและการช่วยเหลือคนอื่นไม่เอาตัวรอดเพียงคนเดียว ปัญหาที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจคือ การคดโกงและการขาดความรู้ขาดประสบการณ์ ภาพสะท้อนทางเศรษฐกิจที่วรรณกรรม

จากข้อความข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า วรรณกรรมคำสอนมีความสำคัญอย่างหลากหลายรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพื่อจะช่วยแนะแนวทางในการปฏิบัติตนและการวางตัวกับบุคคลอื่น สถานภาพของสตรี โลกทัศน์เกี่ยวกับบุรุษ และคำสอนที่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ กล่าวคือ ทั้งการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นและตนเอง

2.1.3 ประเภทของวรรณกรรมคำสอน

การจำแนกประเภทวรรณกรรมอีสานตามลักษณะการสืบทอด จากหนังสือศึกษาอีสาน จากวรรณกรรมคำสอนของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2528) ได้แบ่งประเภทวรรณกรรมคำสอนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ ซึ่งสืบทอดโดยวิธีบอกเล่าต่อกันมา เช่น นิทาน ผญา ปริศนา เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ

2. วรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งสืบทอดโดยการบันทึกลงในใบลาน หรือศิลาจารึก ส่วนใหญ่ จะเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมพุทธศาสนา หรือวรรณกรรมคำสอนเป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้บันทึกด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ได้รับความนิยมในหมู่มวลชนอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมพุทธศาสนาและวรรณกรรมคำสอน มีจุดมุ่งหมายในการแต่งอย่างเดียวกัน คือ เพื่ออบรมบ่มนิสัยให้การศึกษาแก่ประชาชน วางหลักปฏิบัติอันเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม การศึกษาสังคมจากวรรณกรรมคำสอนย่อมเกิดประโยชน์ คือทำให้เข้าใจพฤติกรรมสังคมและโครงสร้างสังคม

2.1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนนั้น ได้มีนักวิชาการจำนวนมากได้ศึกษาค้นคว้าไว้อย่างแพร่หลาย และหลายหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

เสนีย์ วิลาวรรณ (2511) กล่าวถึงวรรณกรรมคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์เริ่มตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช บ้านเมืองยังตกอยู่ในภาวะสงคราม และต้องเร่งพัฒนาความเจริญในทุก ๆ ด้านเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นดังนั้น วรรณกรรมจึงเน้นไปในทางปลุกใจประชาชนและข้าราชการให้ฮึกเหิม ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม เนื้อหาจึงมักเกี่ยวกับการยกทัพจับศึกศาสนา และระเบียบของสังคม วรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏในรัชสมัยนี้ คือ โคลงธรรมสุภาสิตแต่งโดยอาลักษณ์ชื่อ บุญจัน ประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ เนื้อหาคำสอนใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บ้านเมืองมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงมากขึ้น ศักดิ์สงครามเบาบางลง มีการติดต่อกับค้าขายกับประเทศในแถบเอเชีย เช่น จีน ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเป็นศิลปินเอกทางกวีนิพนธ์ทำให้งานวรรณกรรมในยุคนี้รุ่งเรืองมาก วรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏในสมัยนี้ คือ สวัสดิรักษาคำกลอน ซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนชายเรื่องแรก สันนิษฐานว่า สุนทรภู่เป็นผู้แต่งขึ้น

เพื่อถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์เป็นข้อเสนอแนะกิจวัตรอันพึงปฏิบัติสำหรับผู้หวังความเป็นมงคล ส่วนในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีวรรณกรรมคำสอนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ต้องการชี้แจงแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติตน ปลุกฝังค่านิยมพื้นฐานและสร้างคุณภาพของคนในสังคม อีกทั้งงานด้านวรรณคดีเริ่มกระจายจากราชสำนักสู่ประชาชนวรรณกรรมคำสอนจึงมักปรากฏมากมายหลายรูปแบบการประพันธ์ เช่น โคลง กลอน ฉันท์ และร่าย เป็นต้น

สิทธา พินิจกุล (2515) กล่าวว่า วรรณคดีคำสอน หมายถึง วรรณคดีที่เขียนขึ้น โดยมีจุดประสงค์ที่จะสั่งสอนหลักการของศาสตร์ต่าง ๆ เป็นต้นว่า จริยศาสตร์ ปรัชญา หรือศิลปะ วรรณคดีประเภทนี้ ได้แก่ นิทานธรรมต่าง ๆ ซึ่งผู้แต่งได้รับความประทับใจจากเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน จากคำสั่งสอนศีลธรรมในศาสนาหรือจากความฉลาดหลักแหลมในการแก้ปัญหาของนักปราชญ์ ดังจะเห็นได้จากนิทานชาดก นิทานธรรมบท สุภาษิตโลกนิติ สุภาษิตพระร่วง เป็นต้น วรรณกรรมคำสอนที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นมีตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมคำสอนที่เกิดขึ้นในสมัยสุโขทัยแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ วรรณกรรมสวดวิธกรรม เป็นลักษณะของการบันทึกเหตุการณ์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง หรือเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับกฎหมาย โดยมักจะอยู่ในรูปของศิลาจารึกหลักต่าง ๆ แบบที่สองคือ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา ปรัชญา ซึ่งมีแนวไปในทางอบรมสั่งสอนเพราะผู้แต่งเป็นผู้อยู่ในฐานะพ่อเมืองที่ปกครองประชาชนเหมือนพ่อปกครองลูก วรรณกรรมคำสอนก็จัดอยู่ในประเภทนี้ด้วย สำหรับสุภาษิตพระร่วงหรือบัญญัติพระร่วง จัดเป็นวรรณกรรมคำสอนเพียงเรื่องเดียวที่เชื่อว่าแต่งขึ้นในสมัยสุโขทัย ซึ่งมีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งแตกต่างกันไป บ้างก็ว่าผู้แต่งคือพ่อขุนรามคำแหง บ้างก็ว่าพระยาสิทธิ และบ้างก็ว่ามีผู้แต่งหลายคน ลักษณะคำประพันธ์เป็นร่ายตอนกลางแต่งด้วยร่ายโบราณ ตอนท้ายเป็นร่ายสุภาพและจบลงด้วยโคลงสี่สุภาพ ตามประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ จะมีโคลงกระทู้ลงท้ายในตอนจบด้วย เนื้อหาเป็นหลักคำสอนที่กว้างขวางครอบคลุมหลักประพฤติปฏิบัติในด้านต่าง ๆ เช่น การผูกไมตรี การวางตัว การรู้จักรักษาตัวรอดจากสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ หลักคำสอนเหล่านี้เกิดจากการรวบรวมสติในการดำรงชีวิตและเป็นการรวบรวมคำแนะนำในการศึกษาจิตใจและพฤติกรรมของคน โดยใช้ถ้อยคำในการสอนที่แสดงถึงการห้ามกระทำและแนะนำให้กระทำโดยตรง กระชับ ตรงไปตรงมา สะดวกแก่การจดจำ คำสอนของสุภาษิตพระร่วงจึงเป็นเสมือนกรอบสำหรับการปฏิบัติตนของบุคคลทั้งในฐานะเป็นปัจเจกบุคคลและในฐานะเป็นคนในสังคม ซึ่งยังได้รับการหยิบยกมาใช้เป็นคติธรรมในการดำรงชีวิตสืบมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ สิทธา พินิจกุล และนิตยา กาญจนวรรณ (2515) ยังได้กล่าวถึง วรรณกรรมคำสอนในสมัยธนบุรีว่าแม้ช่วงสมัยธนบุรีจะมีระยะเวลาเพียงสั้น ๆ อีกทั้งบ้านเมืองยังอยู่ในภาวะสงครามแต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ทรงละเลยแหวดวงวรรณกรรม ทรงมีการฟื้นฟูและ

ส่งเสริมด้วยทรงตระหนักดีว่าวรรณกรรมเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมและสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในชาติ ในสมัยนี้จึงมีงานวรรณกรรมอยู่หลายเรื่องเกิดขึ้น รวมทั้งวรรณกรรมคำสอนมีปรากฏอยู่ถึง 2 เรื่อง คือ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ที่ประพันธ์โดยพระยาราชสุภาวดีร่วมกับพระภิกษุอินแห่งเมืองนครศรีธรรมราช และเพลงยาวนายมหานุภาพ แม้วรรณกรรมเรื่องนี้จะมึลักษณะคำประพันธ์เป็นเพลงยาวเชิงสึงวาส แต่เนื้อหากลับแฝงไว้ด้วยสำนวนการสั่งสอนสตรีโดยตรง

เฉลิม มากนวล (2517) ศึกษาเรื่อง **การวิเคราะห์และเปรียบเทียบชาดกกับนิทานอีสป** สรุปว่า นิทานชาดกยึดหลักการทำความคิดดี ละเว้นความชั่ว ทำใจให้บริสุทธิ์ ส่วนนิทานอีสปมีแนวคิดที่แสดงวิสัยพาล แสดงการกระทำที่ผิดวิสัย แสดงความกตัญญูกตเวที แสดงความซื่อสัตย์กับสัตย์ แสดงความสามัคคีกับการแตกความสามัคคี และแสดงความขยันกับความเกียจคร้าน

สมพันธ์ เลขะพันธุ์ (2518) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาบ้านเมืองจากอิทธิพลของอารยธรรมต่างประเทศ ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าของระบอบการพิมพ์ ทำให้แวดวงวรรณกรรมหลังจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลงไปมากทั้งลักษณะและรูปแบบการประพันธ์ กล่าวคือการตีพิมพ์และการสื่อสารทางการพิมพ์ทำให้วรรณกรรมแพร่หลายไปสู่ประชาชนทั่วไปมากขึ้น ลักษณะเนื้อหาวรรณกรรมก็มีความหลากหลาย อิทธิพลทางศาสนาปรากฏในวรรณกรรมน้อยลง การเผยแพร่แนวคิด แนวทางในการปรับปรุงสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับสาขาวิชาต่าง ๆ ได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นวรรณกรรมมากขึ้น ประกอบกับระบบการศึกษาที่เปลี่ยนไป วงความรู้ที่ขยายเพิ่มขึ้นเพราะนโยบายเปิดประเทศรับวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้มีวรรณกรรมแนวใหม่ เช่น สารคดี บทความ เริ่มเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางส่งผลให้วรรณกรรมคำสอนโดยตรงมีน้อยลง ส่วนใหญ่คำสอนมักแทรกไว้ในวรรณกรรมอื่น ๆ ตามความเหมาะสมของเนื้อเรื่อง และเหตุการณ์

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2519) ให้ความหมายวรรณกรรมคำสอนว่า วรรณกรรมคำสอนได้แก่ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาหม่งสอนจริยธรรม คติธรรม และแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม มีบทบาทในการควบคุมสังคมให้ดำเนินไปตามแนวทางที่เหมาะสมตามขนบธรรมเนียมแบบแผนจารีตของสังคมนั้น

พัชนี อัยราชวัช (2521) ศึกษาเรื่อง **จริยศึกษาของสตรีในสุภาพิตสอนหญิงคำกลอน** โดยศึกษาในเชิงวิจารณ์คำสอนที่ปรากฏในเรื่อง พบว่า บทบาทและฐานะทางสังคมของสตรียังอยู่ในวงแคบกว่าบุรุษ กล่าวคือ สตรีได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับการบ้านการเรือน ส่วนบุรุษเป็นฝ่ายออกไปทำหน้าที่ในสังคมนอกบ้าน คือเป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว และต้องรับใช้ประเทศชาติด้วยการรับราชการทหารตามกฎหมายเกณฑ์ในสมัยนั้น จากการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังกล่าวบุรุษจึงเป็นฝ่ายที่สตรียมอบความเป็นใหญ่ให้เพราะบุรุษต้องเป็นฝ่ายมีหน้าที่มีความรับผิดชอบต่าง ๆ มากกว่าสตรี

นอกจากนี้วรรณกรรมบางเรื่องที่ไม่จัดเป็นวรรณกรรมคำสอนแต่มีการสอดแทรกคำสอนเอาไว้ภายในเรื่อง ซึ่งคำสอนที่แทรกไว้นั้นก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนา ปรัชญา อุดมคติ และ สุวัณน์ ช่างเหล็ก (2523) ได้ศึกษา **วรรณกรรมอีสานในเชิงจริยธรรม** พบว่า วรรณกรรมอีสานมีบทบาทใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน ถือว่าเป็นส่วนที่มีอิทธิพลต่อชีวิตชาวอีสานเป็นอย่างยิ่ง และวรรณกรรมอีสานเป็นวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนทั้งที่เป็นคำสอน โดยตรงและผูกเป็นนิทานสอนแบบนิทานคติธรรม

ยุพิน สุวรรณฤทธิ์ (2525) ซึ่งศึกษา **วรรณกรรมลาว เรื่อง ไก่แก้ว** ที่มีความแพร่หลายในแถบลุ่มน้ำโขง พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับคติคำสอนบุคคลทั่วไป เช่น สอนให้ทำบุญ ให้โอบอ้อมอารี ไม่ข่มเหงผู้อื่น และยังมีคำสอนหญิง เช่น สอนให้ซื่อสัตย์ ประณิบัติสามี พุดจาให้ไพเราะ

ศรีสุตา จริยากุล (2526) อธิบายถึงอิทธิพลและคุณค่าที่ได้จากการอ่านวรรณกรรมคำสอน มีดังนี้ 1. อิทธิพลที่ได้รับจากวรรณกรรมคำสอน 1.1 อิทธิพลต่อความเชื่อทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลางและของขลัง ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนหลายเรื่อง เช่น สวัสดิรักษา 1.2 อิทธิพลต่อค่านิยมและความประพฤติ การปลูกฝังค่านิยมและความประพฤติ ในวรรณกรรมคำสอนมีอยู่หลายเรื่อง เช่น เพลงยาวถวายโอวาท สุภาชิตสอนหญิง กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ โคลงพาสสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม 1.3 อิทธิพลต่อความเป็นอยู่ มีหลายเรื่องซึ่งเป็นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องด้วย ประเพณีศาสนา พิธีการ สุภาชิต และนิทานธรรม 2. คุณค่าที่ได้รับจากวรรณกรรมคำสอน 2.1 สารประโยชน์ที่ได้รับมีหลายประการ เช่น ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาชีวิต คำเตือนใจ เป็นต้น 2.2 ความเพลิดเพลิน เป็นการแต่งเพื่อไม่ให้ผู้อ่านเบื่อหน่าย และได้ซึมซาบคำสอน โดยไม่รู้ตัว และได้รับประโยชน์ตามจุดมุ่งหมาย

พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ (2527) สรุปลักษณะสำคัญของวรรณกรรมคำสอนไว้ 3 ประการ คือ 1. สอนเรื่องการครองตน หมายถึง สอนให้รู้จักดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกที่ควร รู้จัก วางตัวที่ดี มีกิริยามารยาทเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน มีจิตใจงดงาม แจ่มใส ยึดมั่นในศีลธรรม ไม่ลุ่มหลงในอบายมุข และรู้จักเลือกคบเพื่อนที่ดี 2. สอนเรื่องการครองเรือน หมายถึง สอนให้รู้จักครองใจผู้อื่นทั้งที่เป็นบุคคลในครอบครัว เช่น พ่อแม่ พี่น้อง สามีภรรยา และผู้ใต้บังคับบัญชา ให้รักใคร่เมตตา พร้อมอยู่รับใช้อย่างซื่อสัตย์ จงรักภักดี มีความสุข 3. สอนเรื่องการครองงาน หมายถึง สอนให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างดี ขยันหมั่นเพียรทำงานโดยไม่บกพร่อง มีความรู้อย่างถูกต้องแท้จริง ไม่หยุดศึกษาหาความรู้ รู้จัก คัดเลือกสิ่งดีงามเก็บไว้ใช้ประโยชน์ และไม่ละทิ้งหน้าที่การงานของตนให้ค้างค้ำพอกพูน เป็นต้น

ศิริมา เจนจิตมัน (2529) ศึกษาเรื่อง **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว** การศึกษามุ่งวิเคราะห์ลักษณะการแต่งเนื้อหาตลอดจนความเชื่อและค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอน ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่งด้วยกลอนเพลงยาวมากที่สุด และเป็นกลอนเพลงยาวที่แต่งตรงตามแบบแผน มีกลวิธีการประพันธ์ที่ช่วยให้วรรณกรรมนั้นน่าอ่านและเข้าใจง่ายขึ้น ทั้งยังน่าเชื่อถือและควรค่าแก่การปฏิบัติตาม ส่วนเนื้อหายังสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศีลธรรม จริยธรรม และสังคม นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและค่านิยมของคนในสมัยนั้น เช่น ความเชื่อ เรื่อง บุญ-บาป เรื่องกรรม กล่าวได้ว่า วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลที่ 3 นี้ มีทั้งคุณค่าในด้านลักษณะการแต่งและเนื้อหาสมควรได้รับการเผยแพร่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ร่ำพิง ศิลาแรง (2530) ศึกษาเรื่อง **การศึกษาวรรณคดีคำสอนประเภทร้อยกรองช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกในเชิงจริยธรรม** โดยศึกษาจากวรรณคดี 10 เรื่อง ปรากฏผลว่ากวีใช้วิธีการสอนโดยผ่านตัวละครที่มีฐานะเป็นที่ยอมรับของสังคม คือ โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และใช้วิธีการสอนโดยตรงไม่ผ่านตัวละครคือ สุภาชิตพระร่วง สุภาชิตสอนหญิง เพลงยาวถวายโอวาท สวัสดิรักษา โคลงโลกนิติ และอิศรญาณ วรรณคดีคำสอนทั้ง 10 เรื่อง ให้คุณค่าในเชิงจริยธรรมที่สอดคล้องกับหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนา

สัทธา อริยะธกัณฑ์ (2530) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนส่วนใหญ่ นั้น จะใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นแก่นเรื่องซึ่งบรรพชน ได้สั่งสอน โดยการใช้การสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติหน้าที่เป็นกฎระเบียบของคนในสังคม เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาวรรณกรรมคำสอนพบว่า มีความสอดคล้องกับทัศนะดังกล่าวคือ วรรณกรรมคำสอน ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับคำสอนทางศาสนา

นอกจากวรรณกรรมที่สอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนาโดยเฉพาะแล้วยังพบว่า วรรณกรรมอีสานบางเรื่องยังสอดแทรกคุณธรรม แนวทางการดำเนินชีวิตด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น พิสุทธิ ใจเที่ยง (2530) ได้ **วิเคราะห์วรรณกรรมลาวเรื่อง ข้องคอกัน (ข้องคอขาด)** ซึ่งมีการสอดแทรกคติคำสอนในบทบาทของตัวละคร ดังนี้ สอนว่าเมื่อได้ดีมี อำนาจปกครองบ้านเมืองให้เป็นผู้มีใจกรุณาต่อบ่าวไพร่ คนยากไร้ ไม่เบียดเบียน ไพร่ฟ้า ประชาชน ให้หมั่นรักษาศีล ทำบุญ ทำทานและให้ยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัย สอนให้เห็นโทษของการประพฤติดีลชั่วสาม คือ ให้เว้นจากการผิดลูกผิดเมีย ผู้ใดละเมิดก็จะต้องถึงความหายนะ สอนลูกไม่ให้ไปเที่ยวป่าที่มีอันตราย อย่าเที่ยวเล่นจนมิดค่ำ สอนให้ระมัดระวังไม่ประมาทเมื่อเรอในการดูแลบ้านเรือน สอนให้คิดถึงพระคุณพ่อ พระคุณแม่และกราบไหว้ เทวดา บูชาเทพเจ้าเมื่อเวลาทุกข์ยาก สอนให้รู้จักระงับความโกรธและถนอมน้ำใจคน ไม่พูดจา แสดงกิริยาโกรธแค้นซ้ำเติมผู้ประพฤติด

กุสุมา รักษมณี (2530) กล่าวถึงวรรณกรรมคำสอนในสมัยอยุธยา 4 เรื่องสำคัญคือ 1. โคลงทรงรถสอนพระราม เป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีลักษณะคำประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ โดยนำเสนอเหตุการณ์ในเรื่องรามเกียรติ์ เฉพาะตอนท้าวทศรถสอนพระราม เนื้อหาว่าด้วยการสั่งสอนพระโอรสเกี่ยวกับสิ่งที่พระมหากษัตริย์พึงปฏิบัติ เป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช 2. โคลงโลกนิติ เป็นวรรณกรรมคำสอนประเภทโคลงอีกเรื่องหนึ่งบ้างก็เรียก ประชุม โคลงโลกนิติ หรือ สุภาชินิตินิคำโคลง ลักษณะเนื้อหาเป็นคำสอนที่สามารถใช้เป็นแบบแผนทางโลก สอนแก่บุคคลทุกระดับในสังคม 3. ประดิษฐ์พระร่วง เป็นวรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยเอ็ดหาคล้ายคลึงกับสุภาชินิตพระร่วง 4. กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ เป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีลักษณะคำประพันธ์ประเภทฉันท์ มีกาพย์แทรกอยู่ สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เนื้อหาเป็นคำสอนสตรีที่เน้นการปฏิบัติตนต่อสามี

งานวิจัยของ ธนันต์ พิสิษฐ์สวัสดิ์ (2531) ได้ วิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง ขุนทิงศรีสมบูรณ์ ได้ว่า วรรณกรรม เรื่อง ขุนทิง มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอดแทรกคำสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นกุศโลบายที่จะให้คติชีวิต ส่งเสริมให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับประโยชน์ทั้งด้านความประพฤติงามและกล่อมเกล่าจิตใจให้ไม่กระทำแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่วทั้งปวง และพบว่า กวีจินา ได้แทรกคติธรรม คำสอนตามแนวพุทธปรัชญาแง่มุมต่าง ๆ ทั้งในระดับลึกที่เข้าใจได้ยากต้องอาศัยการวิเคราะห์ความและระดับที่ทนทั่วไปสามารถเข้าใจง่าย ตลอดจนการชี้แนะปฏิบัติตามครรลองของ พุทธธรรม อันเป็นประโยชน์ทั้งแก่บุคคลและสังคมไว้อย่างครบถ้วน

สุภาพร คงศิริรัตน์ (2531) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ตัดตอนมาจากวรรณกรรมเรื่องอื่น โดยเลือกเฉพาะตอนที่มีคำสั่งสอนนำมาเรียบเรียงใหม่ และประเภทที่สองเป็นวรรณกรรมคำสอนที่เขียนขึ้นเพื่ออบรมสั่งสอนโดยตรง เนื้อหาคำสอนแบ่งได้เป็น 1. คำสอนราชธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ 2. คำสอนหลักความประพฤติของข้าราชการที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์ 3. คำสอนเรื่องทั่ว ๆ ไปในลักษณะสุภาชินิต วรรณกรรมสอนที่มีหลักฐานเชื่อได้ว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยามี 6 เรื่อง คือ โคลงพาสอนน้อง โคลงทรงรถสอนพระราม โคลงราชสวัสดิ์ โคลงโลกนิติ ประดิษฐ์พระร่วง และกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ นอกจากนี้ สุภาพร คงศิริรัตน์ (2531) ยังกล่าวถึงวรรณกรรมคำสอน เรื่องสุภาชินิตสอนหญิงว่าสุภาชินิตสอนหญิง เป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาว สันนิษฐานว่าสุนทรภู่เป็นผู้ประพันธ์ แต่งเพื่อสอนใจสตรีทั่ว ๆ ไป เป็นข้อตักเตือนถึงการประพฤติปฏิบัติของกุลสตรี ส่วนกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส จารึกไว้ที่ศิลาประดับในวัดพระเชตุพนฯ เพื่อให้เป็นความรู้แก่ประชาชน เนื้อหานี้มีการแก้ไขชำระสำนวนภาษาและการใช้คำใหม่ให้ ยิ่งกว่าเก่า

นภลัย สุวรรณธาดา และสายใจ อินทรมพรรย์ (2535) กล่าวว่า ในรัชสมัยของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคที่วรรณกรรมคำสอนกลับมาเฟื่องฟูอีกครั้ง โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง เช่น โคลงกาพย์ฉันท์กรบโบราณ โคลงสุภาษิตพระร่วง โคลงสุภาษิตสมสมัยและโคลงโลกนิติจำแลง ซึ่งต่างเลียนแบบของเดิมแต่เพิ่มเติมการเสียดสีบุคคลและสภาพสังคมในสมัยนั้น หลังจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองและการปกครอง ส่งผลให้วรรณกรรมมีความหลากหลายทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหา วรรณกรรมที่เป็นร้อยแก้วมีมากขึ้น ประชาชนมีการศึกษาและเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น แนวทางการสั่งสอนคนในสังคมก็ปรับเปลี่ยนไปด้วย วรรณกรรมที่มีลักษณะเป็นคำสอนโดยตรงจึงลดบทบาทลงไปเป็นเพียงเนื้อหาส่วนหนึ่งที่สอดแทรกไว้ในวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ

ทวี ศรีแก้ว (2536) ได้ **ศึกษาคติในการครองเรือน จากวรรณกรรมอีสาน** ก็พบว่า มีคำสอนในเรื่องการเลือกคู่ครอง หลักการครองเรือนของสามี ภรรยา การครองเรือนของบุตรหลาน การครองเรือนของปู่ย่าตายาย การครองเรือนของนายและบ่าว นอกจากนี้วรรณกรรมอื่น ๆ ที่ไม่จัดว่าเป็นวรรณกรรมนิทานก็ปรากฏคำสอน สอดแทรกเอาไว้ด้วย เช่น **วรรณกรรม สู่ขวัญอีสาน** ของ บุญธรรม ทองเรือง (2536) ก็ยังปรากฏคำสอนสอดแทรกอยู่ เช่น สอนบิดามารดาให้รู้จักดูแลบุตร สอนให้กตัญญูต่อบิดามารดา สอนให้สามีภรรยารักและปฏิบัติดีต่อกัน

ทองคำ อ่อนมะนิสอน (2538) ศึกษาค้นคว้าหนังสืออินทียานสอนลูก ซึ่งเป็นสุภาษิตสอนใจแล้วว่ามีกรออธิบายเป็นข้อ ๆ มีการอธิบายศัพท์จากและเนื้อหาให้ เข้าใจง่าย อินทียานสอนลูก นับว่าเป็นสมบัติทางปัญญาที่จะช่วยให้ผู้อ่าน และผู้สนใจนำไปศึกษา ต่อไป โดยเฉพาะกลุ่มสตรีวัยรุ่น จะได้อีกโอกาสศึกษาเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมลาวได้มากยิ่งขึ้น

หุมนัน รัตตะนะวง (2539) เขียนบทความ “คติความคิด” ของคนลาว ซึ่งในบทความดังกล่าวได้กล่าวถึงและยกตัวอย่างคำสอนหลายประเภท ได้แก่ คำสอนสำหรับสอนบุคคลทั่วไป คำสอนสำหรับสอนชายและคำสอนสำหรับสอนสตรี ทั้งนี้ ได้เน้นคำสอนสำหรับสตรีมากกว่าคำสอนประเภทอื่น โดยได้ยกตัวอย่างคำกลอนที่เป็นคำกลอนในอินทียานสอนลูก มุ่งสอนสตรี ประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณี

ภูมิจิต เรืองเดช (2542) ได้ **ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นบุรีรัมย์** พบว่า ส่วนมากแต่งวรรณกรรมขึ้นเพื่ออบรมสั่งสอนประชาชนในคติโลกคติธรรมต่าง ๆ โดยอาจจะเป็นกษัตริย์ ภิกษุ นักปราชญ์หรือผู้มีความรู้ บางเรื่องสอนคนทั่วไป สอนผู้หญิงหรือสอน เด็กชายเด็กหญิง

รินฤทัย สัจจพันธุ์ (2542) กล่าวถึงวรรณกรรมคำสอนเรื่องฉันทพาลีสอนน้องว่าฉันทพาลีสอนน้อง มีเนื้อเรื่องใกล้เคียงกับโคลงพาลีสอนน้องที่แต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือ อบรมเรื่องการรับราชการ โดยเฉพาะข้าราชการผู้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท แต่งเป็นอินทริวิเชียรฉันท 34 บท จบด้วยโคลงสี่สุภาพกระทุ้

เดชา ชากักดี (2542) ศึกษาเรื่อง **วิเคราะห์หลักจริยธรรมในวรรณคดีสุภาจิตพระร่วง** โดยวิเคราะห์เนื้อหาอันเป็นหลักคำสอนจริยธรรมเปรียบเทียบกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า สุภาจิตพระร่วงได้สอนหลักจริยธรรมเพื่อการปฏิบัติให้ถูกต้องของฆราวาสผู้ครองเรือนในด้านต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพ ความรับผิดชอบ และการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นในบริบทต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิตในสังคม ตลอดจนการปฏิบัติต่อคนอื่น ๆ สุภาจิตพระร่วงมีหลักคำสอนที่กล่าวได้ว่าเป็นการนำหลักของพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับคตินิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในสังคม หลักคำสอนในสุภาจิตพระร่วงนำมาใช้สอนให้คนไทยมีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต มีความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตน

สายวรุณ น้อยนิมิตร (2542) ศึกษาเรื่อง **อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น** ผลการศึกษาพบว่า อรรถกถาชาดกมีสาระที่ไม่ได้มุ่งเป็นคำสอนแก่บรรพชิต แต่มุ่งสอนคนทั่วไปทุกระดับตั้งแต่ชนชั้นปกครองจนถึงทาส และมีเนื้อหาครอบคลุมถึงการปฏิบัติตนและปฏิบัติต่อผู้อื่น ซึ่งคำสอนที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และคำสอนปลีกย่อย คำสอนที่เป็นหลักสำคัญได้แก่ หลักในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การครองเรือน การปกครอง และการรับราชการ สาระคำสอนเหล่านี้ตรงกับสาระในวรรณคดีคำสอนของไทย อรรถกถาชาดก ยังมีลักษณะเด่นในการสร้างเรื่องเพื่อสอนโดยเฉพาะการแสดงหลักธรรมที่เป็นเรื่องเปรียบเทียบหรือเป็นอุทาหรณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเป็นสาธกในวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น อรรถกถาชาดกจึงมีความสำคัญต่อวรรณคดีคำสอนของไทยและจัดเป็นวรรณคดีคำสอนของไทยเรื่องหนึ่ง

นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนก็ยังปรากฏคำสอนเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระพุทธศาสนา เช่น การวิจัยวรรณกรรมคำสอนในเชิงเปรียบเทียบของ บั้วพร มาลาคำ (2544) ซึ่งศึกษา **เปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีไทยและวรรณกรรมคำสอนสตรีของลาว** มีประเด็นสำคัญที่ตรงกัน คือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อประพฤติดต่อกันเอง และข้อประพฤติดต่อผู้อื่น รายละเอียดบางเรื่องก็ตรงกัน แต่บางเรื่องก็แตกต่างกัน สามารถจัดกลุ่มได้ 6 กลุ่ม คือ เนื้อหาด้านบุคลิกภาพและการแสดงออกด้านจิตใจ ความคิดและการตัดสินใจ ด้านที่ 2 หน้าที่รับผิดชอบ เนื้อหาคำสอนของทั้งสองชายส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน คือ เน้นข้อประพฤติดังกาย วาจา ใจ กิริยามารยาท ด้านที่ 3 หน้าที่รับผิดชอบของสตรี อันต้อง 26 เป็นกุลสตรีที่มีความงาม ความสุภาพเรียบร้อยทั้งกาย วาจาและใจ ทางกาย นอกจากนี้เนื้อหาคำสอนที่มีร่วมกันคือสตรีต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ของความ เป็นสตรี ไม่ว่าจะเป็นสตรีสาวและสตรีครองเรือนต้องมีสติของการเป็นแม่บ้านแม่เรือน เตรียมครองเรือนต้องมีคุณสมบัติในการผูกใจสามีด้วยการปรนนิบัติให้สามีเกิดความสุขกาย สบายใจรวมทั้งการมีมนุษยสัมพันธ์และไม่ตรีจิตต่อญาติพี่น้องของตนของสามีและบุคคลอื่น

วัชรภรณ์ กิตติยานุกิตต์ (2547) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนเรื่องวรรณโสทร โดยในเนื้อหาแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก มุ่งสั่งสอนหลักธรรมพื้นฐาน อาทิ ศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 ส่วนที่สอง มีเนื้อหาที่มุ่งสอนหลักธรรมสำหรับฆราวาส อาทิ มรรคมีองค์ 8 พรหมวิหาร 4 และเนื้อหาส่วนที่สาม มุ่งสอนหลักธรรมอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การมีสติ เน้นหลักธรรมสำหรับผู้ย่าง เข้าสู่เวลาสุดท้ายของชีวิต

พระครูปริยัติมงคล สิริมงคล (2547) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนเกี่ยวกับคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก พบว่า คำสอนในทางพระพุทธศาสนาคงบทบาทในเรื่องคำสอน อบรมให้ข้อคิด เตือนใจในเชิงข้อคิดกับประชาชนทั่วไป ในสังคมนั้นมีคนหลายระดับ ซึ่งมีความแตกต่างกันตามเพศ วัย ฐานะ ถึงแม้จะมีความหลากหลาย และแตกต่างกันก็ตามคำสอนก็ยังมียุทธศาสตร์เนื้อหาที่สามารถนำมาใช้ในเชิงสั่งสอนคนในสังคมนั้นได้หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ปกครองมีทศพิธราชธรรม กลุ่มผู้นำครอบครัวก็มีหลักพรหมวิหารธรรม กลุ่มคนทำงาน ก็มีหลักศีล 5 เป็นหลักให้ประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ถูกต้อง ซึ่งผู้ที่เชื่อฟังและปฏิบัติตาม จะทำให้ได้รับความสุข ความสำเร็จในด้านการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน

วัชรภรณ์ กิตติยานุกิตต์ (2547) กล่าวว่า วรรณกรรมคำสอนในสมัยอยุธยา ส่วนใหญ่ล้วนได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีอินเดียแทบทั้งสิ้น ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการเผยแพร่ศาสนาและการติดต่อสัมพันธ์ค้าขายกับต่างประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ลักษณะสำคัญของเนื้อหาคำสอน ที่เห็นได้เด่นชัดในวรรณกรรมคำสอนยุคนี้จึงเป็นไปเพื่อชนชั้นปกครองหรือมูลนาย และปรากฏวรรณกรรมที่มีเนื้อหาคำสอนบุคคลทั่วไปอยู่บ้างก็เพียงเล็กน้อย ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุเพราะระบอบการปกครองของไทยที่เปลี่ยนแปลงไป กษัตริย์เปลี่ยนสภาพจาก “พ่อ” เป็น “สมมติเทพ” หรือ เจ้าชีวิตของประชาชน วรรณกรรมคำสอนจึงนำมาใช้เป็นเครื่องมือรองรับระบอบวิธีการปกครองนี้ โดยทำหน้าที่เป็นตัวบอกเล่าและกำหนดกรอบการปฏิบัติของชนชั้นการปกครองอย่างไม่เป็นทางการ อีกทั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตมีเนื้อหาใช้สั่งสอนบุคคลโดยทั่วไป และพระบรมราโชวาทสำหรับพระราชโอรสที่แม้ไม่ใช่วรรณกรรมคำสอนโดยตรง แต่มีเนื้อหามุ่งสั่งสอนอบรมบุตรให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ดี ตั้งใจศึกษาและรู้จักใช้จ่าย ซึ่งถือว่าเป็นวรรณกรรมคำสอนเชิงเทศนาโวหารดีเยี่ยม และได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนเรื่อง วรรณโสทรฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องวรรณโสทร เป็นวรรณกรรมคำสอนที่ผู้แต่งรวบรวมคำสอนสำคัญในพุทธศาสนาได้แก่ ศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 มรรค 8 ชันธุ 5 และไตรลักษณ์ มาเป็นประเด็นหลักในการนำเรื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายในการแต่งที่มุ่งเน้นการสั่งสอนธรรมแก่ผู้อ่านผู้ฟัง และถวายเป็นกุศลแด่พระศาสนา รวมถึงผู้แต่งในภพหน้า วรรณกรรมเรื่องนี้ ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์สุรางคนางค์ 28 เป็นบทไหว้ครู นอกนั้นเป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ตลอดทั้งเรื่องมีการใช้โวหาร การยกนิทานอุทาหรณ์ การอ้างถึงสิ่งที่

ชาวบ้านเชื่อถือ และการแสดงผลตอบแทนการกระทำประกอบคำสอนที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและรู้สึก คล้อยตามได้เป็นอย่างดีในเชิง สังคมได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อในหลักคำสอนของ พุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อจิตใจ ชาวใต้ทุกเรื่องทั้งหลักในการดำเนินชีวิต ตลอดถึงจารีตประเพณี ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่าชาวใต้ศรัทธาและยึดมั่นในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

โสภา ศชรินทร์ (2550) ศึกษาคำสอนและกลวิธีการนำเสนอ พบว่าสารนิพนธ์ฉบับนี้มี จุดประสงค์เพื่อศึกษาสาระคำสอนและกลวิธีการนำเสนอสาระคำสอนในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง นรังกุโรวาท ของอักษร (นามแฝง) ฉบับตีพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราชตามโครงการ เลือกรรหนังสือที่มีคุณค่าในปี พ.ศ. 2540 และเสนอผลการศึกษาค้นคว้า แบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าสาระการสอนของวรรณกรรมคำสอนเรื่องนรังกุโรวาท มีการจัดสาระคำสอน ไว้ตามลำดับอายุของเด็กตั้งแต่วัยทารกอายุ 1 ปี จนถึง 14 ปี การจัดสาระคำสอนในกลุ่มเด็ก อายุปี ครึ่งถึง 7 ปี และเด็กอายุ 8 -10 ปี แบ่งได้อย่างเหมาะสมตามวุฒิภาวะของเด็ก เพราะเด็กวัยนี้ ควรปลูกฝัง เกี่ยวกับจริยธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานทางจิตใจ ส่วนสาระคำสอนที่จัดไว้ให้กับเด็ก วัย 11-14 ปีนั้น จัดได้อย่างเหมาะสมตามวุฒิภาวะที่เพิ่มขึ้น โดยเน้นการสอนด้านความรู้เป็นสำคัญ เช่น ความรู้ด้านการเมือง การปกครอง การศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และการดำรงชีพ ด้านกลวิธีการ นำเสนอสาระคำสอน นรังกุโรวาทมีกลวิธีการนำเสนอ 2 แบบ กล่าวคือ กลวิธีการใช้ภาษา มีการใช้ คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ การใช้คำภาษาปาก การใช้คำไม่สุภาพ และกลวิธีการใช้สำนวน มีสำนวนที่ใช้เฉพาะสมัยพระองค์สุนิพนธ์ สำนวนที่มีความหมายตรงกับสำนวนทั่วไป และสำนวนที่มี ส่วนประกอบของคำที่เหมือนและต่างจากสำนวนที่ใช้ทั่วไป นอกจากนี้ยังใช้กลวิธีการสอน แบบ ตรงไปตรงมาและวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมา อุปลักษณ์ และสัญลักษณ์เพื่อสร้างความไพเราะของ บทประพันธ์อีกทั้งสามารถสื่อความหมายของคำสอนนั้นได้อย่างกระจ่าง นรังกุโรวาทจึงนับเป็น วรรณกรรมคำสอนที่สำคัญเรื่องหนึ่ง เนื้อหาส่วนใหญ่มีความเหมาะสมกับเยาวชนทุกยุคทุกสมัยแม้ใน ปัจจุบันเพราะประกอบไปด้วยคำสอนที่เป็นข้อคิดที่สามารถเสริมสร้างปัญญาให้เด็กและเยาวชน ประพฤติตนให้ถูกต้องตามครรลองคลองธรรมของสังคม สามารถนำคำสอนไป ประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน และการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมอีกทั้งคำสอนในนรังกุโรวาทสามารถนำมา กระตุ้นเตือนให้ผู้ใหญ่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการปลูกจิตสำนึกทางจริยธรรมให้กับเด็กและ เยาวชน นอกเหนือไปจากการให้ความรู้ด้านวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อประเทศชาติจะได้ผลิตที่เป็นคนดี มี คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมต่อไป

พอพล สุกใส (2550) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบสาระคำสอน พบว่าวิทยานิพนธ์ เรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบสาระคำสอน และรูปแบบการนำเสนอวรรณกรรมคำสอน ที่มีต้นเค้าคำสอนจาก “ราชสวัสดิ์” รวมถึงศึกษาคุณลักษณะของขุนนาง และข้าราชการตามความคิด ของคนไทยในอดีต จากระณกรรมคำสอนจำนวน 6 เรื่อง จำนวน 13 ฉบับ “ราชสวัสดิ์” คือ

ธรรมะสำหรับข้าราชการประพาสปฏิบัติเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในหน้าที่การงานและเพื่อเป็นหลักสำหรับยึดถือในการปฏิบัติหน้าที่ตลอดจนการแก้ไขปัญหา โดย “ราชสวัสดิ์” ปรากฏแทรกอยู่ในวิสุทธิชาดก ซึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระวิสุทธิบัณฑิต ได้กล่าวสั่งสอนข้าราชการไว้แก่บุตรผู้ซึ่งจะรับราชการต่อไปภายหน้า

พัชลิน จินนูน (2556) ศึกษา **วรรณกรรมคำสอนภาคใต้** พบว่า บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการสืบทอดและสร้างสรรค์ด้านเนื้อหาคำสอนของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ซึ่งมีขนาดรูปเล่มคล้ายคลึงกับหนังสือวัดเกาะ เป็นผลงานของกวีชาวใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาและพัทลุงซึ่งแต่งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 - 2520 ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” นี้มีทั้งที่สืบทอดจากคำสอนโบราณและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ให้แก่ชุมชนชาวใต้ ที่เป็นการสืบทอดนั้นส่วนหนึ่งเป็นการนำคำสอนของเก่าที่มีมาแต่เดิมซึ่งคิดว่ายังใช้ได้ดีในสังคมสมัยนั้น มาพิมพ์ซ้ำเพื่อเผยแพร่ อีกส่วนหนึ่งนำหลักคำสอนดั้งเดิมมาแต่งขึ้นใหม่และตั้งชื่อใหม่ ส่วนที่เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นั้นเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน เป็นคำสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภาคใต้ในสมัยที่มีการแตงั้น ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัวและระดับชุมชน โดยเน้นย้ำให้ทุกระดับรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมแบบใหม่ นอกจากนี้ก็ให้ช่วยกันพัฒนาชุมชนเกษตรกรรม และให้ช่วยกันสร้างชาติตามนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม คำสอนในวรรณกรรมคำสอนภาคใต้กลุ่มนี้จึงเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและการเมืองในเวลานั้นอย่างเด่นชัด

พุทธรักษ์ ปราบนอก (2556) ได้ศึกษา **วรรณกรรมคำสอนอีสาน** พบว่า การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในวรรณกรรมสอนอีสานที่มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน ผลการวิจัยพบว่าพุทธธรรมในวรรณกรรมคำสอนอีสานจะมีเนื้อหาเชิงจริยธรรมมากกว่าหลักคำสอนที่เป็นสัจธรรม เนื้อหาคำสอนจะเป็นหลักปฏิบัติของบุคคลในสังคมในเชิงคติธรรมในการครองชีวิตทั้งชีวิตส่วนตัวและสังคมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) พุทธจริยธรรมของสังคม ได้แก่ คำสอนเรื่องศีลห้าการทำบุญ ความเคารพและการบูชา 2) พุทธจริยธรรมของปัจเจกบุคคล ได้แก่หลักปฏิบัติของผู้ปกครอง หลักปฏิบัติของสตรีและบุรุษ หลักปฏิบัติของภรรยาทั้งยังปรากฏหลักคำสอนเรื่องพุทธทำนายซึ่งเป็นการพยากรณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในสังคมในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมซึ่งก็มีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

สาทิติ แทนบุญ (2558) ศึกษา **สารัตถะวรรณกรรมคำสอน** งานวิจัยนี้ พบว่า มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสารัตถะวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่เพื่อศึกษาโลกทัศน์ของสุนทรภู่ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนกับสภาพสังคมวัฒนธรรมเพื่อศึกษาความสำคัญ และบทบาท

วรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอบเขตของการวิจัย มีวรรณกรรมคำสอน 3 เรื่อง คือ สวัสดิรักษา เพลงยาวถวายโอวาทและสุภาสิตสอนหญิง มีวิธีดำเนินการวิจัย โดยทำการวิจัยจากเอกสาร เพื่อนำมาจัดระบบและหาความเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ พบว่า สารัตถะวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ สวัสดิรักษา เนื้อความเป็นคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติ ตามความเชื่อโบราณเพื่อให้เป็นสิริมงคล ระบุประโยชน์ผู้ที่ปฏิบัติตามพึงได้รับและระบุโทษ หรือ อันตรายแก่ผู้ฝ่าฝืนเรื่องที่สอน ได้แก่ เรื่องการรักษาสุขภาพอนามัยการวางตัว ฯลฯ เพลงยาว ถวายโอวาท มีเนื้อความสอนให้ขยันเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ เช่น เรื่องการเมือง การสงคราม กฎมณเฑียรบาล ฯลฯ สุภาสิตสอนหญิง มีเนื้อความที่เกี่ยวเนื่องกับการสอนสตรีตามค่านิยม ของสังคมไทย มีทั้งข้อห้าม และข้อการปฏิบัติ ทั้งในเรื่องของการวางตัวด้วยกิริยามารยาท การแต่งกาย การเลือกคู่ครอง การปรนนิบัติสามี โลกทัศน์ของสุนทรภู่ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน สุนทรภู่ แสดงถึงการมองโลกอย่างเข้าใจในชีวิตว่า ชีวิตจะต้องเกี่ยวข้องกับคนในสังคม จึงควรที่จะมี ข้อที่พึง ปฏิบัติตน และข้อที่ห้ามปฏิบัติ เพื่อการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ความสำคัญ และบทบาทวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคน ในสังคมไทยนั้นมีความสำคัญ คือ การสอนให้เป็นคนดี บทบาทของวรรณกรรมคำสอน คือ เพื่อการอบรมสั่งสอน บทบาทที่สะท้อน ภาพชายและหญิงไทย และบทบาทที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยในด้านคติชน

กิตติราช พงษ์เฉลียว (2562) ศึกษา **กลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน** พบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ซึ่งศึกษา จากตัวบทวรรณกรรมคำสอนอีสาน 8 เรื่อง ได้แก่ ธรรมดาสอนโลก พญาคำกองสอนไพร่ ย่าสอนหลาน กาย์ปู่สอนหลาน กาย์หลานสอนปู่ อินทญาณสอนโลก ท้าวคำสอน และฮีดสิบสอง คลองสิบสี่พบว่าผู้แต่งใช้มีการกลวิธีในการนำเสนอคำสอนที่หลากหลาย คือ 1. การใช้กลวิธีทางภาษา เพื่ออธิบาย การสร้างอารมณ์ร่วม การยกตัวอย่างประกอบหรือการเปรียบเทียบ รวมทั้งเทคนิค การเล่นคำ เล่นภาษา สำนวนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความไพเราะเรื่องเสียง ช่วยกระตุ้นให้เกิดการจดจำ และแสดงให้เห็นความสามารถหรือความเป็นนักปราชญ์ของผู้แต่ง ด้วยเหตุนี้กลวิธีทางภาษา จึงเป็นอีกกลวิธีที่ทำให้วรรณกรรมคำสอนเกิดความน่าเชื่อถือ 2. การใช้กลวิธีการนำเสนอ ผ่านตัวบุคคล เป็นการอ้างถึงคำสอนของบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ คือ คำสอนของพระยาเจ้าเมือง คำสอนของปู่ คำสอนของย่าคำสอนของพ่อ และคำสอนของสมณเพศ 3. การนำเสนอคำสอน ผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ มีการยกตัวอย่างคำสอนผ่านตัวนิทานเพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากในการ นำเสนอคำสอนจึงถูกนำเสนอผ่านนิทานอุทาหรณ์ในลักษณะของนิทานซ้อนนิทานและการยกนิทาน เพื่อเป็นอุทาหรณ์หรือเป็นตัวอย่างของคำสอนนั้น ๆ และ 4. การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อ และหลักศาสนามีการนำเสนอคำสอนผ่านหลักธรรมพุทธศาสนา การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อ

ตามศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน เพื่อแสดงให้เห็นว่าคำสอนนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องโดยมีหลักความเชื่อดังกล่าวเป็นตัวอ้างอิง เมื่อคำสอนต่าง ๆ ถูกรับรองและอ้างอิงจากความเชื่อดังกล่าว ทั้งความเชื่อตามพุทธศาสนา ความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน จึงทำให้ผู้คนปฏิบัติตามคำสอนนั้นได้ง่ายโดยไม่มีการตั้งคำถามต่อคำสอนเหล่านั้น

ฉันทิร เชาว์นวม (2565) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนเขมร พบว่า (จบบ) หรือ ฉบับในทางวรรณกรรมเขมรจัดเป็นเป็นหมวดหนึ่งของวรรณกรรมคำสอน ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-25 ปรากฏวรรณกรรมเรื่อง ฉบับเกรกาล และ ฉบับเกรกาลใหม่เป็นวรรณกรรมคำสอนที่ใช้ชื่อเหมือนกัน โดยเพิ่มเติมคำว่า แปลว่า ใหม่ ขึ้นมา โดยพบว่า 1) ด้านที่มา ฉบับเกรกาล แต่งขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 22 โดยไม่ปรากฏผู้แต่ง ส่วนฉบับเกรกาลใหม่ มีการระบุปีที่แต่งคือ พ.ศ. 2465 แต่งโดยพระภิรมย์ ภาษาอุ หรือ กรมจุย วรรณกรรมคำสอนทั้งสองเรื่องใช้ฉันทลักษณ์ประเภทเดียวกันคือบทประพันธ์ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ที่พบได้ในวรรณกรรมคำสอนบางเรื่องเท่านั้น 2) ด้านเนื้อหา ฉบับเกรกาล เนื้อหาส่วนนำกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการแต่งเนื้อหาส่วนท้ายกล่าวเน้นย้ำให้บุตรหลานจดจำคำสอน ส่วนฉบับเกรกาลใหม่ เนื้อหาส่วนนำปรากฏวัตถุประสงค์การแต่ง ช่วงเวลาที่แต่งและระบุว่านำต้นเค้ามาจาก ฉบับเกรกาล ส่วนท้ายตัวบท ผู้แต่งเน้นย้ำให้ลูกหลานนำข้อคำสอนไปใช้และจบเนื้อหา 3) ด้านการใช้คำบ่ง ไม่ให้ทำ และ ให้ทำ พบว่าวรรณกรรมทั้งสองเรื่องปรากฏการใช้คำว่า อย่า มากกว่าคำว่า ควร เหมือนกัน เพราะเมื่อพิจารณาสัดส่วนการใช้คำบ่งดังกล่าว จากฉบับเกรกาลสู่ ฉบับเกรกาลใหม่ ปรากฏใช้คำว่า ควร ในสัดส่วนที่มากขึ้น เป็นสิ่งแสดงถึงพลวัตทางภาษาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนทั้งสองเรื่องนี้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยข้างต้น สามารถสรุปเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอนได้ดังนี้ วรรณกรรมคำสอน เป็นวรรณกรรมที่ถูกแต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นต้นแบบ แนวทางในการสั่งสอนให้กุลบุตร กุลธิดา ประชาชนทั่วไป ในประเพณี ปฏิบัติตนตามรูปแบบ แบบแผนตามที่สังคมต้องการ เช่น การมีสัมมาคารวะ ประหยัดอดออม สุภาพเรียบร้อย รักนวลสงวนตัว เป็นต้น

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนภาษาไทย

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนภาษาไทย ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.2.1 ความหมายของหนังสือเรียนภาษาไทย

หนังสือเรียนหรือแบบเรียนคือหนังสือที่มีเนื้อหาสาระตรงตามหลักสูตร และจุดประสงค์รายวิชากำหนดไว้ เพราะผู้เขียนต้องใช้หลักสูตรและจุดประสงค์รายวิชาเป็นตัวกำหนดในการเขียน มีเนื้อหาเหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของผู้เรียน ลักษณะการเขียนเป็นเชิงวิชาการ ให้ข้อเท็จจริง

และข้อมูลที่ต้องกับหลักวิชา เหมาะสมสำหรับครูในการใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนและเป็นแหล่งข้อมูล สำหรับนักเรียนในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม และยังมีผู้ให้ความหมายของแบบเรียนไว้ดังนี้

ชอร์ (Shore) (1960) กล่าวว่าแบบเรียนเป็นเครื่องมือที่ครูกับนักเรียนใช้สื่อความหมาย ซึ่งกันและกันเป็นศูนย์กลางให้นักเรียนที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคลได้เรียนเรื่องเดียวกันเพื่อความ เข้าใจเรื่องราวต่างๆไปในแนวเดียวกัน

กูต (Good) (1973) ให้ความหมายว่า หนังสือเรียน หมายถึงหนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษา วิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะมีการจัดเนื้อหาอย่างมีระบบ มุ่งหมายที่จะที่จะใช้เฉพาะการเรียนการสอนใน ระดับหนึ่ง และเป็นข้อมูลที่สำคัญในการเรียนการสอน

จินตนา ใบกาชุย (2534) ให้ความหมายว่า หนังสือแบบเรียนคือหนังสือที่ รวบรวมวิชาความรู้ในหมวดวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อเรื่องตรงตามหลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างถูกต้องและครบถ้วน หนังสือเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการเรียนการสอนโดยเฉพาะ จึงมีหลักเกณฑ์การเขียนเป็นพิเศษ เช่น เขียนเป็นรายวิชาสำหรับเรียนตามระดับชั้นต่างๆ มีความง่ายตามวัยของผู้เรียน มีลักษณะการเรียบเรียงเป็นวิธีการเชิงวิชาการให้แต่ข้อเท็จจริงเที่ยงธรรม เมื่อจบบทเรียนแต่ละบทท้าย เล่มมักจะมีกิจกรรมเสนอแนะการเรียนการสอน

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2523) กล่าวว่า หนังสือชนิดที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Textbook ซึ่งมีความหมายว่าเป็นหนังสือที่ครูอาจารย์ใช้สอนในระดับหนึ่งของระบบการศึกษา หนังสือ ชนิดนี้ถือว่าเป็นหลักในการสอนวิชานั้นๆ และในการเขียนหนังสือชนิดนี้ผู้เขียนจะต้องวางขั้นตอน เรียบ เรียงสำนวนภาษา ใส่ภาพประกอบ เพื่อสะดวกแก่การเรียนการสอน

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า หนังสือเรียนหรือแบบเรียนรายวิชาภาษาไทย เป็นหนังสือที่ถูกเขียนขึ้นเพื่อใช้สอนในรายวิชาภาษาไทยและในสอดคล้องกับวัตถุประสงค์รายวิชาและมีเนื้อหาสาระตรงตามหลักสูตรแกนกลางกำหนดไว้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนในเรื่องเดียวกัน โดยสอดคล้องเนื้อหา ความรู้ รูปภาพ สำนวนภาษา และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ที่ดีตรงตามวัตถุประสงค์

2.2.2 ความสำคัญของหนังสือเรียนภาษาไทย

ความสำคัญของหนังสือเรียนภาษาไทย อัมพร แก้วสุวรรณ (2531) ให้ความสำคัญของแบบเรียนไว้ดังนี้

1. แบบเรียนช่วยให้เกิดการฝึกทักษะในการเรียนภาษาการฝึกทักษะการฟัง การอ่าน การ พูดและการเขียน เป็นสิ่งที่ต้องกระทำอยู่เสมอ การกล่าวซ้ำ ซ้ำ ทวน เพื่อเพิ่มเติมให้ผู้เรียนจัดเจนใน การใช้ภาษาก้เป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น กิจกรรมทั้งหมดนี้ครูจะสามารถปฏิบัติได้ง่ายขึ้นเมื่อใช้ แบบเรียนเป็นเครื่องช่วยในการเรียนและเพื่อการศึกษาเพิ่มเติม

2. แบบเรียนเป็นส่วนของการเสริมสร้างความคิดและกระตุ้นให้เกิดความสนใจอยากที่จะ ศึกษาหาความรู้ต่อไป

3. แบบเรียนเป็นเสมือนคู่มือการเรียนรู้ของนักเรียน และเป็นคู่มือการสอนของครู

4. แบบเรียนเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการสอนให้แก่ครู

5. แบบเรียนเป็นเครื่องช่วยให้นักเรียนได้ประเมินผลตนเองและครูได้ประเมินผลการสอนจาก การทำงานของนักเรียนด้วย

2.4.3 ประเภทของหนังสือเรียนภาษาไทย

ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน์ (2522) ให้ความหมายว่า หนังสือเรียนคือหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการบังคับไว้ตามประกาศหรือคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งจะกำหนดออกมาทุกปีการศึกษา หนังสือเรียนแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ

1. หนังสือแบบเรียนบังคับใช้ หมายถึง หนังสือที่นักเรียนต้องใช้เรียนเป็นประจำรวมทั้ง การที่ต้องเรียนในห้องเรียนและอ่านนอกห้องเรียน

2. หนังสือเรียนที่ไม่บังคับใช้ หมายถึง หนังสืออ่านประกอบเฉพาะวิชาเพื่อประโยชน์ในการขยายความรู้ในวิชานั้นๆให้ลึกซึ้งและกว้างขวางขึ้น ซึ่งหนังสือประเภทนี้แล้วแต่ครูผู้สอนหรือบรรณารักษ์แนะนำให้อ่านหนังสือประเภทนี้ ทางห้องสมุดควรจัดซื้อไว้ให้เด็กได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมซึ่งนอกเหนือแบบเรียนที่บังคับใช้

2.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนภาษาไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการหนังสือเรียนภาษาไทยและแบบเรียนภาษาไทย ผู้วิจัยได้รวบรวม เพื่อใช้ เป็นแนวทาง ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมของวรรณกรรมคำสอนอีสานกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 6 ดังนี้

นางลักษณ์ สิ้นสืบผล (2521) ได้ทำ การวิเคราะห์เนื้อหาและประเมินผลแบบเรียนภาษาไทย สำหรับนักเรียนชาวเขา โดยวิเคราะห์และประเมินผลแบบเรียนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชาวเขาเล่ม 1-3 ของ แผนกวิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในด้านเนื้อหา แนวคิด และคุณลักษณะของ แบบเรียน ซึ่งนางลักษณ์พบว่าแบบเรียนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชาวเขา เล่ม 1-3 มีเนื้อหาและแนวคิดครอบคลุมหลักสูตรทั้ง 4 หลักสูตร จุดเด่นของแบบเรียนชุดนี้คือ การสอนอ่าน เขียน และสามารถแทรก ค่านิยมทางสังคมเข้าไปในบทเรียนได้อย่างเหมาะสม ส่วนด้านคุณลักษณะของแบบเรียน คณะแนะเฉลี่ยของ แบบเรียนแต่ละเล่มอยู่ในเกณฑ์ที่ดีด้านเนื้อหาวิชาและการจัดทำรูปเล่มดีมาก ด้านวิธีการเขียนเหมาะสม ภาพประกอบชัดเจนตรงตามเนื้อเรื่อง และสภาพการณ์ที่เป็นจริง ขนาดของตัวหนังสือเหมาะสมกับสายตาของ เด็กแต่ละระดับลักษณะของตัวหนังสือสัมพันธ์กับแบบคัดลายมือของแผนกวิชาประถมศึกษา

รังสิมา โขลิด้งกูร (2539) แนวคิดเรื่อง **หน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา** (พ.ศ. 2435-2533) พบว่า การปลูกฝังแนวคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองเกิดขึ้นเพราะกลัวว่าเยาวชนของชาติจะไกลศาสนา จึงสอน ศีลธรรมควบคู่ไปพร้อมกับความประพฤติที่ดี เพื่อให้เยาวชนเป็นคนดี มีคุณธรรมต่อมาเปลี่ยนเป็นมุ่งเน้นด้าน การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นสำคัญ แบบเรียนจะเน้นการรักชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ปัจจุบัน เนื้อหาแบบเรียนเน้นการแก้ปัญหา เศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญ มุ่งเน้นปัญหาในสังคม เช่น สิ่งแวดล้อม สังคมเมืองและชนบท เป็นต้น

สำเนียง น้ำค้างงาม (2540) การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในหนังสือ **เรียนภาษาไทยชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1-4** ผลวิจัยครั้งนี้สำเนียง น้ำค้างงามพบว่า หลักสูตร ประถมศึกษาของไทยเคยกำหนดให้มี วิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแล้วในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 เรียกว่าวิชา “ธรรมชาติ” และต่อมาเมื่อเปลี่ยน แผนการศึกษาวิชานี้ก็หายไปจนถึงปัจจุบัน จึงเป็น สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้นเพราะคน ในชาติขาดความรู้ ความเข้าใจในการใช้ และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นหลักสูตรจึงควรจัดให้มีวิชา สิ่งแวดล้อมศึกษา หรือธรรมชาติศึกษา อย่างเป็นอิสระจากวิชาอื่นและมีหนังสือเรียนประกอบวิชานี้ด้วย โดยเน้นเนื้อหาด้านค่านิยม เจตคติ ต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อลดปัญหา เพราะในปัจจุบันปัญหาขยะถือเป็นวาระแห่งชาติ ของประเทศไทยที่ ต้องเร่งแก้ไข และต้องทำให้ต่อเนื่องสิ่งแวดล้อมในอนาคตแบบยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่ง วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับแบบเรียนภาษาไทยที่น่าสนใจไม่แพ้กันคือ

กรกช อัญชลีกุล (2543) เจ้าของงานวิจัยเรื่อง **วิเคราะห์แบบเรียนประถมมลา** พบว่า ประถมมลา เป็นแบบเรียนภาษาไทยที่มีเนื้อหาเฉพาะด้านอักษรวิธี ส่วนวิวิภาคและ วากยสัมพันธ์กล่าวถึงอย่างสังเขปใน ไวยากรณ์บาลี นอกจากนี้ยังพบว่าการนำเสนอเนื้อหาวิชาการ ด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนสวด ทำให้ แบบเรียนประถมมลามีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมไทยด้วย

จันจิรา จิตตะวิริยะพงษ์ (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง **แบบเรียนภาษาไทยโบราณ: การศึกษาเชิง วิเคราะห์** เพื่อศึกษาลักษณะแบบเรียนภาษาไทยโบราณในด้านต่างๆทั้งไวยากรณ์ที่ ปรากฏในแบบเรียนกับ หลักไวยากรณ์ไทยในปัจจุบัน การรวบรวมศัพท์เป็นหมวดหมู่ และพิจารณา ลักษณะการเรียนการสอน ภาษาไทยซึ่งสะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ ภูมิปัญญา และ สภาพสังคมไทยในสมัยนั้นๆ ซึ่งใช้ ข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ จินตามณีนับพระโหราธิบดี จินตามณีนับพระเจ้าบรมโกศ จินตามณีนับกรมหลวง วงษาธิราชสนิท ประถม ก กา ประถม ก กา หัดอ่าน ประถมมลา อักษรนิติ และแบบเรียนหลวง 6 เล่ม ของ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) โดยจันจิราได้แบ่งผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็น ผลการวิจัยเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ ไทยทั่วไปได้แก่ พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ การใช้เครื่องหมายวรรคตอน และวิธีการแต่งคำประพันธ์ ส่วนที่สองเป็นการศึกษาลักษณะการเรียนการสอนในแบบเรียนภาษาไทยโบราณ เล่มต่างๆ

ส่วนที่สามคือ ค่านิยมและการสะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในแบบเรียน
อีกเรื่อง หนึ่งที่น่าสนใจ คือ

อรรพรรณ อรุณวิภาส (2553) ได้ศึกษา **การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์
วิชาภาษาไทย เรื่องหลัก ภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5** จากการศึกษา พบว่า
ในปัจจุบันสื่ออิเล็กทรอนิกส์เข้ามามี บทบาทในชีวิตประจำวันอย่างมากและแพร่หลาย การจัดการ
เรียนการสอนที่ง่ายต่อการเข้าถึงทำให้ผู้เรียนเกิด แรงกระตุ้นในการอยากเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

สิระ สมนาม (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **มโนทัศน์หลักสูตรและแบบเรียน
ภาษาไทยระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานของเด็กข้ามชาติไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่** โดยมี
กลุ่มเป้าหมายการวิจัยคือผู้เรียนข้าม ชาติไทใหญ่ ในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15
คน ใช้กระบวนการวิจัย คือ การวิเคราะห์ เนื้อหา และการสนทนากลุ่ม เครื่องมือการวิจัย
ประกอบด้วยประเด็นสนทนากลุ่มย่อย และแบบวิเคราะห์ เนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่
ร้อยละและวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนรับรู้คุณค่าของ หลักสูตรและมวลประสบการณ์
ผ่านแบบเรียนภาษาไทยระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานยังมีขีดจำกัด การเชื่อมโยง ความรู้ในแบบเรียนกับ
ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันยังมีน้อยและต้องมีการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับบริบท ของผู้เรียน
คล้ายกับ

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแบบเรียนภาษาไทยอีกเรื่องหนึ่งของ สิริพัฒน์ ชลศิริ (2561)
ได้ทำการวิจัย เรื่อง **แบบเรียนภาษาไทยเชิงวัฒนธรรม เรื่อง น้ำ: วิถีคนวิถีไทย สำหรับนักศึกษา
ชาวต่างชาติ** พบว่า ได้ แบบเรียนภาษาไทยเชิงวัฒนธรรมเรื่อง “น้ำ: วิถีคนวิถีไทย” สำหรับนักศึกษา
ชาวต่างชาติ ที่มีประสิทธิภาพ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนโดยแบบเรียน
มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถี ชีวิตคนไทย และได้ฝึกทักษะการอ่านภาษาไทย
งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแบบเรียนภาษาไทยอีกเรื่องหนึ่ง คือ

รังรอง เจียมวิจักขณ์ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง **การศึกษาหนังสือเรียนภาษาไทย
ภาษาพาที: ความ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์
ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง** เพื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและกิจกรรม
ในหนังสือเรียนภาษาไทย ภาษาพาที ในด้าน ความสอดคล้องกับการนำมาใช้สอนผู้เรียนระดับชั้น
ประถมศึกษา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์
ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง ซึ่งรังรอง พบว่าเนื้อหาและกิจกรรม
มีความสอดคล้องครอบคลุมทั้ง 4 ข้อคือ 1) มีพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของ สังคม 2) มีทักษะ
การดำรงชีวิตในโลกศตวรรษที่ 21 3) มีสุขภาวะที่ดี 4) มีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง

กิตติพงษ์ วงศ์ทิพย์ (2561) ได้ศึกษา **การวิเคราะห์วิถีชีวิตประชาธิปไตยในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชั้นประถมศึกษา** โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตประชาธิปไตยที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ดำเนินการวิจัยโดยเริ่มจากการศึกษาเอกสาร ตำรา และหนังสือที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยเพื่อนำมากำหนดเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ จากนั้นจึงวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อหาข้อความที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการยอมรับ ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรม แล้วบันทึกลงในแบบบันทึกวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้การหาความถี่และค่าร้อยละผลการวิจัยพบหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชั้นประถมศึกษามีข้อความที่แสดงถึงวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านการยอมรับมากที่สุด รองลงมาคือ วิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรมตามลำดับ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า เรื่องที่พบมากที่สุดในด้านการยอมรับ ได้แก่ การมีมารยาทในการพูด รู้จักใช้วาจาสุภาพ และเหมาะสมแก่กาลเทศะ ส่วนวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านสามัคคีธรรม เรื่องที่พบมากที่สุด ได้แก่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ถือว่างานส่วนรวมเป็นงานของตนสำหรับวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม เรื่องที่พบมากที่สุด ได้แก่ การรู้จักใช้ปัญญา ใช้เหตุผล และความถูกต้องในการตัดสินใจทุกปัญหาที่มั่ว

ชัชชุ ดาโอภา และ ไพโรจน์ เต็มเตชาติพงศ์ (2563) ได้ศึกษา **การวิเคราะห์หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย** พบว่าหนังสือเรียนเป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับครูและนักเรียน การวิเคราะห์หนังสือเรียนจะทำให้ครูเข้าใจลักษณะของหนังสือเรียนและสามารถใช้หนังสือเรียนในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) กลุ่มเป้าหมายที่ทำการวิจัย คือ หนังสือเรียนภาษาไทยหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารและหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยวรรณคดีวิจักษ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 2) แบบบันทึกการวิเคราะห์หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย 4 ด้าน ประกอบด้วย การวิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ (KPA) การวิเคราะห์คุณลักษณะอันพึงประสงค์ การวิเคราะห์สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และการวิเคราะห์ทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนศตวรรษที่ 21 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านจุดประสงค์การเรียนรู้พบทั้ง 3 ด้าน โดยพบด้านความรู้มากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ 47 ด้านทักษะกระบวนการ คิดเป็นร้อยละ 40 และด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คิดเป็นร้อยละ 13 2) ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์พบทั้งหมด 4 ข้อ คือ พบข้อที่ 6 มุ่งมั่นในการ ทำงานมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48 ข้อที่ 4 ใฝ่เรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 47 ข้อที่ 7 รักความเป็นไทย คิดเป็นร้อยละ 3 และข้อที่ 1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คิดเป็นร้อยละ 2 3) ด้านสมรรถนะ

สำคัญของผู้เรียน พบทั้งหมด 4 ข้อ คือ ข้อที่ 1 ความสามารถในการสื่อสาร คิดเป็นร้อยละ 54 ข้อที่ 2 ความสามารถในการคิดคิดเป็นร้อยละ 39 ข้อที่ 4 ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต คิดเป็นร้อยละ 6 และข้อที่ 3 ความสามารถในการแก้ปัญหา คิดเป็นร้อยละ 1 4) ด้านทักษะกระบวนการการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 พบทั้ง 3 ทักษะ คือ พบด้านคุณลักษณะคนในศตวรรษที่ 21 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48 ลำดับต่อมา คือ ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 คิดเป็นร้อยละ 43 และลำดับสุดท้ายคือทักษะการเรียนรู้ สารเนื้อหา คิดเป็นร้อยละ 9

อีกทั้ง วรกมล สีหานาวี และ มณฑา ชุ่มสุคนธ์ (2563) ได้ศึกษา การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่า หนังสือเรียนภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีความสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ได้แก่ สอดคล้องกับเกณฑ์จุดประสงค์การเรียนรู้โดยเฉพาะด้านความรู้หรือ พุทธิพิสัย สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านใฝ่เรียนรู้สอดคล้องกับสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ด้านความสามารถในการคิด สอดคล้องกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะการรู้เนื้อหาสาระวิชา ด้านการอ่าน และการเขียน เมื่อจัดเรียงลำดับตามข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ พบว่าหนังสือเรียนภาษาไทยชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที และวรรณคดีลำนํ้า ทั้ง 3 ระดับชั้น มีเนื้อหาที่ตรงกับเกณฑ์จุดประสงค์การเรียนรู้ ด้านความรู้หรือด้านพุทธิพิสัยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.66 ลักษณะหนังสือเรียนภาษาไทย ตามเกณฑ์การวิเคราะห์จึงเป็นหนังสือเรียนที่เน้น ความรู้ มุ่งพัฒนา ด้านพุทธิพิสัย

เชษฐรัฐ กองรัตน์ (2565) ได้ศึกษา การวิเคราะห์บทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทย “วิวิธภาษา” ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า 1. การวิเคราะห์บทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทย “วิวิธภาษา” ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปรากฏผล ดังนี้ 1) รูปแบบการนำเสนอบทอ่านมีการนำเสนอแบบร้อยแก้วมากที่สุด 2) จุดมุ่งหมายในการนำเสนอบทอ่านมีการนำเสนอจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ มากที่สุด และ 3) คุณค่า ที่ปรากฏในบทอ่าน พบคุณค่า ในด้านการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์มากที่สุด 2. ความสอดคล้องของบทอ่านตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 พบว่าเนื้อหาของบทอ่านมีความสอดคล้องกับหลักสูตรซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุผลตามเป้าหมายของหลักสูตร ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้ 1) ด้านความรู้ เป็นเนื้อหาที่ให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ เป็นประเด็นสำคัญ 2) ด้านทักษะกระบวนการเป็นเนื้อหาสร้างพื้นฐานให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด ส่งเสริมให้คิดอย่างเป็นลำดับขั้นตามความยากง่ายของระดับชั้น และ 3) ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นเนื้อหาสร้างการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก เมื่อพิจารณาถึงสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนตามหลักสูตรพบว่า บทอ่านนั้นทำให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะทางการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ความสามารถในการ

สื่อสาร ความสามารถในการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าหนังสือเรียนหรือแบบภาษาเรียนภาษาไทยเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เนื้อหาที่สอนก็เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญในสมัยเพื่อปรับตามความคาดหวัง และสิ่งที่สังคมต้องการให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่ดีและมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดผลดีต่อชาติบ้านเมืองในอนาคต นอกจากนี้บางส่วนยังได้ศึกษาหนังสือเรียนร่วมกับการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อให้เกิดความทันสมัยเพื่อก้าวทันยุคโลกาภิวัตน์ และยังปลูกฝังค่านิยม อุดมการณ์ คำสอน แง่คิดต่าง ๆ อีกด้วย

2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.3.1 ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม โดย ธวัช ปุณโณทก (2560) กล่าวว่า เนื้อเรื่อง หรือโครงเรื่องของวรรณกรรมพื้นบ้าน วรรณกรรมท้องถิ่นทั้ง 4 ภาคของไทยแล้วจะพบว่าโครงเรื่องหรือเนื้อเรื่องของวรรณกรรมเหล่านั้นมีความเหมือนกับเป็นส่วนใหญ่หรือมีเค้าโครงเรื่องแนวเดียวกัน นั่นคือวรรณกรรมลายลักษณ์เหล่านั้นได้ พัฒนาจากนิทานพื้นบ้าน ซึ่งแพร่กระจายอยู่ในกลุ่มชนชาติไทยอย่างกว้างขวาง ก่อนที่กวีท้องถิ่น หรือนักปราชญ์ท้องถิ่นได้ประพันธ์ด้วย ฉันทลักษณ์ที่นิยมในภูมิภาคนั้น ๆ เช่น เรื่องสังข์ทอง เรื่องพระสุธน-มโนห์รา เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เรื่องไสวธ ฯลฯ แม้ว่าจะมีฉันทลักษณ์ ภาษาถิ่น และชื่อเรื่อง แตกต่างกันไปตามความนิยมของท้องถิ่นก็ตามแต่เนื้อเรื่องนั้นมีเค้าโครงเรื่องเดียวกัน

ปรากฏการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าชนชาติไทยมีวัฒนธรรมร่วมกัน แม้ว่าบางยุคบางสมัยจะมีเขตการปกครองที่แยกกันบ้างก็ตาม (ล้านนาเชียงใหม่ และอีสานล้านช้าง ต่างก็เคยเป็นรัฐเอกราช) ในลักษณะดังกล่าวเราอาจจะสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ นั้นมีแหล่งกำเนิดเดียวกันตามทฤษฎีเอกกำเนิด (Monogenesis) และแพร่กระจายไปในกลุ่มชนชาติไทยในภูมิภาคต่างๆ กวีท้องถิ่นได้ประพันธ์เป็นลายลักษณ์ภายหลัง จึงพบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านในภาคต่าง ๆ จึงมีฉันทลักษณ์ ภาษาถิ่น อักษรท้องถิ่น ที่แตกต่างกันไปตามความนิยมของท้องถิ่น

การแพร่กระจายของนิทานพื้นบ้านไทยมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมลายลักษณ์ เชื่อว่านิทานพื้นบ้านเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ได้แพร่กระจายในกลุ่มคนไทยทุกภาค ทุกท้องถิ่นอยู่ก่อนแล้วโดยการเล่าสืบ ๆ กันต่อมา ฉะนั้นเรื่องนิทานที่ปรากฏอยู่ในปัญญาสาขานั้นเป็นนิทานที่แพร่กระจายอยู่ทั่วไปภายหลังกวีท้องถิ่นได้ประพันธ์เป็นลายลักษณ์ โดยใช้ภาษา อักษร และฉันทลักษณ์ท้องถิ่น

เพื่อใช้อ่าน ใช้ขับลำกันในหมู่ชาวบ้าน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์เช่นเดียวกันกับพระภิกษุเชียงใหม่ประพันธ์นิทานพื้น บ้านเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นภาษาบาลีเพื่อใช้เทศน์ ที่เรียกว่า “ปัญญาสชาดก” ฉะนั้นจึงพบว่ากวีพื้นบ้าน หรือนักปราชญ์พื้นบ้านได้ปรับปรุงบริบทของวรรณกรรมเหล่านั้นให้เหมาะสมกับความนิยมของประชาชนผู้บริโภควรรณกรรมเหล่านั้น เช่น สำนวนโวหารท้องถิ่น ตัวอักษร และฉันทลักษณ์ท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามการพิจารณาการแพร่กระจายของวรรณกรรมพื้นบ้านที่เป็นลายลักษณ์ยังมีข้อโต้แย้งได้อีกมาก เพราะววรรณกรรมพื้นบ้านภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยนั้นยังหาต้นฉบับเดิมหรือต้นตอไม่ได้ (ส่วนใหญ่พบฉบับคัดลอก) และยังไม่สามารถที่จะกำหนดยุคสมัยการประพันธ์เป็นลายลักษณ์อักษรได้ชัดเจน จึงเป็นการยากที่อธิบายการแพร่กระจายของวรรณกรรมท้องถิ่นอีกประการหนึ่งการสืบทอดวัฒนธรรมทางด้านวรรณกรรมของภูมิภาคต่าง ๆ มีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะแปลกแยก นั่นคือบางภูมิภาคก็มีได้รับวัฒนธรรมทางด้านวรรณกรรมจากราชธานีโดยตรง ในสมัยอดีต และบางภูมิภาคก็เคยเป็นรัฐอิสระ เช่น ภาคเหนือสภาพความรู้เรื่องการพัฒนาวรรณกรรมพื้นบ้านนั้น ยังไม่เอื้อในการศึกษาการแพร่กระจายของวรรณกรรมพื้นบ้านของไทยมากนัก

จากการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นการมองวรรณกรรมในฐานะตัวบทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับตัวบทอื่น ๆ โดยโครงเรื่องหรือเนื้อเรื่องของวรรณกรรมเหล่านั้นมีความเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่หรือมีเค้าโครงเรื่อง เนื้อหา แนวคิดเดียวกัน โดยที่กวีท้องถิ่น หรือนักปราชญ์ท้องถิ่นได้ประพันธ์ด้วย ฉันทลักษณ์ที่นิยมในภูมินาคนั้น ๆ

2.3.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเป็นแนวคิดทฤษฎีที่มีนักวิชาการจำนวนมากได้ศึกษาค้นคว้าไว้ในหลายแง่มุมและแพร่หลาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทอื่นกับวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น เอมอร ชิตตะโสภณ (2533) ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมล้านนากับวรรณกรรมประจำชาติประเภทต่าง ๆ โดยวิเคราะห์ตามประเภทของวรรณกรรมวรรณกรรมพุทธศาสนาในวรรณกรรมล้านนาได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์น้อยกว่าวรรณกรรมประจำชาติซึ่งได้รับอิทธิพลจากอินเดีย วรรณกรรมพุทธศาสนาล้านนาจึงบริสุทธิ์กว่า ในด้านความคล้ายคลึงวรรณกรรมล้านนาและวรรณกรรมประจำชาติต่างสะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะที่เห็นชัดว่า ในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคมกวีก็ได้รับความคิดความเชื่อจากสังคมแล้วสะท้อนออกมาเป็นลายลักษณ์ เอกลักษณ์ของวรรณกรรมล้านนา คือการริเริ่มบทชมโฉมตัวละครฝ่ายชาย ทั้งชมความงามโดยภาพรวมและชมความงามที่ละส่วน และตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีสิทธิต่อรองหรือตั้งเงื่อนไขกับฝ่ายชาย โดยมีจำเป็นต้องเป็นช่างเท้าหลัง ไม่เน้นบทอศรรยและมีลักษณะการยอมรับสภาพความเป็นจริง ลักษณะเด่นอีกประการคือเน้นสัจธรรม โดยการนำความเชื่อทางพุทธศาสนามาอธิบาย

ชวน เพชรแก้ว (2543) ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรับเปลี่ยนมาจาก **ท้องถิ่นอื่น** โดยนำวรรณกรรมบางเรื่องที่มีการปรับเปลี่ยนจนเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มากแล้ว โดยสังเขป อาทิ โคบุตร ที่รับเค้าเรื่องมาจากโคบุตรของสุนทรภู่ และเพิ่มเติมอนุภาคของเรื่องให้มากขึ้น โดยเลือกพื้นคำประพันธ์ประเภทกาพย์เพื่อให้เหมาะกับเนื้อหาและความนิยมของภาคใต้ วรรณกรรมภาคใต้มักจะเปลี่ยนแปลงลักษณะคำประพันธ์ คือเปลี่ยนจากคำประพันธ์เดิมมาแต่งกาพย์ยานี กาพย์ฉก และกาพย์สุรางคนางค์เป็นส่วนใหญ่ ผู้แต่งมักจะแต่งเรื่องต่อไปจากเดิมให้ยาวขึ้นอีก และมักเพิ่มอนุภาคเนื้อเรื่องหรือไม่ก็เปลี่ยนแปลงอนุภาคให้ต่างไปจากเดิม และอาจจะมีชื่อตัวละครที่แปลกไปจากเดิม เช่น พระสุธน-มโนห์รา มีเนื้อหาพ้องกับบทละครครั้งกรุงเก่าและอนุภาคที่น่าสนใจคือ ก่อนที่พระสุธนจะอภิเษกกับนางมโนห์รา พระสุธนมีชายาคือนางกาหนมอยู่ก่อนแล้ว และเลิกราเพราะมีนางมโนห์รามาเกี่ยวข้อง และเพราะนางกาหนมมีกิริยามารยาทหยาบคาย มักจะได้รับอิทธิพลจากนิทานชาวบ้าน และการเสริมแต่งขึ้นเพื่อใช้สวด หรือใช้แสดงหนังตะลุงและมโนห์รา

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานกับท้องถิ่นอื่น เช่น สุกัญญา ภัทรราชย์ (2543) **ศึกษาการปรับเปลี่ยนวรรณกรรมท้องถิ่นที่รับมาจากท้องถิ่นอื่น: ท้าวจันทะโครพและท้าวไสว้ตรของอีสาน** มุ่งศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนวรรณกรรม โดยใช้วรรณกรรมอีสานเป็นหลักในการศึกษา เมื่อวรรณกรรมจากท้องถิ่นหนึ่งส่งทอดมาสู่อีกท้องถิ่นหนึ่ง การปรับเปลี่ยนสำคัญที่กวีต้องคำนึง ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ กวีต้องการเสนอสารใด ก็ต้องปรับบุคลิกภาพของตัวละครให้สอดคล้อง 2) จารีตนิยมของวรรณคดีท้องถิ่น ย่อมมีแบบแผน กฎเกณฑ์ และความนิยมที่แตกต่างกัน เมื่อนำเรื่องจากถิ่นอื่นเข้ามากวีย่อมดัดแปลงเรื่องนั้น ๆ ให้เข้ากับกรอบแบบแผนที่นิยมในท้องถิ่น ได้แก่ รูปแบบคำประพันธ์ของท้องถิ่น การดำเนินเรื่อง อนุภาคที่เป็นแบบแผน ลีลาโวหารความเปรียบ คำนิยมต่าง ๆ 3) สังคมและวัฒนธรรม กวีต้องปรับรายละเอียดในการพรรณนาภาพสังคมวัฒนธรรมให้สอดคล้องและเข้ากับท้องถิ่น เช่น เรื่องจันทโครพสำนวนภาคกลางประเพณีต่าง ๆ ที่พรรณนาในเรื่องเมื่อแปลงเป็นสำนวนอีสานพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การรับขวัญต้องปรับตามประเพณีชาวบ้าน

การศึกษาในแง่การรับอิทธิพลจากวรรณกรรมประเภทอื่น เช่น พิฑูร มลิวัลย์ (2543) **ศึกษาอิทธิพลวรรณกรรมพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอีสาน** ซึ่งวรรณกรรมอีสานมีโครงสร้างหรือรูปแบบเหมือนชาดก เช่น สีนไซ กาละเกด เสียวสวาด มักอ้างว่าเป็นชาดกและมักบอกว่ามีในเรื่องพระเจ้าห้าสิบชาติ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานจึงนิยมแบ่งเป็น 2 แบบ ได้แก่ ทางโลกและทางธรรม เรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาหรือแปลหรือเก็บมาจากภาษิตคำสอนทางศาสนาเรียกว่า วรรณกรรมทางธรรม ส่วนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับชาวบ้านชาวเมือง ประวัติศาสตร์ นิทานโบราณคดี เรียกว่า วรรณกรรมทางโลก เป็นวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมอีสานที่รับอิทธิพลจากวรรณคดีบาลีมีลักษณะ 2 ประการ ประการแรกคือ อิทธิพลทาง

ระเบียบนิยมในการแต่ง ถ้าเป็นไตรปิฎกไม่มีบทไหว้ครูเหมือนนอรรถกถาจะตั้งนะโมเท่านั้น แล้วต่อด้วยเนื้อเรื่อง บางช่วงตั้งนะโมก่อน แล้วแปลตาม บางที่ใช้คำย่อ เช่น นะโม ตัสสะ บางทีก็ นะโม รันตตะยะสะ หรือเป็นคำบาลีไว้ก่อน ต่อมาแต่งเป็นคำประพันธ์ภาษาท้องถิ่น เช่น สิ้นไซ อธิพิพล ประการที่ 2 คืออิพิพลทางหลักธรรม วรรณคดีอีสานมักมีคติธรรมแทรกอยู่ในหลายเรื่อง และหลายประเภท

การศึกษาอิพิพลวรรณกรรมพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่นยังมีผู้สนใจศึกษา เช่น การศึกษาของสุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2543) **ศึกษาอิพิพลวรรณกรรมพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้** จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ยืนยันว่าบริเวณคาบสมุทรมลายูได้เป็นดินแดนที่พุทธศาสนาแบบมหายานอันเน้นการเผยแพร่มากกว่าการปฏิบัติธรรมเฉพาะตน ประชาชนทางใต้ได้รับการยกย่องว่าเรียนจบปิฎกไตรยไว้ในศิลาจารึกหลักที่ 1 วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จึงใช้อักษรขอมแต่ยังเป็นภาษาบาลี สาระส่วนใหญ่เป็นพระอภิธรรม พระสูตร และพระวินัย มีสมุดคำ หรือหนังสือคำไว้เผยแพร่พระธรรมและเป็นพุทธบูชา วรรณกรรมภาคใต้ก็นิยมสร้างเป็นพุทธบูชาอย่างแพร่หลาย เช่น เรื่องพระมาลัย พุทธทำนาย มหาเวสสันดรชาดก มีปัญญาสาชดก เช่น มโนห์รานิบาตและหอยสังข์ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาพุทธธรรมโดยตรงคือเรื่องสวัสดิรักษาคำกาพย์ วรรณกรรมประโลมโลกที่สอดแทรกกฎแห่งกรรมและคติทางพุทธศาสนา เช่น เรื่องนายตัน หนังสือดูโชคกลางเรียกว่า หนังสือศาสตร์ และหนังสือดูฤกษ์ยาม เรียกว่า หนังสือห้วง รวมถึงตำรายาต่าง ๆ อีกด้วย การสร้างวรรณคดีพุทธศาสนาของภาคใต้ยังส่งอิพิพลต่อวัฒนธรรมแห่งวรรณกรรมหลายประการความศรัทธาเรื่องอันสืบสืบทอดมาจากการสร้างหนังสือ เป็นอาทิ

การศึกษาอิพิพลวรรณกรรมพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา เช่น การศึกษาของ ฮาร์ลด์ ฮุนตียุส (2543) **ศึกษาอิพิพลวรรณกรรมพุทธศาสนาต่อวรรณคดีล้านนา** การรับพุทธศาสนาเข้ามาในล้านนาเป็นขบวนการที่ยิ่งใหญ่และมีความกลมกลืน เพราะผู้สืบทอดศาสนาเข้ามาเป็นภิกษุเช่นเดียวกับบาทหลวงในยุโรปโบราณ ล้านนาได้รับพระไตรปิฎกที่เป็นภาษาบาลีมาก่อนแล้วมีขบวนการแปล ขบวนการให้คำอธิบายจำพวกอรรถกถา จากนั้นชาวล้านนาก็สร้างวรรณกรรมตัวเองขึ้นมาทั้งที่เป็นภาษาบาลีภาษาพื้นเมือง โดยเฉพาะปัญญาสาชดกที่มีประมาณ 200 กว่าเรื่องแพร่หลายทั้งเขมร พม่า ลาว และเชียงตุง ตัวอย่างในนิทานชาวบ้านเรื่องปู่เถน-ย่าเถนเถนก็คือเทวดาของคนไทยสมัยก่อน แต่ในนิทานเรื่องปู่เถนย่าเถนของล้านนามีลักษณะการลดอำนาจของเทวดาของคนไทยกลุ่มหนึ่ง คือเถน โดยการให้เถนเป็นตัวร้ายที่ชาวบ้านยำเกรงแต่ไม่นับถือซึ่งเป็นผลมาจากพุทธศาสนาไม่ทางตรงก็ทางอ้อม พุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นหลักทางจริยธรรมครอบคลุมจิตใจของคนในสังคมล้านนา นอกจากนี้ยังพบตัวอย่างลักษณะเดียวกันนี้สะท้อนให้เห็นการเน้นว่าพุทธศาสนามีส่วนในการสร้างจริยธรรมอิสระขึ้นมา โดยเน้นว่าความยุติธรรมไม่ขึ้นอยู่กับชนชั้นใด ตัวละครทุกตัวมีสิทธิ์เรียกร้องความยุติธรรม

หลังจากนั้นมีนักวิชาการสนใจศึกษาในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทอื่นกับวรรณกรรมท้องถิ่น คือ อุดม หนูทอง (2543) **ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้: ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น** เพื่อดูความสัมพันธ์ของวรรณกรรมภาคใต้กับวรรณกรรมภาคอื่น โดยเอาวรรณกรรมภาคใต้เป็นตัวตั้งและสำรวจวรรณกรรมทั้ง 4 ภาคเพื่อดูเรื่องที่พ้องกัน วรรณกรรมภาคใต้มีเนื้อเรื่องพ้องกับวรรณกรรมภาคกลางมากที่สุด เรื่องที่พ้องกันมีตั้งแต่สมัยสุโขทัย คือ วรรณกรรมเรื่องไตรภูมิ สมัยอยุธยาเป็นเรื่องที่พ้องกันคือ บทละครนอก สมัยธนบุรี คือวรรณกรรมเรื่องกฤษณาสมันต์ ส่วนสมัยรัตนโกสินทร์มีวรรณกรรมทุกประเภทที่พ้องกัน เพราะภาคใต้กับภาคกลางมีการติดต่อสัมพันธ์กันมานานตั้งแต่สมัยทวารวดี ในสมัยสุโขทัยจึงสัมพันธ์กันมากขึ้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ความสัมพันธ์ด้านวรรณกรรมระหว่างภาคใต้กับภาคกลางก็ยิ่งเข้มข้นขึ้นเมื่อภาคใต้มีผลงานในภาคกลาง เช่น พระยาตรัง รวมถึงผู้ที่มาศึกษาเล่าเรียนแล้วกลับไปแต่งวรรณกรรมอยู่ทางใต้ เช่น พระอุดมปิฎก แต่งสุทธกรรมคำกาพย์ กวีภาคกลางที่มีผลงานลือเลื่องไปถึงภาคใต้ เช่น สุนทรภู่ หรือที่วัดมหาธาตุแต่เดิมเคยสวดมนต์จากหนังสือบุคก็หันมาสวดหนังสือจากโรงพิมพ์วัดเกาะ ความสัมพันธ์ทางวรรณกรรมของภาคใต้และภาคกลางจึงสืบทอดเรื่อยมา

การศึกษาแง่ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทอื่นกับวรรณกรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจอีกเรื่องคือ **ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมนิทานภาคใต้กับวรรณกรรมสุนทรภู่และภาพสะท้อนของวัฒนธรรมท้องถิ่น** ของ ศิริทิพย์ สุชีรัตน์ (2547) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวรรณกรรมนิทานภาคใต้เรื่องโคบุตร ลักษณะวงศ์ สิงห์ไกรภพ และพระอภัยมณีในด้านเนื้อหา กลวิธีการแต่ง สำนวนโวหารและภาพสะท้อนของวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ได้รับอิทธิพลทางด้านเนื้อหาจากวรรณกรรมของสุนทรภู่ แบ่งได้สองลักษณะ คือลักษณะแรกเป็นการนำนิทานของสุนทรภู่มาจารขึ้นใหม่ ฉันทลักษณ์และเนื้อเรื่องตรงตามต้นฉบับลักษณะที่สองเป็นการนำเค้าเรื่องของวรรณกรรมสุนทรภู่มาแต่งเป็นสำนวนท้องถิ่นภาคใต้ มีการขยายความละความ สับลำดับความ และเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่อง แม้ว่าวรรณกรรมนิทานภาคใต้ จะรับอิทธิพลเนื้อหาและกลวิธีการแต่งจากวรรณกรรมสุนทรภู่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีกลวิธีการแต่งที่สอดคล้องกับค่านิยมท้องถิ่นภาคใต้ และสะท้อนภาพวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้หลายประการ

อีกทั้งยังมีการศึกษาที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทอื่นกับกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน เช่น การศึกษาของ ศิราพร ณ ถลาง (2542) ที่**ศึกษาด้านานการสร้างโลกของคนชนชาติไท: ตัวอย่างการศึกษาวัฒนธรรมจากตำนาน** โดยรวบรวมตำนานการสร้างโลกทั้งสำนวนที่เป็นลายลักษณ์และสำนวนมุขปาฐะที่กระจายอยู่ในชุมชนของคนไทที่อาศัยในแคว้นอัสสัม อินเดีย สิบสองปันนา ประเทศจีน เชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า ล้านช้าง ประเทศลาว เรื่อยมาถึงล้านนาและอีสานประเทศไทย จำนวน 50 สำนวน แล้วนำมาวิเคราะห์ในทางคติชนวิทยาเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของตำนานดังกล่าวด้านโครงเรื่อง อนุภาค ตัวละคร และเนื้อเรื่องของตำนาน ตำนานการสร้างโลก

ในฐานะเป็นเครื่องบอกความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไทนั้น การวิเคราะห์เชิงคติชนช่วยให้เห็นเหตุการณ์ของเรื่องที่เป็นแก่นของตำนานสร้างโลกของคนไทกลุ่มต่าง ๆ ความหลากหลายและความคล้ายของบางอนุภาค บางเหตุการณ์ ตลอดจนบางแบบเรื่องที่ช่วยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของคนไทบางกลุ่ม เช่น คนไทที่อยู่นอกประเทศ คือ ไทอาหม ไทลื้อ ไทเขิน ลาว และล้านนาอีสานในประเทศไทยเป็นกลุ่มชนชาติไทที่ยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องมีผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ ซึ่งความเชื่อเรื่องปู่-ย่าสร้างโลกไม่อยู่ในการรับรู้ของคนไทยภาคกลางและภาคใต้ ในแง่นี้จึงเห็นว่าคนไทตอนเหนือของประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทตอนใต้ของจีนและตอนเหนือของพม่ามากกว่า โดยไม่มีพรมแดนทางวัฒนธรรม และชนชาติไททั้งหลายล้วนมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผู้สร้างโลก-สร้างมนุษย์ ซึ่งนับว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมก่อนรับพุทธศาสนา

การศึกษาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทอื่นกับวรรณกรรมกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เห็นได้ชัดอีกเรื่องหนึ่ง คือ การศึกษาของ อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2545) **ศึกษาปฐมสมโพธิกถาฉบับล้านช้าง** โดยมุ่งให้ผู้สนใจรู้จักปฐมสมโพธิกถาฉบับล้านช้างซึ่งมี 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นส่วนแปลนิสสัย หรือส่วนแปลยกศัพท์ภาษาบาลี กับส่วนที่เป็นภาษาลาวล้วน ๆ ส่วนแรกแต่งเป็นร้อยแก้ว ส่วนส่วนหลังแต่งเป็นร้อยกรอง นักวิชาการชาวตะวันตกที่กล่าวถึงสมโพธิกถาฉบับล้านช้างมี 4 คน คือ หลุยส์ ฟิโนต์ ปีแอร์-แบร์นาร์ด ลาฟงด์ ฌากเกอลีน ฟิลลิโอซาด์ และเอช. สัทธาติสสะ ส่วนงานของนักวิชาการลาวล้วนเป็นฉบับตัวเขียน ในอาณาจักรล้านช้างมีวรรณกรรมชื่อปฐมสมโพธิกถามากกว่า 100 ฉบับ บางส่วนเป็นฉบับภาษาลาว แต่ส่วนมากเป็นฉบับแปลนิสสัยบาลี-ลาว ลักษณะการแปลแบบนิสสัยหรือแปลยกศัพท์ภาษาบาลีสามารถใช้เป็นหลักฐานเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสมโพธิกถาภาษาบาลีซึ่งเก่าแก่กว่าที่พบในอาณาจักรล้านนา ปฐมสมโพธิกถาฉบับล้านช้างฉบับแปลนิสสัยมีอายุต่างกัน ส่วนฉบับล้านช้างเก่าแก่ที่สุดพบในประเทศไทยแต่เป็นฉบับที่ไม่สมบูรณ์ ส่วนฉบับใหม่ที่สุดพบที่วัดโพธิ์สัณฐาราม ชื่อปฐมสมโพธิ ส่วนที่ได้มาจากวัดสุทัศนเทพวรารามใช้คือปฐมสมโพธิ มาจากภาษาบาลีว่า ปฐมสมโพธิ ซึ่งเป็นคำที่ประสมกันระหว่าง ปฐม กับสมโพธิ แปลว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่เพิ่งจะบังเกิดขึ้น เนื้อเรื่องในปฐมสมโพธิกถาฉบับล้านช้างและความสอดคล้องระหว่างชื่อเรื่องกับเนื้อเรื่องแสดงว่าสมโพธิกถาเป็นวรรณกรรมโพธิสัตว์ประวัติไม่ใช่วรรณกรรมพุทธประวัติ เพราะปฐมสมโพธิ 2 ฉบับที่พบในอาณาจักรล้านช้างใช้ชื่อเรื่องว่า ปฐมสมโพธิชาดก ซึ่งเป็นหลักฐานว่าแต่เดิมเป็นวรรณกรรมโพธิสัตว์ประวัติ

นอกจากนี้ วัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2545) ยังได้ศึกษาแบบเรื่อง**นิทานสังข์ทอง**: **ความแพร่หลายและการแตกเรื่อง** แบบเรื่องนิทานสังข์ทองเป็นแบบเรื่องที่แพร่หลายมากในกลุ่มชนชาติไท เพราะปรากฏทั้งในนิทานของไทยภาคต่าง ๆ ในกลุ่มชนชาติไททั้งในและนอกประเทศ และมีความรับรู้เรื่องสังข์ทองและนิทานในแบบเรื่องนิทานสังข์ทองที่คล้ายคลึงกัน สามารถจำแนก

โครงสร้างในแบบเรื่องนิทานสังข์ทองได้เป็น 3 แบบ ได้แก่ แบบเรื่อง ก สังข์ทอง แบบเรื่อง ข กำกาดำ แบบเรื่องขก ท้าวแก้ว การแตกเรื่องของนิทานพบว่าความแพร่หลายของนิทานสังข์ทองทำให้เกิดนิทานเรื่องใหม่อีกหลายเรื่อง นิทานเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในระดับพฤติกรรมและโครงเรื่อง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการแตกเรื่องของนิทานสามารถสรุปได้ 8 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงลำดับของพฤติกรรมหลัก การตัดเนื้อหาบางตอนหรือตัดบางพฤติกรรมหลักออกจากโครงเรื่อง การนำโครงเรื่องบางตอนไปแต่งเป็นนิทานเรื่องใหม่ การเพิ่มจำนวนครั้งในบางพฤติกรรมหลักเพื่อเน้นพฤติกรรมหลักในบางตอน การเพิ่มพฤติกรรมใหม่และเหตุการณ์บางตอนแทรกในโครงเรื่องเดิม การเพิ่มโครงเรื่องย่อย การผนวกเรื่องและการคงโครงสร้างเดิมแต่เปลี่ยนรายละเอียดในพฤติกรรม ทำให้นิทานเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในกระบวนการแตกเรื่องมีความแตกต่างจากนิทานต้นฉบับแม้ว่าจะยังคงมีโครงสร้างหลักร่วมกัน

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาความสัมพันธ์วรรณกรรมคำสอนไทยกับวรรณกรรมคำสอนต่างประเทศ คีน เฮ ซิน (2543) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและเกาหลี 4 เรื่อง ได้แก่ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สุภาจิตสอนสตรี ของสุนทรภู่ แนนฮุน (内訓 แปลว่า คำสอนสตรี) พระราชานิพนธ์ของพระราชินีโซเฮ (昭惠王后) และ เกเปียซอ (戒女書 แปลว่า ตำราสอนกุลธิดา) ของ ชง ซี ยอล (宋時烈) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบในแง่ที่มาของเรื่อง เนื้อหา กลวิธีการประพันธ์ วิเคราะห์ภาพลักษณ์สตรี ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี และสตรีในอุดมคติที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนสตรี พบว่าภาพลักษณ์ของสตรีในอุดมคติของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นกับภาพลักษณ์ของสตรีในอุดมคติของเกาหลีในสมัยราชวงศ์โชซอนมีลักษณะร่วมของค่านิยมเกี่ยวกับสตรีในอุดมคติ 4 ประการ คือ ความเป็นช่างทำหลัง ความเป็นกุลสตรี ความรักเดียวใจเดียว และความเป็นแม่ศรีเรือน แม้ว่าเน้นบทบาทของสตรีต่างกันเล็กน้อยและการแสดงออกที่ไม่เหมือนกันบ้าง เนื่องจากแตกต่างกันด้านภูมิหลังสังคมและวัฒนธรรม แต่ความคาดหวังของทั้งสองสังคมที่มีต่อสตรีเหมือนกัน

บัวพร มาลัยคำ (2544) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและลาว ด้านที่มา ลักษณะคำประพันธ์ เนื้อหาคำสอน กลวิธีการสอน และภาพสะท้อนทางคติชนวิทยาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของไทย 3 เรื่อง ได้แก่ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส สุภาจิตสอนสตรี และกฤษณาสอนน้องคำฉันท์คำกลอนฉบับชาวบ้านเมืองเพชรบุรี วรรณกรรมคำสอนลาวและยอดคำสอนโบราณฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว พบว่าวรรณกรรมคำสอนไทยและลาวมีที่มามากคล้ายกันคือ ทราบชื่อผู้แต่งแน่ชัด แนวคิดสำคัญของหญิงสาวและหญิงครองเรือนคือ มีความทั้งกายและใจ สุภาพเรียบร้อย ผูกใจสามมีได้ เป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี มีการดำเนินเรื่องโดยให้ตัวละครเป็นผู้สอน และผู้แต่งเป็นผู้สอน

ภูมิจิต เรื่องเดช (2550) ยังได้ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนของไทย กัมพูชาและลาว วรรณกรรมคำสอนทั้งสามชาติมีรากฐานที่มาจากความเชื่อถือศรัทธาใน พระพุทธศาสนาแบบเถรวาท เป็นสังคมที่ยึดมั่นในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่นำมาจากต้นเค้า คำสอนเดียวกัน คือจากพระไตรปิฎก ต้นแบบในลัทธิสังฆาวงศ์ การประยุกต์หลักคำสอนมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน โดยมีหลักคำสอนที่เป็นแกนกลางคือหลักพุทธธรรมเดียวกัน บทร้อยกรองที่ใช้ แต่งวรรณกรรมคำสอนของไทยและกัมพูชาเหมือนกันแต่มีชื่อเรียกต่างกัน ส่วนของลาวใช้ บทร้อยกรองที่แตกต่างกับไทยและกัมพูชากลวิธีทางวรรณศิลป์ใช้ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ส่วนวนคำ เลือกใช้ที่ง่ายตรงไปตรงมา ด้านความสำคัญและคุณค่าของวรรณกรรมคำสอนทั้งสามชาติได้สะท้อน ให้เห็นคุณค่าภูมิปัญญาทางสังคมในการประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การรักษาเกียรติของตน การเลือกคบคน เลือกภรรยา เลือกสามี และที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ วรรณกรรมคำสอนไทยยังแสดงอัตลักษณ์คือ แยกเป็นวรรณกรรมราชสำนักและวรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมคำสอนกัมพูชาแสดงอัตลักษณ์คำสอนที่เป็นแบบแผน ส่วนวรรณกรรมคำสอนลาวเน้น “ฮึดคง” เป็นพิเศษสะท้อนถึงการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่าง เพื่อนบ้านในสังคม

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2553) ศึกษาวรรณกรรมที่รับอิทธิพลจากอินเดีย คือ ภาษณา สอนน้องคำฉันท์ พระนิพนธ์สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าน่าจะมาจากชาดกเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่สืบค้นไปมา ก็พบว่า พระพุทธเจ้าทรงติเตียนนางภาษณาว่าเป็นตัวอย่างของหญิงที่มีความปรารถนามากในกามคุณมีสามี ถึง 5 คนแล้วยังเป็นชู้กับบุรุษพิการ เรื่องภาษณาจึงน่าจะมาจากพราหมณ์มากกว่า เพราะอาจมาจาก มหาภารตะซึ่งเป็นนิทานเก่าและลัทธิต่าง ๆ ถูกล็อกอยู่ในมัชฌิมประเทศ จากเนื้อความที่ทรงแปลสรุป ความจากต้นฉบับภาษาอังกฤษของประตูปัจฉน รอย และเปรียบเทียบกับฉบับของไทย จะเห็นว่า ฉบับของไทยรักษาแก่นเรื่องสำคัญคือการสอนให้รู้หน้าที่ของภรรยาที่มีต่อสามี แต่กวีไทยละทิ้ง เนื้อความส่วนที่เป็นวัฒนธรรมความเชื่อของศาสนาฮินดู เช่น การบูชาพราหมณ์ด้วยอาหารและ เครื่องดื่ม กวีไทยกลับเติมส่วนที่กล่าวถึงชนบประเพณีไทย เช่น ผู้หญิงต้องไม่เดินตัดดอกไม้ เสยผม ขยับชายพก กรีดกรายสไบ ลูบแก้ม แอ่นอก เหตุที่เรารับวรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้มาจากอินเดีย โดยง่าย เพราะคำสอนนั้นไม่ขัดต่อค่านิยมเดิมในสังคมไทย การศึกษาด้านการรับอิทธิพลจาก วรรณกรรมอินเดียทำให้เราเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมไทยกับวรรณกรรมต่างประเทศที่มี มิติของสังคมวัฒนธรรมมาเกี่ยวข้อง แม้ว่าวรรณกรรมไทยจะรับอิทธิพลจากวรรณคดีอินเดียมาอย่าง แจ่มชัดทั้งโครงเรื่องและตัวละคร แต่การรับมาของวรรณกรรมไทยก็มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับ วัฒนธรรมไทยอันมีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนชาติใดในโลก

ศานติ ภัคดีคำ (2555) ยังศึกษาเปรียบเทียบประชุมสุภาษิตเขมรฉบับหอพระสมุดวชิรญาณกับฉบับกัมพูชา พบว่าหนังสือประชุมสุภาษิตเขมร ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณเป็นหนังสือรวบรวมสุภาษิตเขมร จำนวน 3 เรื่อง คือ สุภาษิตโบราณ สุภาษิตสอนเด็ก และสุภาษิตสอนบุตรสุภาษิตเขมรทั้ง 3 เรื่องนี้พระองค์กานวงศ์ พระราชบุตรสมเด็จฯ พระบรมโอรสาธิราชฯ ดำรงราชานุภาพ ครั้นเสด็จไปพระนครวัด จึงโปรดให้แปลจากต้นฉบับภาษาเขมรส่วนสุภาษิต (ฉบับ/ฉบับ) เป็นวรรณกรรมเขมรที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย ซึ่งฉบับที่แพร่หลายที่สุดคือฉบับพิมพ์ของพุทธศาสนบัณฑิต และหนังสือประชุมฉบับ (กมฺรจบบ) เป็นผลงานที่สำรวจหา ตรวจสอบชำระ และแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส จัดพิมพ์ที่กรุงปารีส โดยแบ่งเป็น 2 ภาค ภาคที่ 1 แปลเป็นภาษาฝรั่งเศส และภาคที่ 2 เป็นตัวบทภาษาเขมร บางเรื่องไม่ปรากฏในฉบับของพุทธศาสนบัณฑิต ซึ่งประชุมสุภาษิตเขมร ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณกับฉบับที่เผยแพร่ในกัมพูชาเป็นฉบับของพุทธศาสนบัณฑิต และฉบับของสำรวจหา เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่มีความใกล้เคียงกัน แต่เนื่องจากการคัดลอกจึงทำให้มีข้อความและเนื้อหาบางส่วนแตกต่างกันไป ซึ่งทำให้การตีความตัวบทแตกต่างกันไปบ้าง ทั้งยังมีความแตกต่างด้านเนื้อหา การเปรียบเทียบประชุมสุภาษิตทั้งสองฉบับนี้ทำให้เห็นความต่างด้านเนื้อหาที่อาจสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากฉบับหอพระสมุดวชิรญาณมีข้อความที่ไม่ปรากฏในฉบับกัมพูชา เช่น สุภาษิตสอนหญิง เป็นต้น

กฤตพร มานรัตน์วงศ์ (2560) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของจีน เรื่อง Nù jiē, Niè xún, Nù lúnyǔ, Nùfàn jièlù กับวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทย ในลักษณะเดียวกันโดยมุ่งศึกษาวรรณกรรมคำสอนสตรีของจีน ได้แก่ (Nù jiē), (Niè xún), (Nù lúnyǔ) และ (Nùfàn jièlù) เปรียบเทียบกับวรรณกรรมคำสอนสตรีในลักษณะเดียวกันของไทย เพื่อวิเคราะห์ความเหมือนและความต่างของเนื้อหาคำสอนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างในเรื่องสถานภาพแนวทางประพฤติปฏิบัติ บทบาทหน้าที่ ตลอดจนแง่มุมทางความคิด ความเชื่อ ประเพณีค่านิยมที่ผู้คนมีต่อสตรีทั้งในสังคมจีนและสังคมไทย วรรณกรรมคำสอนสตรีทั้งของจีนและไทยต่างมีส่วนของเนื้อหาที่เน้นสอนให้ผู้หญิงใส่ใจเรื่องรูปลักษณ์ภายนอกของสตรีซึ่งสอดคล้องกับอุดมคติในแต่ละสังคม ส่วนเนื้อหาด้านคุณธรรมจริยธรรมพบว่า สังคมจีนและสังคมไทยส่วนใหญ่จะมีการสอนที่คล้ายคลึงกัน และมีเอกลักษณ์เฉพาะเนื่องจากอิทธิพลทางความคิด ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป เช่น วรรณกรรมคำสอนจีนมักมีหลักคำสอนของลัทธิขงจื๊อที่เป็นพื้นฐานวรรณกรรมคำสอนไทยมักมีหลักคำสอนทางพุทธศาสนา

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนกับวรรณกรรมประเภทอื่น โดยจาริต เชาว์ขุนทด (2529) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมของหลวงธรรมาภิมณฑ์ พบว่าวรรณกรรมนิทานของหลวงธรรมาภิมณฑ์ มีทั้งที่นำเค้าโครงเรื่องมาจากชาดก จากบทละครของเชกสเปียร์ และที่แต่งขึ้นเอง วรรณกรรมนิทานบางเรื่อง หลวงธรรมาภิมณฑ์สามารถดำเนินเรื่องให้มองเห็นความ

ขัดแย้งที่เด่นชัด อันมีต่อผลการดำเนินเหตุการณ์ในเรื่องอย่างสมเหตุสมผล และสามารถดำเนินเรื่องไปสู่จุดคลี่คลายในตอนจบได้อย่างสมจริง ส่วนวรรณกรรมประเภทที่ไม่มีตัวละครมีสาระสำคัญของเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ในการแต่ง เช่น วรรณกรรมนิราศ วรรณกรรมตำรา วรรณกรรมสดดี วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีการและวรรณกรรมคำสอน นอกจากนี้วรรณกรรมของหลวงธรรมาภิมณฑ์ยังมีลักษณะเด่นในด้านศิลปะการประพันธ์ในการแต่งบทพรรณนา โดยเฉพาะบทพรรณนาธรรมชาติ ได้อย่างน่าประทับใจด้วยศิลปะการเลือกใช้ถ้อยคำ ความเปรียบและลักษณะคำประพันธ์ที่เหมาะสม มีความสอดคล้องกลมกลืนกัน มีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหา และเชิงวรรณศิลป์

สายวรุณ น้อยนิมิตร (2542) ศึกษาอรรถกถาชาดกในฐานะวรรณกรรมคำสอนและความสัมพันธ์กับวรรณกรรมประเภทอื่น อรรถกถาชาดกมีสาระคำสอนที่มุ่งสอนคนทั่วไปทุกระดับตั้งแต่ชนชั้นปกครองจนถึงทาสและมีเนื้อหาคำสอนครอบคลุมถึงการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อผู้อื่นอีกยังมีคุณค่าและความสำคัญต่อวรรณกรรมไทยหลายด้าน ทั้งเป็นวรรณกรรมคำสอนและเป็นต้นแบบของวรรณกรรมชาดกที่แต่งในประเทศไทย รวมทั้งชาดกพื้นบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของวรรณกรรมไทย โดยเฉพาะเนื้อเรื่อง อนุภาคและตัวละครให้แก่การสร้างสรรควรรณกรรม ส่วนความสัมพันธ์ด้านสาระคำสอนแสดงให้เห็นความคล้ายคลึงของเนื้อหา คำสอน และการได้รับอิทธิพลแนวคิดจากอรรถกถาชาดกไปประกอบการสอนในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ จากการเปรียบเทียบสาระคำสอนในอรรถกถาชาดกกับวรรณกรรมคำสอนของไทย พบว่าคำสอนในอรรถกถาชาดกตรงกับคำสอนในวรรณกรรมคำสอนของไทย โดยเฉพาะเรื่องหน้าที่และจริยธรรม ชนชั้นปกครองมีวรรณกรรมคำสอนของไทยที่รับสาระคำสอนจากอรรถกถาชาดกอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะการยกนิทานมาเป็นอุทาหรณ์ประกอบการสอน เนื่องจากรับพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมมาจากอินเดีย จากสาระคำสอนที่ตรงกัน การศึกษานี้ทำให้เห็นความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ระหว่างอรรถกถาชาดกกับวรรณกรรมคำสอนไทย

นอกจากนี้ สรียกานต์ ยี่เก็งเอี่ยม (2553) ยังได้ศึกษาวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ การศึกษาด้านความสัมพันธ์วรรณกรรมต้นเรื่อง ผู้แต่งมีวิธีการแต่งวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ 2 วิธี คือ วิธีแรก คือ เหตุการณ์ในวรรณกรรมต้นเรื่องนั้นมีการสั่งสอนอยู่แล้ว ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนได้นำมาแต่งขยายความหรือแต่งเพิ่มเติมได้แก่เรื่อง ทศรถสอนพระราม และพาลีสอนน้อง กับ วิธีสอง เหตุการณ์ในวรรณกรรมต้นเรื่องไม่ปรากฏว่ามีการสั่งสอน แต่ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนได้สร้างคำสอนขึ้นมาเอง ได้แก่ เรื่องพิเภกสอนเบญจกายและทศกัณฐ์สอนบุตร ซึ่งการศึกษานี้ทำให้เราเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนกับวรรณกรรมประเภทอื่นอย่างแจ่มชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลวิธีการสอนที่มีลักษณะสอนโดยอ้อม 2 แบบ คือนำคำสอนจากในเหตุการณ์ของเรื่องมาขยายเป็นคำสอน และสร้างคำสอนขึ้นมาเอง

เพื่อแทรกในตอนสำคัญ นับเป็นกลวิธีที่น่านำศึกษาอันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนกับวรรณกรรมประเภทอื่น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมต่าง ๆ สามารถสรุปแนวคิดหลักที่นำมาปรับใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยได้ดังนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ เป็นการเปรียบเทียบวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ทั้งวรรณกรรมต่างประเทศ วรรณกรรมท้องถิ่น และวรรณกรรมกลุ่มชาติพันธุ์ โดยใช้เกณฑ์เชิงวรรณกรรม เช่น โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก กลวิธีการดำเนินเรื่อง ค่านิยม และความเชื่อ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่าง ซึ่งสามารถศึกษาเป็นกรณีหนึ่งเรื่องหรือหลายเรื่องในแต่ละประเทศ เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์และอิทธิพลของเนื้อหาวรรณกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทอื่นกับวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นการศึกษาวรรณกรรมไทยประเภทอื่นที่ส่งอิทธิพลต่อวรรณกรรมท้องถิ่น โดยพิจารณาการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา โครงเรื่อง หรือตัวละคร ซึ่งสะท้อนคุณค่าและลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นอย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทอื่นกับวรรณกรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เห็นถึงโลกทัศน์ที่แตกต่างของชนกลุ่มน้อย และการสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนกับวรรณกรรมประเภทอื่น การศึกษาความสัมพันธ์นี้ทำให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการเชื่อมโยงวรรณกรรมคำสอนของไทยกับต่างประเทศ รวมถึงการเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนกับวรรณกรรมประเภทอื่น ซึ่งช่วยอธิบายที่มาของแนวคิดการประกอบสร้างความรู้ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าการศึกษาแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

2.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางวรรณศิลป์

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางวรรณศิลป์ ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.4.1 ความหมายของกลวิธีทางวรรณศิลป์

ธเนศ เวศร์ภาดา (2549) กล่าวว่า กฤตยาการแห่งวรรณศิลป์ไทย หมายความว่า กระบวนการปรุงแต่งภาษาวรรณศิลป์ไทยให้บังเกิดซึ่งมนต์เสน่ห์แห่งการประพันธ์วรรณคดีใช้ภาษาเป็นวัสดุในการปรุงแต่งกวีจำเป็นต้องเรียนรู้ธรรมชาติของภาษาอย่างถ่องแท้ เพื่อจะได้เลือกใช้เสียง คำ โวหาร ซึ่งเป็นองค์ประกอบของภาษาเป็นเครื่องมือในการถักทอตัวบทให้สมบูรณ์ถึงพร้อมซึ่ง

ความแจ่มชัด ความประณีต ความไพเราะ รวมทั้งมีความซับซ้อนในการส่งสารทางอารมณ์และความนึกคิดอันเข้มข้น

2.4.2 ประเภทของกลวิธีทางวรรณศิลป์

ธนศ เวิร์ภาดา (2549) กล่าวว่า กฤตยาการแห่งวรรณศิลป์ไทย ซึ่งจะลำดับตามหน่วยภาษาจากเสียง คำ ไปถึงข้อความต่อไปนี้

1. การปรุงแต่งเสียง กวีไทยให้ความใส่ใจเป็นพิเศษในเรื่องเสียงเสนาะ ซึ่งได้สถาปนาเป็นหัวใจของการสร้างและการประเมินค่ากวีนิพนธ์ไทยวิธีสร้างความงามทางเสียงที่นิยมมากคือการเล่นเสียงสัมผัสใน มีทั้ง สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ นอกจากนี้ ยังนิยมเล่นเสียงวรรณยุกต์และการเล่นจังหวะ เช่น จังหวะเน้น จังหวะสมดุล เป็นต้น

1.1 การเล่นเสียงสัมผัสใน การเล่นเสียงสัมผัสในมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ (หรือสัมผัสอักษร)

1.2 การเล่นเสียงวรรณยุกต์ การเล่นเสียงวรรณยุกต์คือการเล่นเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ คล้ายผันเสียงวรรณยุกต์ เช่น เพลง รำวงว่า “จากมาสวีวี” สังเกตได้ว่าการเล่นเสียงวรรณยุกต์ตามขนบแบบแผนมักกำหนดรัดกุม ว่า คำที่เล่นเสียงวรรณยุกต์ 2 หรือ 3 คำนั้นจะต้องมีเสียงสระและพยัญชนะท้ายมาตราสะกดเดียวกัน และเป็นคำที่สัมผัสกัน เช่น ทองทองทอง นอกจากนี้ นักวิชาการบางท่านได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มขึ้น อีกว่า ความหมายของคำที่เล่นเสียงวรรณยุกต์ส่วนใหญ่จะใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ การเล่นเสียง วรรณยุกต์มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความหลากหลายของระดับเสียงสูงต่ำ ซึ่งจะทำให้เกิดความ ไพเราะด้านเสียงโดยตรง

1.3 การเล่นจังหวะเสียง ฉันทลักษณ์ทุกชนิด ทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย ล้วนมีจังหวะจะโคนตาม แบบแผนกำหนด แต่น่าสังเกตว่า บทประพันธ์บางวรรคหรือบางบทกวีตั้งใจที่จะเล่นจังหวะ เป็นพิเศษ เช่น จังหวะเนิบช้า จังหวะกระชั้น ทั้งนี้ ด้วยปัจจัยของการเลือกเสียงสระ เสียง พยัญชนะ หรือการซ้ำคำในตำแหน่งคำบางคำ อีกทั้งการเล่นสัมผัสระหว่างประโยคในงานร้อยแก้วบางช่วงจะส่งผลให้ข้อความช่วงนั้นเชื่อมร้อย เสียงให้มีจังหวะจะโคน อ่านเรียบรื่นและสร้างสาร์ตภาพ คือเน้นย้ำเนื้อความให้โดดเด่น อีกทั้ง สร้างลีลาที่งามสง่า ประดุจงานกวีนิพนธ์

2. การปรุงแต่งคำ กวีย่อมต้องใส่ใจปรุงแต่งถ้อยคำด้วยความประณีตพิถีพิถัน ถ้อยคำในภาษาวรรณคดีย่อมจะต้องผ่านกระบวนการคิดกลั่นกรองเลือกเฟ้นและสร้างสรรค์มาเป็นพิเศษยิ่งกว่าภาษาสามัญที่ใช้ในชีวิตประจำวัน การปรุงแต่งคำมีวิธีการหลากหลายพอจะกล่าวได้ 3 ประเด็น ดังนี้

2.1 การสรรคำ หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมแก่เนื้อความ บริบทตัวละคร เช่น เลือกสรรคำที่มีศักดิ์สูง สร้างลีลาที่งามตระการ เลือกสรรคำที่เรียบง่ายแต่ลึกซึ้ง

2.2 การเล่นคำ การเล่นคำคือการนำคำที่มีรูปหรือเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกัน มาเล่นในเชิงเสียงและ ความหมาย การเล่นคำมีหลายวิธี เช่น การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง การเล่นคำหลายความหมาย เป็นต้น

2.3 การซ้ำคำ คือ การใช้คำเดียวกันกล่าวซ้ำหลายแห่งในบทประพันธ์หนึ่งบท เพื่อย้ำความให้หนักแน่นขึ้น การซ้ำคำในแง่วรรณศิลป์มักจะซ้ำคำที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยสร้างความชัดเจนหนักแน่นของสารที่กวีต้องการสื่อ

3. การปรุงแต่งความ คือการปรุงแต่งให้มีความลึกซึ้งซึ่งสารและอารมณ์ โดย อาศัยเครื่องมือสำคัญคือภาพพจน์และโวหาร รวมทั้งการลำดับเนื้อความ

3.1 การใช้ภาพพจน์ คือ การเขียนอย่างแจ่มแจ้งจนมองเห็นภาพโดยใช้ความเปรียบเป็นหลัก ภาพพจน์ มีหลายประเภท ที่สำคัญ ๆ มี 6 ประเภท ดังนี้

1) อุปมา การเปรียบสิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง ใช้คำเชื่อมเหล่านี้ “เหมือน ราว รวากับ เปรียบ ดุจ ประดุจ ดัง ดัง เนก เช่น เพียง เพียง ประหนึ่ง ถนัด กล เล่ห์ ยืมว่า ปาน ครวนา ปูน พาง ละม้าย แม่น”

2) อุปลักษณ์ การเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติบางประการ ร่วมกัน มักใช้คำว่า “คือ” และ “เป็น” เช่น ครูคือเรือจ้าง ทหารเป็นร้วของชาติ หรือบางครั้งไม่มี คำเชื่อมโยง เช่น ฝนดาวตก เปรียบดาวตกที่ตกพร่างพรายเป็นสายฝน หัวใจกระดาษ เปรียบหัวใจ ที่ไม่หนักแน่นเหมือน กระดาษที่บางเบาพร้อมจะปลิวไปตามสายลม คีฬาฟุตบอล เปรียบการแข่งขัน ฟุตบอลเหมือนศึก สงคราม ตะเข็บชายแดน เปรียบรอยต่อชายแดนของสองประเทศเหมือนตะเข็บ นำสังเกตว่าอุปลักษณ์มักจะเปรียบคำนามกับคำนามให้เห็นอย่างชัดเจน แต่บางครั้ง ข้อความ บางข้อความอาจต้องตีความอีกชั้น เช่น ภาษางอกงาม ข้อความนี้ดูเผิน ๆ จะเข้าใจว่าเป็นบุคคลวัต แต่พิจารณาอย่างถี่ถ้วน ในที่นี้ กล่าวเปรียบภาษาเหมือนต้นไม้หรือดอกไม้ที่งอกงามได้ เราเสียเวลาไป มากแล้ว เปรียบเวลาเป็นเงินเป็นทองที่เสียไปแล้วไม่คุ้มค่า

3) บุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน การสมมุติสิ่งต่าง ๆ ให้มีกิริยาอาการ ความรู้สึกเหมือนมนุษย์ เช่น ดวงตะวันแย้มยิ้ม สายลมโลมไล่เอาอกเอาใจพสกนิกรตามาลัย

4) อติพจน์ การเปรียบเทียบโดยการกล่าวข้อความที่เกินจริง มักเปรียบเทียบ ในเรื่องปริมาณว่ามีมาก เหลือเกิน มีเจตนาเน้นข้อความที่กล่าวนั้นให้น้ำหนักยิ่งขึ้น เช่น ร้อนดับแตก คอแห้งเป็นผง รักคุณเท่าฟ้า รอดตั้งโกฏิปีแล้ว ใจดีเป็นป่า ออกใหม่ไฉ่สม เหนื่อยสายตัวแทบขาด

5) นามนัย การใช้คำหรือวลีที่บ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มาแสดงความหมายแทนสิ่ง นั้นทั้งหมด เช่น ใช้ เวที แทน การแสดง มงกุฎ พระบาท แทน กษัตริย์ แก้วอ้อ แทน ตำแหน่ง หน้าที่ของผู้บริหาร ข้าวปลา แทน อาหาร

6) ปฏิพากษ์ ภาพพจน์สำคัญอีกประเภทหนึ่งคือปฏิพากษ์ แบ่งย่อยเป็น 2 ชนิด ชนิดแรก oxymoron คือการใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกันนำมาคู่กันได้อย่างกลมกลืน เช่น ลมหนาวพัดอ้าวจนหนาว เหน็บเจ็บกระดูก ชนิดที่สอง paradox คือ การแสดงความหมายที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกันหรือเป็น ไปไม่ได้ แต่เมื่อวิเคราะห์ความหมายลึกลงไป อาจตีความได้อย่างกลมกลืน เช่น ออกชลลาคแล้ว แผ่นปฤถพี ออกให้ความรู้สึกรอบอุ่นนุ่มนวล แต่ชลมีลักษณะไหล ให้ความชุ่มชื้น ความเย็น ลักษณะ ทั้งสองอย่างนี้ขัดแย้งกัน แต่ปรากฏอยู่ในสิ่งเดียวกัน กาญจนา นาคสกุลและคณะ (2521)

3.2 การใช้สัญลักษณ์ การใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการสร้างจินตภาพซึ่งใช้รูปธรรมชักนำไปสู่ความหมาย อีกชั้นหนึ่ง ส่วนใหญ่มักจะเป็นที่เข้าใจในสังคม เช่น ใช้ดอกไม้แทนผู้หญิง เพราะมีคุณสมบัติ ร่วมกัน คือความสวยงามและบอบบาง ใช้ราชสีห์แทนผู้มีอำนาจ เพราะราชสีห์และผู้มีอำนาจ ต่างมีคุณสมบัติร่วมกันคือความน่าเกรงขาม

3.3 การใช้โวหาร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมายคำโวหาร ไว้ว่าชั้นเชิง หรือสำนวนแต่งหนังสือหรือพูด ถ้อยคำที่เล่นสำบัดสำนวน โวหารเป็นคำที่มีหลายความหมาย โดยทั่วไปมักจะใช้ในความหมายว่าสำนวนแต่งหนังสือ ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร โวหารยังใช้หมายถึงถ้อยคำหรือสำนวนที่มีได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมา คือกล่าวเปรียบ เทียบหรือกล่าวโดยอ้อม ในที่นี้จะได้กล่าวถึงโวหารในความหมายประการที่สองโวหารเป็นเครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งที่กวีใช้ตกแต่งเนื้อความ กวีนิพนธ์บางบทมี ความไพเราะถึงขั้นเป็นวรรคทองที่ผู้อ่านท่องจำได้ก็เพราะประทับใจในโวหารที่กวีเลือกใช้ กวีมีวิธีตกแต่งเนื้อความด้วยโวหารกล่าวโดยอ้อมได้มากมายหลายวิธี อาจแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ ๆ คือ โวหารเปรียบเทียบและโวหารกล่าวโดยอ้อม

1) โวหารเปรียบเทียบ คือ การใช้ถ้อยคำ สำนวนกล่าวเปรียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง ได้แก่การใช้ภาพพจน์ มีอุปมา อุปลักษณ์ เป็นต้น ซึ่งได้บรรยายไปแล้วข้างต้น แต่ในที่นี้ จะได้ขยายความเพิ่มเติม เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะของการเปรียบเทียบที่ซับซ้อนขึ้น

1.1) โวหารอุปมาเทียบขนาน

โวหารอุปมาเทียบขนานเป็นการกล่าวเปรียบเทียบของสองสิ่งในลักษณะคู่ขนานกัน เพื่อ แสดงให้เห็นความเสมอกัน ความทัดเทียมกันของอุปมากับอุปไมย แม้จะไม่ปรากฏคำว่า เหมือน หรือ คล้าย แต่ผู้อ่านผู้ฟังก็หมายรู้ได้ด้วยการอนุมาน

1.2) โวหารอุปมานิทศน์ ใช้ตรงกับศัพท์วรรณกรรม allegory เป็นการใช้เรื่องราว นิทานขนาดสั้น หรือขนาดยาวประกอบ ขยายหรือแนะโดยนัยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งใน แนวความคิด หลักธรรม หรือข้อควรปฏิบัติ ที่ผู้เขียนประสงค์จะสื่อไปยังผู้อ่านผู้ฟัง

1.3) โวหารกล่าวตำหนิ โวหารกล่าวตำหนิเป็นการกล่าวตำหนิโทษอุปมา เพื่อสร้างความให้โทษอุปมาไม่ยอโดดเด่นยิ่งขึ้น

1.4) โวหารการอ้างเหตุผล โวหารการอ้างเหตุผลอาศัยการอ้างเหตุผลเป็น เครื่องประดับเนื้อความ ทำให้บทเปรียบ เทียบนั้นแจ่มแจ้งขึ้น

1.5) โวหารการอ้างถึง ใช้ตรงกับศัพท์วรรณกรรม allusion เป็นการ กล่าวถึงเรื่องอื่น เช่น กล่าว ถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่น ๆ การอ้างถึงเป็นการ แสดงความรอบรู้ของผู้เขียน เพื่อที่จะขยายงานเขียนนั้นให้ชัดเจนขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลาย หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนัก หรือให้น่าประทับใจยิ่งขึ้น การใช้โวหารประเภทนี้ ผู้เขียนมักจะคิดว่าผู้อ่าน มีพื้นความรู้ร่วมกับ ผู้เขียนเป็นอย่างดี

2) โวหารกล่าวโดยอ้อม เป็นการกล่าวถ้อยคำ สำนวนซึ่งซ่อนนัยไว้ ไม่กล่าว ตรงๆ ผู้อ่าน ต้องตีความจากบริบท การกล่าวโดยอ้อมมักจะช่วยสื่อความหมายพิเศษหรือสร้าง น้ำหนักความ ตัวอย่างการใช้โวหารกล่าวโดยอ้อมมีดังนี้

2.1) โวหารการปะติดความ ใช้ตรงกับศัพท์วรรณกรรม collage หมายถึง การประพันธ์ซึ่งนำ เอาคำกล่าวในวรรณกรรมเรื่องอื่น ในหนังสืออ้างอิง ถ้อยคำที่คัดมาจากการหนึ่งที่ได้ มาใช้ประสม เป็นส่วนหนึ่งของงานกวีนิพนธ์ เพื่อทำให้นิยายขยายกว้างขึ้นหรือเพื่อให้เกิดผลทาง อารมณ์

2.2) โวหารกล่าวปฏิเสธ เป็นการกล่าวปฏิเสธโดยเจตนาที่แท้จริง มิใช่การปฏิเสธ ส่งผลให้เนื้อ ความที่ผู้ประพันธ์ตั้งใจจะนำเสนอหนักแน่นยิ่งขึ้น

2.3) โวหารคำถามเชิงวาทศิลป์ เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเพราะ รู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว เหตุ ที่ใช้รูปประโยคคำถามเพื่อเป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความ สนใจ หรือกระตุ้น โน้ม น้าวใจผู้อ่านผู้ฟังให้ได้คิดประจักษ์ด้วยกระบวนการของเหตุและผล

2.4) โวหารการอ้างเวลา ผู้ประพันธ์กล่าวอ้างเวลาอันยาวนานเพื่อ ย้ำเน้นสารที่ต้องการจะสื่อ ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด

2.5) โวหารการอ้างประสบการณ์ในอดีต เป็นการกล่าวอ้างถึง ประสบการณ์ในอดีตว่าสืบความกันมาอย่างไร เพื่อย้ำน้ำหนักความว่าสิ่งที่กล่าวถึงนั้นมีความเป็นมา และความสำคัญเป็นพิเศษ

2.6) โวหารการชี้แจงผลโดยอ้อม กวีมุ่งเรียบเรียงหรือพรรณนาผลที่ เกิดขึ้นอย่างละเอียดลออ แต่ผลที่พรรณนานั้นมิใช่ผลโดยตรงของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ ทั้งนี้ เป็นการย้ำเน้นสิ่งที่ต้อง เปรียบเทียบหรือโทษอุปมาไม่ยอโดดเด่นเป็นพิเศษ

2.7) โวหารแสดงความรักอันวิเศษ โวหารประเภทนี้เรียกตามศัพท์ทางบาลีว่าปิยตราลังการ เป็นโวหารที่มุ่งเอ่ยถึงเรื่องของ สิ่งที่เป็นที่รักด้วยการใช้ถ้อยคำอันแสดงหรือพรรณนาไว้อย่างวิเศษ

4. การลำดับเนื้อความ กวีและนักเขียนนอกจากจะต้องใส่ใจเรื่องการปรุงแต่งเสียงคำและโวหารแล้ว ยังต้อง รู้จักเรียบเรียงข้อความให้มีสัมพันธภาพ ตลอดจนถึงการจัดระบบระเบียบของการเล่าหรือการ เติความให้น่าสนใจอีกด้วย ในระดับข้อความ กวีหรือนักเขียนมีวิธีเรียบเรียงข้อความให้มีสัมพันธภาพในลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

4.1 เรียงข้อความที่บรรจุสารสำคัญไว้ข้างท้ายบท ข้อความที่ใช้กลวิธีนี้สังเกตได้ว่า ผู้เขียนมักจะให้ข้อมูลเชิงเงื่อนไข หรือข้อมูลในแง่ร้าย ละเอียดไว้ในตอนต้น แล้วสรุปท้ายด้วยประโยคใจความสำคัญ

4.2 เรียงคำ วลี หรือประโยคที่มีความสำคัญเท่าๆ กันเคียงขนานกันไป กลวิธีนี้ ผู้เขียนจะเลือกคำ วลีหรือประโยคที่มีน้ำหนักความสำคัญเท่าๆ กันเรียงลำดับตาม กันไปอย่างมีระเบียบ

4.3 เรียงประโยคให้เนื้อหาเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับ ดุจชั้นบันไดกลวิธีนี้มีใจความสำคัญปรากฏในข้างท้ายของข้อความ เนื้อความก่อนจะถึงข้อความ สุดท้ายเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องเป็นลูกโซ่ หรือมีเนื้อความทำนองเดียวกันกับข้อความสุดท้าย ผู้เขียน จะจัดเรียงความสัมพันธ์ของข้อความไล่จากความสำคัญน้อยที่สุดไปสู่มากที่สุด

4.4 เรียงประโยคให้มีเนื้อหาเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับ แต่คลายความเข้มข้นลงในช่วงหรือ ประโยคสุดท้ายอย่างฉับพลันกลวิธีนี้เป็นลักษณะของการเขียนแบบหักมุม คือเนื้อความในตอนต้นมีสาระสำคัญชวนให้ ติดตามไปโดยตลอด แล้วจู่ ๆ ก็จบลงด้วยเหตุการณ์ที่คาดไม่ถึง และเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญน้อย กว่าที่กล่าวมาในตอนต้น กลวิธีนี้มักจะให้อารมณ์ขัน

อาจสรุปได้ว่า กวีไทยตระหนักถึงความสำคัญของการแสดงความคิดผ่านภาษาในการเล่า เรื่อง กวีก็ได้จัดวางโครงสร้างการเล่าให้มีระเบียบ วรรณคดีบางเรื่องเช่นลิลิตยวนพ่าย ใช้การซ้ำคำเพื่อแบ่งความคิดเป็นช่วง บางเรื่องเช่นทวาทศมาสโคลงต้น ใช้การไล่ลำดับเวลา วัน เดือน ปี เพื่อจัดเรียงเนื้อความทางอารมณ์ บางเรื่องเช่นกาพย์เห่เรือ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร รวมทั้งกาพย์ เห่ชมเครื่องคาวหวาน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในสมัยหลัง ก็มุ่งจัดโครงสร้างการเล่าให้มีระบบเดียวกัน แบ่งบท แบ่งตอนชัดเจน ไล่เรียงความคิดไปตามบทที่วางไว้ และจัดความคิดซ้อนให้เป็นเถา ทั้งหมดนี้ ชี้ให้เห็นว่าการสร้างสัมพันธภาพให้เกิดแก่ เนื้อความก็เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างภพการแต่งการประพันธ์ไม่น้อยไปกว่าการเล่นเสียงการ เล่นคำเลยทีเดียว

การปรุงแต่งเสียง คำ และความ ตามที่ได้บรรยายมาทั้งสิ้นนี้ถือเป็นหัวใจของการสร้าง กฤตยาการหรือมนต์เสน่ห์แห่งวรรณศิลป์ไทยอันก่อให้เกิดพรศนยยกย่องกวีผู้มีความ สามารถในการ เล่นทั้งเสียง คำและโวหาร อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าวรรณคดีคือการแสดงฝีมือใน การใช้วัสดุคือภาษาอัน รุ่มรวยของไทยมาประดิษฐ์เรียงร้อยให้เกิดรูปแบบและลีลาอันซับซ้อน และหลากหลาย

2.2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางวรรณศิลป์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางวรรณศิลป์ ผู้วิจัยได้รวบรวม เพื่อใช้ เป็นแนวทาง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมของวรรณกรรมคำสอนอีสานกับหนังสือเรียน ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 6 ด้านความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยได้มีนักวิชาการ ได้ศึกษาไว้หลากหลายประเด็นดังตัวอย่างต่อไปนี้

การศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมประเภทอื่น เช่น สุนทรี ดวงทิพย์ (2558) การศึกษาวิเคราะห์วรรณศิลป์ในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของหนู มิเตอร์ งานวิจัยนี้มี วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมาของเพลงลูกทุ่ง วรรณกรรมเพลงลูกทุ่งและวิเคราะห์วรรณศิลป์ ในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของหนู มิเตอร์ โดยศึกษาจากผลงานเพลงอัลบั้มชุดนิราศป่าปูนและอัลบั้ม ลูกทุ่ง มิเตอร์ ชุดที่ 1-5 รวม 24 เพลง ผลการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏดังนี้ วรรณกรรมเพลงลูกทุ่งมี เนื้อหาสาระสะท้อนวิถีชีวิต และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม โดยนำเสนอเนื้อเพลงด้วยภาษาที่เรียบง่าย ซึ่งผู้ประพันธ์เพลงสามารถเลือกใช้คำ ได้เหมาะสมกับอารมณ์เพลง จึงทำให้ผู้ฟังหรือผู้รับสารเข้าใจ ความหมายได้ตรงกับที่ผู้ประพันธ์เพลงต้องการ ซึ่ง ความงามด้านวรรณศิลป์เป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ช่วยส่งเสริมให้วรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของหนู มิเตอร์มีคุณค่า น่าสนใจ โดยเฉพาะความโดดเด่นด้าน วรรณศิลป์ อันได้แก่การใช้ภาพพจน์ในเพลงลูกทุ่ง ประกอบด้วย ภาพพจน์เปรียบเทียบ (อุปมา อุปมาลักษณ์) ภาพพจน์สิ่งแทน (สัญลักษณ์ นามนัย) ภาพพจน์สมมติ (บุคลาธิษฐาน สมมุติภาวะ) ภาพพจน์ขัดแย้ง (ปฏิปจน์ ปฏิพากย์) ภาพพจน์เกินจริง (อติพจน์) และด้านการใช้ภาษาในเพลง ลูกทุ่ง ประกอบด้วย การเล่นคำ การซ้ำคำ และการซ้ำเสียง

อนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ และ ภาวิณี ห่องแข (2560) ได้วิเคราะห์วรรณศิลป์ในบท เพลงกล่อมเด็กของคนภูไท ตำบลห่องแข อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร พบว่าบทเพลงกล่อม เด็กของคนภูไท ตำบลห่องแข อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีที่มาจาก ความคิดสร้างสรรค์ ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน นี้จะกล่าวถึงเรื่องอะไรก็จะกล่าวขึ้นเพื่อสัมผัสเชื่อมโยงให้เป็นเรื่องราว เดียวกัน กล่าวถึงสัตว์ต่าง ๆ เช่น ปลา ไก่ นก แมว ตู๊กแก จิ้ง ควาย กล่าวถึง อาชีพ เช่น ทำไร่ทำนา เลี้ยงหม่อน เป็นเพลงของชาวบ้าน ซึ่งสืบทอดมาจากปากต่อปากสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน อาศัย การฟังและการจดจำ มีกำเนิดที่มาไม่แน่นอนไม่ชัดเจน ส่วนการวิเคราะห์ตัวบทเพลงกล่อมเด็ก ของคนภูไท พบว่าโครงสร้างของตัวบท แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1. รูปแบบและลักษณะของ ตัวบท 2. วิเคราะห์ด้านภาษา แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะคือ การเปรียบเทียบอุปมา การเปรียบเทียบ

อุปลักษณ์ การเปรียบเทียบ แบบอติพจน์ การเปรียบเทียบสัญลักษณ์ 3. บทบาทของเพลงกล่อมเด็กของคนภูไท คือ 1) ช่วยกล่อมให้เด็กนอนหลับได้เร็วขึ้น 2) เป็นเครื่องมือในการอบรม เลี้ยงดูและขัดเกลาจิตใจ 3) เป็นการสร้างความเพลิดเพลินทั้งต่อผู้ร้องและผู้ฟัง 4) เป็นเครื่องบ่งบอกถึง ความเจริญทางวัฒนธรรม ของชุมชนและสังคม 5) เป็นการสะท้อนสภาพวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของคนในสังคม 6) สะท้อนให้เห็นถึง ความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยง 7) เป็นการปูพื้นฐานการศึกษาของเด็ก

อัครวิทย์ เรืองรอง (2562) **กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อสื่อแนวคิดความดีงาม และความเท่าเทียมของมนุษย์: นำมาซึ่งงานวิจารณ์บทเพลง** บทเพลงเป็นกวีนิพนธ์ประเภทเรื่องเล่าที่ใช้ภาษาอย่างเลือกสรร กลั่นกรองด้วย ความประณีตบรรจง บทเพลง “เธอหมุนรอบฉัน ฉันหมุนรอบเธอ” เมื่อใช้แนวทาง การศึกษาด้วยการวิเคราะห์ วิวิจารณ์ และตีความแล้ว พบลักษณะเด่น 2 ประการ คือ ลักษณะเด่นด้านกลวิธีและลักษณะเด่นด้านเนื้อหาความคิด ด้านกลวิธีพิจารณา 2 ประเด็น คือ กลวิธีการใช้ภาษาซึ่งพบลักษณะสะดุดเด่นโดยใช้คำเรียบง่ายในความถี่สูงและ สื่อความหมายหลายนัย กลวิธีการแต่งที่ใช้ความเปรียบคู่ขนานระหว่างปรากฏการณ์ ทางธรรมชาติล้อไปกับพฤติกรรมของมนุษย์ ด้านเนื้อหาความคิดพบลักษณะเด่น 3 ประการ คือ ธรรมชาติกับมนุษย์มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น ธรรมชาติ คือ แบบอย่างจริยปฏิบัติ ของมนุษย์ และสรรพสิ่งล้วนมีคุณค่าและความสำคัญเท่าเทียมกัน ลักษณะเด่นด้านกลวิธี และเนื้อหาความคิดดังกล่าวข้างต้น คือ กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่เชื่อมโยงกันอย่างแน่นแฟ้น และเป็นเอกภาพ

อีกทั้งยังมีการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทอื่น ๆ โดย วรเชษฐ์ ไทอิน และ พิศพงษ์ แสนสิง (2563) **หนังสือสารวรรณกรรมท้องถิ่นผ่านวรรณศิลป์เงาแสง** บทความนี้ต้องการสะท้อนกระบวนการสื่อสารวรรณกรรมพื้นบ้านผ่านวรรณศิลป์ การแสดงของหนังประโมทัยมรดกที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้สั่งสม สืบทอด และปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยมาตามวิถีการสืบทอดที่อาศัย การบอกเล่า จดจำ ทำตามครู รู้แบบซึมซับ และรับความพอใจ การละเล่นพื้นบ้านจึงเป็นส่วน หนึ่งของชีวิตและจิตใจของวิถีชาวบ้าน การกล่อมกลาทางสังคมสามารถทำได้หลายรูปแบบ ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับความคิด ความเชื่อ ศาสนา รูปแบบ เครื่องมือและกระบวนการที่นำมาใช้ เป็น ต้น ศิลปะการแสดงหลักของภาคอีสานที่ถ่ายทอดวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวอีสานที่เรียกว่า “หมอลำ” คือเครื่องมือและกระบวนการที่สำคัญในการกล่อมกลาทางสังคม การนำหนังประโมทัยเข้ามาเป็นเครื่องมือในการกล่อมกลาทางสังคมผ่านวรรณกรรมทางพุทธศาสนา วรรณกรรมไทย และวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นมิติหนึ่งของวรรณศิลป์อีสาน หนังประโมทัย เป็นส่วนหนึ่งของศิลปะการแสดงท้องถิ่นที่สร้างความบันเทิงให้กับผู้คนในท้องถิ่น การสรรสร้าง การเติมเต็มงานมงคลให้กับผู้ว่าจ้าง และการสร้างรายได้ให้กับคณะผู้แสดงหนังประโมทัยเอง โดยผ่านวรรณกรรมพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างลงตัว

แต่ในสถานการณ์ ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่และการกลืนทางวัฒนธรรมใน รูปแบบต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรมยุโรป เกาหลี และญี่ปุ่น เป็นต้น ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความคิด และการกระทำบางประการต่อวรรณกรรมท้องถิ่นที่ถ่ายทอดศิลปะการแสดงผ่านเงาแสงของ หนังสือพิมพ์ที่กำลังจะเลือนหายไปจากสังคม ต่อไปคงจะเหลือเพียงบางสิ่งที่จะบ่งบอกถึงคุณค่าและความรุ่งเรืองของวรรณศิลป์และวรรณกรรมของบรรพบุรุษในนามของ “พิพิธภัณฑ์” ให้คนรุ่นหลังได้ทบทวน

คุณปกรณ์ จันทรสมบูรณ์ (2567) ได้ศึกษา **ระบำนอหลังสมัยพระราชยาเจ้าดารารัศมี: การวิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณกรรมและวรรณศิลป์** พบว่า ระบำนอสมโภชช้างเผือก ประดิษฐ์ขึ้นโดยพระราชยาเจ้าดารารัศมีเพื่อใช้เป็นมหรสพสมโภชพระ เสด็จคชเดชน์ดิลกฯ เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ประพาสสมณชลพายุพใน พ.ศ. 2469 หลังจากนั้นได้มีผู้ประดิษฐ์การแสดงในลักษณะเดียวกับระบำนอสมโภชช้างเผือกขึ้นอีกหลายชุด บทความนี้นำเสนอผลการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีวรรณกรรมระบำนอหลังสมัยพระราชยาเจ้าดารารัศมีในแง่ของ องค์ประกอบทางวรรณกรรมและลักษณะวรรณศิลป์ โดยวิเคราะห์จากระบำนอจำนวน 8 ชุด ร่วมกับระบำนอ สมโภชช้างเผือก สรุปผลการศึกษาดังนี้ 1) ด้านโครงสร้าง ปรากฏโครงสร้าง 4 ลักษณะ ได้แก่ แบบระบำนอ สมโภชช้างเผือก แบบระบำนอสำนวนเจ้าบัวทิพย์ แบบใช้ทำนองโยนกและซอยื่น และแบบใช้ซอยื่นอย่างเดียว 2) ด้านเนื้อหา พบเนื้อความใน 3 ลักษณะ ได้แก่ การเทิดทูนเกียรติบุคคล การเทิดทูนเกียรติประวัติองค์กร และการเฉลิมฉลองเนื่องในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 3) ด้านฉันทลักษณ์ พบว่าฉันทลักษณ์ทั้ง 3 แบบมี ลักษณะโดยภาพรวมสอดคล้องกับระบำนอสมโภชช้างเผือกแต่ก็มีรายละเอียดที่แตกต่าง ได้แก่ จำนวนคำ จำนวนวรรค การส่งสัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรค 4) การสืบทอดสำนวน พบการสืบทอดสำนวนภาษา โดยการใช้คำขึ้นต้นบท และการคงสำนวนและปรับใช้สำนวนเดิม 5) ด้านวรรณศิลป์ พบวรรณศิลป์ทั้ง 3 ด้าน คือ การสรรเสริญ การสรรคำ และการใช้ภาพพจน์ จากผลการศึกษาทำให้เห็นถึงการสืบทอด คล้ายลักษณะของวรรณกรรมระบำนอซึ่งมีบทบาทอยู่ในวงการวรรณกรรมและนาฏกรรมล้านนา อันเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาของพระราชยาเจ้าดารารัศมีที่ตอบสนองต่อจุดประสงค์ในบริบทแวดล้อมของ ปัจจุบันสมัยโดยยังคงลักษณะเด่นของวรรณกรรมล้านนาที่แสดงออกถึงการเคารพภูมิปัญญาของบรรพชน การต่อยอดด้วยความประณีต งดงามด้วยภูมิภาษาอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น สอดคล้องกับพระประสงค์ของผู้ทรงนิพนธ์ระบำนอต้นฉบับที่จะดำรงรักษา ต่อยอด และเผยแพร่เอกลักษณ์ของท้องถิ่นล้านนาให้เป็นที่แพร่หลายอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมอีสาน โดย กิตติยา คุณารักษ์, ประณิตา จันทรประพันธ์ และ มาโนช นันทพรหม (2566) ได้ศึกษาการใช้วรรณศิลป์ในนิทานท้องถิ่นอีสาน เรื่อง “ตำนานผาแดง-นางไอ่” เพื่อศึกษาวรรณศิลป์ด้านการบรรยายภาพใน

นิทาน ท้องถิ่นอีสาน เรื่องตำนานผาแดง-นางไอ่ ประพันธ์โดยกิตติธร คชทีป คำเรื่องจาก ส.พยัคฆ์ (อาจารย์สุทธา ไสยากุล) ซึ่งประพันธ์ในรูปแบบกลอนสุภาพหรือกลอนแปด เป็นนิทานพื้นบ้าน ท้องถิ่นอีสานในอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วยเนื้อเรื่อง 6 ตอน ได้แก่ แต่ปาง ก่อน, ปัจจุบันชาติ, แข่งบั้งไฟ, ล่ากระรอกด่อน, ชกิดาล่ม และลั่นกลองรบ สะท้อนให้เห็นความ เชื่อโบราณ ของคนในสมัยล้านช้าง ทั้งความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดาและสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีการ ปฏิสัมพันธ์กับชีวิต ของคนอีสาน โดยผู้เขียนศึกษาใน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การบรรยายภาพ พื้นที่ทางจิตวิญญาณ พบว่า มีการบรรยายภาพเมืองบาดาล ภาพความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น ภาพวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญทาง พุทธศาสนา และภาพหลักธรรมคำสอนพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏทั้งแนวคิดเรื่องกรรม แนวคิดเรื่อง ธรรมะ แนวคิดเรื่อง ความรัก และแนวคิดเรื่อง ความกตัญญู 2) การบรรยายภาพพื้นที่ทางกายภาพ พบว่าเป็นการบรรยายภาพความงามของ สตรี ภาพถิ่นฐานบ้านเมือง ภาพชื่อบ้านนามเมือง ภาพธรรมชาติแวดล้อม ภาพสงครามระหว่างมนุษย์กับภูยानาค และภาพสถานที่สำคัญทางธรรมชาติ

อีกทั้งการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมไทย ดังตัวอย่างการศึกษา ของ ปัทมา ทิมประเสริฐกุล และชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2557) ได้ศึกษาเสียงและจังหวะ: กลวิธี ทางวรรณศิลป์ในนวนิยายโคลงฉันท์ ผลการศึกษาพบว่ากลวิธีสร้างเสียงเสนาะตามข้อบังคับ ทางฉันทลักษณ์ ทั้งเรื่องสัมผัสนอกและการใช้คำเอกและคำโท ทำให้คำประพันธ์มีเสียงหลักที่ไพเราะ นอกจากนี้ยังเพิ่มความไพเราะด้วยการใช้สัมผัสในชนิดสัมผัสพยัญชนะอย่างหลากหลาย ส่วนจังหวะ ในนวนิยายโคลงฉันท์เกิดจากการวางคำที่มีพยางค์สั้นยาว การซ้ำเสียง และการซ้ำคำ ทำให้เกิดจังหวะ หนักเบา และเน้นย้ำทั้งเสียงและความหมายของคำและเนื้อความ เสียงและจังหวะจึงเป็นคุณลักษณะ ทางวรรณศิลป์ที่สำคัญประการหนึ่งในนวนิยายโคลงฉันท์ที่ช่วยสร้างความไพเราะให้บทประพันธ์ ช่วยสื่อความหมายให้ชัดเจน และเน้นย้ำสัมพันธ์ภาพของวรรณชนากับวรรณหลัง และกับคำสร้อยใน คำประพันธ์ประเภทโคลง

ธานีรัตน์ จัตุหะศรี (2560) ที่ได้ศึกษา ลิลิตอโศกนาฏกรรม: การศึกษาเชิงประวัติและ ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ ในฐานวรรณคดีลิลิต ลิลิตอโศกนาฏกรรมเป็นวรรณคดีที่เขียนอยู่ในสมุดไทย ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ แผนกเอกสารโบราณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ บทความนี้มุ่ง ศึกษายุคสมัยที่แต่ง ผู้แต่ง ที่มาของเรื่อง และวรรณศิลป์ของลิลิตเรื่องนี้ ผลการศึกษาพบว่า ลิลิต อโศกนาฏกรรมจะเป็น ผลงานของกวีราชสำนักที่แต่งขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งระหว่างสมัยอยุธยาตอนปลาย จนถึง สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ก่อนหน้าที่จะมีบทละครในเรื่องอโศกนาฏกรรมพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ส่วน ที่มาของเรื่อง สันนิษฐานว่าเรื่องลิลิตอโศกนาฏกรรมใช้บทละครในเรื่องอโศกนาฏกรรมพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 1 เป็นหลักในการประพันธ์ หรือมิฉะนั้นก็ใช้เรื่องอโศกนาฏกรรมอื่นที่เก่ากว่านั้น เป็นหลักในการประพันธ์ เช่น ฉบับอยุธยา ซึ่งเป็นฉบับเดียวกับที่ฉบับพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 1 ใช้เช่นกัน ในด้านศิลปะ การประพันธ์ ผลการศึกษาพบว่าวรรณคดีเรื่องนี้ สามารถนำเรื่องอโศกนาฏกรรมมาถ่ายทอดเป็นลิลิตได้อย่างมี

ศิลปะ ทั้งศิลปะในการใช้ร้ายและ โคลง ศิลปะในการเล่นเสียงเล่นคำ ศิลปะในการหลากคำ ศิลปะในการใช้สำนวนโวหาร และศิลปะในการแทรกคำสอนสตรี ลิลิตโอเหนาจึงนับเป็นลิลิตเรื่องหนึ่งที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ และหากพิจารณาจากหลักฐานวรรณคดีที่ปรากฏในขณะนี้ วรรณคดีเรื่องนี้ยังมีคุณค่าทางวรรณคดีในฐานะเป็นลิลิตเรื่องแรกและเรื่องเดียวที่นำเรื่องโอเหนามาแต่งด้วย

วีรกุล เจริญสุข (2561) ศึกษาความงามทางวรรณศิลป์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประพันธ์เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมีความสามารถในการใช้รูปแบบของวรรณศิลป์ที่โดดเด่น 3 รูปแบบ คือ 1) กลวิธีทางเสียง 2) กลวิธีทางความหมาย และ 3) รสวรรณคดี นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ ยังสามารถเลือกสรรคำต่าง ๆ มาใช้ได้อย่างเหมาะสม โดยคำที่เลือกมาใช้มักเป็นคำที่เรียบง่ายมิได้ใช้คำที่มาจากภาษาบาลี – สันสกฤต แต่สามารถสร้างความงามทางด้านวรรณศิลป์ได้อย่างเด่นชัดในระดับคำและระดับความให้เกิดความไพเราะสละสลวย ทั้งในด้านเสียงและความหมายอันส่งผลไปสู่ผู้อ่านและผู้ฟังให้ได้รับรสวรรณคดีได้อย่างลึกซึ้ง

นอกจากการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมไทยในอดีตแล้ว ยังมีการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมไทยสมัยใหม่อีกด้วย ดังที่ สรียกานต์ ยี่เก็งเอี่ยม (2564) กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพความเป็นอื่นในกวีนิพนธ์ของอังคาร จันทาทิพย์ พบว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ของอังคาร จันทาทิพย์ ปรากฏอยู่ 3 ด้าน ได้แก่ 1) กลวิธีการสรรคำ คือ การสรรคำในลักษณะต่าง ๆ มาแต่งกวีนิพนธ์ ได้แก่ การใช้คำซ้ำ การใช้คำเลียนเสียง การใช้คำไวพจน์และการใช้คำสแลง 2) กลวิธีการใช้เสียงของคำ ที่ทำให้เกิดความไพเราะ เกิดจังหวะลีลาชวนให้น่าอ่านและเกิดความหมายอย่างลึกซึ้ง 3) กลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ ได้แก่ อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน การกล่าวอ้างถึงและสัญลักษณ์ ส่วนประเด็นการนำเสนอภาพความเป็นอื่นในกวีนิพนธ์ของอังคาร จันทาทิพย์ พบว่า มีการนำเสนอภาพความเป็นอื่น 3 ด้าน ได้แก่ 1) อำนาจรัฐกับกระบวนการทำให้ชนกลุ่มน้อยเป็นคนอื่น เกิดจากรัฐไม่เห็นความสำคัญและใช้อำนาจทำให้ชนกลุ่มน้อยกลายเป็นคนอื่นในบริบทพื้นที่ของตนเอง 2) สังคมพหุวัฒนธรรมกับการนำเสนอภาพต่างคนต่างเป็นอื่น เช่น ความแตกต่างระหว่างภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่างคนต่างเป็นอื่น 3) คนชายขอบกับภาพความเป็นอื่นทั้งที่ไม่ใช่คนอื่น การศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพความเป็นอื่นในกวีนิพนธ์ของอังคาร จันทาทิพย์ เป็นเพียงการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อให้เห็นความสำคัญของชนกลุ่มน้อย หรือกลุ่มคนชายขอบที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยและสังคมโลก

จากการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์ คือ วิธีการเลือกใช้เสียง คำ โวหาร เพื่อทำให้ตัวบทสมบูรณ์ ชัดเจน ประณีต ไพเราะ รวมทั้งมีความซับซ้อนในการส่งสารทางอารมณ์และความรู้สึก

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแนวทางการวิจัยของเอกสารที่ยกมาประกอบข้างต้น ทำให้ได้เข้าใจและได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ



บทที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทย

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 -มัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยวิเคราะห์ ความเชื่อมโยงจากเนื้อหาหนังสือเรียนภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสานที่มีแนวคิด ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏจากวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท โดยความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม ธีรวิษณุ ปุณณทก (2560) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม ท้องถิ่น เป็นการมองวรรณกรรมในฐานะตัวบทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับตัวบทอื่น ๆ โดย โครงเรื่องหรือเนื้อเรื่องของวรรณกรรมเหล่านั้นมีความเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่หรือมีเค้าโครงเรื่อง เนื้อหา แนวคิดเดียวกัน โดยที่กวีท้องถิ่น หรือ นักปราชญ์ท้องถิ่นได้ประพันธ์ด้วย ฉันทลักษณ์ที่นิยม ในภูมิภาคนั้น ๆ

จากข้อความข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้จำแนกความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและ วรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ด้านเนื้อหาคำสอน ได้ทั้งหมด 3 ประเภท ได้แก่ ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยในการสืบทอดความเชื่อทางศาสนา ความสัมพันธ์ ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม และความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรม คำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสืบทอดความเชื่อทางศาสนา

ความเชื่อเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่คู่กับโลกของเรามาอย่างยาวนาน ทุกชนชาติล้วนมีความเชื่อ หรือศาสนาเป็นของตนเอง ในประเทศไทยก็นับว่าเป็นอีกหนึ่งชนชาติที่มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ของคนในชาติ ด้วยความหลากหลายของชาติพันธุ์ เชื้อชาติ จึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางศาสนา และความเชื่อ ดังที่ วิโรจ นาคราตรี (2550) กล่าวว่า ชนชาติไทย แต่โบราณนับถือผีสง เทวดา ไสยศาสตร์ เรียกว่า ลัทธิผีสง เทวดา หรือวิญญาณนิยม ซึ่งเสฐียรโกเศศ ได้แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ การนับถือผีที่เป็นเทวดารักษ์ การนับถือผีปู่ ย่า ตา ยาย และผีบ้านผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ การนับถือผีวิรบุรุษ และการนับถือผีร้าย โดยความเชื่อนี้ฝังรากลึกและแฝงอยู่ในจิตใจของคนไทย มาโดยตลอด แม้ว่าคนไทยจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา ความเชื่อนี้ก็ยังไม่ กระทบกันอยู่ เรียกได้ว่า “ผี พราหมณ์ พุทธ อยู่ในสายเลือด” การนับถือผี ศาสนาพราหมณ์และ พระพุทธศาสนาทั้ง 3 นั้น มีลักษณะซ้อนกันอยู่ เป็นรูปเจดีย์ คือ นับถือผีสง เทวดาเป็นพื้นฐาน ถัดขึ้นไปนับถือไสยศาสตร์ ซึ่งมีอยู่ในศาสนาพราหมณ์ และนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนยอด

เจตีย์ ความเชื่อทั้ง 3 คตินี้นับถือคละเคล้าปะปนกันไป จะถือน้อยมากหรือน้อยกว่ากัน ก็สุดแล้วแต่ชาติชั้นและการศึกษาของคนในหมู่นั้น ซึ่งไม่เท่าเทียมกัน ใครจะถือนักไปทางไหน ถ้าไม่เป็นสิ่งที่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนก็ยอมทำได้ตามศรัทธาของตน อีกทั้ง ลำพอง กลมกุล (2561) ได้ให้ความเห็นว่า ความหลากหลายทางศาสนา หรือพหุวัฒนธรรมทางศาสนา คือ ความหลากหลายของเชื้อชาติทำให้เกิดการนับถือปฏิบัติในวิถีที่แตกต่าง ซึ่งความหลากหลายทางศาสนายังถูกถ่ายทอดและเกี่ยวเนื่องไปยังสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเป็นจำนวนมาก รวมไปถึง การสอดแทรกผ่านตัวบท เนื้อหาคำสอน และตัวละครในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรม คำสอนอีสานอีกด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แบ่งความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทย ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสืบทอดความเชื่อทางศาสนา ทั้งหมด 3 ศาสนา ได้แก่ พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาผี (ศาสนาดั้งเดิม) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 การสอนเรื่องพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทย

พระพุทธศาสนา เป็นอีกหนึ่งศาสนาที่ประชาชนชาวไทย ให้ความเคารพนับถือตั้งแต่อติมาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้วรรณกรรมของไทยล้วนได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา มาเป็นส่วนประกอบเห็นได้จากการนำเอา ชื่อของพระพุทธเจ้า พระสาวก ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน หรือหัวข้อธรรมต่าง ๆ มาใช้แทรกในตัวบทของวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท เพื่อให้ผู้เรียน ได้ศึกษาความเป็นพระพุทธศาสนา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1.1 พระพุทธศาสดา

จากการศึกษาวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสานพบว่า มีการนำเอาชื่อ หรือคำไวพจน์ ที่หมายถึงพระนามของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการอ้างอิง ในรูปแบบ และสถานะต่าง ๆ ทั้งในฐานะตัวแทนศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และในฐานะผู้นำศาสนา ดังตัวอย่างตามลำดับต่อไปนี้

โยคีครูผู้เฒ่าจึงเล่าเรื่อง
เพราะพราภพระโคตมจึงจมไป

นี่คือเมืองท้าวปากกาภาษาไสย
เห็นแต่ใบเสมาอยู่ช้านาน

(วรรณคดีลำนานา ป.4, 2561: 30)

บัดนี้จักจามาแต่พื้นภัทธกัปปดินหลวง เป็นวิถถารโยชนยาวยังกว้าง
ยามนั้นสัพพัญญูเจ้าโคตมองค์โผด เสาหนี่ ยังก่อสร้างปารมีแม้งพำเพ็ญ

(ปฐมกัปป/ขุนบุรุม, 2546: 5)

จากข้อความข้างต้นกวีมีการใช้คำว่า พระโคตม สัพพัญญูเจ้าโคตม ซึ่งเป็นพระนามขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แทนความเป็นพระพุทธรูปศาสนาที่ได้เสื่อมลงจนนำพาให้เมืองล่มสลาย แสดงให้เห็นความเชื่อที่ว่า บ้านเมืองจะเสื่อมลงหากไร้ซึ่งพระพุทธรูปศาสนา และการเป็นผู้มาโปรดสัตว์โลกทั้งหลาย เพื่อสร้างสมบารมีให้เต็มพร้อมเข้าสู่พระนิพพาน

นอกจากนี้พระนามของพระพุทธองค์ ยังทรงเปรียบเสมือนตัวแทนของผู้ไปถึงนิพพาน อันเป็นความปรารถนาสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จาก

ทำบุญบวชกรวดน้ำขอสำเร็จ ถึงสุราพารอดให้อวดควาย	พระสรรเพชญ์โพธิญาณ ประมาณหมาย ไม่ใกล้กรายแกล้งเมินก็เกินไป (วรรณคดีวิจิตร ม.1, 2564: 19)
บิไลสรรพเหลวเล่น ตั้งแม่นโพธิยานไซ ตั้งแม่นคำพระเจ้า	คำมูลแบ่งสำน ฟ้าตาย คติมาจึงเอาว่า สอนโลกโลกา นี่แล้ว (ธรรมดาสอนโลก, 2529: 7)

สามารถกล่าวได้ว่ากวีมีการใช้คำว่า พระสรรเพชญ์โพธิญาณ โพธิยาน พระเจ้า โดยกวีพรรณนาถึงความปรารถนาของการออกบวชนี้ก็หวังได้พบซึ่งพระโพธิญาณ ได้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้เป็นดังร่มโพธิ์เป็นที่พึ่งของสัตว์น้อยใหญ่ เช่นเดียวกับวรรณกรรมคำสอนอีสานที่กล่าวว่า ขอดตั้งมั่นในโพธิญาณ และกล่าวถึงคำสอนที่พระพุทธเจ้า เคยตรัสสอนสรรพสัตว์ในโลกใบนี้ไว้ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงในฐานะสิ่งเคารพ ของศาสนิกชนอันจะเห็นได้จากตัวอย่าง

สระอุสะจะขอไหว้ พ่อแม่แลครูบา	พระศรีไตรสรณา เทวดาในราศี (วรรณคดีวิจิตร ม.1, 2564: 81)
คนลิตายถ้อนเข้าเหลือสาม เขาจึงมีใจคิด	ฮ่มโพธิ์ศรี เฮียกหาพระไตรแก้ว (กาละนับมือส่วย, 2539: 133)

จากข้อความที่กล่าวมา กวีใช้คำว่า พระศรีไตรสรณา สามฮ่มโพธิ์ศรี พระไตรแก้ว ซึ่งหมายถึงพระรัตนตรัยทั้ง 3 อันได้แก่พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ผู้เป็นที่พึ่งของพุทธศาสนิกชน เมื่อจะทำการสิ่งใดพุทธศาสนิกชนก็จะให้ความเคารพ เมื่อมีการไหว้ครูก็จะมี การกล่าวอ้างถึงสิ่งเคารพสูงสุดนั้นคือ พระพุทธเจ้า มาเป็นปฐม หรือแม้แต่ในยามที่ทุกข์ยากลำบาก ก็จะมีพระระลึกถึงอยู่เสมอ

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้น ทรงเปรียบเสมือนสิ่งเคารพสูงสุด ผู้เปี่ยมไปด้วยเมตตา กรุณาแก่สรรพสัตว์ ผู้มองเห็นสัจธรรมแห่งโลก ผู้ไปถึงแล้วซึ่งนิพพาน และยังเป็นผู้ชี้แนะทางให้แก่ศาสนิกชนได้ดำเนินรอยตามเพื่อเข้าถึงพระนิพพานได้เช่นเดียวกัน

3.1.1.2 พระภิกษุสงฆ์สาวกในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า มีการสอดแทรกตัวละครพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นตัวละครในเรื่อง โดยใช้ภาพแทนลักษณะเป็นที่พึงยามยาก มีทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

จะกล่าวถึงพลายงามทรมสงสาร พึ่งสมภารอยู่ในห้องนั่งร้องไห้
พวกศิษย์เณรเถรชิตันช่วยฝนไพล มาลูบไล่แผลที่มันตรีน
(วรรณคดีลำนำ ป.6, 2563: 67)

ถัดนั้นสังโฆเจ้า	ฝูงหมู่ยาครู
กับทั้งมหาเถร	หมู่จิวเณรน้อย
พากันลิลาย้าย	หลายกระบวนยัวยายตร
มาเที่ยวบิณฑบาตคุ้ม	ความเฝ้าย่ายายฯ
	(ย่าสอนหลาน, 2529: 11)

จากข้อความข้างต้นกวีได้ให้คำว่า สมภาร เณร เถร ชิตัน สังโฆเจ้า ยาครู จิว โดยทั้งหมดที่กล่าวมานั้น ล้วนเป็นเหล่าพุทธสาวก ผู้สืบทอดพระศาสนาต่อจากพระพุทธองค์ ซึ่งเปรียบเสมือนที่พึ่งยามยาก บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่นางวันทองได้นำตัวพลายงามไปฝากไว้กับพระที่วัดหลังจากที่รู้ว่าขุนช้างพยายามที่จะฆ่าลูกของตนกับขุนแผนก่อนจะส่งขึ้นเกวียนไปฝากย่าทองประศรีที่สุพรรณบุรีในวันรุ่งขึ้น หลังจากนำมาฝากเหล่าสมภาร ตาเถร เณร ชิตัน ก็ได้ช่วยทำแผลช่วยดูแลพลายงามเป็นอย่างดี ส่วนวรรณกรรมคำสอนอีสานปรากฏการปฏิบัติกิจต่าง ๆ ของสงฆ์ นอกจากนี้ยังปรากฏภาพพระสงฆ์สาวกที่ไม่ประพฤติปฏิบัติในกิจของสงฆ์ เช่น

ภิกษุสมณะ	เหล่าก็ละพระธรรม
คาถาลำนำ	ไปเร้าทำเอโก
	(วรรณคดีวิจิตร ม.1, 2564: 82)

นางเหล่า ยังจำนคำสอน	พุทธบาทก็มี
สังฆะสมณสิ่งนั้นมิค่อย	บ่หลาย
โจราได้ทะวาวคำ	ม้าขี่ ก็มี
หินแหไหลล่องแก่ง	คนฮ้างสนั่นเมือง

(กาละนับมือส่วย, 2539: 128)

จากคำประพันธ์ข้างต้นกวีใช้คำว่า *ภิกษุสมณะ สังฆะสมณ* อันแสดงถึงพระภิกษุสงฆ์ที่ไม่ปฏิบัติในกิจของสงฆ์ เช่น ในการสวดมนต์ภาวนา กลับนำเอาพระธรรมไปหลอกลวงศาสนิกชนหาผลประโยชน์ส่วนตน หรือแม้แต่การละเลยคำสอนของพระพุทธองค์ หันไปปฏิบัติตนหวังเอาทรัพย์สินเงินทองจากศรัทธาของญาติโยมเหมือนอย่างโจร

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า จากตัวอย่างข้างต้นพระสงฆ์สาวกในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสาน ได้นำเสนอภาพพระภิกษุสงฆ์ไว้อย่างรอบด้านทั้งในด้านที่เป็นผู้ครองตนในศีลธรรมอันดีงาม และในด้านมารของศาสนา

3.1.1.3 หลักธรรม คำสอนและความเชื่อในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่ามี การนำเอาหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้ในการประกอบทั้งด้านการนำซื้อหัวข้อหลักธรรม และตัวบทคำสอน มาใช้ในรูปแบบการการอบรม สั่งสอนหลักธรรมหรือความเชื่อผ่านวรรณกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขอสมหวังตั้งประโยชน์โพธิญาณ トラบนิพพานชาติหน้าให้ถาวร

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 25)

สำเร็จเสร็จได้ไปสวรรค์ เสวยสุขทุกวัน

นานนับกับกัลป์พุทธันดร

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 91)

ตรัสสัพพัญญูเยื้องสอเห็นทั้งค่าย เจ้าก็เอาสัตว์เข้านิระพานพันเขต

เหมือนดังพุทธบาทเจ้าเป็นแล้วแต่หลัง เจ้าจึงแยงยอดแก้วหนแห่งนิระพาน

(ปฐมกัปป/ขุนบรม, 2546: 6)

เป็นหนทางเข้า

สวรรค์แมนเทวโลก

สวรรค์เมืองคนก็ได้

เมืองฟ้าก็ตั้งเดียว

(พญาคำทองฯ, 2513: 27)

*ข้าขอนบนำบ่ขาด บ่ประมาณตั้งใจฟัง ขอให้สมหวังในชาตินี้และชาติหน้า
พวกข้าโน้มวันทา*

(ฮิตสิบสองฯ, 2522: 17)

จากที่กล่าวมานั้น กวีมีการกล่าวถึง *โพธิญาณ นิพพาน นิระพาน* และ *ชาติหน้า* ซึ่งล้วนเป็นความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดย *โพธิญาณ* หมายถึง ปัญญาที่ทำให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า *นิพพาน* หรือ *นิระพาน* (ในสำนวนอีสาน) คือ ความดับซึ่งกิเลสและกองทุกข์ เป็นความปรารถนาสูงสุดของศาสนาพุทธ และสอดแทรกความเชื่อเรื่องชาติหน้า นรก-สวรรค์ เพื่อชักจูงให้คนหมั่นทำแต่ความ

ดี จะได้ไปเกิดบนสวรรค์นานตราบนานเท่าพุทธรูป ซึ่งจะสอดคล้องกับหลักธรรมในมงคลสูตรคำฉันท์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนที่ล้วนแต่มีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยตรงและสอดคล้องกับสำนวนอีสาน ดังจะยกตัวอย่างมาประกอบดังนี้

เพียรเพากิเลสล้าง	มละโทษะยายี
อีกหนึ่งประพุดดี	ดูจะพรหมพิสุทธิ์สรรพ
เห็นแจ้งณสิ่งองค์	พระอริยสัจอัน
อาจนำมนุษย์	ติระข้ามทะเลวน
อีกทำพระนิพพาน	นะประจักษ์แก่ชน
ข้อนี้แหละมงคล	อดิเรกอุดมดี
	(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.4, 2564: 165)
ถนอจึ่งสอนสั่งให้ตั้งแต่งตามครอง	ราชธรรมลืบครบชูแนวธรรมแท้
แต่นั่นผู้หม่อมพระกษัตริย์ให้ทรง ธรรมทศราช	ทานและศีลสืบสร้างเมืองบ้านอยู่เฮือง
	(ปฐมกัปป์/ขุนบุรม, 2546: 6)
ที่ปที่นี้กายหน้าเที่ยงจริง	พ่อจึ่งสอนสั่งไว้ตาม ราชครองธรรม
เพื่อให้เป็น มุนกุล แก่คนเมื่อหน้า	ไผผู้บวระบัตได้ตามครองอันกล่าว มานี้
แม่นว่าตายเกิดกำเมืองฟ้า ฟากสวรรค์	สุขยังเพียงในโลกทั้งสาม
นิระพาน ถึงเมื่อลุนยามนั้น	เมื่อนั้นพระบาทเจ้าจอมราชเล็งไญ
	(ปฐมกัปป์/ขุนบุรม, 2546: 20)

จะเห็นได้ว่ากวีมีการกล่าวถึงหลักมงคล 38 ในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ที่มุ่งให้พุทธศาสนิกชนมีความเพียรพยายามให้การละกิเลส ประพุดดีมีจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์ เข้าใจในอริยสัจ 4 อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หมายถึง การมีอยู่ของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์ เพื่อเข้าสู่สภาวะนิพพาน ส่วนในวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้น นิยมสอนในเรื่องการรักษาศีลภาวนา และการให้ทาน ปฏิบัติตนตามจารีต ประเพณี ฮีต ครอง เพื่อไปถึงสวรรค์และนิพพานเช่นกัน

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าหลักธรรมและความเชื่อในพระพุทธศาสนา มุ่งให้ศาสนิกชน และปลูกฝังให้ผู้เรียน ทำความดีละการทำชั่ว ทำจิตใจให้ใสสะอาดปราศจากกิเลสต่าง ๆ เมื่อตายไป จะไปเกิดบนสวรรค์ หรืออาจจะได้เข้าสู่พระนิพพาน อันเป็นความปรารถนาสูงสุดในพระพุทธศาสนา

3.1.1.4 ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า มีการนำเอาศาสนพิธีเข้ามาสอดแทรกไว้ในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท เพื่อเป็นเครื่องมือในการส่งต่อขนบธรรมเนียมการปฏิบัติศาสนพิธี ที่มีทั้งพิธีกรรมที่เป็น การเปลี่ยนผ่านสถานะ และศาสนพิธี บุญประเพณีในแต่ละปี เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จัก ดังจะเห็นได้จาก ตัวอย่างต่อไปนี้

นางกอดจูบลูบหลังแล้วสั่งสอน พ่อไปดีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย	อำนวยพรพลายน้อยละห้อยให้ จนเติบโตใหญ่ยิ่งยวดได้ บวชเรียน (วรรณคดีลำนำ ป.6, 2563: 69)
ทำบุญโยงส่งหานางนาค	พระบาทเจ้า หุดบวชเททาน (กาพย์ปู่สอนหลานฯ, 2524: 24)
เฮือนใดมีหญิงผู้ บ่ควรตกแต่งสร้าง	ถือพาคับพระวิก บุญกว้าง บวชเณร (ธรรมดาสอนโลก, 2529: 25)
ท่านจงรับศพทั้งสองนั้น บูชาเพลิงปลง ส่งสการ	พากันกลับไปยังถิ่นฐาน ให้พร้อมพวงค่วงควานในธานี (วรรณคดีวิจักษ์ ม.4, 2564: 69)
อายุถึง ๑๐ ปีขึ้น จึง ควรเผา เที่ยงแท้	ตาย ไปด้วยชื่อ สการ สร้างส่งบุญ นั้นตาย และ
อันหนึ่งตายลงท้อง บ่ควรเอาไปเผา	ตายออกตุ้มและเป็นบวม ส่งสการ จริงแท้ (ธรรมดาสอนโลก, 2529: 30)

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงศาสนพิธี คือ การบวช และการส่งสการหรือ การเผาศพ โดยในอดีต การบวชเรียนเป็นการเปลี่ยนผ่านจากวัยเด็กเริ่มก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ทำให้มีการบวชเพื่อเข้าไปศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านทางโลกและทางธรรม ส่วนการส่งสการเป็นการเปลี่ยนจากสังขารร่างกายสู่เถ้าธุลี ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาจะมีวิธีการจัดการกับศพด้วยการเผา

นอกจากนี้งานบุญ หรือประเพณี ก็ยังปรากฏในหนังสือเรียนและวรรณกรรมคำสอนอีสานเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่าง เช่น งานผูกโบสถ์ บุญเทศน์มหาชาติ กฐินและผ้าป่า โดยมีรายละเอียดดังนี้

โอ้ปางหลังครั้งสมเด็จบรมโกศ
ชมพระพิมพ์ริมผนังยังยั้งยืน

มาผูกโบสถ์ก็ได้มาบูชาขึ้น
ทั้งแปดหมื่นสี่พันได้วันทา

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 19)

เมื่อวันที่เทศนามหาชาติ
ลัปบุรุษคับคั่งฟังกุมาร

ได้เห็นนาฏนุชนองคืให้สงสาร
ซัซวาลแจ่มแจ้งด้วยแสงเทียน

(วรรณคดีลำนํ้า ป. 4 , 2564: 132)

พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า แล้วจึงพร้อมกันเข้ามาฟังยังลํ้ามหาชาติ
ขอสำเร็จความปรารถนา พวกหมู่ข้าทั้งหลาย

(ฮิตสิบสองฯ, 2522: 18)

จากตัวอย่างที่กล่าวมานั้น กวีได้เล่าถึงการผูกโบสถ์หรือการผูกพัทธสีมา เมื่อมีการสร้างโบสถ์เสร็จจะมีการผูกพัทธสีมาก่อนการเข้าใช้งาน และการเทศน์มหาชาติได้รับคติที่ว่าหากได้ฟังเทศน์พระเวสสันดรชาดกหรือที่คนส่วนใหญ่นิยมเรียกกันว่า มหาชาติ ถ้าฟังครบ 13 กัณฑ์ จะได้ขึ้นสวรรค์ การเทศน์มหาชาติจะถูกจัดขึ้นในเดือน 4 ทางจันทรคตินอกจากนี้ยังพบบุญประเพณีที่นิยมจัดทอดถวายแต่ละวัดในทุก ๆ ปี ดังตัวอย่าง เช่น

บ้างฉลองผ้าป่าเสภาขับ ระนาดรับร่ายคล้ายกับนายเลี้ยง
มีโคมรายแล่อร่ามเหมือนสามเพ็ง เมื่อคราวเคร่งก็มีใครจะได้ดู

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 23)

รับกฐินภิญโญโมทนา ชูลีลาลงเรือเหลื่ออาลัย
เดือนสิบเอ็ดเสร็จจรุระพระวสา

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 18)

เฮือนใดมีหญิงผู้ ถือพาคับพระวิก
ป่ควรตกแต่งสร้าง บุญกว้างบวชเณร
สร้างกฐินพร้อม สร้างศาลาอุรุใหญ่ กิติ

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 25)

จากบทประพันธ์ข้างต้นได้มีการกล่าวถึงงานบุญประเพณีที่เรียกว่า ผ้าป่าและกฐิน สำหรับผ้าป่าและกฐินนั้น มีความคล้ายคลึงกันแต่หากต่างกันที่ช่วงเวลา และจำนวนพระสงฆ์ กล่าวคือ กฐิน จะทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง ช่วงหลังออกพรรษาเพียง 1 เดือน จำนวนพระสงฆ์ต้องไม่ต่ำกว่า 5 รูป ส่วนผ้าป่า ไม่กำหนดช่วงเวลา จำนวนพระสงฆ์ ทอดถวายปีละกี่ครั้งก็ได้

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ศาสนพิธีเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนยึดถือปฏิบัติและถ่ายทอดส่งต่อ จนกระทั่งถูกถ่ายทอดผ่านหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสาน โดยปรากฏพิธีกรรมที่เป็นการเปลี่ยนผ่านสถานะของฆราวาส อาทิ การบวช การเฝ้าศพ พิธีกรรมที่จัดขึ้นในโอกาสสำคัญ เช่น การผูกโบสถ์พัทธสีมา และสุดท้ายพิธีกรรมทางสงฆ์หรือศาสนาพิธี บุญประเพณีที่ถูกจัดขึ้นทุกปีตามวาระกาล อาทิ การเทศน์มหาชาติ การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน เป็นต้น

3.1.1.5 ศาสนสถานและศาสนวัตถุในพระพุทธศาสนา

ศาสนสถานและศาสนวัตถุ เป็นส่วนหนึ่งของศาสนา บ่งบอกการมีอยู่ของศาสนา ซึ่งในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสานที่นำมาศึกษาจะพบตัวอย่างได้ดังนี้

เห็นวัดร้างข้างเขาคุเภาแก้ว	ยังมีแต่รูปพระชินสีห์
โบสถ์โบราณบานประตูยังอยู่ดี	พอรাত্রีกราบไหว้อำคัยนอน
	(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 71)
ด้วยได้ไปเคารพพระพุทธรูป	ทั้งสฤบมธธาตุพระศาสนา
เป็นนิลยไฉเหมือนเตือนศรัทธา	ตามภาษาไม้สบายพอดคลายใจ
	(วรรณคดีวิจักษ์ ม. 1, 2564: 25)
ปางนั้น พญาคำกอง	สองสั่งให้แปงสร้างแต่งเมือง
บให้หลอเศษได้	ดินจีปูนเผา
ก่อเจดีย์แปงโสง	แต่งงามหลังกว้าง นั้นแล้ว
	(พญาคำกองฯ, 2513: 22)
เถิงเขตด้าว	อาฮามใหญ่สังโฆ
ก็จิงยอมมือทูล	กราบกรประณมไหว้
	(ย่าสอนหลาน, 2529: 7)
แต่นั้น ราชาให้	ชุดอารามฮ้างแก้ว
ทั้งพระธาตุม้าง	ให้ชุดไว้ที่ควร
ทั้งหมู่โพธิ์ศรีตัน	ตายยืนให้พังล่าว
	(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 11)
อันหนึ่งสร้างกุฎิพร้อม	อารามพระธาตุใหญ่ ก็ดี
กับทั้งสร้างพระพุทธเจ้า	ฝูงนี้ว่าบ่เป็น แท้แล้ว
	(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 25)

จากคำประพันธ์ข้างต้นก็ ได้บรรยายถึงศาสนสถานและศาสนวัตถุ อาทิ วัด พระพุทธรูป โบสถ์ สถูป พระบรมธาตุ เจดีย์ พระธาตุ กุฏิ อาราม หรือ อาฮาม ซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้ ในการพักอาศัยของพระสงฆ์ที่เป็นสาวกของพระพุทธองค์ และยังเป็นวัตถุเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แทน ขององค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า

นอกจากนี้ยังมีของใช้ที่จำเป็นต่อการครองตนของพระภิกษุสงฆ์ ที่เรียกว่า เครื่อง วัตรปฏิบัติ ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

แต่หนูพัดจัดแจงจุดเทียนส่อง

ไม่เสียดของชาวเหลืองเครื่องวัตร

(วรรณคดีวิจิตร ม.1, 2564: 23)

ทำบุญโยงส่งห่านนางนาค

พระบาทเจ้าหกดบวชเทพาน

บริหารวัตรทั้งแปด

หายแสดฮั่นผ่องหมู่โยกภัย

(กาพย์ปู่สอนหลานฯ, 2524: 24)

พอเมื่อตื่นรุ่งเช้า

มือใหม่มาเล็ง

ฝูงหมู่สังฆมคธ

เครื่องสงฆ์ทรงเฝ้า

(ย่าสอนหลาน, 2529: 10)

เครื่องวัตรปฏิบัติ เป็นเครื่องมือใช้สอยที่จำเป็นของพระภิกษุ ประกอบด้วย 8 อย่าง ได้แก่ สบง (ผ้าห่ม) จีวร (ผ้าห่ม) สังฆาฏิ (ผ้าซ้อน) บาตร มีดโกน เข็ม ประคดเอว และธมกรก (ที่กรองน้ำ)

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าด้านศาสนสถานและศาสนวัตถุของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏ ในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้น เป็นสิ่งที่ใช้เป็น ตัวแทนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่พักอาศัยของเหล่าพุทธสาวก และเป็นเครื่องมือใช้ที่จำเป็น ต่อการครองตนของพระภิกษุสงฆ์

จากการศึกษาการสอนเรื่องพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียน ภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน ที่ปรากฏรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) พระพุทธศาสดา ปรากฏในรูปแบบผู้เป็นที่เคารพสูงสุดของพระพุทธศาสนา ผู้เปี่ยมไปด้วย ความเมตตา กรุณาโปรดสรรพสัตว์และเป็นตัวแทนของความศักดิ์สิทธิ์ 2) พระสงฆ์สาวก ผู้เป็น ดังพุทธบุตร ผู้เป็นเอื้อนาบุญของโลกเป็นที่พึ่งแก่คนยาก แต่ก็มีทั้งภิกษุผู้ประพฤติผิดในศีลธรรม จนก่อให้เกิดความวิบัติไป 3) หลักธรรมคำสอนและความเชื่อในพระพุทธศาสนา ปรากฏมีการนำเอา คำสอนที่เป็นชื่อพระธรรม หรือนำเอาวิธีการปฏิบัติให้ไปสู่จุดสูงสุดของพระพุทธศาสนานั้นคือ พระนิพพาน 4) ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา ปรากฏเป็นพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสถานะ เช่น การบวช การเผาศพ และมืงานบุญประเพณีที่ถูกจัดขึ้นตามเทศกาลต่าง ๆ ตามวาระ และ 5) ศาสน

สถานและศาสนวัตถุในพระพุทธศาสนา ปรากฏเป็นตัวแทนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่พักอาศัยของเหล่าพุทธสาวก และเป็นเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการครองตนของพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนามีอิทธิพลมากต่อวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยเป็นอย่างมาก ทำให้กวีมีการสอดแทรกความเชื่อและความเป็นพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ไว้ในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

3.1.2 การสอนเรื่องศาสนาพราหมณ์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

ศาสนาพราหมณ์ นับว่าเป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่มีมาอย่างยาวนาน และมีความสำคัญอย่างยิ่งในประเทศไทยทั้งต่อการสร้างสถาปัตยกรรม จิตรกรรม การเมืองการปกครอง และวรรณกรรม จนส่งผลมายังหนังสือเรียนและวรรณกรรมคำสอนอีสาน ประกอบไปด้วยการนำชื่อพระผู้เป็นเจ้านักบวช หรือพิธีกรรมมาสอดแทรก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.2.1 พระผู้เป็นเจ้าและเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์

พระผู้เป็นเจ้าและเทพเจ้านับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในศาสนาพราหมณ์ พบว่ามีการนำพระนามของพระผู้เป็นเจ้ามาใช้ในฐานะต่าง ๆ ทั้งในด้านเป็นตัวละคร ความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นตัวแทนความชอบธรรม อำนาจ และบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์หรือเป็นตัวแทนศาสนา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ครั้นถึงจึงประณตบทงสุ	ทูลองค์พระอิศวรเรื่องศรี
ว่าพระองค์เป็นหลักธำตรี	ย่อมเมตตาปราณีทั่วพัศตร์

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.2, 2554: 64)

ตรัสแล้วจึงมีบัญชา	ดูราพระนารายณ์เรื่องศรี
รับสั่งตัวเจ้าผู้มีฤทธิ์	เป็นที่พึ่งแก่หมู่เทวัญ

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.2, 2554: 67)

บวระพากำประเมศวรแทนอยู่	มโนลิตีให้รักษากำฝ่ายเหนือ
ปัจฉิมำพระนารายณ์แทนอยู่	เสนาลิทธิศาสตร์ศิลป์แก่คนทั้งค่าย

(ปฐมกัปป์/ขุนบุรม, 2546: 5)

พันเนตรภูวนาถตั้ง	ตาระวัง ไฉหา
พัศตร์สี่แปดโสฬัง	อื่นอ้อ
กฤษณนิทรเลอหลัง	นาคหลับ ฤพ้อ
สองพิโยคคร่ำรื้อ	เทพท้าวทำเมิน

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.4, 2564: 100)

เทพเจ้าอยู่ฟ้า
ผู้เพิ่มมีตาทิพย์

หลังโลกเมืองคน
จักเบ่งหลังภายใต้ แท้แล้ว

(พญาคำทองฯ, 2513: 13)

ภูไนผายโอรุอื่น
แก่เทพทุกถิ่นสถาน
โสฬสพรหมพิมาน
เชิญช่วยชุมโสตนชั้น

โซยงการ
ฉชั้น
กมลลัน แลนา
สตับถ้อยตุแกลง

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.5, 2564: 58)

อินทาร์พรหมทั้งเทวดา
อภิญาณตั้ง

ท้าวแดนดินกว้าง
ปฏิสัมพันธ์ทั้งสี่

(พญาคำทองฯ, 2513: 28)

จากข้อความที่กล่าวมานั้น กวีมีการกล่าวถึงพระนามของพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์โดยตรง คือ พระอิศวร ประเมศวร ประเมศวร พระนารายณ์ พระณารายณ์ พรหม หรือแม้แต่นามแฝงที่เป็นร่างอวตารต่าง ๆ เช่น พระกฤษณะ อีกทั้งยังมีการใช้นามนัย ในการใช้แทนนามของพระผู้เป็นเจ้า เช่น พันเนตรภูวนาถ โดยหมายถึง พระผู้มีพันทา หรือท้าวสหสนัย หรือพระอินทร์ อินทา หรืออินตา (ในภาษาอีสาน) พักตร์สี่แปดโสตน หมายถึง ผู้ที่มีสี่หน้าแปดหู หรือพระพรหม นิทรเลอหลังนาค หมายถึง ผู้ที่นอนหลับอยู่หลังนาค นั่นคือ พระนารายณ์ผู้บรรทมอยู่เหนือพญาอนันตนาคราช ณ เกษียรสมุทร หรือที่นิยมเรียกกันว่า นารายณ์บรรทมสินธุ์ กมลลัน หมายถึง ผู้ที่มีดอกบัวเป็นที่นั่ง คือ พระพรหม นอกจากนี้ยังปรากฏพระนามของพระชายาของเหล่าพระผู้เป็นเจ้า และเทวีทั้งหลายไว้เป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ถึงโฉมองค์ศรีลักษมี
สิ้นทั้งไตรภพจบโลกา

พระสุรัสวดีเสนาหา
จะเอามาเปรียบไม่เทียบทัน

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.2, 2554: 67)

ฝากอุมาสมรแม่แล
ทราบสวยมภูจักรี

ลักษมี เล่านา
เกลือกใกล้

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.4, 2564: 99)

อินทร์ทั้งเทพา
กับทั้งธรรณีเจ้า

คู่พระองค์อย่าวางตนช้า
เมฆขลาอิสุรย์ใหญ่ ก็ดี

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 5)

กับทั้งเทเวศแก้วเมขลา นางนาถ ก็มา ธรณีนาถน้อยลงพร้อมพราหมณ์

(ปฐมกัปป์/ขุนบรม, 2546: 5)

อมแม่เจ้าโสภผู้เป็นขวัญข้าว เก็บมาใส่เกล้าใส่เอีย ลูกหลานกินทานเสียขาด
ปได้ประมาทคุณแม่โสภ เฝื่อนเสมนต์เรียกข้าว เฝื่อนเอ็นแม่เจ้าไปอยู่เล้าอยู่เอีย

(มรดกอีสาน, 2539: 440)

จากข้อความข้างต้นกวีมีการกล่าวอ้างถึงพระนามและความงามของเหล่าเทวีต่าง ๆ คือ พระแม่อุมา นางเมขลา หรือ นางเมฆขลา (ในสำนวนอีสาน) พระชายาของพระศิวะหรือพระอิศวร พระแม่ลักษมี อีกภาคหนึ่งคือ พระแม่โพสพ หรือ แม่โสภ (ในสำนวนอีสาน) และ พระภูเทวี หรือ พระแม่ธรณี (ในสำนวนอีสาน) พระชายาของพระนารายณ์หรือพระวิष्ณุ และ พระแม่สุรัสวดี พระชายาของพระพรหม ซึ่งนางเมขลา พระแม่โพสพและพระแม่ธรณี เป็นเทวีที่ปรากฏการกล่าวถึง ในวรรณกรรมอีสานเป็นจำนวนมาก เนื่องจากในสังคมอีสานจะถูกยึดโยงเข้ากับการเกษตร โดยเทวีทั้ง 3 ที่มีหน้าที่ดูแลดิน น้ำและข้าว ตามความเชื่อของชาวอีสาน นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงเหล่าเทพต่าง ๆ ว่าเป็นจำนวนมาก ที่เป็นสิ่งเคารพ รักษาดูแล โดยจะยกตัวอย่างมาพอสังเขปดังนี้

ตามตำรับไสยศาสตร์ประกาศไว้ ว่าในหมู่เทพไททุกทิศา

ผู้ชำนาญหัตถกรรมศิลปา

สุดจะหาเทียมพระวิศ्वกรรม

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.2, 2554: 34)

พระกัเอาพรหม 4 ท้าวจตุโลกราชา กับทั้งวิษณุกรรมเล้าลงมาพร้อม

(ปฐมกัปป์/ขุนบรม, 2546: 5)

พ่อแม่แลครุบา

เทวดาในราศี

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 81)

ขออัญเชิญพระอาทิตย์ผู้วิเศษใสแสง พระจันทร์แยงเยื้องโลก อังคารโศดผายผัน
พุธพฤหัสบดีพลันแว่นเทียว ศุกรเสาร์เกี่ยวค้อยระว้าง กำจัดบังแหวดไว้ เทพให้ตนลือฤทธิ์พระพาย
แมนมิตรไตรสถาน พระอิศวรพันผายแผ่

(ฮิตสิบสองฯ, 2522: 15)

จากข้อความข้างต้นกวีมีการกล่าวถึงเทพ เทวดาต่าง ๆ อันได้แก่คำว่า พระวิศ्वกรรม วิษณุกรรม เทพไททุกทิศา เทวดาในราศี โดยพระวิศ्वกรรมเป็นเทพแห่งการช่าง ผู้เนรมิตสร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ เทพไททุกทิศา เป็นการกล่าวอ้างถึงเหล่าบรรดาเทพทั้งหลายที่ล้วนสถิตอยู่ในทิศต่าง ๆ ทุกตนทุกที่ คำว่า เทวดาในราศี เป็นการกล่าวถึงเทพประจำลัคนาราศีเกิด ในบทประณามพจน์ หรือ บทไหว้ครู โดยเทพที่ประจำแต่ละลัคนาราศี เป็นผู้ปกป้อง คุ่มครอง รักษาผู้ที่เกิดในแต่ละวัน

ประกอบไปด้วยเทพทั้ง 9 พระองค์ หรือเรียกว่า เทพนพเคราะห์ เช่นเดียวกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน ที่จะมีการอัญเชิญเทพนพเคราะห์ต่าง ๆ มาคอยปกป้องรักษาคุ้มครอง

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าความเชื่อเรื่องพระผู้เป็นเจ้า เทวีและเทพต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสาน ประกอบไปด้วยการเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือสูงสุด พระชายาที่อ้างถึงในเรื่องความมั่งคั่งและความอุดมสมบูรณ์ เทพบริวารต่าง ๆ เป็นผู้บริบาลเหล่ามนุษย์ให้สงบสุขร่มเย็น

3.1.2.2 นักพรต โยคีในศาสนาพราหมณ์

ศาสนาทุกศาสนาล้วนต้องมีนักบวช หรือผู้สืบทอดในการทำพิธีกรรม จากการศึกษาพบว่าการนำนักบวชของศาสนาพราหมณ์มาสอดแทรกในการประพันธ์เพื่อสร้างภาพและบรรยากาศต่าง ๆ ใช้เพื่อเป็นตัวละคร และเป็นตัวแทนของศาสนา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความดีใจให้ว่าพระดาบส	ช่างสร้างพรตงดงามทรมสงสาร
จะเปลื้องปลดอดนมเป็นสมภาร	เจียวหรือฉานโมทนาสถาวร
มุนีน้อยคอยนั่งจะสั่งแม่	แต่แลแลแล้วก็ขึ้นสะอื้นอ่อน
จะออกคำอาลาให้อารมณ์	สะท้อนถอนฤทัยมิใคร่ลา

(วรรณคดีลำนํ้า ป. 4, 2561: 17)

ไม่มุ่งห่มสมเพชเหมือนเปรตเปล่า	เป็นคนเจ้าเล่ห์สุดแสนมุสา
ทำเป็นทีชีเปลือยเฉื่อยเฉื่อยช้า	ไม่กินปลากินข้าวกินเต้าแดง

(วรรณคดีลำนํ้า ป. 4, 2561: 31)

เมื่อนั้นมหาธรรมาจารย์เจ้าสองตนน้องพี่	หมายเขตบ้านเมืองไว้แต่ปฐม
ฟังเคียงไว้หลักคำ ตะวันออก	กำลุ่มไว้หลักมันไฉ่เงิน

(ปฐมกัป/ขุนบรม, 2546: 7)

จากตัวอย่างข้างต้นก็ใช้คำว่า พระดาบส พรต สมภาร มุนี ชี ฤๅษี หรือ ฤษี (ในภาษาอีสาน) แทนนักบวช ผู้ยึดถือปฏิบัติตามหลักศาสนาพราหมณ์ อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงนักบวชในศาสนาพราหมณ์ ที่เป็นพราหมณาจารย์ นักปราชญ์ ราชบัณฑิต และบุโรหิต ดังตัวอย่าง

ขึ้นเกยภิรมย์ที่ประทับ	ผันพักตร์สู่พายัพทิศ
พร้อมหมู่อำมาตย์มาตยา	โหราริบัติชีพราหมณ์
พอได้ศุภฤกษ์ก็ลั่นฆ้อง	ประโคมคึกก้องท้องสนาม
ประโรหิตฟันไม้ข่มนาม	ทำตามตำราพิชัยยุทธ์

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.4, 2564: 50)

ยังมีบุโรหิตท้าว
มากล่าวว่า
สองหมามัน
พันระมิตไว้

อาจารย์นักปราชญ์
เป็นซู้ชอบเชิง
พันปีเป็นเขต
อย่าได้ฟ้าพื้อมมาย

(อินทนิพนธ์สอนโลก, 2549: 138)

ทั้งท้าวพญาเสนาและอำมาตย์ ทั้งนักปราชญ์และบุโรหิต ทั้งบัณฑิตและชาวเมือง

(ฮิตสิบสองฯ, 2522: 20)

อันว่า คนเหล่านี้
เขียนหมอสูฮา
ในแผ่นพื้น
ยังอาศัยดวงดาว

เจ็บเป็นไข้ป่วย นั้นแล้ว
แต่งแก้ทวยคิ้วแมนดี
มุนุสลาโลกเมืองคน
ฤกษ์ยามดีฮ้าย

(พญาคำทองฯ, 2513: 22)

จากข้อความข้างต้นปรากฏว่านักบวชทางศาสนาพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา นั่นคือ โหราธิบดี ซี พราหมณ์ บุโรหิต หรือประโรหิต คอยทำนายดวงชะตา ฤกษ์ยามยามดีและเป็นสื่อกลางระหว่างเทพกับมนุษย์

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า นักพรต โยคีในศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นผู้ยึดถือตามหลักความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เป็นสื่อกลางระหว่างเทพกับมนุษย์ เป็นราชครู อาจารย์ผู้ให้ความรู้แก่ราชบุตรกุลธิดา เป็นผู้คอยให้คำทำนาย ดวงชะตา ฤกษ์ยามยามดี และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

3.1.2.3 หลักคำสอนและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์

จากการศึกษาพบว่ามีการนำเอาความเชื่อและคำสอนมาสอดแทรกลงในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนและวรรณกรรมคำสอนอีสาน ทั้งในรูปแบบการนำชื่อของคัมภีร์ทางศาสนาและตัวบทคำสอนมาประกอบในตัวบทเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ซีเปลือยฟุ้งนั่งขัดสมาธิพับ
เราตัดขาดปรารถนาไม่อาลัย
อันร่างกายหมายเหมือนหนึ่งโรค
เครื่องสำหรับยับยุดบอสุภัง
เราถือศีลจินตนาควาโมกข์
บังเกิดเป็นเบญจขันธ์มาฉันใด

แสนสับปลับปลิ้นปลอกบอกนิลย
ด้วยเห็นภัยวิปริตอนิจจัง
แสนโสโครกคืออายุก็เป็นทุกขัง
จะปิดบังเวทนาไว้ว่าไร
สละโลกรูปนามตามวิสัย
ก็ทิ้งไว้เช่นนั้นจึงฉันนี้

(วรรณคดีลำนำน ป.4, 2561: 32-33)

เราแจ้งคัมภีร์อัน-
ก่อนกล่าวไว้เป็นทาง

ทศตรอันบูรณปาง
นิพพานสุตฺวาไสย

(วรรณคดีวิจักข์ ม.5, 2564: 105)

เสียที่ที่มีฤทธิ์ไกร

มาหลับไหลด้วยเวทวิทยา

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 131)

ศาสตรเพทเพียง

มนต์เอกยาย่า

เทียวแสวงหาเฮียน

อย่าได้มีทางคร้าน

อันว่า ในโลกีย์พื้น

ให้เฮียนจบไตรเพท แท้เนอ

เฮียนเวทมนต์อยู่ไว้

ประสงค์ได้ปิ่นบัว

(พญาคำกองฯ, 2513: 21)

จากคำประพันธ์ที่กล่าวมานั้น กวีมีการใช้กล่าวถึงลัทธิความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ที่สอดแทรกมาที่วรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสาน เช่น การที่ชี้เปลี่ยอ้างว่าตนนับถือไศวนิกาย สละซึ่งความอยากมีอยากได้ ไม่มุ่งห่มเสื่อผ้าการปล่อยวาง ไม่ยึดติดในอัตตา การเชื่อในพระผู้เป็นเจ้า การสวดการเรียนรูพระเวทเพื่อให้เกิดการพบพระผู้เป็นเจ้า ของตน มีเวทมนตร์คาถา นอกจากนี้ยังปรากฏความเชื่อเรื่อง การแตกดับแห่งโลกและจักรวาล อันมีตัวอย่างดังนี้

บรรดาสามัญสัตร์

เกิดวิบัติปัดติปาปัง

ไตรยุคทุกขตรัง

สังวัจฉระอวสาน

(วรรณคดีวิจักข์ ม.1, 2564: 89)

สุริยจันทรขาย

จากโลก ไปฤ

ไฟแล่นล้างสีหล้า

ห่อนล้างอาลัย

(วรรณคดีวิจักข์ ม.4, 2564: 100)

อานนท์ เนาแนบพื้นเพื่อนฟาด

ฟองสมุทร

นาโคคะคลาดโฮง

ฮามย่อง

จักรวาลเหลื่อมศิริ

ไหวหวั่น

นาคะ เพื่อนฟังฟ้าฟุ่มเฟื่อย

แค่เฟื่อย

และ

ไฟก็ ลูกวิบไหม้เสนาค

ทะเมามุด

แปวเปล่ง เอื้องหอบแสง

สุรย์ฟ้า

(กาละนั่มมื่อส่วย, 2539: 96-97)

จะเห็นได้ว่ากวีมีการกล่าวถึงความเชื่อของยุคทั้ง 4 ของศาสนาพราหมณ์ อันได้แก่ กฤตายุค ทวาบรยุค ไตรตายุค และกัลยยุค โดยเชื่อว่าไตรยุค หรือไตรตายุค เป็นยุคคนชั่วมีจำนวนมาก ขึ้นเท่ากับคนดี ต่อจากนั้นจะเป็นกัลยยุค เป็นยุคที่มีคนชั่วมากกว่าคนดี พอหมดกัลยยุคโลกก็ถึงกาลอวสาน จะเกิดไฟไหม้โลก นอกจากนี้ยังปรากฏความเชื่อเรื่องดวงชะตา ฤกษ์ยาม ดังตัวอย่าง

ครั้นดูลมก็ไม่พัดส่งดี

พระโยคีจับยามตามตำรา

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.3, 2563: 70)

เทียบดูดวงชะตาพระทรงยศ

กับโอรสถึงฆาตชั้นชา

ทั้งชั้นโชคโยคยามยาตรา

พระเคราะห์ขัดฤกษ์พาสารพัน

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.4, 2564: 39)

ศรี ศรี มือนี่แม่นมือสัน วันนี้แม่นวันโชค ศุภร์เสาร์โยคเดชมงคล

อันเป็นผลลัมประโยค อุดมโชคว่ายามดี

(อีตลีสบสองฯ, 2522: 8)

เมื่อนั้นสักโกไท้แถนหลวงฟ้าคั่น

จึงแต่งท้าวฝูงอู่ฤกษ์เกณฑ์

อาทิตย์ย้ายยาตเท่าถึงฝ่ายราหู

ให้ไปอยู่ราศีกันย์ที่เดียวตงถ้วน

อุทังได้ยามดีไชยโชค

พระบาทเจ้าดีผ้องป่าวพล

(ปฐมกัปป์/ขุนบุรม, 2546: 11)

อันให้ถึงมหาอุต

ก็ป็นนาเจ้า

อันว่าเคหังห้อง

อุตตะมั่งประเสริฐยิ่ง จจริงแล้ว

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 28)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีมีการกล่าวถึงฤกษ์ยาม ดวงชะตา นักชัตฤกษ์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของเทพนพเคราะห์ ดวงดาว ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า หลักคำสอนและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสาน ปรากฏในรูปแบบของหลักคำสอนของแต่ละลัทธิในศาสนาพราหมณ์ เช่น ไศวนิกาย ความเชื่อในพระเวท และความเชื่อของฤกษ์ยาม ดวงชะตา

3.1.2.4 พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์

ด้านพิธีกรรมพบว่าการนำเอาพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ มาสอดแทรกลงในตัวบทเพื่อเป็นภาพแทนของศาสนา และภาพแทนของการเป็นผู้รักษาศีล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขึ้นกบ จบ แม่ กด

พระดาบสบูชาคุณท์

และ

เข้ามานานนับเดือน
จำศีลกินวาตา

ไม่เขยื้อนเคลื่อนกายา
เป็นผาสุกทุกเดือนปี

(วรรณคดีวิจักข์ ม.1, 2564: 89)

เข้าคำทำกิจพิธี

กองกฐน้อคคี

(วรรณคดีวิจักข์ ม.1, 2564: 91)

ศาสตรศิลป์ปรัสนี

เวทมนต์เขียนไว้

แม่นชีไปทางน้ำ

ดำดินได้ง่าย

แม่นชีเหาะขึ้นฟ้า

ยนต์ได้ขึ้นไป หิ้นแล้ว

ศาสตรเพทเพียง

มนต์เอกายายำ

(พญาคำกองฯ, 2513: 21)

จากตัวอย่างที่ยกมา กวีมีการกล่าวถึงบริบทการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ คือ การบูชาไฟ โดยเชื่อว่าไฟเป็นเครื่องมือในการส่งคำบริกรรม คำอธิษฐานและเครื่องบูชาไปยัง พระผู้เป็นเจ้า กินลมเป็นอาหาร หรืออีกในนัยหนึ่งคือสามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องกินอะไร และการเหาะเหินเดินอากาศ ดำน้ำดำดินได้ จากการศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระเวท

ดังนั้นจากการศึกษาการสอนเรื่องศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนใน หนังสือเรียนภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้นพบรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) พระผู้เป็น เจ้าและเทพ มีการนำพระนามของพระผู้เป็นเจ้ามาเป็นตัวแทนของความยิ่งใหญ่อย่างพระตรีมูรติ เทวีและเทพอื่น ๆ เช่น เทพนพเคราะห์ เทพประจำศาสตร์และศิลป์ในแขนงต่าง ๆ 2) นักพรต โยคีใน ศาสนาพราหมณ์ ปรากฏในรูปแบบของพระมหाराชครู อาจารย์ผู้สั่งสอนราชบุตร เป็นปุโรหิต ไพร คอยทำนายพระชะตา ดวงชะตา ฤกษ์ยามดี เป็นผู้ประกอบพิธีเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพ และเป็นตัวแทนของผู้บำเพ็ญเพียรภาวนา 3) หลักคำสอนและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ปรากฏ การเชื่อในฤกษ์ยาม โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ดวงชะตา การบำเพ็ญเพียรเพื่อให้เข้าถึงโมกษะ 4) พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ ปรากฏการบูชาไฟการสวดพระเวท การสวดภาวนาถึงพระผู้เป็นเจ้า การเข้ามานถีสถิตต่าง ๆ ตามลัทธิที่ตนนับถือ

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมคำสอนอีสานและ วรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยเป็นอย่างมากมาอย่างยาวนาน ทำให้กวีมีการสอดแทรก ความเชื่อและความเป็นศาสนาพราหมณ์ในด้านต่าง ๆ ไว้ในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท ดังที่ได้กล่าว มาข้างต้น

3.1.3 การสอนเรื่องศาสนาผี (ความเชื่อดั้งเดิม) ในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับ วรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

ศาสนาผีเป็นศาสนาที่เก่าที่สุด โดยถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนแต่มีวิญญาณสิงสถิต
อยู่ตลอดทั้งพลังศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติต่าง ๆ ทั้งดีและร้าย พบว่ามีการนำมาสอดแทรกผสมผสาน
รวมเข้ากับศาสนาอื่น ๆ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.3.1 ภูต ผี ปีศาจ ความเชื่ออำนาจในธรรมชาติทั้งดีและร้าย

ความเชื่อเรื่องภูต ผี ปีศาจ เป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่อดีต และปรากฏในสังคมไทย
มาอย่างยาวนานโดยมีการผสมผสานกับศาสนาอื่นอย่างลงตัว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขอเดชะพระไพร่ข้าไหว้กราบ ช่วยกำราบเลื้อยสิงห์หึงสา
ทั้งปู่เจ้าเขาเขินขอเชิญพา ไปถึงย่ำอย่าหลงเที่ยวสวน
(วรรณคดีลำนำน ป.6, 2563: 67)

แล้วจึงเหยียดฝ่ามือเชื้อผู่หมู่เทวดา อันรักษาภูผาทั้งแดนดินมาพร้อม
เจ้าจึงโหวาทให้ผู่หมู่เทวดาฟัง ประนมกรนอบขูลีมวลพร้อม
ตนหนึ่งชื่อว่าเฒ่าอู่ปู้สึ กับทั้งนางพิสัยผู้เป็นเมียนั้น
(ปฐมกัปป์/ขุนบรม, 2546: 8)

อารักผู่ปู่เลื้อ เมื่อนั้นลิจมขวัญ
อันหนึ่งอย่าได้พันลำไม้ ลิมเมืองมาแต่เก่า
ผู่หมู่อารักเลื้อ เทวดาเจ้าลิโกรธเค็ม
(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 41)

ท่านจงไปทำการชื้อควายไปพร้อม ทั้งเล่าอาณัติให้เฒ่าปู่กลางแข็ง
มันก็มีใจหาญชิงัวเขากว้าง สองขาเฒ่าถือพลแพนมาก
(ปฐมกัปป์/ขุนบรม, 2546: 11)

ฝ่ายพวกพรายกายสิทธิ์ฤทธิฤทธิ์ เหมือนลมวุดูหนึ่งถึงไหนไหน
ไปเข้าฝันวันทองถึงห้องใน เหมือนจะให้เห็นลูกคิดผูกพัน
(วรรณคดีลำนำน ป.6, 2563: 59)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องภูตผี ที่ให้ความความช่วยเหลือ
แก่นมนุษย์ปกป้องคุ้มครอง อีกทั้งยังมีผีที่ถูกเลี้ยงไว้เพื่อใช้งาน นอกจากนี้ยังปรากฏผีที่คอยให้โทษ
แก่ผู้ที่กระทำความผิดศีลธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี เช่น

ผิน้ำข้าได้ไปเสา
ลำเอาระย่ำคว่ำไป

เจ้ากรรมข้าเอา

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 86)

ผีปามกระทำ
น้ำป่าเข้าธานี

มรณกรรมชาวบุรี

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 82)

แต่นั้น เมืองหลวงกว้าง
ผีห่าเข้า

เป็นโพลหลายสิ่ง
ตายลั่นอเนกนอง

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 22)

หรือว่าผีเรือนเป็นเพื่อนร้อง

แกล้งหลอกหลอนเล่นเป็นเณร

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 9)

อย่าได้เห็นแก่หน้า
ให้แม่นใจแม่ค้า

อิตุคนลั้งแก่น ก้นตาย
ผีเฮือนนั้นก็จึงดี แท้แล้ว

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 19)

จากตัวเองข้างต้นมีการนำเสนอผีผู้ดูแลรักษา เช่น ผิน้ำ ซึ่งเป็นบริวารของผีเสื้อน้ำ กล่าวคือเป็นผู้ดูแลแหล่งน้ำต่าง ๆ ส่วนผีป่า เป็นบริวารของเจ้าป่าเจ้าเขา โดยจากเรื่องกาพย์ พระไชยสุริยา ชาวเมืองสวาทถูกผีน้ำ ผีปามกระทำให้เกิดภัยพิบัติเหนือธรรมชาติจนเมืองล่ม เนื่องจากชาวเมืองขาดศีลธรรม อีกทั้งยังปรากฏผีเรือนซึ่งเป็นผีที่มีหน้าที่คุ้มครองรักษา หากแต่จะลงโทษก็ต่อเมื่อคนในบ้านกระทำผิด เช่นเดียวกันกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน นอกจากนี้ยังปรากฏ ผีร้ายที่มุ่งร้ายเพียงอย่างเดียว ดังตัวอย่าง

ถึงเมืองล่มจมสมุทรมนุษย์ม้วย
เห็นมนุษย์สุดอยากปากยิบยิบ

ประกอบด้วยยักษ์นิพพานผีดิบ
เลี้ยวซุบซิบเสแสร้งจำแลงกาย

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 28)

กรรมมาทันสิ้นคำใจขาด
ยักษ์นี่คือเมียแม่น้อย

ตายจากชาติไปเกิดเป็นผี
อยู่ปากกว้างในเขตพงไพร

(กาพย์ปู่สอนหลานฯ, 2524: 16)

แม่ยักษ์ฮ้ายตัวซื่อกังลี ก็มี
มีทั้งอายสะลือกักเฝ้าสะโคมผีปีศาจ

มันก็เนาในนครศรีสัตตนาคนานเมืองลาว
มีมนต์ดลเป็นแต่ผีสาวเชื้อ

(ปฐมกัปป์/ขุนบุญม, 2546: 6)

จากตัวอย่างข้างต้นกวีมีการกล่าวถึงผีร้ายโดยใช้คำว่า *ยักษ์* นี้ กับคำว่า *ผีดิบ* เนื่องจากกวีต้องการกล่าวถึงเมืองท้าวปักกาที่ล่มไปเนื่องจากชาวเมืองไม่ประพฤติในศีลธรรมอันดีงาม จนกลายเป็นภูต ผี ปีศาจ ผีดิบ และเหล่ายักษ์ คอยลวงผู้คนที่สัญจรผ่านไปกิน เช่นเดียวกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน เมื่อผู้ที่มีใจหยาบช้า สร้างกรรมชั่วไว้มาก เมื่อตายไปก็จะกลายเป็นปีศาจ ยักษ์ร้าย

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ภูต ผี ปีศาจ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นผีที่มีทั้งคุณและโทษ โดยประกอบด้วย ผีเสื้อน้ำ ผีเสื้อเมือง เจ้าป่าเจ้าเขา ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ผีบริวาร อีกทั้งยังมีผีที่ให้แต่โทษ โดยเป็นผีที่เกิดจากคนชั่วเมื่อตายไปก็จะมีจิตที่ร้าย มุ่งให้ร้ายแก่ผู้อื่นเพียงอย่างเดียว

3.1.3.2 มิ่ง-ขวัญ สิ่งมหัศจรรย์ของศาสนาผี

คำว่า ขวัญ โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ (2565) กล่าวว่า คือ ส่วนที่ไม่มีรูปร่าง จับต้องไม่ได้ มองไม่เห็น แต่เคลื่อนไหวได้ ลักษณะเป็นหน่วย แต่ละหน่วยสิ่งสู่อยู่กระจายตามส่วนต่าง ๆ ของ “มิ่ง” คือ ร่างกาย ตัวตนของคน สัตว์ พืช สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ อาคารสถานที่ เป็นต้น โดยมีการสอดแทรกอยู่ในสังคมไทยทุกภาคมาจนปัจจุบันทั้งในรูปแบบการใช้ชีวิตและในวรรณกรรมดังตัวอย่างต่อไปนี้

แล้วเกล้าจุกไถ่ที่ไล่ของ	ให้แหวนทองทุกสิ่งทำมิ่งขวัญ
แล้วทอดลูกผูกใจจะไกลกัน	สะอื้นอันออกปากฝากเทวา
	(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 67)
อยู่เป่าปี่ตีเกราะเสนาะครัน	แล้วรับขวัญลูกน้อยกลอยฤทัย
	(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.3, 2563: 61)
เอ็นฮ้องให้ขวัญนั่งคอยเอา	บาทคนเซามันขอเข้าเกิด
เอากำเน็ดแมนชาติถ้วนสอง	คอยผีป่องเอาคัพพะวิก
	(กาพย์ปู่สอนหลานฯ, 2524: 28)
เว้าอินฮ้อยหารหรือรักษุ์ขวัญ	สมใจล้นมอบผัวดังเว้า
นางเมียเค้าคิดเหล่ากายลุน	เขามีบุญเกิดมีลูกน้อย
	(กาพย์ปู่สอนหลานฯ, 2524: 14)

จากข้อความมีการกล่าวถึงมิ่งขวัญ ที่อยู่ในตัวบุคคลและวัตถุสิ่งของ อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงพิธีกรรมที่สอดคล้องกับการเรียกขวัญกลับสู่มิ่ง กลับสู่สถานที่ที่อยู่อาศัยต่าง ๆ เช่น

อาจกล่าวได้ว่าตัวอย่างข้างต้น เป็นการดลบันดาลให้เกิดกลางร้ายที่เกิดจากผีมากระทำเพื่อเตือนภัยต่าง ๆ เช่น จากเรื่องขุนช้างขุนแผน นางวันทองมีอาการ คิ้วกระหม่น ใจหวิว ๆ ซึ่งเกิดจากผีที่เป็นสมุนของขุนแผนมาเตือนนางตอนที่พลายงามถูกขุนช้างพยายามฆ่าในป่า อีกทั้งตอนนางผีเสื้อสมุทรเกิดนิมิตฝันก่อนที่พระอภัยมณีและสินสมุทรจะหนี เมื่อตื่นขึ้นนางให้พระอภัยมณีทำนายความฝันให้ ซึ่งความฝันนั้นก็หมายถึงตนและลูกจะหนีไป แต่พระอภัยก็เปลี่ยนคำทำนายเป็นว่า นางผีเสื้อสมุทรมีเคราะห์ ให้เข้าป่ารักษาศีล เช่นเดียวกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน ที่หลังจากเกิดฝันร้าย จะมีการทำนายและแต่งแก้ เพื่อไม่ให้เกิดเหตุเภทภัยต่าง ๆ

3.1.3.4 เครื่องรางของขลัง

เครื่องรางของขลังนับว่าเป็นอีกหนึ่งวัตถุที่ใช้ในการยึดเหนี่ยวจิตใจ อันเกิดจากศาสนาผี ผสมผสานกับศาสนาพุทธและพราหมณ์จนกลายเป็นความเชื่อพิเศษขึ้น ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ (2541) กล่าวว่า คติความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อถือและสร้างเครื่องรางของขลังขึ้น เพราะเชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองตนให้รอดพ้นจากอันตรายต่าง ๆ ได้ โดยมีการส่งต่อความเชื่อมาจนถึงปัจจุบันผ่านวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสาน ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

ครานั้นวันทองผ่องใส	เห็นลูกยากัดฟันมันไล่	
ถือดาบฟ้าฟื้นยืนแกว่งไกว	ตกใจกลัวว่าจะฆ่าฟัน	(วรรณคดีวิจิตร ม.6, 2562: 27)
พ่อก็ยกยอกให้ใส่พวงศูลูกมิ่ง	หนักม่อนหน้าจ้าวอินทร์บุตรราช	
เอาปลายไซดาบคำมวลงให้	ดาบเถื่อนกล้ำอันใส่ฝักหวาย	
ให้แก่กุมารพระยอดชายตนน้อง	อันว่าราชกรง้าวดวงดีเถิงขนาด	(ปฐมกัปป์/ขุนบรม, 2546: 18)

ดาบฟ้าฟื้น โดย คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร (2551) กล่าวว่า เป็นอาวุธวิเศษ มีส่วนผสมเป็นเหล็กจากเหมือง 2 แห่งที่ใช้เพื่อสร้างพระราชกุธภัณฑ์และเหล็กจากยอดปราสาทของพระมหाराชวัง ขุนแผน เรียกดาบนี้ว่าดาบฟ้าฟื้น เพราะมีความหมายว่า ฟ้าร้องก่อนฝนมา เป็นชื่อหนึ่งของอาวุธในบรรดาพระราชกุธภัณฑ์ที่ถวายในพระราชพิธีครองราชย์ของขุนบรม พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในตำนานไทย-ลาว ซึ่งเป็นทายาทของผีแถน นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนอีสานยังปรากฏอาวุธต่าง ๆ อีกมากมายก่อนที่ขุนบรมจะพระราชทานให้แก่พระโอรสของตนก่อนออกไปปกครองบ้านเมืองต่าง ๆ อีกทั้งขุนแผนยังได้ปลุกเสกวัตถุเวทมนตร์ต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น

สี่ซึ้งสี่ปากกินหมากเวทย์ ซึ่งวิเศษสารพัดแก้ขัดสน
 น้ำมันพรายน้ำมันจันทร์สรรเสกปน เคยคุ้นขัดบังตนแต่ไรมา
 แล้วทำผงอิทธิเจเข้าเจิมพัศตร์ คนเห็นทักรักทุกหน้า
 เสกกระแจะจวงจันทร์น้ำมันทา เสร็จแล้วก็พาวันทองไป

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.6, 2562: 35)

หน่วยหนึ่งชื่อว่า**ปัทมราด**เลื่อมแสงสิ่งดาววัน ปันกุมารย์เมืองผาล้าน
 หน่วยหนึ่งชื่อว่า**มุกดา**เลื่อมผิวเงินเลี้ยงหล่อ พระยานาคได้มาให้ช่วยไฮ
 แฉนให้เจ้านามหน่อจุสง ของพระแพงพ่อเวนวางให้
 หน่วยหนึ่งชื่อว่า**เพชรลอด**เลื่อมผิวผ่องปานอีศวร ยอแยงยังบ่อคอยดูได้
 ให้แก่โสฬสค์เจ้ามทานามน้อยหน่อ พระพ่อให้บาท้าวขึ้นบาน
 หน่วยหนึ่งชื่อว่า**มหานิล**แก้วแพงแซไขส่อง แฉนลูปไล่โลมนิ่งส่งมา

(ปฐมกัปปิ/ขุนบรม, 2546: 18)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีมีการกล่าวถึงเครื่องรางของขลังมากมายที่ถูกขุนแผนปลุกเสกขึ้นมาเพื่อใช้ในทางอำนาจาสนา และเมตตามหานิยม ได้แก่ **สี่ซึ้ง หมากเวทย์ น้ำมันพราย น้ำมันจันทร์ กระแจะจันทร์** ซึ่งมีเค้าโครงมาจากศาสนาผี และ พราหมณ์ ตลอดจน **ผงอิทธิเจ** ที่มาจากตำราการเรียนภาษาบาลีในทางพุทธศาสนา เพื่อให้พระพันวสาเมตตาในตัวของวันทองก่อนจะไปตัดสินใจตัดสินใจที่ขุนช้างได้ถวายฎีกาไป ส่วนวรรณกรรมคำสอนอีสานข้างต้นจะเป็นแก้ววิเศษที่ขุนบรมพระราชทานแก่พระโอรสซึ่งขุนบรมก็ได้รับมาจากพระยาแฉนเช่นเดียวกัน

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า เครื่องรางของขลังมีความเป็นพราหมณ์และพุทธเข้ามาร่วมในด้านคุณประโยชน์และวิธีการ แต่เมื่อมองถึงวิถีคตินั้นกลับเกี่ยวข้องกับอำนาจทางจิตใจที่เกี่ยวข้องกับตัวขวัญในศาสนาผี ที่เชื่อว่าวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ล้วนมีขวัญเป็นของ ๆ ตน เมื่อมีขวัญจึงทำให้ตัววัตถุสิ่งของเกิดความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา

จากการศึกษาการสอนเรื่องศาสนาผี (ความเชื่อดั้งเดิม) ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้น พบรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการสอนเรื่องศาสนาผี ได้แก่ 1) ภูต ผี ปีศาจ ความเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติทั้งดีและร้าย ปรากฏความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อผี คือ การเป็นผีที่มีหน้าที่ ดูแล ปกป้อง คุ้มครอง รักษา เช่น เจ้าป่าเจ้าเขามเหศักดิ์หลักเมือง ผีเสื้อน้ำ ผีเสื้อเมือง ผีบรรพบุรุษ เมื่อมีผู้ที่ประพฤติดนไม่ถูกต้องตามครรลองขนบธรรมเนียม ผีเหล่านี้ก็จะมากระทำให้เกิดความวิบัติเสียหายแก่บ้านเมือง หรือตัวผู้กระทำความผิดในส่วนของผู้ร้ายเชื่อว่า เป็นผีที่ให้แต่โทษเพียงฝ่ายเดียว เช่น ผีห้า ผีปอบ ผีกระสือ และยังมีผีที่ถูกปลุกเสกขึ้นเพื่อไว้สำหรับใช้งาน เช่น ผีพราย กุมารทอง 2) มิ่งขวัญ สิ่งมหัศจรรย์ของศาสนาผี

ปรากฏเป็นความเชื่อที่ว่า มิ่ง คือ ร่างกาย สิ่งที่ต้องได้ หรือรูปธรรม เช่น ต้นไม้ ภูเขา ไร่นา บ้านเรือน หม้อข้าว เตาไฟ เป็นต้น ส่วนขวัญ เปรียบเสมือนดวงวิญญาณที่สถิตอยู่ตามร่างกายหรือสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เป็นนามธรรม โดยขวัญจะสิงอยู่ในมิ่ง จึงนิยมเรียกคู่กันว่า “มิ่งขวัญ” เมื่อเกิดสิ่งไม่ดีขึ้น หรือมีความผิดปกติ จึงเชื่อว่าขวัญได้หลุดออกจากมิ่ง ต้องทำการเรียกขวัญหรือเชิญขวัญให้กลับสู่มิ่ง ด้วยการบายศรีสู่ขวัญ ช้อนขวัญ 3) ลางสังหรณ์ ความฝัน การทำนายทายทัก ปรากฏเป็นความเชื่อที่ตัวละครเกิดนิมิตฝัน หรือเกิดลางไม่ดีขึ้น โดยความเชื่อนี้เกิดจากการที่ผีดีหรือผีบรรพบุรุษมาดลบันดาลให้เกิดความฝันที่ไม่ดี หรือลางสังหรณ์ขึ้น เพื่อเป็นการเตือนเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้น และ 4) เครื่องรางของขลัง ปรากฏเป็นวัตถุที่มีอาคม ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ก็เกิดจากพื้นฐานความเชื่อเรื่องขวัญที่มาสสถิตให้ผู้ที่พกพาวัตถุหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ทำให้เกิดขวัญกำลังใจขึ้น ไม่ให้เกิดเภทภัย สิ่งไม่ดีต่าง ๆ

อีกหนึ่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย คือ ศาสนาผี (ความเชื่อดั้งเดิม) ที่มีอิทธิพลต่อประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้มีการสอดแทรกความเชื่อและความเป็นศาสนาผีในด้านต่าง ๆ ไว้ในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียน ซึ่งการชี้ให้เห็นความรู้ต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น ศาสดา สาวก คัมภีร์ ศาสนพิธี ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ถือเป็นการสอน โดยเป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมและความเชื่อในศาสนา ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของศาสนา ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข อีกทั้งวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท มีบทบาทหน้าที่มากกว่าการเป็นสื่อการเรียนการสอนเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีหน้าที่ในการสั่งสอนผู้คน และส่งต่อความเชื่อต่าง ๆ ทางศาสนาที่มีมาในสังคมไทย ทั้งในรูปแบบของศาสนาพุทธ พราหมณ์และผี จึงนับได้ว่าวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสานเปรียบเสมือนกระจกที่ส่องสะท้อนความหลากหลายทางศาสนาและความเชื่อของชาวไทยมาตั้งแต่อดีต โดยความเชื่อเหล่านั้นยังคงถูกถ่ายทอด ส่งต่อและหล่อหลอม ก่อร่างและผสมผสานศาสนา พุทธ-พราหมณ์-ผี ขึ้น จนเกิดเป็นศาสนาไทย ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ความคิดความเชื่อของศาสนาต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

3.2 ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม

วรรณกรรมคำสอน ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2519) ให้ความหมายวรรณกรรมคำสอนว่า วรรณกรรมคำสอน เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหามุ่งสอนจริยธรรม คติธรรม และแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของคน ในสังคม มีบทบาทในการควบคุมสังคมให้ดำเนินไปตามแนวทางที่เหมาะสมตามขนบธรรมเนียม แบบแผนจารีตของสังคมนั้น จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยจึงได้จัดแบ่งวรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน ได้ทั้งหมด 2 ประเภท ได้แก่ คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติตนต่อตนเอง คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติตนต่อตนเอง

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติตนต่อตนเอง เป็นคำสอนที่ใช้เตือนตนเอง เมื่อก่อนจะคิด พูด หรือกระทำการสิ่งใด โดยจะทำให้เกิดผลดีตามมา และเกิดผลเสียน้อยที่สุด จากการศึกษาสัมพันธ์บทของวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทย พบคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติตนต่อตนเอง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1.1 การประพฤติตนต่อตนเองด้านบุคลิกภาพ

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติตนต่อตนเองด้านบุคลิกภาพ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน เป็นคำสอนที่สอนให้ผู้คนรู้จักดูแลตนเอง ตกแต่งร่างกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะ รักนวลสงวนตัวและรู้จักพึ่งพาตนเอง ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

ไก่อามเพราะชน
บ้านเมืองจัดแจง

คนงามเพราะแต่ง
ก็เจริญรุ่งเรือง

(วรรณคดีลำนํ้า ป.2, 2564: 55)

จะนุ่งห่มดูพอสมควร
จะมัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรีย์

ให้สมควรรับพัศตรตามศักดิ์ศรี

ดูณวิฬวเนื่ออย่าเหลือเกิน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 91-92)

ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์
สงวนงามตามระบอบให้ชอบกล

บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล
จึงจะพ้นภัยพาลการนินทา

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 98)

อันเสื้อผ้าอย่าให้ฉะยหรือฉุดฉาด ทรงประหลาดล่อตาหาเหมาะสม

มิคับหลวมสวมใส่สมัยนิยม

ทั้งเผ้าผมพองามต้องตามวัย

อย่าเขียนตาทาปากให้มองประอะ

แลเลอะเทอะทาแต่แค่ดูได้

ถึงไม่ทาาก็ใช้ว่า จะเป็นไร

ถ้าสดใสก็คงสวยล้ำรวยทรง

แต่งให้งามตามระเบียบดูเรียบร้อย
สวมสร้อยคอข้อแขนแหวนหลายวง

ใช้หยดย้อยเยื้องหย่างเป็นนางหงส์
สักวันคงเขาจักลักชิงเอา

(วิวิธภาษา ม.1, 2564: 55)

สักวาเยาวชนคนน่ารัก
เกิดเป็นชายแต่งเป็นชายไม่อายุใคร
แต่งเครื่องแบบเก็บชายเสื้ออย่าเหลือปลอย คาคเข้มขัดเรียบร้อยสมศักดิ์ศรี
แต่งลาลองมองสบายหลายวิธี

ควรรู้จักแต่งให้งามตามสมัย
ให้สมวัยสมกาลเทศะดี
ถูงเท้ามีรองเท้าใส่ให้งามเอย

(วิวิธภาษา ม.1, 2564: 55)

เป็นหญิงนี้
ตื่นผมให้ล่ำเกลี้ยง

ทำโตให้มันค่อง
ตื่นลิ้นให้ล่ำเพียง

(เรียงร้อยถ้อยพรรณนา, 2536: 30)

กับทั้งผ้าถุงพร้อม
อย่าได้ฟือไปแป
มันจักถอยศักดิ์หลุย
แสนจักทำเวียกย้าว

ผ้าเตี่ยวในคิง
ตามสูงบตีแท้
ลงไปทุกเมื่อ
การสร้างกับเฮือง

อันหนึ่งอย่าได้เอากะเตี่ยวผ้า
มันจักเสียเงินค่า

เช็ดหน้าเช็ดขวงมากยิ่ง
สิ่งของจิบหายเสี่ยง

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 34)

ระวังดูเรือนเหี้ยแลข้าวของ
เห็นไม่มีแล้วอย่าอ้างว่าช่างมัน

จะบกพร่องอะไรที่ไหนนั้น
จงผ่อนผันเก็บเล่มให้เต็มลง

(วรรณคดีลำนานา ป.6, 2563: 93)

คองเฮือนซาน
เฮือนซานย้าว

จักหม่นหมองสูญเศร้า
แปงตีปัดกวาด แท้เนอ

(พญาคำกองฯ, 2513: 12)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น วรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท มีการสอนให้รู้จักการแต่งกายให้เรียบร้อยสวยงาม รู้จักกาลเทศะ ไม่แต่งจนดูเกินงามผู้อื่นจะติฉินนินทาเอาได้ ส่วนวรรณกรรมอีสานจะมีความเชื่อเรื่องข้อห้าม หรือข้อละล้า เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเชื่อว่าหากปฏิบัติจะทำให้เกิดความอัปมงคลแก่ตน จะเสียทรัพย์สินเงินทอง นอกจากคำสอนที่ให้ดูแลเรื่องการแต่งกายแล้ว ยังปรากฏคำสอนที่ให้หมั่นดูแล รักษา บ้านเรือนที่ตนอยู่อาศัยไม่ให้ขาดตกบกพร่อง อีกทั้งยังสอนเรื่อง การรักษาวลสงวนตัว ไม่ชิงสุกก่อนห่าม ดังตัวอย่าง เช่น

จงรักนวลสงวนงามห้ามใจไว้ อย่าหลงไหลจำคำที่ร่ำสอน
 คิดถึงหน้าบิดาแลมารดร อย่ารีบร้อนเร็วนักก็ไม่ได้
 เมื่อสุขงอมหอมหวานจึงควรหล่น อยู่กับต้นอย่าให้พรากไปจากที่
 อย่าชิงสุกก่อนท่อมไม่งามดี เมื่อบุญมีคงจะมายุ่งปรารมภ์

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 98)

อันหนึ่ง ตามคลองต้ง ภาษาสาวบ่าว
 เจ้าอย่าซิมเพดไว้ กระบวนหน้าบ่งาม (เพศ)
 เป็นสาวนี้ แปะเชิงให้มันค่อง คีตาย
 ชินบ่ทันเก่าเกลี้ยง อย่าให้ขาดกลาง นั้นเนอ
 อันว่า เงินหมดแล้ว ขวันยังดอมไต่ (ขวัญ)
 เลื้อยขาดแล้ว เชิงนั้นให้แพง พ่อเนอ
 อันหนึ่งโลภพัน ตัณหามักพาบ
 มันเป็นแวนแก้ว อย่าได้ล้ำแยง

(อินทนิญาณสอนโลก, 2553: 137)

จากข้อความดังกล่าว เป็นการสอนให้สตรีรักนวลสงวนตัว ส่วนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน เป็นการสอนแบบตีความแต่มิใช่ในเรื่องเดียวกัน เป็นสาวนี้ แปะเชิงให้มันค่อง โดยสามารถถอดความได้ว่า เมื่อเป็นสาวแล้ว ให้รู้จักรักษากิริยามารยาท ชินบ่ทันเก่าเกลี้ยง อย่าให้ขาดกลาง เลื้อยขาดแล้ว เชิงนั้นให้แพง ผ้าถุงยังไม่เก่าแต่กลับมีรอยขาดตรงกลาง หมายถึง การศึกษาดูใจยังไม่นานกลับทำให้มีมลทิน ถึงแม้เนื้อผ้าจะขาด แต่ก็ต้องรักษากิริยามารยาทนั้นให้ตออย่าให้เสื่อมเสีย นอกจากนี้ยังสอนให้รู้จักพึ่งพาตนเอง ดังตัวอย่างเช่น

มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน บิดามารดาก็รักมักเป็นผล
 ที่พึ่งหนึ่งพึ่งได้แต่กายตน เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
 แม้ใครรักก็รักมั่งซึ่งชังตอบ ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
 รู้ลึงไรไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี

(วิวิธภาษาม.1, 2564: 100)

อย่าซี หวังสุขย้อน บุญเขามาเพ็ง
 สุขก็ สุขเพิ่มพูน บ่มาคุ้มฮอดเฮา ได้ตาย

(เรียงร้อยถ้อยพญา, 2536: 36)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ วรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท ได้สอนให้ผู้คนรู้จักพึ่งพาตนเองไม่รอความช่วยเหลือพึ่งพาแต่ผู้อื่น เพราะตนเท่านั้นที่เป็นที่พึ่งของเราได้

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพัตินต่อตนเองด้านบุคลิกภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้นมุ่งสั่งสอนในผู้เรียนหรือผู้เรียน รู้จักแต่งกายให้ถูกกาลเทศะ ให้เหมาะสมกับโอกาส เวลา และสถานที่ให้รู้จักกรนวลสงวนตัว ไม่ชิงสุกก่อนห่าม และรู้จักพึ่งพาตนเอง ไม่หวังพึ่งพาแต่ผู้อื่น

3.2.1.2 การประพัตินต่อตนเองด้านจริยธรรม

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพัตินต่อตนเองด้านจริยธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นคำสอนที่สอนให้ผู้คนให้รู้จักทำความดี ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนา รู้จักผิดชอบชั่วดี มีสติ ประหยัด อดออม รู้จักประมาณตน ไม่ยกตนข่มท่าน หมั่นศึกษาหาความรู้ใส่ตนเอง อย่าไว้วางใจใครง่าย ๆ รู้จักเลือกคบคน โดยมีตัวอย่าง เช่น

สนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อ

ในตน

กินกัดเนื้อเหล็กจน

กร่อนขร้ำ

บาปเกิดแต่ตนคน

เป็นบาป

บาปยอมทำโทษซ้ำ

ใส่ผู้บาปเอง

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 35)

พฤษภาสาร

อิกกุญชรอันปลดปลง

โททนต์เสน่หรง

สำคัญหมายในกายมี

นรชาติวางวาย

มลายสิ้นทั้งอินทรี

สถิตทั่วแต่ชั่วดี

ประดับไว้ในโลกา

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 151)

เห็นผิดชักนำให้ทำผิด

กอบกิจเป็นโทษประโยชน์สูญ

เห็นถูกทำถูกปลูกผลพูน

ประโยชน์ไพบุลย์นิรันดร

(วรรณคดีลำนํ้า ป.2, 2564: 96)

อย่าได้ทำใจเพียง

เขาฮอชมชื่น

คำคืดอย่าม่อตั้น

เสมอหม้อปากบาน นั้นเนอ

ใจให้คิดถึงพั้น

เสมอบัวยมหยั่ง

ใจให้อ่อนลึงฝ้าย

หลายล้อยืดยาว

(อินทนิญาณฯ, 2553: 132)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงคำสอนที่สอนให้ผู้คนปฏิบัติตนเป็นคนดี รู้จักผิดชอบชั่วดี สิ่งใดควรทำไม่ควรทำ รู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เมื่อกระทำความดีย่อมได้ผลดี ดังว่าความเมื่อยเมื่อนั้นย่อมเหลือซึ่งเขาหนึ่งไว้ประดับโลก แต่มนุษย์นั้นเมื่อตายแล้วย่อมเหลือไว้เพียงความดีงาม เช่นเดียวกับบรรณกรรมอีสานที่สอนให้มีจิตใจที่ดี รู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ใคร่ครวญ นอกจากนี้ยังมีการสอนให้ผู้คนมีสติ ประหยัดอดออม รู้จักประมาณตน ไม่ยกตนข่มท่าน ดังมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ขาดสติมิได้ใจจะเขว
มีสติช่วยได้ไม่อัจน

มีสติพึงประจบให้ครบบาท
จงมักน้อยกินน้อยค่อยบรรจง
ไม่ควรซื้อก็อย่าไปไฟไรซื้อ
เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล

ยามเมื่อ มีไหมแล้ว
เก็บห่อเมียน
อันหนึ่ง วัตถ์ผ้า
ซัดต่ำแล้ว

นกน้อยชนน้อยแต่
รังแต่งจุเมียว
มักใหญ่ย่อมคนหัว
ทำแต่พอตัวไซ้

เห็นว่า เจียมผีเก่า
เจียมพ่อแม่พี่น้อง

นาคีมีพิษเพียง
เลื่อยบ่ทำเดโช
พิษน้อยหยิ่งโยโส

พาชีวิตร่อนเร่ระเหระหน
จะพาพันภัยพิบัติสวัสดิ์เอย

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 46)

อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควาหวาน
จงเลี้ยงท่านอย่าให้อดระทดใจ

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2564: 93)

ประสงค์แพงของเก่า
แพงไว้อย่าไล
อาภรณ์ผืนใหม่
เพ่งที่ถ้ามหมอ

(อินทนิพนธ์, 2553: 135)

พอตัว
อยู่ได้
ไฟเพ็ด
อย่าให้คนหยัน

(วรรณวิจิตร ม.1, 2564: 36)

อายุยืนฮอดแก่
อย่าเจ้าหากอยู่เอย

(เรียงถ้อยร้อยพญา, 2536: 55)

สุริโย
แซมข้าว
แมลงบ่อง

ชูแต่ทางเองอ้า

อวดอ้างฤทธิ์

(วรรณคดีลำนำ ป.5, 2563: 81)

อย่าได้ยาย ๆ หาง
ให้เจ้าเอาสมเพียง
ลมบ่มาพัดต้อง
เถิงเมื่อยามแลงแล้ว

ตั้งยุงเที่ยวพ้อน
ธงชัยช้องพระเนตร
อย่าเปื้อนบั้นทาง นั้นเนอ
กองครัวให้อีต พ่อเนอ

(อินทนิพนธ์, 2549: 135)

อย่าได้กตเขาย้อ
อย่าได้หวิดหวิดเว้า

ยอโตผิตฮิต
ประสงค์ขึ้นชมเขาฯ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 23)

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงคำสอนที่สอนให้ผู้เรียนหรือผู้ที่ศึกษาพึงมีสติอยู่กับตนเองจะได้ผ่านพ้นภัยอันตรายหรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี นอกจากการมีสติ ยังมีการสอนให้รู้จักประหยัดอดออม มัธยัสถ์ รู้จักประมาณตน ไม่ยกตนข่มท่าน เพราะขนาดผู้ที่มีอำนาจยังรู้จักกาลเทศะว่าเวลาใดที่ควรหรือไม่ควร นอกจากนี้ยังมีการสอนเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น

หนังสือเป็นต้น
ถ้าแม่นยำ
เพื่อนฝูงเยาะเย้ย

เกิดมาเป็นคน
วิชาหนาเจ้า
อดสูอายเขา
ว่าเง่าว่าโง่

ไม่รู้วิชา
ไปเป็นข้าเขา
บ้างเป็นคนโซ่

กลางคนเกิดมา
เคอะอยู่จนโต
เพราะเง่าเพราะโง่
เที่ยวขอกก็มี

ประเสริฐหนักหนา
จะไปแห่งใด
ยากไร้ไม่มี

ถ้ารู้วิชา
ขุนน้ำราศี
คนปรานี
สวัสดีมงคล

(วรรณคดีลำนำ ป. 3, 2564: 56)

ให้อีบพากันเข้า
อย่าได้คิดขี้คร้าน

โรงเรียนเขียนอ่าน หลานเอย
ความฮู้ให้หมั่นหาฯ

ให้พากันศึกษา
ฮีบประกอบไว้

วิชาการกิจชอบ
ไปหน้าลิ้งเฮื่องฯ

(ย่าสอนหลาน, 2534: 4)

ความรู้ผู้ปราชญ์นั้น
ฝนทั้งเท่าเข็มเพียร
คนเกียจเกลียดหน่ายเวียน
กลอุทกในตะกร้า

นักเรียน
ฝ่ายหน้า
วนจิต
เปี่ยมล้นภูมิ

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 82)

ครันบ่ ออกจากบ้าน
ครันบ่ ไปหาเฮียน

บ่เห็นด้านด้านแดนไกล
ก็บ่มีความฮู้

(เรียงถ้อยร้อยพญา, 2536: 32)

การหมั่นศึกษาหาความรู้ หมั่นฝึกฝนตนเอง เป็นอีกคำสอนหนึ่งที่สอนให้ผู้เรียน หรือผู้ที่ศึกษารู้จักพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ส่วนการเลือกคบคน เป็นอีกหนึ่งคำสอนที่จะช่วยให้เกิดพฤติกรรมที่ดีแก่ตน เช่น

เป็นคนควรรอบรู้
สองประการนิยม
หนึ่งพาลหนึ่งอุดม
สองสิ่งนี้จึงให้

สมาคม
กล่าวไว้
นักปราชญ์
เลือกรู้สมาคม

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 81)

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด

มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ก็ไม่คิดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 38)

เห็นว่ายาวเอือกเอื่อย
ลางเทื่อเป็นแนว
เห็นว่าเบเบฮ้อง
ลางเทื่อเป็นชาติเชื้อ

อย่าฟ้าวว่าปลาไหล
ลิตอดตายบ่มีฮู้
จ้าวเฮาอย่าฟ้าวว่า
เลือนั่นลิตาบคอฯ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 20)

จากคำประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการเลือกคบคนและอย่าเชื่อใจใครง่าย ๆ เพราะการเลือกคบหาใครนั้น เป็นการแสดงออกว่าอีกด้านหนึ่งว่าเราเป็นคนอย่างไร หรืออุปนิสัยที่จะเกิดขึ้นกับเราในอนาคตจะเป็นไปในทิศทางใด อีกทั้งการไม่ไว้ใจใครง่าย ๆ

ต้องให้รู้จักนิสัยใจคอกันเป็นอย่างดีเสียก่อนถึงจะเลือกคบหาหรือไว้ใจ เพื่อให้เกิดความปลอดภัย และ ผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นแก่ตน

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับประพจน์เตือนตนเองด้านจริยธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรม คำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นคำสอนที่สอนให้ผู้คนให้รู้จักทำความดี ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนา รู้จักผิดชอบชั่วดี มีสติ ประหยัด อุดม รู้จักคุณค่าของสิ่งของ รู้จักประมาณตน ไม่ยกตนข่มท่าน รู้จักกาลเทศะ หมั่นศึกษาหาความรู้ใส่ตนเอง เพราะเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้ตนนั้น ได้มีการพัฒนาตนเอง อย่าไว้ใจใครง่าย ๆ และรู้จักเลือกคบคน

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพจน์เตือนตนเอง เป็นคำสอนที่มุ่งสั่งสอนเรื่องตนเองในด้านบุคลิกภาพและจริยธรรม เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ทำให้ตนเองนั้นมีภาพลักษณ์ที่ถูกต้องเหมาะสม รู้จักกาลเทศะ สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควรปฏิบัติเตือนตนเอง ไม่ปรากฏด้านวาจา เพราะหากสังเกตลักษณะคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทยแล้วนั้น จะเป็นคำสอนด้านวาจาที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นด้วย เช่น การรักษาคำพูด พูดดีพูดให้ไพเราะ ล้วนเกี่ยวข้องกับผู้อื่นร่วมด้วย

3.2.2 คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น เป็นคำสอนที่ใช้สั่งสอนให้ผู้คนในสังคม นำมายึดถือปฏิบัติตนต่อผู้อื่น เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สงบและเรียบร้อย โดยความสัมพันธ์ด้านคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.2.1 การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านกิริยามารยาท

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านกิริยามารยาท ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นคำสอนที่มุ่งสอนให้ผู้คนในสังคมเกิดความรัก ช่วยเหลือ มีน้ำใจซึ่งกันและกัน มีมารยาททางสังคม ดูแลคนในครอบครัวญาติสนิทมิตรสหาย ดูแลบ้านเรือน ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

ทุกคนเปรียบญาติมิตร

ไมตรีจิตไม่โรยรา

เกรงใจ ปู่ ย่า ตา

ยาย ลุง ป้า และพี่น้อง

ผ่านท่านค้อมตัวต่ำ

ไม่ยืนค้ำท่าผยอง

เห็นผู้เฒ่าเข้าประคอง

ช่วยถือของช่วยจูงเดิน

มารยาทแบบไทยไทย

ไปไหนใครสรรเสริญ

ส่งผลพาเจริญ

เป็นที่รักตลอดไป

(ภาษาพาที ป.5, 2563: 258)

ห้านั้น น้ำใจพร้อม
ไผมาหา

เหือคาแก้ง
บาดท่าฮอดท่าน้ำ

ด้วยชนกชนนีนันมีคุณ
อุมุทรบ่อนข้าวเป็นเท่าไร
ถ้าเราดีมีจิตคิดอุปถัมภ์
จะปรากฏยศยิ่งสิ่งทั้งปวง
เทพไทในห้องลับหอกชั้น
ว่าสตรีนี้เป็นยอดยุพาพาล

ก็จึงปูนแปลงให้หญิงชายสมคู่ กันนั้น มีลูกเต้าเต็มเหย้าอยู่สะพาน
ยังเล่าบอกให้อุปฐากลูกตาพ่อแม่

มารยาท เหลือหลาย
ให้นั่งเหือน กินข้าว

(กาละนับมือส่วย, 2539: 3)

เกวียนเห็นให้เกวียนแก่
เหือซิได้แก่เกวียน

(เรียงถ้อยร้อยพญา, 2536: 35)

ได้การุญเลี้ยงรักษามาจนใหญ่
หมายจะได้พึ่งพาธิดาดวง
กุศลล้าเลิศเท่าภูเขาหลวง
กว่าจะล่วงลุลึงซึ่งพินาน
จะชวนกันสรรเสริญเจริญสาร
ได้เลี้ยงท่านชนกชนนี

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 93)

ย่ำแยงฝูงแม่่นายลุงป้า

(ปฐมกัปป์/ขุนบุรุม, 2546: 14)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ แสดงให้เห็นถึงสัมพันธ์ของวรรณกรรมคำสอนอีสาน และหนังสือเรียนภาษาไทย โดยเป็นวรรณกรรมที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม ด้านคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านการกระทำ หรือด้านร่างกาย โดยปรากฏตัวอย่างคำสอนที่สอนให้ผู้คนในสังคมมีมารยาททางสังคม มีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ รู้จักดูแลพ่อแม่ ญาติพี่น้องทุกคน

3.2.2.2 การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านวาจา

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านวาจา ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน เป็นคำสอนที่มุ่งสอนให้ผู้คนในสังคมเกิดการพูดคุยกันในเรื่องที่ดีที่ถูกที่ควร เป็นคำพูดหากไม่มีการพิจารณาที่ดีก่อนการพูดจะทำให้เกิดความบาดหมางหรือสิ่งไม่ดีขึ้นได้ ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์
แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร

มีคนรักกรสถ้อยร้อยจิต
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 106)

เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก
แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา

จะได้ยากโทษทิวเพราะชีวหา
จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

(วรรณคดีลำนํ้า ป. 2, 2564: 40)

จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น
ไม่ควรพูดอ้ออิงขึ้นมึงกู

อย่าตะคั่นตะคอกให้เคื่องหู
คนจะหลูล่วงลามไม่ขามใจ

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 95)

หญิงใด ปากกล่าวด่า
บาไทเฮย

เป็นตังเสียงชาย
อย่าเอาเฮียงซ้อน

(ท้าวคำสอน, 2527: 5)

คันแม่เนว้าถึกข้อ
เขาสีแถมสมภาร
เขาสีเอาหลานขึ้น
คันแม่เนว้าแม่เนว้าแล้ว

เขาสีน้ำกอลอนำ
ผ่านครองเมืองบ้าน
คานหามแอะแอะ
ลิตั้งขึ้นดั่งบั้งไฟ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 34)

อันนึ่งยามเมื่อจารจาต๋าน
อย่าได้ แผดแผดฮ้าย

ให้มีคำเสียงอ่อน
เสียงให้แก่ผ้า

(ท้าวคำสอน, 2527: 17)

เมื่อเหนียวอ่อนนอนหลับอยู่กับบ้าน อย่าเที่ยวพล่านพูดผลอประจ้อประแจ
อะไรลาวกราวเกรียวอย่าเหลียวแล ฟังให้แน่นเนื้อความค่อยถามกัน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 92)

งาสารฤท่อนเหียน
คำกล่าวสารุชนยีน
ทูลชนกล่าวคำฝืน
หัวเต่ายาวแล้วสั้น

หุดคิน
อย่างนั้น
คำเล่า
เล่าลิ้นทรชน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 82)

อย่าได้เว้าหลอกลื้อ
เชื่อว่าคนโลเล
เขาสีแถมพรให้
มันลิกิตลิกิน

ปากหม่อตัวเป็น
ปากบอนกินม้อน
เอาไฟเผาจุด
กินค้อนก่อนงาย

(ย่าสอนหลาน, 2529: 34)

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพูด เมื่อพูดจาไพเราะ ก็จะมีแต่ความรักคนชอบให้ความช่วยเหลือ หากพูดไม่สุภาพ โกหก พูดคำหยาบ ก็จะไม่มีคนเชื่อถือ และให้การช่วยเหลือ ดังนั้น คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านวาจา จึงเป็นอีกคำสอนที่ทั้ง 2 วรรณกรรมคำสอนให้ความสำคัญ

3.2.2.3 การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านคุณธรรมและจริยธรรม

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านคุณธรรมจริยธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นคำสอนที่มุ่งสอนให้ผู้คนในสังคมเกิดความเคารพ รัก ระลึกถึงผู้มีพระคุณอยู่เสมอ และมีทัศนคติที่ดีต่อคนในสังคม รู้จักเลือกคบคน ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

คุณแม่หนาหนักเพี้ย	พสุธา
คุณบิตรจุจอา	กาศกว้าง
คุณพี่ฟ้างศิขรา	เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าง	อาจสู้สาคร
	(วรรณคดีวิจักษ์ ม.1, 2564: 38)
คำปาก พ่อแม่	หนักเก็งธณ
ไมผู้ อย่าเอียงนบ	หากซิเอียงเมือหน้า
	(เรียงถ้อยร้อยพญา, 2536: 26)
คุณครูบาพร้อม	คุณปิตตาพระองค์แม่ กิติ
สรรพคุณพร้าพร้อม	ภูมาข้าวอย่าไล แด่ท่อน
ให้ข้ามีใจหมั่น	ขันตีตั้งเที่ยง
อันว่าใจเปียงเลี้ยว	ผุ่นนั้นอย่าให้มี แด่ท่อน
	(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 5-6)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงคำสอนที่กวี มุ่งให้ผู้เรียนหรือผู้อ่านเกิดการระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ พ่อแม่ บุพการี ผู้ทูลถนอมเลี้ยงดู รวมไปถึงการอบรมสั่งสอนทั้งด้านความรู้ จริยธรรม ความประพฤติต่าง ๆ ด้วยความรักและหวังดีตลอดมา เนื่องจากการพึงระลึกถึงผู้มีพระคุณนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำ การแสดงออกถึงความรัก ความกตัญญูในลำดับต่อไป นอกจากนี้ยังปรากฏคำสอน ที่สอนเรียนการมองคนและการเลือกคบคน ดังตัวอย่าง เช่น

ผลเตือเมื่อสุกไซ้	มีพรรณ
ภายนอกแดงดูฉ้น	ชาดบ้าย
ภายในย้อมแมลงวัน	หนอนบ่อน
ดูตั้งคนใจร้าย	นอกนั้นดูงาม
ยางชาวชนเรียบร้อย	ดูดี
ภายนอกหมดใสสี	เปรียบฝ้าย
กินสัตว์เสพลามมี	ชีวิต
เลิกเช่นชนชาติร้าย	นอกนั้นนวลงาม

รูปร่างรูปร่างร้าย
ภายนอกเพียงฟุ้งซัง
เสพลัทธิที่มรณัง
ดังจิตสารุชนกล้ำ

รุงรัง
ชั่วช้า
นฤโทษ
กลั่นสร้างทางผล

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 80-81)

ให้ขอมดูคนพาลคนถ้อย
ภายในใจมันขมมันเบื่อ
คือข้างในแต่หนอนแมงหวี่

ปากอรรอยฟุ้งหม่วนฟุ้งไส
คือหมากเตือข้างนอกสุกใส

ชาติหมากมีหมากเงาะหมากทุเรียน เพียรดูไปแต่หนามภายนอก
ผ่าออกแล้วหอมกลั่นกินหวาน

ควรเปรียบปานใจคนนักปราชญ์
คนแลเห็นแต่ไกลน่าย่าน

เพิ่นฉลาดใจลุ่มใจเย็น

(โลกนิติคำกาพย์ฯ, 2512: 111)

ปลาร้าพันห่อด้วย

ใบคา

ใบก็เหม็นคาวปลา

คละคลุ้ง

คือคนหมู่ไปหา

คบเพื่อน พาลนา

ได้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง

เฟื่องให้เสียพงศ์

ใบพ้อพันห่อหุ้ม

กฤษณา

หอมระรวยรสพา

เพริศด้วย

คือคนเสพลินหา

นักปราชญ์

ความสุขซาบญ่ม้วย

ดูจไม่กลั่นหอม

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 79-80)

อย่าดูด้านคิดคบคนพาล

มันบ่นานพาลติดพาลต่อ

คือหญ้าห่อปลาเห่นปลาเห่น

ของเป็นเชื้อเห่นติดฮอดหญ้า

คนชั่วช้าคบเสพลัทธิ

คุณบ่ติดดังคบเขียด

นอนอยู่เปียดกับกอบัว

อยู่บนหัวกลั่นบ่ต้อง

ภุมมเรศบินถ่องทางไกล

มาเอาไปเกษรติดเนื้อ

(โลกนิติคำกาพย์ฯ, 2512: 111-112)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นบทประพันธ์ที่มีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับคำสอนให้รู้จักคบคนดี อย่าดูคนแค่เพียงภายนอก บางครั้งคนที่ดูภายนอกอาจจะเป็นคนดีแต่เมื่อเวลาผ่านไป หรืออุปนิสัยจริง ๆ แล้วนั้น เป็นคนไม่ดีก็เป็นได้ และการเลือกคบคนนั้น ก็เป็นอีกหนึ่งคำสอนสำคัญที่สอนให้ผู้เรียนมีแนวโน้มที่จะเป็นคนอย่างไรได้ในอนาคต เพราะการเลือกคบคนเช่นไรนั้น ย่อมสะท้อน

ให้เห็นถึงนิสัยของตัวเองด้วย ดังนั้นการเลือกคบคนจึงเป็นสิ่งที่ได้รับการสอดแทรกไว้ในวรรณกรรม คำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้านคุณธรรมจริยธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นคำสอนที่มุ่งสั่งสอนให้ผู้คนในสังคมให้รู้จักระลึกถึงคุณงามความดีของผู้มีพระคุณแก่ตน เช่น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และญาติพี่น้อง อีกทั้งยังปรากฏคำสอนเรื่องการรู้จักมองคน อย่ามองคนเพียงแค່ภายนอก และการเลือกคบคน

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น เป็นคำสอนที่มุ่งสั่งสอนเรื่องการปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่น รวมไปถึงการอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นอย่างไร จึงจะเป็นที่ยอมรับ ไม่ถูกติฉินนินทา การมีมารยาททางสังคม ช่วยเหลือผู้อื่นเหมือนดังคนในครอบครัว การระลึกถึงผู้มีพระคุณอยู่เสมอ ประกอบกับการมีความกตัญญู รู้คุณ ดูแลผู้ที่มีพระคุณ การมีวาจาไพเราะพูดจาอ่อนหวาน รักษาคำพูด และการเลือกคบคน ไม่มองคนแค່ภายนอก

จากการศึกษาความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทย พบว่าวรรณกรรมคำสอน ทั้ง 2 ประเภท มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันในด้านคำสอนเป็นอย่างมาก เช่น คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น แต่บริบทที่ใช้และการยกตัวอย่างประกอบที่มีความแตกต่างกันเนื่องจาก วัฒนธรรมการสอน นอกจากจะมีเนื้อหาคำสอนที่สัมพันธ์สอดคล้องกันแล้ว ตำราหรือหนังสือบางเล่มของอีสาน ก็มีความคล้ายคลึงกันกับตัวอย่างบทประพันธ์ที่ยกมา เช่น โคลงโลกนิติ ที่ปรากฏในวรรณคดีลำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 บทที่ 6 วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 2 กับ โลกนิติคำภายี อิศรญาณภาษิต ที่ปรากฏในวรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 บทที่ 4 กับ อินทนิลสอนโลก เป็นต้น

3.3 ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต

ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต จากการศึกษพบว่านอกจากวรรณกรรมจะเป็นเครื่องมือในการสะท้อนแนวคิด ความเชื่อ ศาสนา และอุดมการณ์แล้ววรรณกรรมยังเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่สามารถสะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน และสังคมในอดีตได้อย่างชัดเจนทั้งในด้าน สภาพแวดล้อม การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ อาหาร และยารักษาโรคตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมที่มีอยู่ในอดีตไว้อย่างชัดเจน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.1 สภาพแวดล้อมบ้านเมืองและที่อยู่อาศัย

การศึกษาความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต พบว่ามีการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมบ้านเมืองและที่อยู่อาศัยของผู้คนในอดีต อันจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

อยู่ชยาศลัมแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงฤา
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสวรรค์	ศาสน์รุ่ง เรื่องแฮ
บงอบายเบิกฟ้า	ฝึกพื้นใจเมือง
เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสดง	คำเข้า
เจดีย์ระตะแขง	เสียดยอด
ยลยั้งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรค์
โบสถ์ระเบียงมณฑปพื้น	ไพหาร
ธรรมาสน์ศาลาลาน	พระแผ้ว
หอไตรระฆังขาน	กายคำ
ไขประทีปโคมแก้ว	กำฟ้าเพื่อนจันทร์

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.4, 2564: 98)

อัปสรสาวใช้	ในโงงผาสาท เหานี้
อันหนึ่งสร้างกุฎิพร้อม	อารามพระธาตุใหญ่ กิติ
กับทั้งสร้างพระพุทเจ้า	ฝูงนี้ว่าบ่เป็น แท้แล้ว

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 25)

ความสุขอยู่ที่ไหน	อยู่ที่ใจเราแน่เลย
ซึมซับความคุ้นเคย	สะสมไว้ในชีวิต
ชนบทสะอาด	ธรรมชาติกลมเกลียวจิต
งดงามยามพินิจ	แสนเรียบง่ายคล้ายกังวล
เมืองกรุงยุ่งแข่งขัน	แก่งแย่งกันทุกแห่งหน
รีบเร่งรวดเร็วจน	ต้องตื่นตัวไม่มัวช้า

(ภาษาพาที ป.3, 2563: 129)

ตัดสินใจตามความเชื่อ	เพราะนางเนื้อ ชอบนางยา
ติกรามหรือไร่นา	ปรับตัวสู้ก็อยู่ดี

อยู่ไหนก็อยู่ได้
กับคนที่เรามี

หากอยู่ไปสุขขีวี
ความผูกพันกันแท้จริง

(ภาษาพาที ป.3, 2563: 129)

คอยอยู่บ้านป่หนี่ป่า ว่ามาเยอขวัญเอย มาอยู่เือนหลังใหญ่มุงสังกะสี
เือนมุงดีดีคาค่า พวกแม่ป้าและพ่อลุง พวกกันมามุงส่่องตาล่องป่องแนมทาง

(มรดกอีสาน, 2539: 447)

เพื่อจักหนุนชูส่ง ญาติบ้านท่งบ้านไกล้และบ้านไกล มาโดยไวบอกข่าว

(มรดกอีสาน, 2539: 418)

มาเ็ดเล้าหลังงาม ไผมาถามว่าปราสาท ยาวอาตลาลมุงดี สังกะสีบั่ว
ลูกหลานคว่ไปหา จังได้มาปลูกไว้ เป็นหลังใหญ่ถาวร ปานเือนนอนพระเวส อยู่ในเขตสี่พี่
เป็นหลังดีสี่ส่่อง

(มรดกอีสาน, 2539: 456)

จากข้อความตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะสภาพบ้านเมือง
ในอดีต ที่นอกจากมุมมองของสภาพบ้านเมืองที่เป็นฉากพระบรมมหาราชวัง วัดวาอาราม ที่เป็นการ
พรรณนาถึงความงดงาม ยิ่งใหญ่ตามขนบวรรณกรรมโบราณแล้ว ยังปรากฏสภาพบ้านเมือง
ที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ที่ยังเป็นสังคมเมืองขนาดเล็ก เป็นสังคมที่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ
ในการดำรงชีวิต

3.3.2 การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพนับว่าเป็นอีกหนึ่งสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต
ของผู้คนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้สามารถพบภาพสะท้อนของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้
ในวรรณกรรมอย่างชัดเจนดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมืองไทยใหญ่อุดม

เพื่อนรักเราชักชวน

วิชาต้องหาไว้

ให้รู้ลู่ทางจำ

ช่วยกันอย่างขันแข็ง

ทำไปไม่เสียดาย

ดังนี้จะมีแท้

โลกเขาคงเล้าขาน

ดินดีสมเป็นนาสวน

ร่วมช่วยกันมุงหมั่นทำ

เป็นหลักได้ใช้ช่วยนำ

ค้นคว้าไปให้มากมาย

ด้วยลำแข้งและแรงกาย

แม้อาบเหงื่อเมื่อทำงาน

ร่มเย็นแน่วหาไหนปาน

ถิ่นไทยนี้ดีงามเอย

(ภาษาพาที ป.3, 2563: 166)

ไพร่ฟ้าประชาชี

ชาวบุรีก็ปรีดา

ทำไร่ข้าวไถนา

ได้ข้าวปลาแลสลี

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.1, 2564: 81)

กองเอ๋ยกองข้าว
เกิดเพราะการเก็บเกี่ยวด้วยเคียวใคร
เข้าก็ขับโคกระบือถือนันไถ
ยัดหางยามยักไปตามใจจินต์

กองสูงราวโรงนาอิงน้ำใคร
ใครเล่าไถคราดพื้นพื้นแผ่นดิน
สำราญใจตามเขตประเทศถิ่น
หางยามผินตามใจเพราะใครเอ๋ย

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.2, 2554: 127)

เจ้าพลายงามตามทางไปกลางทุ่ง
ออกหลังบ้านตาลตะคุ่มเป็นพุ่มพุ่ม
ต้นแคคางกร่างกระทุ้มช่อออกมา
เจ้าพลายเพลินเดินพลางตามทางเกวียน
ถึงโคกมืองหนองสะพานบ้านกะเหรี่ยง
พริกมะเขือเหลืองามอร่ามตา

เขม้นมุงเขาเขินเดินละอื่น
ร่มรื่นรังเรียงเคียงตะเคียน
ทั้งช่อดอกชูไสวเหมือนไม้เขียน
ตลอดเลี่ยนลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยมา
เห็นโรงเรียงไรฝ้ายทั้งซ้ายขวา
สาธึกาแก้วกินแล้วบินฮือ

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 69)

ไถนา ยามเดือนห้าฝนสียวย
เดือนเจียง เดือนยี่หว่านข้าวกล้าเดือนห้า จึงลิดำ
ปีนี้ ถือนันเจ้าแดงหลวงฟ้า
นาแซง ไถบได้ตมกลั่ว

ยู่ล่ง ปมีแหล่ว
ลิ่งลิ่ง ลิ่งใดหนอ
หน้าพะเนียง

(กาละนับมือส่วย, 2539: 83)

ฝนเทลงมา ฝนบ่ตกข้าวไฮ่ตายคาเหมิดแล้ว ฝนบ่ตกข้าวนาตายแล้งเหมิดแล้ว
ฝนบ่ตกกล้าแห้งตายพรายเหมิดแล้ว ตกลงมาฝนตกลงมา

(ฮิตสิบสองฯ, 2522: 58)

ทั้ง ก่อสร้าง
ไถกันไ้

แบ่งฮั่วไฮ่สวน
ปลูกหวานอีแตง

(พญาคำกองฯ, 2513: 18)

จากข้อความตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการดำรงชีวิตและ
การประกอบอาชีพของผู้คนในสังคมในอดีต ที่เป็นสังคมเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ มีการเพาะปลูก
ตามฤดูกาล นอกจากจะมีการปลูกข้าวดำนาแล้ว ยังมีการปลูกพืชอื่น ๆ เช่น ฝ้าย พักทอง แตง และ
พืชผลทางการเกษตรอีกเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังปรากฏการประกอบอาชีพอื่น ๆ อีก เช่น

กลกิจพณิขการงานมีเกียรติ
หรือจะขอวิชาอุตสาหกรรม

อย่าหยาบเหี้ยมคพาลหาว่างานต่ำ
เชิญเลือกทำตามถนัดอย่าผัดวัน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 70)

ตลาดแก้วแล้วไม่เห็นตลาดตั้ง
โอ้รินรินกลั่นดอกไม้ใกล้คงคา

สองฟากฝั่งก็แต่ล้วนสวนพฤกษา
เหมือนกลั่นผ้าแพรดำรำมะเกลือ

และ

ถึงแขวงนนท์ชลมารคตลาดขวัญ
ทั้งของสวนล้วนเรืออยู่เรียงราย

มีฟุ้งแพแพรพรรณเขาค้าขาย

พวกหญิงชายประชุมกันทุกวันคืน

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.1, 2564: 20)

เวียกพ่อชายมากลั่น
ลือจักไปทางน้ำ

เต็มบ้านอั้งเฮื่อน

สำเภาทองเดินประเทศ ก็ดี

และ

แม่นจัก แปงการสร้าง
สานจ้อและตั้ง

จักสานคุกะต่ำ ก็ดีถ้อน

เปียนพร้อมแต่งแปง

(พญาคำกองฯ, 2513: 18)

เขียนความฮู้
เจียรระไนหล่อแก้ว
ช่างตีเหล็กตีทอง
ตีเงินคำแก้ว
ทั้งแสงฮ้อง
โปงलगก้อง
หล่อลูกแหหังอ้อ

จักสานปั้นหล่อ

เขียนฮู้แต่งขาย

ลัวเสียมแปงสร้าง

ขันโอไตรภาชน์

ทองห้าวหล่อกะดิง

ซิกขอมหากกะแหรง

ดั่งก้องส่งขาย

(พญาคำกองฯ, 2513: 20)

รู้ว่าคนบนนั้นนั่งปั้นฝ้าย
ขึ้นมะยมหม่มลื้อทำตอแย

จะอุปายบอกความตามกระแส

ให้ท่านแลเห็นเรามาเอาตัว

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 71)

แม่ญิง ให้อู้แจ้งไว้
พอสอนสาว
แปงโตม้อน
เฮ็ดสวนมอนให้กว้าง

ต่ำทุกซิดใหม่

ให้สั่งสอนการย้าว

กินมอนบื้ออน

ประสงคให้ปลุกมอน

และ

บ่ว่าหญิงชายสาว
กับปาสีกะผ้าฝ้าย

นุ่งทงดีย้อย
มีหลายทอดำ

(พญาคำกองฯ, 2513: 14)

นอกจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอดีตแล้ว ผู้คนในอดีตยังมีการประกอบอาชีพอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น การค้าขาย และงานหัตถกรรม เพราะในอดีตบรรพบุรุษจะสอนให้เด็กที่กำลังเข้าสู่วัยเรียนรู้จักทำข้าวของเครื่องใช้ไว้ใช้เองทุกอย่าง เมื่อว่างจากการทำนา แต่เมื่อทำไว้ใช้พอแล้วก็ต้องรู้จักนำสิ่งของที่เหลือใช้ไปค้าขายเพื่อสร้างกำไร และต่อยอดงานฝีมือของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของผู้คนในอดีตนั้นเป็นการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการหากินเลี้ยงชีพตามระบบนิเวศธรรมชาติ เช่น การทำการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ หรือเมื่อได้ต้นทุนวัตถุดิบจากธรรมชาติมาแล้ว ก็จะนำวัตถุดิบเหล่านั้น มาแปรรูปเพื่อใช้สอยในครัวเรือน หาเหลือกินเหลือใช้ จึงจะเข้าสู่กระบวนการค้าขายในลำดับต่อไป

3.3.3 อาหารการกินและยารักษาโรค

อาหาร และยารักษาโรคนับว่าเป็นปัจจัยหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตที่ขาดไม่ได้ของมนุษย์ ทำให้ไม่ว่าจะศึกษาวรรณกรรมใด ๆ ก็จะมีพบสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่เสมอ อันจะเห็นได้จากตัวอย่างดังต่อไปนี้

ครั้นคำตักน้ำดำข้าว
เก็บผักเที่ยวหักพื้นมา

ครั้นรุ่งเช้าเจ้าเข้าป่า
กลยาค้าขายได้เลี้ยงตัว

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 7)

แกงไก่มันเนื้อ
หอมยี่ห่วยรลน

นพคุณ พี่เอย
เฉียบร้อน

ชายใดบริโภคกุญช์

พิศวาส หวังนา

แรงอยากยอหัตถ์ซ้อน

อกให้หวานแสงฯ

มันมันแกวแก้วตา

หอมยี่ห่วยสร้อยแรง

ชายใดได้กลิ่นแกว

แรงอยากให้ไผ่ผืนหา

ย่าใหญ่ไล่สารพัด

วางงานจัดหลายเหลือตรา

รสดีด้วยน้ำปลา

ญี่ปุ่นล้ำย้าวนใจ

ดับเหล็กหลวงหล่อนต้ม

เจือน้ำส้มโรยพริกไทย

โอชาจะหาไหน

ไม่มีเทียบเปรียบมือนาง

หมูนมแหลมเลิครส

พิศห่อเห็นรางขา

ก้อยกึ่งปรุปรุประทีน

รลทพิพย์หยาบมาโปรย

พร้อมพริกสดใบทองหลาง

ห่างห่อหวนป่วนใจไทย

วางถึงลิ้นดินแดโดย

ถาจะเปรียบเทียบทันขวัญ

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 136)

เขียนแกงเผ็ดแกงส้ม

พลิกปลาแดกใส่นั่น

เมื่อ ตำแจ่วแล้วเอาปลาใส่

เขาเอิ้น “ป่น” กินนัว

แกงเอาะแกงข้าว

จักเฮ็ด ปลาปิ่นปิ้ง

แกงลาบก้อย

แปงส้มปลาหม้าปลา

ส้มปลาน้อยปลาแล้

กะเทียมหอมบั่วข้าว

ทั้งแจ่วผงจ้ำ

น้ำปลากแดกคนแจ่วไว้

อันว่า ปลาแดกน้อย

ให้ค่อยปรุงแต่งดี

อันหนึ่ง หมกปลาไว้

เอาชิงชำดัม

ปลาหมูเปิดไก่ แท้เนอ

เขาเอิ้นว่าแจ่ว “บอง”

ตำลง ไปนั้น

ให้ค่อยเขียนทำไว้

นัวดีกินแซบ แท้ตาย

ประสงค์จ้ำแจ่วบอง

ไล่เหรไล่หมากนาวศรี

ห่อตองแปงปิ่น

ลงใหญ่แต่ง เจ้าเอย

ดีแล้วไล่ก๊าซ

เข้าเหนียวดีกัยแซบ

เข้าเหนียวดุยโหม่มกิน

ปลาใหญ่อย่าปนกัน แท้เนอ

จักแซบนัวกินได้

หมกกบจ้ำแจ่ว ก็ดี

มาจิ้มแซบนัว เจ้าเอย

(พญาคำกองฯ, 2513: 23)

ขนมไทยนั้นมีหลายอย่าง

หม้อแกงขนมชั้นลูกชุบ

ปากกริมไข่เต่าบัวลอย

สังขยากะละแมกระยาสารท

ทองหยิบทองหยอดเม็ดขนุน

ขนมเทียนบัวปั้นลำป้านี้

กล้วยบวชชีเปียกปูนทับทิมกรอบ

จ่ามงกุฎโสมนัสถั่วพู

ตะโก้เรไรดูชิ

เรียกชื่อต่างต่างมาชิมมาชม

ขนมกรอบกรุบครองแครงมีถม

กลีบลำดวนแสนอร่อยหวานหอมชวนดม

อร่อยเยียบขาดถั่วเขียวลูกบัวดัม

ฝอยทองรสละมุนกลั่นกรุ่นรื่นรมย์

ขนมแป้งจี๊ลิ้มกลิ่นเพลินอม

ชาหริ่ม ของชอบวันสี่สวยสม

ถั่วดำสาकुลอยแก้วไม่จมน

ลอดช่องน้ำกะทิถั่วกวนทรงกลม

เสน่ห์จันทร์หยกมณีแสนสวย

ชิมแล้วอร่อยถูกใจ

ข้าวต้มมัดไส้กล้วยของแม่ค้าตาคม

เชิญมาอุดหนุนใหม่ขนมไทยหน้านิยม

(ภาษาพาที ป.4, 2563: 10)

มีคิลาและเมี่ยงหมาก หลายหลากพร้อมอาหาร มีเครื่องหวานเป็นคำ
คือว่าข้าวต้มและข้าวหนม ประสมกับข้าวมรุปายาส ข้าวปาดและข้าวมัน
ลัพพะสรรพี่งี้จี่ หมกมอกหมี่แกมแกง เป็นของแพงอันประณีต แซบซ้อยจิตเพ็งใจ
มโนมัยตักแต่ง

(อินทิญาณสอนโลก, 2549: 20)

อันหนึ่ง กินควแล้ว

เฮ็ดขนมเข้าต้ม

คือว่า หวานกล้วยอ้อย

ปลูกพรวตาล

ทั้งหมากส้มเกี้ยง

หมากอินน้ำเต้า

ทั้งแดงค้าง

อันว่ากอยมันแซง

ปลูกให้หลายมีไว้

มันเพิ่มอ้อน

เข้าโภชพร้อม

พลิกหมากเขือ

เฮ็ดเป็นของควได้

อย่าได้อัดอยากไ้

ปลูกหมากต้อง

ปลูกส้มพริด

อันใด กินดิบได้

อันใด กินดิบได้

ให้กินหวานล้างปาก

น้ำตาลอ้อยต้มแกม

มีม่วงกินหลัง

เว่อเฟื่องไฟส้ม

พิลาดงสุกยั้ง เจ้าเอย

ส้มโอดั้นหน่วยเขี้ยว

หมากนัตใหญ่เต็มสวน

แต่งดีหมกต้ม

ลีดาหมากเขียบ

ให้เต็มฮั่วไฮ่สวน นั้นแล้ว

หมากถั่วแดงโม

เต็มสวนหมู่แดงจิงไว้

ของหวานกินแซบ

ประสงค์ได้ปลูกกิน แท้แล้ว

ทุเรียนใหญ่ลำไย แท้เอน

หมากหุ้งดำกินส้ม

คองเฮือนควรฮำ เจ้าเอย

ตนเจ้าให้นั่งกิน

(พญาคำกองฯ, 2513: 24)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการสอนวัฒนธรรมการกิน
ของชาวไทยและชาวอีสานในอดีต ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน
ในหนังสือภาษาไทยซึ่งปรากฏวัฒนธรรมการกินที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนั้นคือ การรับประทาน
อาหารคาวและหวาน เมื่อรับประทานอาหารคาวเสร็จ แล้วจึงต่อด้วยอาหารหวาน แต่ลักษณะอาหาร

ประเภทของอาหารก็จะแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น และเมื่อมีอาการเจ็บป่วยไม่สบายก็จะมี การรับประทานยาตามที่มีอาการ ดังที่ปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

หาหมอรักษายาเข้าปรอท มั่นกินปอดดับได้ออกไหลล้น
ทั้งไล่น้อยไล่ใหญ่ไล่ไล่ตัน ฟันฟางก็หักจากปากตัว
(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.6, 2562: 27)

บ้างได้แต่ยาผาย บรรจุถ่ายจนถึงดี
เห็นโทษเข้าเป็นตรี จึงออกตัวด้วยตกใจ
บ้างรู้แต่ยากวาด เที่ยวอดอาจไม่เกรงภัย
โรคน้อยให้หนักไป ดังก่อกรรมให้ติดกาย
(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.5, 2564: 106)

ปาง อังคารมาเป็นมิตร จังเกิดมีโภยต้อง
หมอยาเห็นงาช้าง ฝนยาทรงปนายเลือด ไปนั้น
ใช้พิษ แถมตีไม้ไว้ หมากแดงน้อยออกซอน
แม็กก็ซอมคูหน้า เหยียนานเป็นไข้บ่ม นางเอย

และ

ตามแต่ หมอยาเพิ่นฮู้ ฝนยาชุมแสงทอด นันเนอ
ค้นหาก เหยียนานปีหน้า ยาปางสิทอดลง
(กาละนับมือส่วย, 2539: 20-21)

จากข้อความที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นถึงการรักษาอาการเจ็บป่วยในอดีต โดยมีการใช้รักษาอย่างหลากหลายประเภท เช่น ยาที่ใช้รับประทาน การกวาดยา การเข้ายา การป้ายยา และยังมีการใช้ยาประเภทยาฝนอีกด้วย

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต เรื่องอาหารและยารักษาโรคนั้น นอกจากจะเป็นการสะท้อนการสอดแทรกการสอนที่แสดงให้เห็นถึงอาหารการกินแล้ว ยังสะท้อนด้านการดำรงชีวิตอีกด้วย กล่าวคือการกินอาหารที่สามารถหาได้ตามฤดูกาล ผัก ผลไม้ที่สามารถปลูกไว้กินเองได้ อีกทั้งมีการใช้พืชสมุนไพรต่าง ๆ หรือสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติ มาใช้ในการรักษาโรคตามอาการเจ็บป่วยให้หายดีขึ้น

3.4.4 ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และวัฒนธรรม

ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และวัฒนธรรม โดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2559) กล่าวว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติและการกระทำกิจกรรมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาในวิถีชีวิตและสังคมของชุมชนนั้น ๆ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

เทศกาล วงจรชีวิต การทำมาหากิน เป็นต้น จากการศึกษาพบว่าการนำขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมมาใช้เป็นตัวขับเคลื่อนสังคมในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่างในวรรณกรรมต่อไปนี้

หนูจำ หนูจำ หนูจำ	มาอ่านเถิดหนาสนุกไม่หยอก
ชาวหนู อยู่ในกอไผ่	เจ้าหนูว่องไว ฉีไล่กระบอก
ฉลุว้าว อยู่ทางเมืองเหนือ	บรรทุกใส่เรือ เอาไปขายบางกอก
ขาลเสือ คือพยัคฆา	มันอยู่ในป่า ชอบชู่ตะคอก
เกาะกระต่าย หมอบอยู่ในครว	เอากะลาครอบหัว หายใจไม่ออก
มะโรงงูใหญ่ มันอยู่ในป่า	คนเดินไปมา มันก็ขู่ฟ่อฟ็อก
มะเส็งงูเล็ก เด็กเด็กฟังไว้	อย่าเพ่งวางใจ งูไม่เชื่องหรอก
มะเมี้ยม้า ชาตืออาชาไนย	ควบขีว่องไว ยิ่งกว่าศรลูกดอก
มะแมพะพะ เทียวและเล็มหญ้า	แบะแบะร้องมา เป็นภาษาร้องบอก
วอกลิง มันวิ่งวุ่นวาย	ตะเกียกตะกาย บั่นท้ายถลอก
ระกาไก่ ส่งเสียงขานขัน	รับแสงอำพัน ทางทิศตะวันออก
จอหมา มันอยู่ใต้ถุน	หอนเห่าขลุมน เหมือนโดนผีหลอก
กุนหมู มันอยู่ในเล้า	มันเป็นเรื่องเศร้า เอาไปทำไส้กรอก
หนูจำ หนูจำ หนูจำ	อ่านอีกครั้งนา สนุกไม่หยอก

(ภาษาพาที ป.4, 2563: 88)

ปีใด แม่นปีจอขุนตั้ง	วัสสะกาลจึงฟังข่าว เถื่อน
กบเขียดบ่คิดสะเดือกฮู้	เดือนห้าเล่าหนาว
และ	
บใช้ ยามเดือนห้า	หมาในสั่งมาเทียว
บ่ย่าน ว่าเป็นดังปีกาบเข้า	ชาวค้ำก็เล่าหนี

(กาละนับมือส่วย, 2539: 11)

เดียนนี้ เลยล่องเข้าปีเป้า	จั่งสิเอา
เจ้าผู้ ปัญญาเลี่ยมผญาคม	ค่อยฮ้า ดูทอน

(กาละนับมือส่วย, 2539: 91)

เถิงเมื่อ เดือนเจียงค้อยหนาวมาบ่ ฮู้เมื่อ คิงนอ	
เดือนยี่ มาเล่นฮ้อนเดือนห้ามัด	ต่างหนาว แลนอ
จาฮิต เดือนเจียงขึ้นหนาวลง	ค่อยคั้ง
ปีนี้เดือน ห้าสังขิมาเล่นฮ้อนหนาวค้อย	คั้งทราง พี่เด

(กาละนับมือส่วย, 2539: 73)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการนับปี เดือนในอดีตที่ยังมีหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน โดยการนับปีแบบอีสาน มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่มีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน เช่น *ปีกาบเข้า* คือ กาบเป็นชื่อเอกศกของไทยฝ่ายเหนือ คือ ปีชวด ปีเป่า คือ ปีฉลู หรือปีวัว เป็นการนับปีแบบชาวอีสาน ชาวเหนือและชาวลาว โดยการนับแต่ละปีนักษัตริ์ ประกอบไปด้วย ปีใจ (ปีชวด) ปีเป่า (ปีฉลู) ปียี่ (ปีชลา) ปีเม้า (ปีเถาะ) ปีสี่ (ปีมะโรง) ปีไซ้ (ปีมะเส็ง) ปีชะง่า (ปีมะเมีย) ปีเม็ด (ปีมะแม) ปีสัน (ปีวอก) ปีเล่า หรือ ปีเฮ้า (ปีระกา) ปีเซ็ด (ปีจอ) ปีโก้ (ปีกุน) ส่วนการนับเดือนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทย จะเป็นการนับแบบจำนวนเดือน คือ เดือนเจียง (เดือนอ้าย) เดือนยี่ เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด และเดือนสิบสอง โดยการนับเดือนแบบดังกล่าวจะสอดคล้องกับฮีต 12 และประเพณีในแต่ละเดือนของไทย ดังตัวอย่าง เช่น

ทั้งผู้ตีเชิญใจใส่อังคาส
ล้วนแต่งตัวทั่วกันวันสงกรานต์

อภิวาทพุทธรูปในวิหาร
ดูสระคราญเพริศพริ้งทั้งหญิงชาย

และ

เขาแรกนาแล้วมานักขัตฤกษ์
ที่กำลังจัดแจงกันแต่งงาน

เอิกเกริกโกนจุกทุกสถาน
มงคลการตามเล่ห์ประเวณี

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 135)

ถึงวันปีใหม่ไทย
ชนทรายเข้าวัดหนุน
เพลินใจเล่นสงกรานต์
คนข้างแสนยินดี
รดน้ำพ่อแม่แม่
ขอพรพ่อแม่พลัน

ต่างพร้อมใจไปทำบุญ
ชวนกันก่อพระเจดีย์
ล้วนเบิกบานอย่างเต็มที่
สาดน้ำใส่กันและกัน
พร้อมเพื่อนแท้สองเชือกนั้น
ข้างขอด้วยคำอวยพร

(ภาษาพาที ป.1, 2564: 147)

เดือนสิบสองล่องลอยกระทงหลวง
ดอกไม้ไฟโชติช่วงเป็นดวงแดง

ชนทั้งปวงเลยตามอร่ามแสง
ทั้งพลูแรงตึงตึงดังสะท้อน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 130)

วันเพ็ญเดือนสิบสอง
เราทั้งหลายชายหญิง
ลอย ลอย กระทง (ข้า)
ลอยกระทงกันแล้ว

น้ำก้นองเต็มตลิ่ง
สนุกกันจริงวันลอยกระทง
ขอเชิญน้องแก้วมาเล่นร้าว

ร่ำวันลอยกระทง (ซ้ำ)

บุญจะส่งให้เราสุขใจ (ซ้ำ)

(วิธิภาษา ม.2, 2563: 108)

โอ้เฮาโอ้ พวกพ่อนเฮาโอ้ บั้งไฟใหญ่ของพญาแสน ขึ้นไปเทิงเมืองแมนถึงที่ขึ้นฟ้า
สุดแหล่งหล้าเหลียวปมีเห็น ข้ามตาเวนอุดรเป็นเขต

(ฮิตสีสองฯ, 2522: 36)

มีต่อตามเดิมไว้ สังขารขึ้นกาลฤดูปีใหม่ ฮตสรองค์พระเจ้าให้เมืองบ้านอยู่สบาย

และ

พอเมื่อเดือนเจ็ดขึ้นฤดูเดือนข้ามล่วง ให้หาดวงดอกไม้พร้อมไพร่เสนา
ให้ไปเลี้ยงเลี้ยงมเหศักดิ์ตามหลักเมือง ประเพณีแต่เดิมคราวครั้ง

และ

ให้อีบฟ้าตกแต่งแปลงบัต ปฏิบัติประเพณีแต่เดิมคราวครั้ง
พากันตั้งประดับดินบุญฝาก ไปหาญาติพี่น้องคลองนือยาลิม

และ

ให้ฉลาดล้ำปูนสร้างแต่แปลง เดือนสิบเพ็ญพากันพร้อมตกแต่งแปลงคลอง
เอาข้าวสากไปทานหยา่ยายผู้ตายแล้ว

และ

ให้พากันตั้งคุ้มคลองอันชอบ ออกพรรษาบวราแล้วบูชาไท่เทพคุณ ให้ทำบุญตาม
เรื่องบูชาไฟใต้ประทีป เพื่อบูชาเทพเจ้าเมืองบ้านอยู่เย็น แฮ่มคำหนึ่งนั้นให้พราพร้อมคา
คลองเฮือไฟ ไหลบูชา พระนาคนาภูมิพื้น

(ฮิตสีสองฯ, 2522: 88-89)

จากข้อความที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงประเพณีวัฒนธรรม การปฏิบัติตนตาม
วัฒนธรรมประเพณีที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา
ลอยกระทง เป็นต้น ส่วนในภาคอีสานจะเรียกว่า ฮิต 12 โดยฮิตแต่ละเดือนจะประกอบไปด้วย เดือน
เจียง (เดือนอ้าย) บุญเข้ากรรม เดือนยี่ บุญคูณลาน เดือนสาม บุญข้าวจี เดือนสี่ บุญผะเหวด (บุญ
พระเวส) เดือนห้า บุญสงกรานต์ เดือนหก บุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด บุญข้าฮะ เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ บุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา และเดือนสิบสอง
บุญกฐิน นอกจากฮิต 12 ที่เป็นหัวใจของประเพณีของชาวอีสานแล้ว ยังมีคอง 14 ซึ่งเป็นลักษณะ
การปกครองสิ่งต่าง ๆ หรือแนวทางปฏิบัติตนตามชนบ จาริต ธรรมเนียมปฏิบัติดังนี้

น้ำใช้ใส่ตุ้มตั้ง เต็มดี
 น้ำอบอาอินทรีย์ อย่าผร้อง
 น้ำปูนใสเต้ามี อย่าขาด
 น้ำจิตอย่าให้ข้อง ขัดน้ำใจใคร

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.1, 2564: 38)

เป็นญี่ ทำโตให้มันค่อง
 ดินผมให้ล่ำเหลียง ดินลีนให้ล่ำเพียง
 (เรียงถ้อยร้อยพญา, 2532: 30)
 อัฐฐาก อ้ายชูมือ ผองเท่าชั่วชีวัง ได้บ่
 บั้วระบัดด้วย ฟินไฟน้ำฮ้อนอุ่น ชูวันแล้ว
 ครันว่า ดื่นฮู่เข้า เตรียมตั้งเครื่องดี
 มีทั้งไม้ เจียฟันน้ำม้วนปาก
 น้ำส่วยหน้า ผ้าม่นพร้อมพรำกัน

(ท้าวคำสอน, 2527: 17)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติตนที่ดี ตามอุดมคติของคนในสังคม ซึ่งมุ่งหวังให้ผู้คนปฏิบัติตามขนบ ธรรมเนียมต่าง ๆ ที่เป็นกรอบแนวทางปฏิบัติ เช่น การให้ผู้หญิงรักษาวลสงวนตัว รู้จักเรื่อน 3 น้ำ 4 คูแลปรนนิบัติสามีเป็นตน นอกจากนี้ยังปรากฏธรรมเนียมการปรับไหม การตัดสินคดีความต่าง ๆ ในอดีต ดังตัวอย่าง เช่น

ครานั้นพระองค์ผู้ทรงเดช ฟังเหตุขุนเคืองเป็นหนักหนา
 อ้ายหมื่นไวยทำใจหงักร ตกว่าบ้านเมืองไม่มีนาย
 จะปรึกษาตราสินให้ไม่ได้ จึงทำตามน้ำใจเอาง่ายง่าย
 ถ้าววยเกิดฆ่าฟันกันล้มตาย อันตรายไพร่เมืองก็เคืองกู
 อัยการศาลโรงก็มีอยู่ ฤว่ากูตัดสินให้ไม่ได้
 ขอบทวนด้วยลวดให้ปวดไป ปรับไหมให้เท่ากับชายชู
 มันเกิดเหตุทั้งนี้ก็เพราะหญิง จึงหึงหวงช่วงชิงย่งยังอยู่
 จำจะตัดรากใหญ่ให้หล่นพรุ ให้ลูกดอกตกอยู่แต่กิ่งเดียว

(วรรณคดีวิจักขณ์ ม.6, 2562: 36)

อันหนึ่ง เมียเล่นชู ผัวบ่มีเห็น
 ยังเล่ามีคนใด กล่าวมาจงว่า

และ

อันหนึ่ง ผัวหากชู มันบ่เอาเป็น

ยังเล่ามีคนมา

ชั้นใหม่นั้น

สองส่วนนั้น

ส่วนหนึ่งนั้น

ช่วยป้องกันได้

ปันเป็นสามส่วน

ปันให้แก่ผู้

ให้ปันผู้มาช่วย ควรแล้ว

(ธรรมศาสนโลก, 2529: 110-111)

จากข้อความดังกล่าวที่ยกมา แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจตัดสินใจ การปรับเปลี่ยนในอดีตนั้น ไม่มีตุลาการหรือศาลต่าง ๆ ในการตัดสิน ซึ่งการตัดสินใจส่วนใหญ่ในอดีตจะเป็นการตัดสินโดยพระมหากษัตริย์ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ หากเป็นบริบทชุมชนชนบทจะเป็นการเรียกสินไหมทดแทน โดยผู้ตัดสินจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน โดยคำตัดสินต่าง ๆ ผู้คนในอดีตต้องยอมรับ และปฏิบัติตามคำตัดสินอย่างเคร่งครัดและเลียงไม่ได้

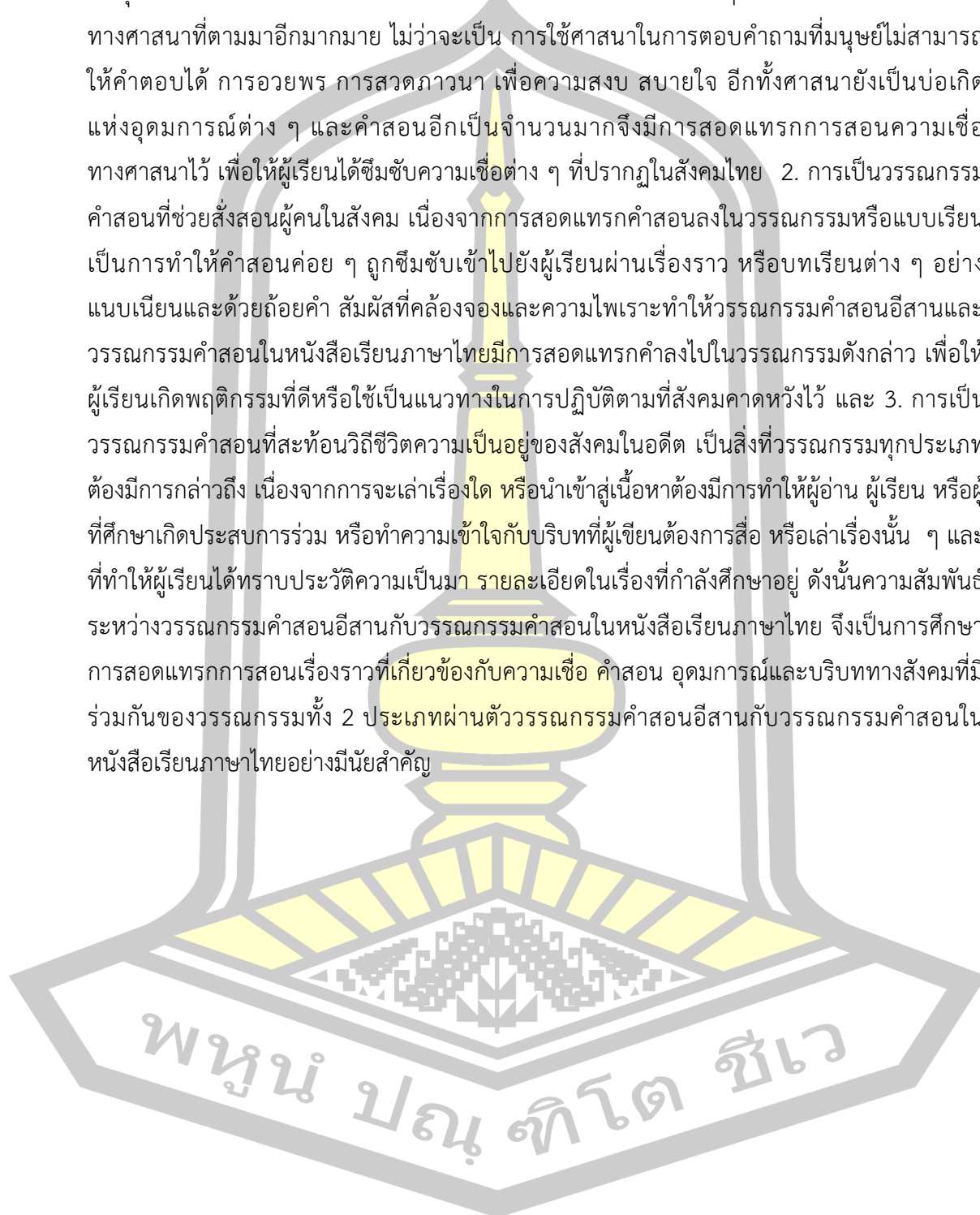
ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมในอดีตเป็นกรอบแนวคิด แนวทางการปฏิบัติตนในอดีต ที่สังคมได้ยอมรับร่วมกันในการยึดถือและนำมาปฏิบัติร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านการนับปี เดือน วันเวลา เพื่อให้ทราบวาระขณะนั้นอยู่ในช่วงเวลาจะปฏิบัติสิ่งใด จนเกิดเป็นประเพณี วัฒนธรรม หรือฮีต 12 อีกทั้งแนวทางการปฏิบัติตนตามหน้าที่ที่สังคมคาดหวังที่เรียกว่า ขนบธรรมเนียม หรือคอง 14 จึงเป็นสิ่งที่สังคมในอดีตให้ความสำคัญ หากไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกสังคมตำหนิตะเยินได้

จากการศึกษาความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต พบว่าวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีการสอดแทรกการสอนเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต ทั้งในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมืองในอดีต การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ อาหารการกิน ยารักษาโรค และขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี วัฒนธรรม เนื่องจากผู้อ่านหรือผู้ศึกษาจะได้มีความเข้าใจบริบทของคำสอนที่กวี หรือผู้เขียนว่าทำไมถึงต้องการสอนเช่นนั้น เช่น การสอนให้รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น เนื่องจากสภาพแวดล้อมของสังคมในอดีต ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ เป็นสังคมเกษตรกรรม อาหารยารักษาโรคก็จึงล้วนเป็นสิ่งที่หาเก็บได้ตามธรรมชาติ การทำเกษตรจึงมีการยึดโยงเข้ากับจารีต ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมในทุก ๆ ด้าน

โดยการชี้ให้เห็นสภาพบ้านเมืองในอดีต ยา อาหาร และวิถีชีวิต ถือเป็นการสอนโดยเป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิถีชีวิต รวมทั้งนำความรู้เหล่านี้มาใช้เป็นบทเรียนสำหรับการปรับตัวในปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาความสัมพันธ์ของวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีลักษณะร่วมกันในด้านของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ได้แก่

1. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยในการสืบทอดความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้เป็นหลักในการยึดเหนี่ยวให้มีความเชื่อ กำลังใจ ศรัทธาต่าง ๆ อันก่อให้เกิดแรงขับเคลื่อนทางศาสนาที่ตามมาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น การใช้ศาสนาในการตอบคำถามที่มนุษย์ไม่สามารถให้คำตอบได้ การอวยพร การสวดภาวนา เพื่อความสงบ สบายใจ อีกทั้งศาสนายังเป็นบ่อเกิดแห่งอุดมการณ์ต่าง ๆ และคำสอนอีกเป็นจำนวนมากจึงมีการสอดแทรกการสอนความเชื่อทางศาสนาไว้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทย 2. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม เนื่องจากการสอดแทรกคำสอนลงในวรรณกรรมหรือแบบเรียนเป็นการทำให้คำสอนค่อย ๆ ถูกซึมซับเข้าไปยังผู้เรียนผ่านเรื่องราว หรือบทเรียนต่าง ๆ อย่างแนบเนียนและด้วยถ้อยคำ สัมผัสที่คล้องจองและความไพเราะทำให้วรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยมีการสอดแทรกคำสอนไปในวรรณกรรมดังกล่าว เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมที่ดีหรือใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามที่สังคมคาดหวังไว้ และ 3. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต เป็นสิ่งที่วรรณกรรมทุกประเภทต้องมีการกล่าวถึง เนื่องจากการจะเล่าเรื่องใด หรือนำเข้าสู่เนื้อหาต้องมีการทำให้ผู้อ่าน ผู้เรียน หรือผู้ที่ศึกษาเกิดประสบการณ์ร่วม หรือทำความเข้าใจกับบริบทที่ผู้เขียนต้องการสื่อ หรือเล่าเรื่องนั้น ๆ และที่ทำให้ผู้เรียนได้ทราบประวัติความเป็นมา รายละเอียดในเรื่องที่กำลังศึกษาอยู่ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย จึงเป็นการศึกษาการสอดแทรกการสอนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ คำสอน อุดมการณ์และบริบททางสังคมที่มีร่วมกันของวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภทผ่านตัววรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยอย่างมีนัยสำคัญ



บทที่ 4

กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทย

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภทข้างต้น พบการปรุงแต่งด้านเสียง คำ และความ โดยได้จัดแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะเด่นของกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ลักษณะเด่นของกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย และการเปรียบเทียบกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ลักษณะเด่นของกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

จากการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ปรากฏลักษณะเด่นของกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ด้านการปรุงแต่งเสียง การปรุงแต่งคำ และการปรุงแต่งความ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ ที่เป็นหัวใจของการสร้างและการประเมินค่าวิถีชีวิตไทยวิธีสร้างความงามทางเสียงที่นิยมมากคือการเล่นเสียงสัมผัสใน มีทั้ง สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ นอกจากนี้ยังปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ดังนี้

4.1.1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ เป็นการใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกัน หรือ คล้ายคลึงกันมาอยู่ในวรรคเดียวกัน ดังตัวอย่าง เช่น

บัดนี้ พ่อจักสอนนางน้อย
ให้เจ้าจำคำสอน
พ่อหากจุตติแล้ว
ศรีแจ่มเจ้า

นันทาให้เจ้าจ้อ เอาเนอ
จ้อเอาเมื่อหน้า
ตายไปลดชั่ว
เอาข้าวขอแหวน พ่อเนอฯ

(อินทนิพนธ์สอนโลก, 2553: 131)

อันว่าคำรหัสนี้
เพิ่นจักไปกล่าวไว้

อย่าได้ไขแว้ม่อ
กลางบ้านเบิกบาน

(อินทนิพนธ์สอนโลก, 2553: 132)

บัดนี้ มาจักบอกให้
คั้นว่า บุญไผ่มี
มันหากเลิง ๆ พ้อ
อันว่า ผู้ฉลาดรู้

ผู้ลักษณะชายดี
ก็จึงไปหาพ้อ
ชายทราชมชาติชั่ว
หาได้แต่ละคน พ้อแล้ว

(อินทนิพนธ์สอนโลก, 2553: 143)

ยามเมื่อ อย่างนั้น
อย่าปะปึงปะปวงปบ

ให้ค่อยล่าดูตื่น
บ่ดีแก่ตาเฒ่า

(อินทนิพนธ์สอนโลก, 2553: 134)

เกิดกับบุญสมภาคพรพี้อง
มากกับด้วยฮ้อยขอบเขาขาม

ขุนพลช้างสร้างทั้งทั้งเมี่ยมิ่ง

(ปฐมกัปป์/ขุนบุรม, 2546: 23)

บ่หน้าซ้ำ
เฮาก็เทเทศน์ให้
อันแต่พระเจ้า

ตัวตายจุมจุ่ม ไปแล้ว
ไขแจ้งจงจื่อเอา นั้นเคื้อ
นามมะทะสียงเทียวโลก

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 8)

รสของเย็นเฮาเห็นมีมาก
บ่คางแคงรเงาฮ่มไม้
เป็นรสเย็นทั่วกันคนฮู้

รสฟองน้ำรสแก่นจันทน์แดง
รสหนึ่งได้แสงส่องเดือนดาว
เย็นบ่สู้เสียงหม่วนคำสอน

(โลกนิติคำกาพย์, 2475: 96)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น กวีมีการใช้คำว่า คาง-แคง, แสง-ส่อง, เดือน-ดาว, เท-เทศน์ และ สู้-เสียง ภาค-พร-พี, ขอบ-เขา-ขาม, แจ้ง-จง-จื่อ, ชาย-ทราชม-ชาติ-ชั่ว และ ปะ-ปึง-ปะ-ปวง-ปบ ที่มีคำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกันและคล้ายคลึงกันมาเรียงต่อกันภายในวรรคเดียวกันจำนวน 2 พยางค์ขึ้นไป นอกจากเป็นการสร้างความไพเราะ สละสลวย และความรู้มรรยทางภาษาแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของกวีได้เป็นอย่างดี

4.1.1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การเล่นเสียงสัมผัสสระ เป็นการใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกัน หรือคำที่มีเสียงสระและตัวสะกดเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันมาอยู่ในวรรคเดียวกัน ดังตัวอย่าง เช่น

อันหนึ่ง เอื่อไหลแล้ว
ไฟหากไหม้ป่าไม้

ขอนยังดอมท่า
ดอนเนื้อหากลี้ยง

(อินทนิทานสอนโลก, 2553: 131)

ของบ่งามมีนามหลายอย่าง
เป็นบุริหาพระยาบได้

สระเปล่าว่างหาน้ำบมี
เป็นต้นไม้ใบเหียนหล่าสม

(โลกนิติคำกาพย์, 2475: 95)

มาคุ่มค่าหากินทั้งขาบ
ฮีบข้าหน้าหน้าหลัง

ยามหนีไปนาหลกกล้า
เฮ็ดบั้งยังมันแล่นไปก่อน

(ปู่สอนหลานฯ, 2524: 28)

ไปจับบายขายกินความฮู้
ไปวอนวานทานขวัญจีจ้าย

เฮ็ดลู้หลู้ประมาทครูสอน
ว่าครูฮ้ายปิดหน้าปิดหลัง

(ปู่สอนหลานฯ, 2524: 33)

จากข้อความดังกล่าว กวีมีการใช้คำว่า งาม-นาม, หา-ยา, ไม้-ใบ, ค่า-หา, บั้ง-ยัง, ข้า-หน้า, วาน-ทาน, ไฟ-ไหม้-ไม้, และ ลู้-หลู้-ครู ที่มีการนำคำที่มีเสียงสระเดียวกัน หรือคำที่มีเสียงสระและตัวสะกดเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันมาอยู่ในวรรคเดียวกันจำนวน 2 พยางค์ขึ้นไป นอกจากเป็นการสร้างความไพเราะ สละสลวย และความรู้มรรยทางภาษาแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของกวีได้เป็นอย่างดี

4.1.2 กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน เป็นกลวิธีทางวิจิตรศิลป์ ที่กวีจะต้องใส่ใจปรุงแต่งถ้อยคำด้วยความประณีตพิถีพิถัน ถ้อยคำในภาษาวรรณคดี ย่อมจะต้องผ่านกระบวนการคิดกลั่นกรองเลือกเฟ้นและสร้างสรรค์มาเป็นพิเศษยิ่งกว่าภาษาสามัญ ที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน การปรุงแต่งคำมีวิธีการหลากหลาย ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำอีสาน มีรายละเอียดดังนี้

4.1.2.1 การใช้คำซ้ำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การใช้คำซ้ำ เป็นการนำคำที่มีรูปและเสียงเดียวกัน มาวางเรียงต่อกัน หรือมาวางในตำแหน่งต่าง ๆ ในบทเดียวกัน มากกว่า 1 ตำแหน่ง เพื่อให้เกิดความไพเราะแก่คำประพันธ์ และเน้นย้ำคำที่ต้องการสื่อสาร เช่น

อยู่ร่วมกันมีคุณพันสิ่ง
คุณหนึ่งนั้นเห็นเลื่อเอ็นบอก
คุณหนึ่งนั้นราชายศใหญ่

คุณหนึ่งนั้นข้ามน้ำพายเฮื่อ
คุณหนึ่งนั้นจบแพทครุบา
คุณหนึ่งนั้นได้ไต่หนทาง

คุณหนึ่งนั้นได้วางของฝาก
คุณหนึ่งนั้นผีป่องขอไข่

ฟังเอาเยออย่าม้กนอนแท้
ให้นอนต่างเพิ่น
ให้หลับต่างเพิ่น
ให้ต้งต่างเพิ่น
ให้ตืนต่างเพิ่น

ของบ่เป็นตาจิ้ม
ของบ่เป็นตากัด
ของบ่เป็นตาลัม
มันสิยากขอบท้อง

คันสิเที่ยวทางน้ำ
คันสิเข้าป่าไม้
คันสิปีนภูเขาขึ้น
คันแม่นเกิดเข้าแค้น
คันสิเที่ยวทางกว้าง
คันสิไปทางไกล
คันสิเที่ยวทางเว้ง
คันสิขึ้นต้นไม้
คันสิถ่มน้ำลาย
คันสินั่งหย่องย้อ

ปากอันใดเขียนธรรมฮู้มาก
ปากนำไฟเยือกเย็นคือน้ำ
ปากมีศรีฮู้ฮ้างเอื้องวิลาส
ของบ่งามมีนามหลายอย่าง
เปนบุรีหาพระยาบได้
เปนจ้วนมฮีดน้ำบ่ย้อย

คุณหนึ่งนั้นได้ปากยืมของ
คุณหนึ่งนั้นได้ใช้เบ้งตา

(ปู่สอนหลาน, 2524: 6)

เห็นเพิ่นนอนอย่าอนดั่งเพิ่น
เห็นเพิ่นหลับอย่าหลับดั่งเพิ่น
เห็นเพิ่นต้งอย่าต้งดั่งเพิ่น
เห็นเพิ่นตืนอย่าตืนดั่งเพิ่น
เฮือนลูกเข้านั่งเข้าใส่บาตร

(ปู่สอนหลาน, 2524: 11)

อย่าสิจุ่มลงตัก
อย่าสิกินพวนท้อง
อย่ามกินสิเปรี้ยวปาก
เที่ยวซี้ยังคีน

(ย่าสอนหลาน, 2529: 19)

ให้หาเฮอแหล่ใหญ่
ให้รองเท้าใส่ตืน ๗
ปีนไปให้ถึกช่อง
ให้หาน้ำล่องลง
ให้หาฮ่มบังบด
ไถ่ถองให้มีพร้อม
ให้หาทิงบั้งใหญ่
ให้หาท้างป่องลง
ให้เจ้าหลิงเบ้งปล่อง
ให้เหลียวเบ้งหว่างขา ๗

(ย่าสอนหลาน, 2529: 35)

บ่ลำบากฟังหม่วนเย็นใจ
นักปราชญ์เจ้าย่อย่องว่าดี
ปากสะอาดคุณล่นบ่ขาม
สระเปลวว่างหาน้ำบ่มี
เปนต้นไม้ใบเหียนหล่าสม
เปนสาวจ้อยปะไปเปลือยโต

คำมุขโกลาส่อเสียด

เพิ่นเคียงงามน้อยบ่มี

(โลกนิติคำกาพย์, 2512: 4-5)

คันลิกายไปหน้า

เหลียวหลังดูก่อน

คันมะลุดทูตเท่า

เซาถ่อนอย่าไป

คันลิเทียวทางน่วม

ให้หาเฮือลำไย

คันลิเข้าป่า

หาของเท่าช้อยดิน

(ย่าสอนหลาน, 2529: 101)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ ก็มีการใช้คำว่า *คุณหนึ่งนั้น*, *เห็นเพิ่น-ให้*, *ของบ่เป็นตา-อย่าสิ*, *คันลิ-ให้*, *คันแม่น-ให้หา*, *ปาก* และ *เปน* เป็นการเน้นย้ำคำเหล่านี้ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ที่ศึกษาทราบวัตถุประสงค์ของผู้แต่งที่ต้องการสื่อสารให้ผู้เรียนทราบ

4.1.2.2 การใช้คำซ้อนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การซ้ำคำซ้อน เป็นการนำคำที่มีความหมายเหมือนกัน ใกล้เคียงกัน หรือตรงกันข้าม มาเรียงต่อกันเพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ตามที่กล่าวต่อการสื่อสาร เช่น

อ้อยฮ้อยเนื้อ

บุตรราชิดา พ่อเอี้ย

หญิงชายเขา

จุมชมยอเย่ง

เป็นที่ฝูงพี่น้อง

ลุงอาป้าย่า

ฝูงเพื่อนบ้าน

อาศัยย่อนเพ็งบุญ เจ้าเอี้ย

(อินทิญาณสอนโลก, 2553: 148)

ให้เจ้าลูกแต่เข้า

บุ่นแต่งจ้งหัน พ่อเนอ

ยามเมื่อบายของทาน

ส่วยสี่ประสงค์ล้าง

กินทานนี้

ทำตนให้ประณีตยิ่ง

ผมเกศเกล้า

เคียนไว้อย่ามาย

(อินทิญาณสอนโลก, 2553: 134)

ฟังเดื่อ สมสนิทร้อย

นันทางถ้าว

พ่อจกสอนสั่งให้

นางน้อยจื่อจำ ไว้นอ

(อินทิญาณสอนโลก, 2553: 140)

ทุกข์เหลือล้นทงอยู่เหิงนาน

มีประมาณเจ็ดปีเมืองฟ้า

นับลุ่มหล้าได้ฮ้อยชาวปี

ชายทูตหนีพลัดไกลฮ้อยโยชน

(ปู่สอนหลานฯ, 2524: 28)

พระก็เอาลูกไฟรบ้าน
พระก็มีบุตรแก้ว

เป็นเค้าเอกโทน
ลำชายคนหนึ่ง

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 15)

บัดนี้
ทั้งปีตามาด
หากช่างเป็นการฮ้อน

จักขวางหมู่จั่วควาย
บ่หมั่นยืนถึงเฒ่า
หนาวเย็นเจ็บปวด

(ธรรมดาสอนโลก, 2529: 19)

อันหนึ่ง โทษบาปฮ้าย
เมียมใจโลภา

ทางแห่งมิสสาจาร นั้นนา
ลอบไปตามซู้

(พญาคำกองสอนไพร่, 2513: 9)

ตามครองเชื้อประเพณีอย่าให้ขาด โดยตั้งพระพ่อเจ้าสำบดน้ำให้แก่เขา
คั่นว่าให้ปฏิญาณแล้วบรรบวรทุกสิ่ง

พระพี่น้องเลยจาต๋านต่อกัน

(ปฐมกัปป์/ขุนบรม, 2546: 22)

ปากน้ำไผเอือกเย็นคือน้ำ
ปากมีศรีฮ้างเอื้องวิลาศ

นักปราชญ์เจ้าย่อย่องว่าดี
ปากสะอาดคุณล้นบ่ขาม

(โลกนิติคำกาพย์, 2475: 95)

จากคำกล่าวข้างต้น กวีมีการใช้คำว่า บุตรราชธิดา, ปุนแต่ง, ย่อย่อง, เหลือล้น, สมสนิทร้อย, บรรบวรทุกสิ่ง, หนาวเย็น, จื่อจำ และ เเหิงนาน เป็นการนำคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกันเพื่อนำความหมายให้คำประพันธ์มีความเด่นชัดขึ้น นอกจากนี้ยังมีการนำคำซ้อนที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น หลิงชาย, ผุ่งพี่น้อง, ส่วยสีล้าง, สอนสั่ง, เค้าเอกโทน, เจ็บปวด, โทษบาปฮ้าย, ประเพณีครอง, ศรีฮ้างเอื้องวิลาศ, ปีตามาด, ลุงอาบ้าย่า และ จั่วควาย

4.1.2.3 การสรรคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การสรรคำ หมายถึง การเลือกสรรคำที่เหมาะสมกับบริบท ที่กวีต้องการสื่อสารให้ได้มากที่สุด เช่น

อันว่า ยามอยู่ห้อง
ให้เจ้าแบ่งกระบวนโฉม

ในที่เคหัง
สิ่งเชื้อชาวค้ำ

(อินทิญาณสอนโลก, 2553: 134)

อย่าได้วางเสียแก้ว
นิสम्मกรณัง เสโย

มุงคูลของเก่า ดินนั้น
พิจารณาบ่อยทำ

(อินทิญาณสอนโลก, 2553: 137)

พ่อบ่ขึ้นแห่งเปื่อง

บุฮานเจ้าสิปลุกแปง

แต่นั้น พ่อบ่ซำ

อาวาโทเขา

แลนโมนั้น

กับกายอะวาทะ

แต่งดองเขยแก้ว

มันกินดองกะกุ่มพิด

(อินทนิฎาณสอนโลก, 2553: 139)

มาอิดู พระจันทร์เด

ปานใด สิมี่วาเยศร์ยู่

เมโหมสังมัวมิด เดนอ

จันทร์สิแจ้งฮ่งแสง

(กาละนับมือส่วย, 2539: 26)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า กวีมีการใช้คำว่า *เคหัง*, *แปงกระบวนโนม*, *มุงคุล*, *นิลัมมกรณัง* *เสยโย*, *บุฮาน*, *อาวาโท*, *อะวาทะ*, *กะกุ่มพิด*, *เมโหม* และ *วาเยศร์* เป็นการนำคำที่มีรูปคำหรือคำศัพท์ที่เป็นไวยากรณ์ ของคำที่มีใช้อยู่ในภาษาไทยและภาษาอีสาน แต่เพื่อให้เข้ากับบริบทของบทประพันธ์ หรือการส่งเสียงสัมผัสพยัญชนะ จึงมีการเลือกให้คำที่เหมาะสมกับบริบทและเพื่อความไพเราะ

4.1.3 กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนอีสาน คือ การปรุงแต่งให้มีความลึกซึ้ง ชิงสารและอารมณ์ โดย อาศัยเครื่องมือสำคัญคือภาพพจน์และโวหาร โดยในลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำสอนอีสานปรากฏการปรุงแต่งความ ดังต่อไปนี้

4.1.3.1 การใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การใช้ภาพพจน์ โดย ธเนศ เวศร์ภาดา (2549) หมายถึง การเขียนอย่างแจ่มแจ้งจนมองเห็นภาพโดยใช้ความเปรียบเป็นหลัก ภาพพจน์ มีหลายประเภท ที่สำคัญ ๆ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ บุคคลวัต ปฏิพากย์พจน์ อธิพจน์ สัทพจน์ เป็นต้น ภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน มีรายละเอียดดังนี้

1) การใช้สัทพจน์ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

สัทพจน์ คือ ภาพพจน์ที่เลียนเสียงต่าง ๆ ของธรรมชาติ การใช้ภาพพจน์ดังกล่าว จะช่วยให้การสื่อสาร ผ่านงานเขียนเกิดความสมจริงมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง เช่น

เห็นว่ายาวเหยือกเหยือก

ลางเทื่อเป็นแนววง

เห็นว่าเบเบฮ้อง

ลางเทื่อเป็นชาติเชื้อ

อย่าฟ้าว่าปลาไหล

ลิตอดตายบ่มีฮู้

จัวเฮาอย่าฟ้าว่า

เลื่อนันลิตาคบค้อ

และ

เห็นว่าเหวกเหวกฮ้อง

ลางเทื่อ่งทำทาน

อย่าฟ้าว่าเสียงกบ

ตอดตายบ่มีมั่ว

เห็นว่าอื้ออึ้ง

กลางเทื่อเสียงเท่าห้อม

อย่าวางใจว่าจักจั่น

เขี้ยวเกี่ยวก็หากมีฯ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 20)

จากข้อความที่กล่าวมานั้น ก็มีการเลือกใช้คำต่าง ๆ ในการแทนเสียงของสัตว์ เช่น เบเบ อื้ออึ้ง เหวกเหวก เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามได้อย่างชัดเจนมากที่สุด

2) การใช้อุปลักษณ์ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

อุปลักษณ์ คือ การเปรียบเทียบหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยไม่ใช่คำเชื่อม แต่มักจะใช้ คำกริยา คือคำว่า เป็น คือ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คือดัง ครองราชา

เหนื่อห้วยอไว้

เพิ่นหาก มีบารมีเฮือง

เลื้อส้ง ขะยิบตาให้

เฮือนบมีผ้าแ่มไว้

ให้ค้อยเจียมโตไว้

เจียมหน่อโพธิสัตว์ ก็ดีตาย

หน่อโพธิญาณแท้

หมาในแสงเงาเทียว แท้น้อ

หมาลิเด็นท่องเทียว

(กาละนับมือส่วย, 2539: 28)

คือจ้งจวงจันท์คู้

บาดว่าเชื้อเลือกไม้

อันว่าบัณฑิตล้ำ

ก็หากหายากแท้

ของหอมหยาก

หาได้ชู้ยาม ฯ

ทะรงธรรมทัดเทียม

ในพื้นที่แผ่นดิน ฯ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 18)

เป็นดั่ง ทีกว้างวัง

บุญหากยังแบ่งกว้าง

ยุงหากแพ่งตัวแม้ง

แอ้งหากเขยชากฮ้าย

หลวงบมีขาด น้ำแหล้ว

หลายห้วยหลังโฮม

เฮี้ยวหนามบมีเขียน

คิงเส้าสาบคว

(อินทิญาณสอนโลก, 2549: 149)

อธิบาย แสงจันท์แสงแดด

อัศจรรย์ทุกขุสสองภาค

อุปมาดังคนในโลก

ละวิชาสูตรเขียนจำค่าน

บ่ฮ่อนแผดเกิดห่วมดอมกัน

มันแสนยากเกิดพ้อมบ่แปน

มีประโยชน์หาห้อมทางสุข

นอนอยู่บ้านอยู่วันคือกัน

(โลกนิติคำกาพย์ฯ, 2512: 37)

ให้เจ้าทำเพียนสว่าง
ให้เจ้าเพียนก่อไว้

คือแต่นแบ่งซ้อ
สะเหมอเผ็งต่อดาง

(ย่าสอนหลาน, 2529: 36-37)

จากคำกล่าวข้างต้น กวีมีการใช้คำว่า เป็น เป็นตั้ง คือ เสมอ (สะเหมอ) เพื่อใช้เชื่อมระหว่างสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตัวอย่างตาม ให้ชัดเจนมากที่สุด

3) การใช้อุปมาในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

อุปมา คือ การเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งมีความเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำเชื่อมเป็นคำที่มีความหมายว่า เหมือน เช่นคำว่า ดุจ ดัง ราว รวากับ เปรียบ ประดุจ เฉก ปาน ฯลฯ ดังตัวอย่างที่ปรากฏดังต่อไปนี้

ผู้ฉลาดเพิ่นแต่งแปลงมา	หาคำสอนใส่ใจเฮือนฮู้
ปู่หากได้แต่สืบต่อมา	เป็นสัจจารสหอมฮ่วมเฮ้า
หอมสิ่งดอกขัดเค้าก้านกองบัวทอง	หอมสิ่งดอกกางของฮังผาญอมป่า
หอมสิ่งคนป่าไม้ท่อนแก่นจันทร์แดง	เป็นของแพงเจ้าขุนนักปราชญ์
ผู้ฉลาดเหมือนน้ำเต็มไห	योไปมาប់ตบเพื่อด เต็มบ่เห็ดเหมือนน้ำขล

(ปู่สอนหลาน, 2524: 12)

ขอได้ปัญญา	เมตตาแผ่กว้าง
เหมือนสร้างสำเภา	เอาไปชี้ข้าม
น้ำใหญ่คงคา	เผตรายาวย่าน
ข้ามผ่านสมุทร	สุดขอบชมพู

(ปู่สอนหลานฯ, 2524: 1)

คั่นว่าโลกสิ้นสิ้น	เกินกว่าพอดี
ก็บ่มียืนยาว	แก่วัยชวังเมี้ยน
เหมือนดังดาพราหมณ์เฝ้า	ชุยชะโกแต่ปางก่อน
เฝ้าหากท้องแตกม้าง	ตายถ่มคอบกิน นั้นแล้วฯ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 19)

ให้ช่างบ่อน	เสมอตั้งปลาบึก
อย่าได้แปนคุยหลัง	ตั้งปลาชิวอ้าว
ให้ค่อยทำเพียรสร้าง	เสมอแต่นแบ่งซ้อ
ให้ก่อสืบไว้	เสมอเผ็งสืบฮวง

(อินทิญาณสอนโลก, 2549: 135)

คติยะ พระพรถ้วณสาม ดุงามใสและเอื้องฮุ้ง ปานดั่งแสงสุริยะฟุ้งขึ้นมา

(ฮิตสิบสองฯ, 2522: 29)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น กวีมีการใช้คำว่า เหมือน เสมอ ดัง ปาน เพื่อใช้เปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องการเปรียบเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพที่ชัดเจนและเหมือนกับสิ่งที่เปรียบมากที่สุด เช่น ให้อย่างทำเพียรสร้าง เสมอแดนแบ่งซ้อ กล่าวคือให้มีความเพียรพยายามเหมือน ต่อแดนที่สร้างรัง

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอคำสอนเพื่อมุ่งหวังให้ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาได้เข้าใจคำสอนอย่างถูกต้องมากที่สุด

4.1.3.2 การใช้โวหารในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

โวหาร โดย ธเนศ เวศร์ภาดา (2549) หมายถึง ชั้นเชิง หรือสำนวนแต่งหนังสือหรือพูด ถ้อยคำที่เล่นสำบัดสำนวน โวหารเป็นคำที่มีหลายความหมาย โดยทั่วไปมักจะใช้ในความหมายว่า สำนวนแต่งหนังสือ ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร โวหารยังใช้หมายถึงถ้อยคำหรือสำนวนที่มีได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมา คือกล่าวเปรียบ เทียบหรือกล่าวโดยอ้อม โวหารที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน มีรายละเอียดดังนี้

1) การใช้บรรยายโวหารในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การใช้บรรยายโวหาร ทำให้อ่านจับใจความได้ง่าย โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการตีความ หรือถอดความหมายใด ๆ หรือคำพูดที่อ้อมค้อม มุ่งสอนอย่างตรง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

อันว่าสินสมส่าง

เงินคำแก้วแก่น

คันแหม่มมีมากล้น

หลายแท้แ่งดี

ดีเมื่อฮู้ช่วงไซ้

จับจ่ายทำทาน

(ย่าสอนหลาน, 2529: 40)

ให้เจ้าลูกแต่เช้า

บุ๋นแต่งจิ้งห้น พ่อเนอ

ยามเมื่อบายของทาน

ส่วยสี่ประสงค์ล้า

กินทานนี้

ทำตนให้ประณีตยิ่ง

ผมเกศเกล้า

เคียนไว้อย่ามาย

(อินทิญาณสอนโลก, 2549: 134)

ให้อีบกากันเข้า

โฮงเขียนเขียนอ่าน หลานเอย

อย่าได้คิดซี้ค่าน

ความฮู้ให้หมั่นหา

(ย่าสอนหลาน, 2529: 12)

ตะวันหลอปกดตำพอแลง
พากันเต้ากินเข้าแลงเสีย

หาของแพงอาหารกับเข้า
อย่าช้าเวียไปหาการเหล้น

(ปู่สอนหลาน, 2524: 9)

อย่าลิพากันหมั่น
กลางเทื่อคาคลาดลัม

ดงหลวงเหวดาด
หลังเจ้าสิเกือกดินฯ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 12)

ดีเมื่อการงานมี
ดีเมื่อทำงานให้
บิให้เงินขาดซ่อน

จึงบายมาใช้
พอปะมานสมส่วน
ถงเป่เป่าแปน

(ย่าสอนหลาน, 2529: 40)

จากคำประพันธ์ที่ยกมาข้างต้น กรวีมีการใช้คำว่า *ควร จง ให้ ให้รู้จัก ให้* เป็นการแนะนำผู้อ่านอย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้รู้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ และมีการใช้คำว่า *อย่า เว้น บิให้* เป็นการเตือนว่าไม่ควรทำในสิ่งเหล่านี้ อย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้รู้ว่าสิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การใช้บรรยายโวหาร ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในอีสาน เป็นการนำเสนอคำสอนแบบให้ผู้อ่านหรือผู้ที่ศึกษาสามารถทราบถึงรายละเอียด วัตถุประสงค์ ในการแต่งเพื่อใช้สอนในเรื่องที่สามารถพูดอย่างเปิดเผยได้ และเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ ในบริบทที่สามารถพูด การสอนตรง ๆ ได้

2) การใช้พรรณนาโวหารในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การใช้พรรณนาโวหาร เป็นการแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ที่กวีต้องการเล่าให้เห็นถึงสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน เกิดจินตภาพตามตัวละคร เพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมมีอารมณ์แปรปรวน เปลี่ยนไปตามความนึกคิด และสภาพแวดล้อม หรือภาพที่ปรากฏในจินตนาการตามที่เคยประสบผ่านมา ภาพในจิตหรือจินตภาพนี้เป็นที่เห็นด้วยใจคิดด้วยความรู้สึก ภาพในจิตไม่ได้หมายถึง ภาพที่เกิดจากประสบการณ์ด้านการเห็นเท่านั้น ยังหมายถึงประสบการณ์จากการสัมผัสอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ประสบการณ์จากการได้ยิน ได้ลิ้มรส ได้กลิ่น ก็ถือเป็นจินตภาพหรือภาพในจิต

สุริโยชน์

สีเมฆฟ้า

เลาะเลียบตั๋ย

ดูเขาคด

ใบทองต้อง

แสงทองแจ้งส่อง

แดงล้อมเหลียมเขาฯ

ดินตาดแถวภู

เมฆฮวายอำไม้

แสงทองซ้อยขึ้น

ฝูงหมู่ดวงดอกไม้

เลาะเลียบบ้าน

มีหมู่รูกาสูง

ทั้งหมู่สาขาไม้

เอื้องเอือก้าน

ฟังเสียงเรไร้อง

เสียงสนั่นก้อง

ฝูงหมู่สักกุนาฝ้าย

กินหมากไม้

ฟังยินเสียงทมทก้อง

วู้วบินสอดแล้ว

บานห้อมหื่นหอมฯ

ยายย่าอัยยิกา

มากมูลมวลพร้อม

ผลผลาดวงดอก

เป็นถันถัถันฯ

แมงอิจักจัน

ระงมบ้านย่ายายฯ

บินบนเบ็ดใส่

แลงเข้าชื่นชมฯ

ภูมรินเผิงภู

ชมกลั้วกลืนละออง เจ้าเอ๋ยฯ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 10)

ฟังเยอนักปราชญ์เจ้าน้อยหนุ่มพรศรี จงมีใจอกใจเพียร กระทำดีอยู่คี่ค้อยคี่
ค้อย ขวนขวายหามาสดดอกไม้ใหญ่น้อยให้พอพิน อุบลบานไชกาบ กับทั้งของพาบ
พร้อมอย่างละพิน ดอกผักตบไชช่องกาบ บัวหลวงพาบพร้อมมพอกัน ประทีปน้ำมัน
นำมาบ่ขาด ธงกระดาษและธงชัย ประดับไปทุกแห่ง ข้าวพินก้อนแบ่งพอพิน วางเป็น
กันสพาส อย่าประมาทละเพียรเสีย ทั้งผิวเมียและลูกเต้า พร้อมใจกันเข้าภาวนา ถือมาลา
ดวงดอกไม้กักราบไหววันทา มือหุดาจดจ่อ ตั้งใจต่อกองบุญ ให้เป็นคุณและประโยชน์
จากโทษและเวรกรรม

(ฮิตสอบสองฯ, 2522: 19)

ลูกของพ่อตั้งดวงตา ออกจากท้องมารดาได้เกิดแล้ว ได้ลูกแก้วแม่น
ผู้ชายฝูงต่ายายก็ชมชื่น ยอเยยยื่นเจ้าออกมา ญาติก็มาเอาผ้าห่อ ผู้เป็นพ่ออีกเหลือหลาย
ตากับยายเอาอาบน้ำ ทุกคำเข้าให้กินนม แม่นอนนมพ่อนอนกอด หอมแก้มพอด ยาม
ไปมา อีกตั้งตาลูกแก่นให้

(มรดกอีสาน, 2539: 418)

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีมีการเลือกใช้การพรรณนาถึงรายละเอียดท่าทางต่าง ๆ
ซึ่งแสดงออกถึงการเคลื่อนไหวทางร่างกาย และการเคลื่อนไหวของธรรมชาติ สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ
ตัวละครเหล่านั้น เพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพการเคลื่อนไหวที่สมจริงและเกิดประสบการณ์ร่วมกับตัวละคร
เช่น สุริโยขึ้น แสงทองแจ้งส่อง สีเมฆฟ้า แดงล้อมเหลี่ยมเขาฯ เลาะเลียบบ้าย ดินตาดแก้วภูเขาคด

เมฆฮวายฮำไม้ ใบตองต้อง แสงทองซ้อยขึ้น... เป็นการพรรณนาถึงบรรยากาศในช่วงเช้ามีก้อนเมฆบนท้องฟ้า แสงอาทิตย์ส่องผ่านทิวเขา พืชพันธุ์ไม้ใบหญ้ากระทบแสง เป็นต้น

3) การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อมในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อมเป็นการนำเสนอที่ผู้อ่านต้องมีการตีความจากสัญลักษณ์หรือความเปรียบ นัยสำคัญที่ผู้เขียนต้องการสื่อสาร เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเกิดจินตภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขอได้ปัญญา
เหมือนสร้างสำเภา
น้ำใหญ่คงคา
ข้ามผ่านสมุทร

เมตตาแผ่กว้าง
เอาไปชี้ข้าม
เกทรายาวย่าน
สุดขอบชมพู

(ปุสอนหลาน, 2524: 1)

เพิ่นเคียดแล้วอย่าได้กล่าวใหญ่
คิดบ่ลองให้หมั้นเพียรถาม

ไฟลามลุกอย่าเอาฝอยมาอ้อย
ความมัวหมองอย่าถามผู้เคียด

(ปุสอนหลาน, 2524: 3)

ไถ่น้อยให้
หมาน้อยให้
หมากน้ำเต้าหน่วยแหว่ง
หินอยู่ได้น้ำ
มณีเสร้างเสียแสง
หินแฮ่ เกิดเป็นหน่วยแก้ว
บัวชี้แบ่บานเกิด
บัวทอง เกิดหัวสวน
ฝนตกโธ้งไหลลงโฮม
ที่เล็ก มาเล่นตื้นไปหง

กินมนำกา
กินมนำเสื่อโคร่ง
ลิจมลง ทางลุ่ม
สิฟูขึ้นดังสโน
สลับเพศ
พิลาเข็ม ค่าแพง
กลางหนอง
บ้านเก่าเฮา บ่อนเคยยัง
โคกโทโล้
แต่บ่อนเงิน

(กาละนับมือส่วย, 2539: 131)

ผู้ฉลาดเพิ่นแต่งแปลงมา
ปู่หากได้แต่สืบต่อมา
หอมสิ่งดอกขี้ค้ำก้านกองบัวทอง
หอมสิ่งคนป่าไม้ท่อนแก่นจันทร์แดง
ผู้ฉลาดเหมือนน้ำเต็มไห

หาคำสอนใส่ใจเอือนผู้
เป็นสัจจารสหอมฮ่อมเข้า
หอมสิ่งดอกกางของฮังผาญอมป่า
เป็นของแพงเจ้าขุนนักปราชญ์
योไปมาប់ตักบ่เพื่อต เต็มบ่เห็ดเหมือนน้ำขล

(ปุสอนหลาน, 2524: 12)

จากข้อความที่กล่าวมานั้น มีการนำคำต่าง ๆ มาใช้ทำให้ผู้อ่านตีความจากสัญลักษณ์หรือความเปรียบ เหมือนกันเป็นธรรมดาของงานเขียนทั่วโลก ที่ล้วนมีการใช้การนำเสนอเนื้อหาผ่านกระบวนการเปรียบสิ่งต่าง ๆ รอบตัวหรือมีลักษณะร่วมกับสิ่งที่ต้องการสื่อเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้เข้าใจในสิ่งที่ผู้เขียนอยากจะสื่อสารให้ได้มากที่สุด ซึ่งการตีความของการสื่อสารขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางภาษาว่าสามารถเข้าใจนัยสำคัญของคำได้มากน้อยเพียงใด เช่น *ไถ่น้อยให้ กินนม น้ากา หนาน้อยให้ กินนม น้าเสื่อโคร่ง หนาน้ำเต้าหน่วยแห่ง ลิจมลง ทางลุ่ม หินอยู่ใต้น้ำ ลิฟูขึ้นดัง สโนมณีเสร้าเสียแสง สลับเพศ* หมายถึง ประชาหวังที่จะพึงพาผู้มีอำนาจ ส่วนผู้มีอำนาจก็หวังกอบโกยผลประโยชน์กับประชาชน คนดีจะไม่ถูกเป็นที่ยอมรับ คนชั่วจะถูกยกย่องขึ้นปกครองบ้านเมือง เป็นต้น

4) การใช้โวหารการอ้างถึงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน

การใช้โวหารการอ้างถึง เป็นการกล่าวถึงเรื่องอื่น เช่น กล่าว ถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่น ๆ การอ้างถึงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน เพื่อที่จะขยายงานเขียนนั้นให้ชัดเจนขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลาย หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนัก หรือให้น่าประทับใจยิ่งขึ้น การใช้โวหารประเภทนี้ ผู้เขียนมักจะคาดว่าผู้อ่านมีพื้นความรู้ร่วมกับ ผู้เขียนเป็นอย่างดี โดยมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

คนใด ใจโลภเลี้ยว	อ้างว้างโตดี
คือดัง ควายทรพี	บ่เบิ่งคุณไลบ้าง
ก็จักจิบหายเลี้ยง	ปาบั้งเวียนคอบ
แม่นจัก ได้ดีท่ฟ้า	พะลันให้จุ่มจม

(พญาคำทองสอนไพร่, 2513: 11)

ตั้งแต่คั่นคากน้อย	ยังใครบพระยาแถน
ยังได้ครองนครขวาง	นั่งป่องเป็นเจ้า
อันว่าศิลป์ชัยท้าว	ตกไกลแสนยาก
ยังได้กลับตัวขึ้น	เป็นเจ้านั่งเมือง ฯ
ตั้งแต่เงาะฮูปฮ้าย	ยังได้นั่งเป็นพระยา
ยังได้เป็นราชา	ซำลือทั้งค้าย
ไผลหึงเห็นฮู้	ซาตาแต่ซาตก่อน
หลานเอยไผลคอนฮ้อนต้อน	มาให้ส่องเห็น ฯ

(ย่าสอนหลาน, 2529: 24)

คั่นว่าโลกสิ้นลัน	เกินกว่าพอดี
ก็บ่มียืนยาว	แก่วัยชิวังเมี้ยน

เหมือนดังตาพราหมณ์เฒ่า
เฒ่าหากท้องแตกม้าง

ชุษะโกแต่ปางก่อน
ตายถึ้มคอบกิน นั้นแล้ว

(ย่าสอนหลาน, 2529: 19)

เหมือนดัง อ้ายกำพริ้ว
มันบ่ขึ้นจอมเมือง
อาสาเอาจิ้งน้ำ
นำมาถวายแก่เจ้า
โดยอาชญ์เจ้า
บาปบุญเจ้า
ลั้งให้อ้ายกำพริ้ว

ปางก่อท้าวระมาน
อาจหาญปลั้วย่าน
นมหวานเสื่อโครัง ปางนั้น
จอมสร้อยพระยอดเมือง
เสวยได้ตั้งใจ
จอมเมืองชมชื่น นั้นแล้ว
คอยสร้างนั่งเมือง

(พญาคำกองฯ, 2513: 10)

จากตัวอย่างข้อความดังกล่าว ก็มีการหยิบยกรรณกรรมที่เป็นที่รู้จัก มาร่วมกับการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปรียบเทียบและเหมือนภาพตามได้อย่างชัดเจน หากพูดถึงเรื่องการออกตัณญ์ต่อบุพการี หากจะทำให้ผู้อ่าน หรือผู้ที่ศึกษาเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ย่อมมีการยกรรณกรรมเอกอย่างตัวละคร *ทรรพี* มาประกอบ และเช่นเดียวกัน หากพูดถึงผู้ที่อาภัพด้านรูปร่างหน้าตาแต่มีบุญวาสนานั้น ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่า การยกตัวอย่าง *เจ้าเงาะ* กับ *พญาคันคาก* ก็เป็นตัวละครในวรรณกรรมที่ตรงตามคำสอนที่ต้องการสื่อ ทำให้การยกตัวอย่างหรืออ้างอิงถึงวรรณกรรมเรื่องอื่น ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจแก่ผู้อ่านได้ดีที่สุด

4.2 ลักษณะเด่นของกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

จากการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏลักษณะเด่นของกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย พบกลวิธีด้านการปรุงแต่งเสียง การปรุงแต่งคำและการปรุงแต่งความ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ ที่เป็นหัวใจของการสร้างและการประเมินค่ากวีนิพนธ์ไทยวิธีสร้างความงามทางเสียงที่นิยมมาก คือ การเล่นเสียงสัมผัสใน มีทั้ง สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ดังนี้

4.2.1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ เป็นการใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกัน หรือ คล้ายคลึงกันมาอยู่ในวรรคเดียวกัน ดังตัวอย่าง เช่น

ก้านบัวบอกกลีตื้น	ชลธาร
มารยาทล่อสันดาน	ชาติเชื้อ
โศดฉลาดเพราะคำขาน	ควรทราบ
หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรื้อ	บอกร้ายแสดงดิน

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.1, 2564: 36)

อ่อนหวานมานมิตรล้น	เหลือหลาย
หยาบบ่มี่เกลอกราย	เกลื่อนไกล
จุดดวงศศิฉาย	ดาวดาษ ประดับนา
สุริยส่องดาราไร	เพื่อร้อนแรงแสง

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.1, 2564: 38)

ลักวาทวนอันมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนมั่นพจมานที่หวานหอม
กลืนประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม้ลือลามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ดังดูดดื่มบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ใดไพร่ไม่ประกอบขอบอารมณ์	ใครพึงลมเมินหน้าระอาเอย

(วรรณคดีลำนํ้า ป.2, 2564: 32)

จากตัวอย่างที่กล่าวมานั้น กวีมีการใช้คำว่า บัว-บอก, ล่อ-สันดาน, ชาติ-เชื้อ, โศด-ฉลาด, คำ-ขาน, หย่อม-หญ้า, เหี่ยว-แห้ง, มาน-มิตร, ล้น-เหลือ-หลาย, เกลอ-กราย-เกลื่อน-ไกล, จุด-ดวง, ดาว-ดาษ, รา-ไร, ร้อน-แรง, วา-หวาน, มี-หมื่น, เข็ด-ขม, พวง-พะยอม, น้อม-โน้ม, โลม-ลม, ลือ-ลาม, หยาม-หยาบ, ปลาบ-ปลื้ม, ดัง-ดูด-ดื่ม และ ไม่-เหมือน-มั่น-มาน โดยกวีมีการนำคำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกันมาเรียงต่อกันในวรรคเดียวกันเพื่อให้เกิดความไพเราะของบทประพันธ์

4.2.1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การเล่นเสียงสัมผัสสระ เป็นการใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกัน หรือคำที่มีเสียงสระและ ตัวสะกดเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันมาอยู่ในวรรคเดียวกัน ดังตัวอย่าง เช่น

อันเลื้อฝ้าย่าให้เฝียวหรือฉูดฉาด	ทรงประหลาดล่อตาหาเหมาะสม
มีคับหลวมสวมใส่สมัยนิยม	ทั้งเฝ้าผมพองามต้องตามวัย
อย่าเขียนตาทาปากให้มองเปราะ	แลเลอะเทอะทาแต่แค่ดูได้
ถึงไม่ทาก็ใช้ว่าจะเป็นไร	ถ้าสดใสก็คงสวยล้ำรวยทรง

แต่งให้งามตามระเบียบดูเรียบร้อย
สวมสร้อยคอข้อแขนแหวนหลายวง

ให้หยดย้อยเยื้องหย่างเป็นนางหงส์
สักวันคงเขาจักลักชิงเอา

(วิวิธภาษา ม.1, 2564: 55)

อันข้าไทได้ฟังเขาจึงรัก
เขาหน่ายหนีมิได้อยู่คู่ชีวา

แม่นถอยคักดีลีนอำนาจวาสนา
แต่วิชาช่วยกายจนวายปราณ

(วิวิธภาษา ม.1, 2564: 101)

ปักเอ๋ยปักชิน
ถึงเวลาหากินก็บินจร
ความเคยคุ้นสกุณาอุตสาหะ
เพราะพากเพียรชอบที่มีกำลัง

นกขมิ้นเรื่อเรื่องเหลือทองอ่อน
ครั้นสายัณห์ผันร้อนมานอนรัง
ไม่เลยละพุ่มไม้ที่ใจหวัง
เป็นที่ตั้งตนรอดตลอดเอย

(วรรณคดีลำนํ้า ป.2, 2564: 8)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า กวีมีการใช้คำว่า ผัว-อย่า, ตา-หา, หลวม-สวม, ใส่-สมัย, งาม-ตาม, ตา-หา, แต่-แค่, ไม่ทา-ใช้ว่า, สวย-ลำรวย, งาม-ตาม, ระเบียบ-เรียบร้อย, หย่าง-นาง, คอ-ข้อ, แขน-แหวน, จัก-ลัก, ไท-ได้, อำนาจ-วาสนา, อยู่-คู่, กาย-วาย, เรื่อง-เหลือ, เวลา-หา, กิน-บิน, สายัณห์-ผัน, ร้อน-นอน, ไม้-ใจ, ที่-มี และ รอด-ตลอด โดยกวีมีการใช้คำที่มีเสียงสระ หรือเสียงสระและพยัญชนะเดียวกัน ภายในวรรคเดียวกัน เพื่อให้เกิดความไพเราะมากยิ่งขึ้น

4.2.2 กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นกลวิธีทางวิธีวรรณศิลป์ ที่เกี่ยวข้องต้องใส่ใจปรุงแต่งถ้อยคำด้วยความประณีตพิถีพิถัน ถ้อยคำในภาษาวรรณคดีย่อมจะต้องผ่านกระบวนการคิดกลั่นกรองเลือกเฟ้นและสร้างสรรค์มาเป็นพิเศษยิ่งกว่าภาษาสามัญที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน การปรุงแต่งคำมีวิธีการหลากหลาย ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีรายละเอียดดังนี้

4.2.2.1 การใช้คำซ้ำในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การใช้คำซ้ำ เป็นการนำคำที่มีรูปและเสียงเดียวกัน มาวางเรียงต่อกัน หรือมาวางในตำแหน่งต่าง ๆ ในบทเดียวกัน มากกว่า 1 ตำแหน่ง เพื่อให้เกิดความไพเราะแก่คำประพันธ์ และเน้นย้ำคำที่ต้องการสื่อสารให้น้ำหนักมากยิ่งขึ้น เช่น

เย็น เย็น เย็นลมร่มเย็น
เย็น เย็น เย็นเสียงไพเราะ
เย็น เย็น เย็นคำเธอหวานาง

เย็นน้ำเยือกเย็นนี้กระไร
ร้องเพลงเพราะเพราะแจ่มใส
ช่างอ่อนหวานจับใจ

(วรรณคดีลำนํ้า ป.2, 2564: 40-41)

ข้างย่างเหยาะ

เดินเลาะริมรั้ว

ข้างป่าหนึ่งตัว

ส่ายหัวไปมา

ข้างย่างเหยาะ

เดินเลาะริมรั้ว

ข้างป่าสองตัว

แกว่งหางไปมา

ข้างย่างเหยาะ

เดินเลาะริมรั้ว

ข้างป่าสามตัว

ส่ายวงไปมา

ข้างย่างเหยาะ

เดินเลาะริมรั้ว

ข้างป่าสี่ตัว

แกว่งขาไปมา

ข้างย่างเหยาะ

เดินเลาะริมรั้ว

ข้างป่าห้าตัว

ย่ำเท้าไปมา

(ภาษาพาที ป.1, 2564: 20)

คุณแม่นานหนักเพิง

พสุธา

คุณบิดรดุจอา-

กาศกว้าง

คุณพี่ฟ้างศิขรา

เมรุมาศ

คุณพระอาจารย์อ้าง

อาจสู้อาคร

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.1, 2564: 38)

พระคุณแม่ก่อร่างสร้างชีวิต

พระคุณแม่เอื้ออุทิศทุกสิ่งสรรพ

พระคุณแม่ถนอมเลี้ยงเพียงชีวัน

พระคุณแม่เอกอนันต์เลิศภพไตร

พระคุณแม่สอนเรียนรู้ครูของลูก

พระคุณแม่ฝังปลูกบ่มนิสัย

พระคุณแม่กล่อมเกลี้ยงทั้งกายใจ

พระคุณแม่สละได้แก่แก้วตา

พระคุณแม่ยอมอดเพื่อลูกอิม

พระคุณแม่ดลลูกอิมแม่हररा

พระคุณแม่ร่วมทุกข์สุขทุกเวลา

พระคุณแม่รักลูกยาเกินกว่าใคร

พระคุณแม่ยิ่งตะวันจันทร์กระจ่าง

พระคุณแม่ยิ่งฟ้ากว้างทิพย์ธารใส

พระคุณแม่ซาบซึ้งทั่วเนื้อหัวใจ

พระคุณแม่ยิ่งใหญ่ลูกบูชา

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 42)

เมื่อสุกงอมหอมหวานจึงควรหล่น

อยู่กับต้นอย่าให้พรางไปจากที่

อย่าชิงสุกก่อนท้มไม่งามดี

เมื่อบุญมีคงจะมาอย่าปรารมภ์

อย่าคิดเลยคู่เขยคงหาได้

อุตส่าห์ทำลำไ้เก็บประสม

อย่าเกียจคร้านการสตรีนินย

จะอุดมสินทรัพย์ไม่อัจน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 92)

จากตัวอย่างที่กล่าวมา กวีมีการใช้คำว่า *เย็น ช่าง* เป็นการเล่นเสียงเพื่อให้เกิดจังหวะและความไพเราะขึ้นส่วน *คุณ พระคุณ และ อย่า* เป็นการเน้นย้ำคำเหล่านี้ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ที่ศึกษาทราบวัตถุประสงค์ของผู้แต่งที่ต้องการสื่อสารให้ผู้เรียนทราบ

4.2.2.2 การใช้คำซ้อนในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การซ้ำคำซ้อน เป็นการนำคำที่มีความหมายเหมือนกัน ใกล้เคียงกัน หรือตรงกันข้าม มาเรียงต่อกันเพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตามที่กวีต่อการสื่อสาร เช่น

ดังนี้จึงชี้ว่า	มีปัญญาอย่างเพียบเพ็ญ
มีดพร้าภาหิให้	มีดคมได้มียากเย็น

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 92)

เหตุการณ์บ้านเมือง	มีเรื่องสับสน
สาเหตุจากคน	ต่างจิตต่างใจ
หากใจไร้ธรรม	นำเหตุเภทภัย
เรื่องเล็กเป็นใหญ่	ไม่มีสุขสันต์
ภัยในข้าชอก	ภัยนอกข้าเต็ม
ข้าศึกอีกheim	รบราฆ่าฟัน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 109)

จะนุ่งห่มดูพอสมคักดีสงวน	ให้สมควรรับพักรตรตามคักดี
จะผัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรีย์	ดูฉวีผิวเนื้ออย่าเหลือเกิน
แม้ลูกดีก็จะมีคักดีสง่า	ญาติวงศ์พงศ์พงศ์ผ่องใส
ถึงเพื่อนบ้านฐานถิ่นที่ใกล้ไกล	ก็มีใจสรรเสริญเจริญพร

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 91-92)

กล่าวโดยสรุปแล้ว กวีมีการใช้คำว่า *ญาติวงศ์พงศ์พงศ์*, *ต่างจิตต่างใจ*, *เหลือเกิน* และ *เพียบเพ็ญ* จากคำข้างต้น เป็นการใช้คำซ้อนจากคำที่มีความหมายเหมือนกัน นอกจากนี้ยังมีการใช้คำซ้อนจากคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น *มีดพร้า*, *สุขสันต์*, *บ้านเมือง*, *เภทภัย*, *รบราฆ่าฟัน*, *นุ่งห่ม*, *ผัดทาแต่ง*, *ผิวเนื้อ*, *ผ่องใส* และ *บ้านฐานถิ่นที่* อีกทั้งยังมีการใช้คำซ้อนที่มีความหมายตรงกันข้าม เช่น *ใกล้ไกล* และ *เล็กใหญ่* เป็นต้น

4.2.2.3 การสรรคำในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การสรรคำ หมายถึง การเลือกสรรคำที่เหมาะสมกับบริบท ที่กวีต้องการสื่อสารให้ได้มากที่สุด เช่น

พฤษภาสกร	อิกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่สง	สำคัญหมายในกายมี

นรชาติวางวาย

สถิตทั่วแต่ชั่วดี

มลายล้นทั้งอินทรี

ประดับไว้ในโลกา

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 151)

รูปแรงดูร่างร้าย

ภายนอกเพียงพิงซัง

เสพลัทธิมรณัง

ดังจิตสาธุชนกล้า

รุ่งรัง

ชั่วช้า

นฤโทษ

กลืนสร้างทางผล

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 81)

ด้วยชนกชนนีนั้นมีคุณ

อัมมอุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร

ถ้าเราดีมีจิตคิดอุปถัมภ์

จะปรากฏยศยิ่งสิ่งทั้งปวง

เทพไทในท้องลืบทกชั้น

ว่าสตรีนี้เป็นยอดยุพาพาล

ได้การุญเลี้ยงรักษามาจนใหญ่

หมายจะได้พึ่งพาธิดาดวง

กุศลล้ำเลิศเท่าภูเขาหลวง

กว่าจะล่วงลุถึงซึ่งพิมาน

จะชวนกันสรรเสริญเจริญसार

ได้เลี้ยงท่านชนกชนนี

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2564: 93)

จากข้อความข้างต้น กวีมีการใช้คำว่า พฤษภาทศมาส, ฤกษ์, โทพนธ์, เสน่, นรชาติ, วางวาย, อินทรี, เสพ, มรณัง, นฤโทษ, สาธุชน, ชนกชนนี, การุญ, อุทร, ธิดา, อุปถัมภ์, พิมาน, ยุพาพาล และ ชนกชนนี เป็นการนำคำที่มีรูปคำ หรือคำศัพท์ที่เป็นโวจน์ ของคำที่มีใช้ในภาษาไทย แต่มีการปรับและเลือกสรรเพื่อให้เข้ากับบริบทของบทประพันธ์ หรือการส่งเสียงสัมผัสระหว่างวรรค

4.2.3 กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นกลวิธีทางวิธีวรรณศิลป์ที่มีความลึกซึ้งซึ้งสารและอารมณ์ โดยอาศัยเครื่องมือสำคัญคือภาพพจน์และโวหาร รวมทั้งการลำดับเนื้อความ การปรุงแต่งความที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีรายละเอียดดังนี้

4.2.3.1 การใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การใช้ภาพพจน์ โดย ธเนศ เวิร์ธพาดา (2549) กล่าวว่า หมายถึง การเขียนอย่างแจ่มแจ้งจนมองเห็นภาพโดยใช้ความเปรียบเป็นหลัก ภาพพจน์ มีหลายประเภท ที่สำคัญ ๆ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ บุคคลวัต ปฏิพากย์พจน์ อธิพจน์ สัทพจน์ เป็นต้น ภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีรายละเอียดดังนี้

1) การใช้สัทพจน์ในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

สัทพจน์ คือ ภาพพจน์ที่เลียนเสียงต่าง ๆ ของธรรมชาติ การใช้ภาพพจน์ดังกล่าว จะช่วยให้การสื่อสาร ผ่านงานเขียนเกิดความสมจริงมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง เช่น

ยามเอ๋ยยามนี้	ปดพื้มีดมัวทั่วสถาน
อากาศเย็นเยือกหนาวคราววิกาล	สงดปานป่าใหญ่ไร้สำเนียง
มีก็แต่จิ้งหรีดกระกริดกริ่ง!	เรไรหรีง! ร้องขรมระงมเสียง
คอกควายว้าวระเภาะเปาะเปะ! เพียง	รู้ว่าเสียงเกราะแว่วแผ่วแผ่วเอ๋ย

(วรรณคดีวิจิตร ม.2, 2554: 125)

บัดเดียวดังหึ่งแห่งวังเวงแว่ว	สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะงัดหา
เห็นโยคีขี้รุ่งฟุ้งออกมา	ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 36)

โป๊กเป๊ก กรู้งกรู้ง กรู้งกรู้ง	น้ำแข็งอร่อยจริง ขอกินอีกหน่อย
ลูกช้างชอบกินน้ำแข็งกด	ราดน้ำแดงสีสด ขึ้นใจไม่น้อย
ขออีก ขออีก ช้างชอบ	เย็นเย็น กรอบกรอบ อร่อย อร่อย

(ภาษาพาที ป.2, 2564: 13)

นกบินมา	ทำหน้าที่เป็นนก
หัวมันผวก	ร้อง จีบ จีบ จีบ

(ภาษาพาที ป.1, 2564: 30)

กุก กุก ไก่ เลี้ยง ลูก จน ใหญ่	ไม่ มี นม ให้ลูก กิน
ลูก ร้อง เจี้ยบ เจี้ยบ	แม่ ก็ เรียก ไป คู้ย ดิน
ทำมาหากิน	ตาม ประสา ไก่ เอ๋ย

(วรรณคดีลำนํ้า ป.1, 2563: 13)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ที่ยกมานั้น กวีมีการเลือกใช้คำต่าง ๆ ในการแทนเสียงของวัตถุสิ่งของ เช่น เภาะเปาะเปะ หึ่งแห่ง โป๊กเป๊ก กรู้งกรู้ง กรู้งกรู้ง อีกทั้งยังมีการเลือกคำที่ใช้แทนเสียงของสัตว์ เช่น จีบ จีบ จีบ กุก กุก เจี้ยบ เจี้ยบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามได้อย่างชัดเจนมากที่สุด

2) การใช้อุปลักษณ์ในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

อุปลักษณ์ คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยไม่ใช้คำเชื่อม แต่มักจะใช้คำกริยา คือคำว่า เป็น คือ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เปรียบหนักชนกคุณ
ใหญ่พื้นพสุธรธา

ชนนี้คือภพ
ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.4, 2564: 14)

จงตั้งเอากายเจ้า
ความเพียรเป็นโยธา
นิ้วเป็นสายระยาง
ปากเป็นนายนางไป
สติเป็นทางเสื่อ
ถือไว้อย่าให้เอียง

เป็นสำเภาอันโสภ
แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ
สองเท้าต่างสมอใหญ่
อักษณาสัยเป็นเสปียง
ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง
ตัดแล่นเลียงข้ามคงคา

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 43)

จะเห็นได้ว่า กวีมีการใช้คำว่า **เป็น** คือ เพื่อใช้เชื่อมระหว่างสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพตัวอย่างตาม

3) การใช้อิพจน์ในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

อิพจน์ หรือ อติพจน์ คือ โวหารที่กล่าวเกินจริง เพื่อสร้างและเน้นความรู้สึกและอารมณ์ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกลึกซึ้ง ภาพพจน์ชนิดนี้นิยมใช้กันมากแม้ในภาษาพูด เพราะเป็นการกล่าวที่ทำให้เห็นภาพได้ง่ายและแสดงความรู้สึกได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นางวันทองร้องไห้จะขาด
แล้วเล่าความตามจริงทุกสิ่งไป

ไอ้ชาตินี้มีกรรมจะทำไฉน
เจ้ามิใช่ลูกเต้าเขาจึงซัง

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 62)

ตราบขุนศรีชั้น
รักบ่หายตราบหาย
สุริยจันทรขจาย
ไฟแล่นล้งสี้หล้า

ขาดสลาย แลแม่
หกฟ้า
จากโลก ไปฤ
ห่อนล้งอาลัย

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.4, 2564: 100)

จากตัวอย่างข้างต้น มีการใช้การกล่าวที่เกินจริงไปเพื่อแสดงให้เห็นในสิ่งที่กวีต้องการสื่อถึงความรู้สึกที่มีเป็นอย่างมาก จนเกินความเป็นจริงที่จะเป็นไปได้ เช่น ความรู้สึกรัก เศร้า อาลัยอาวรณ์ จนไปถึงความเสียใจ

4) การใช้ปฏิพากย์พจน์ในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

ปฏิพากย์ หรือ พรพากย์ คือการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกันมากล่าว อย่างกลมกลืนกันเพื่อเพิ่มความหมายหรือนัยที่ต้องการสื่อให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น ได้แก่

รักกันอยู่ขอบฟ้า	เขาเขียว
เสมออยู่หอแห่งเดียว	ร่วมห้อง
ซังกันบ่แลเหลียว	ตาต่อ กันนา
เหมือนขอบฟ้ามาบ้อง	ป่าไม้มาบัง

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.1, 2564: 38)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น มีการใช้คำที่มีความขัดแย้งกับความเป็นจริง เช่น ถ้ารักกันอยู่ไกลกันแต่เหมือนอยู่ใกล้กัน ถ้าเกลียดกันอยู่ใกล้กันแต่เหมือนไกลกัน การใช้คำดังกล่าว เป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่าน หรือผู้ศึกษา เกิดการตีความในลำดับต่อไป เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำสอนดังกล่าว

5) การใช้อุปมาในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

อุปมา คือ การเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งมีความเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำเชื่อมเป็นคำที่มีความหมายว่า เหมือน เช่น คำว่า ดุจ ดัง ราว รวากับ เปรียบ ประดุจ เฉก ปาน ฯลฯ ดังตัวอย่างที่ปรากฏดังต่อไปนี้

ว่าพลางทางชมคนานก	โผนผกจับไม่ถึงมี
เบญจวรรณจับวัลย์ซาลี	เหมือนวันพีไกลสามสุตมา
นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนพีแนบนวลสมรจินตะหรา
จากพราวจับจากจันรรจา	เหมือนจากนางสการะวาตี
แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง	เหมือนร้างห้องมาหยาวิศรี
นกแก้วจับแก้วพาที	เหมือนแก้วที่ทั้งสามสั่งความมา
ตระเวนไพรร้อนร้องตระเวนไพร	เหมือนแหวใดให้ไพราสเลน่า
เค้าโหมงจับโหมงอยู่เอกา	เหมือนที่นับโหมงมาเมื่อไกลนาง
คืบแคจับแคสั่นโคซเคียว	เหมือนเปล่าเปลี่ยวคืบใจในไพรกว้าง
ชมวิหคนกไม่ไปตามทาง	คะนึ่งนางพลางรับโยธี

(วรรณคดีวิจักษ์ ม.4, 2564: 53)

จากข้อความดังกล่าว กวีมีการใช้คำว่า เหมือน เพื่อใช้เปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่ง ที่กวีต้องการเปรียบเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพที่ชัดเจนและเหมือนกับสิ่งที่เปรียบมากที่สุด

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอคำสอนเพื่อมุ่งหวังให้ผู้อ่าน หรือผู้ศึกษาได้เข้าใจคำสอนอย่างถูกต้องมากที่สุด

4.2.3.2 การใช้โวหารในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

โวหาร โดย ธเนศ เวศร์ภาดา (2549) หมายถึง ชั้นเชิง หรือสำนวนแต่งหนังสือหรือพูด ถ้อยคำที่เล่นสำบัดสำนวน โวหารเป็นคำที่มีหลายความหมาย โดยทั่วไปมักจะใช้ในความหมายว่า สำนวนแต่งหนังสือ ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร โวหารยังใช้หมายถึงถ้อยคำหรือสำนวนที่มีได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมา คือกล่าวเปรียบ เทียบหรือกล่าวโดยอ้อม โวหารที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีรายละเอียดดังนี้

1) การใช้บรรยายโวหารในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การใช้บรรยายโวหาร ทำให้ผู้อ่านจับใจความได้ง่าย โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการตีความ หรือถอดความหมายใด ๆ หรือคำพูดที่อ้อมค้อม มุ่งสอนอย่างตรง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย

เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา

ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียนรู้

ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน

ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา

เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน

จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล

เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

(วรรณคดีล้านนา ป.3, 2564: 54)

ควรเราผู้เยาว์วัย

อบรมบ่มวิชา

จงใส่ใจการศึกษา

ปรงปรึษาให้เชี่ยวชาญ

(วรรณคดีล้านนา ป.5, 2563: 92)

มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท

จงมักน้อยกินน้อยค่อยบรรจง

อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์

อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน

(วรรณคดีล้านนา ป.6, 2563: 99)

เว้นวิจารณ์ว่างเว้น

เว้นที่ถามอันยัง

เว้นเล่าลิตตสัง-

เวณดังกล่าวว่าผู้

สดับฟัง

ไปรู้

เกตุว่า เว้นนา

ปราชญ์ได้ฤมี

(วรรณคดีล้านนา ป.5, 2563: 83)

จากตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้น กวีมีการใช้คำว่า ควร จง เป็นการแนะนำผู้อ่านอย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้รู้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ และมีการใช้คำว่า อย่า เป็นการเตือนว่าไม่ควรทำในสิ่งเหล่านี้ อย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้รู้ว่าสิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การใช้บรรยายโวหาร ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทยนั้น เป็นการนำเสนอคำสอนแบบให้ผู้อ่านหรือผู้ที่ศึกษาสามารถทราบถึง รายละเอียด วัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อใช้สอนในเรื่องที่สามารถพูดอย่างเปิดเผยได้ และเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ ในบริบทที่สามารถพูด การสอนตรง ๆ ได้

2) การใช้พรรณนาโวหารในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การใช้พรรณนาโวหาร เป็นการแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ที่กวีต้องการเล่าให้เห็นถึงสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน เกิดจินตภาพตามงั่วตัวละคร เพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมมีอารมณ์แปรปรวน เปลี่ยนไปตามความนึกคิด และสภาพแวดล้อม หรือภาพที่ปรากฏในจินตนาการตามที่เคยประสบผ่านมา ภาพในจิตหรือจินตภาพนี้เห็นด้วยใจคิดด้วยความรู้สึก ภาพในจิตไม่ได้หมายถึงภาพที่เกิดจากประสบการณ์ด้านการเห็นเท่านั้น ยังหมายถึงประสบการณ์จากการสัมผัสอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ประสบการณ์จากการได้ยิน ได้ลิ้มรส ได้กลิ่น ก็ถือเป็นจินตภาพหรือภาพในจิต

กุมารธาโถมเข้าโจมจับ

เข้าคาบคอกนอกษัตริย์จะกักกิน

ม้าสะบัดพลัดหลุดยังยุดหาง

ตลบเลี้ยวเร็วแรงแผลงคักดา

มังกรรับรบประจัญไม่ผันผิน

กุมารตื่นโดดขึ้นนั่งหลังอาชา

ตูกำลังกลางเกลียวคลื่นลั่นถลา

เสียงขลาเลื่อนลั่นสนั่นดัง

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 25)

ดูลิวลิวปลิวต่ายไปตามคลื่น

ยี่งมกล้าม้าโลดกระโดดลอย

ตูกว้างขวางกว้างไวกะโล่งลิว

ลั่นละเมาะเกาะใหญ่แต่ไกลตา

เหมือนเดินพื้นแผ่นดินดังวังหอยหอย

พระหน่ออ่อนนั่งชมยมนา

เห็นรื้อรื้อเรียรายทั้งซ้ายขวา

อุปมาเหมือนหนึ่งแหนแลลิลิบ

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 25)

บัดเดียดดังหลังแห่งวังเวงแว่ว

เห็นโยคีขีรุ้งฟุ้งออกมา

สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะเง้อหา

ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต

(วรรณคดีลำนํ้า ป.4, 2561: 36)

ขุนช้างเห็นเป็นทีที่ไม่มีเพื่อน

ให้ขี่หลังนั่งบ่าแล้วว่าพลาง

ทั้งนกยูงฝูงหงส์มันลงเกลื่อน

พูดให้เพลินเดินพลางกลางอรัญ

ไม่เห็นแม่แลหาน้ำตาดก

จนเห่อดกกระปรกกระปรอมขึ้นคร่อมไว้ หอบหายใจฮักฮักเข้าหักคอ

พลายงามด้นสิ้นเสียงสำเนียงร้อง

แกล้งซี่เฮื่อนชักพาลงมาลาง

ไปชมช้างกวางทรายมีหลายพรรณ

จับไก่เถื่อนมาเลี้ยงฟังเสียงขัน

แกล้งให้หมั่นดูแลฝูงนกกา

ขุนช้างชกชกคร่าไม่ปราศรัย

ยกแต่สองมือไหว้หายใจผ่อ

มันห้ามว่าอย่าร้องก็ต้องรอ

เรียกหม่อมพ่อเจ้าข่อยฆ่าเลย

(วรรณคดีลำนำ ป.6, 2563: 56-57)

สายรุ้งมีเจ็ดสี
แดง แสด เหลือง เขียวตาม
สายรุ้งทาบท้องฟ้า
บอกฟ้าแม่ลาไป

ดูให้ดีสีสวยงาม
น้ำเงิน คราม ม่วงเรียงไป
งามจับตาสดใส
ฝนตกใหม่จะกลับมา

(ภาษาพาที ป.2, 2564: 115)

ให้เจ้าครรภ์ปั้นปูนจะจวนคลอด ระทวยทอดลงกับแท่นที่แผ่นผา
จะแลเหลียวเปลี่ยวใจนัยนา ไม่เห็นหน้าผู้ใดที่ไหนเลย
ไอองค์พระอภัยก็ไปลับ ไม่เห็นกลับคืนมานิจจาเอ๋ย
จะคลอດบุตรสุดใจเมียไม่เคย ที่ไหนเลยจะตลอดรอดชีวา
นางครวญคร่ำรำไรให้ละห้อย น้ำตาย้อยพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
ให้กลุ่มกลัดอัดอันหวนวิญญาน ด้วยเป็นปลาแปลกนางอย่างมนุษย์

(วรรณคดีลำนำ ป.4, 2561: 24)

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีมีการเลือกใช้การพรรณนาถึงรายละเอียดท่าทางต่าง ๆ ซึ่งแสดงออกถึงการเคลื่อนไหวทางร่างกาย และการเคลื่อนไหวของธรรมชาติ สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวละครเหล่านั้น เพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพการเคลื่อนไหวที่สมจริงและเกิดประสบการณ์ร่วมกับตัวละคร เช่น ดูลือลือพลิตายไปตามคลื่น เหมือนเดินพื้นแผ่นดินลึงว้างหอยหอย ยิงลมกล้ำมัวโลดกระโดดลอย พระหน่อน้อยนั่งชมยมนา ดูกว้างขวางว้างว้างละโล่งลือ เห็นรื้อรื้อเรี่ยรายทั้งซ้ายขวากล่าวคือ เป็นการพรรณนาถึงฉากที่สุดสาครกับม้านิลมังกร ที่มีการบรรยายภาพของคลื่นลมต่าง ๆ ให้ผู้เรียน หรือผู้อ่านเห็นภาพตาม

3) การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อมในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อมเป็นการนำเสนอที่ผู้อ่านต้องมีการตีความจากสัญลักษณ์หรือความเปรียบ นัยสำคัญที่ผู้เขียนต้องการสื่อสาร เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเกิดจินตภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อ
กินกัดเนื้อเหล็กจน
บาปเกิดแต่ตนคน
บาปย่อมทำโทษซ้ำ
นกน้อยชนน้อยแต่

ในตน
กร่อนชา
เป็นบาป
ใส่ผู้บาปเอง
พอตัว

รังแต่จุมเฝ้าว

มักใหญ่ย่อมคนหวัว

ทำแต่พอตัวไซ้

ก้านบัวบอกกลีตั้น

มารยาทส่อสันดาน

โฉดฉลาดเพราะคำขาน

หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรื้อ

ปลาร้าพันห่อด้วย

ใบกั้เหม็นคาวปลา

คือคนหมู่ไปหา

ได้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง

รูปแรงแสดงร้าย

ภายนอกเพียงฟุ้งซัง

เสพลัทธิที่มรณัง

ดั่งจิตสารุชนกล้า

อยู่ได้

ไฟเพ็ด

อย่าให้คนหยัน

ชลธาร

ชาติเชื้อ

ควรทราบ

บอกร้ายแสดงดิน

(วรรณคดีวิจิตร ม.1, 2564: 35-36)

ใบคา

คละคลุ้ง

คบเพื่อน พาลนา

เฟื่องให้เสียพงศ์

รุงรัง

ชั่วช้า

นฤโทษ

กลั่นสร้างทางผล

(วรรณคดีลำนํ้า ป.5, 2563: 79-81)

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า กวีมีการนำคำต่าง ๆ มาใช้ทำให้ผู้อ่านตีความจากสัญลักษณ์หรือความเปรียบ เหมือนกันเป็นธรรมชาติของงานเขียนทั่วโลก ที่ล้วนมีการใช้การนำเสนอเนื้อหาผ่านกระบวนการเปรียบสิ่งต่าง ๆ รอบตัวหรือมีลักษณะร่วมกับสิ่งที่ต้องการสื่อเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้เข้าใจในสิ่งที่ผู้เขียนอยากจะสื่อสารให้ได้มากที่สุด ซึ่งการตีความของการสื่อสารขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางภาษาว่าสามารถเข้าใจนัยสำคัญของคำได้มากน้อยเพียงใด เช่น **ปลาร้าพันห่อด้วยใบคา ใบกั้เหม็นคาวปลา คละคลุ้ง** เป็นการสอนเรื่องการคบคน หากคบคนชั่วความชั่วนั้นก็จะติดตามตัวเรามาด้วย ถึงแม้ความผิวนั้นเราไม่ได้กระทำ

4) การใช้โวหารการอ้างถึงในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

การใช้โวหารการอ้างถึง เป็นการกล่าวถึงเรื่องอื่น เช่น กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่น ๆ การอ้างถึงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน เพื่อที่จะขยายงานเขียนนั้นให้ชัดเจนขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลาย หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนัก หรือให้น่าประทับใจยิ่งขึ้น การใช้โวหารประเภทนี้ ผู้เขียนมักจะคาดว่าผู้อ่านมีพื้นความรู้ร่วมกับ ผู้เขียนเป็นอย่างดี โดยมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

มะยมใหญ่ในบ้านกินหวานนัก
พอฉายได้อายชิกหิกเสียยับ

กูไปลักบ๋อยบ๋อยแกคอยจับ
ร้ายเหมือนกับผีเสื้อแก่เหลือตัว

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 71)

ฝ่ายขุนช้างหมางจิตให้คิดแค้น
เมื่อกระนั้นเหมือนกุศรัณดูไป

ลูกขุนแผนมันคงไม่สงสัย
ก็กลับไพร่เหมือนพ่ออำยทรพี

(วรรณคดีลำนํ้า ป.6, 2563: 55)

จากข้อความข้างต้น กวีมีการหยิบยกรวณกรรมที่เป็นที่รู้จัก มาร่วมกับการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปรียบเทียบและเหมือนภาพตามได้อย่างชัดเจน หากพูดถึงเรื่องการออกตัณญ์ต่อบุพการี หากจะทำให้ผู้อ่าน หรือผู้ที่ศึกษาเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ย่อมมีการยกรวณกรรมเอกอย่างตัวละคร ทรพี มาประกอบ ทำให้การยกตัวอย่างหรืออ้างอิงถึงวรรณกรรมเรื่องอื่น ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจแก่ผู้อ่านได้ดีที่สุด

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ได้แก่ 1. กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ 1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ 2. กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 2.1 การใช้คำซ้ำ 2.2 การใช้คำซ้อน 2.3 การสรรคำ 3. กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 3.1 การใช้ภาพพจน์ 1) การใช้สัทพจน์ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การใช้อุปมา 3.2 การใช้โวหาร 1) การใช้บรรยายโวหาร 2) การใช้พรรณนาโวหาร 3) การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อม และ 4) การใช้โวหารการอ้างถึง

ส่วนกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้แก่ 1. กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ 1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ 2. กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 2.1 การใช้คำซ้ำ 2.2 การใช้คำซ้อน 2.3 การสรรคำ 3. กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 3.1 การใช้ภาพพจน์ 1) การใช้สัทพจน์ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การใช้อุปมา 3.2 การใช้โวหาร 1) การใช้บรรยายโวหาร 2) การใช้พรรณนาโวหาร 3) การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อม และ 4) การใช้โวหารการอ้างถึง

4.3 การเปรียบเทียบกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทย

จากการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย พบการปรุงแต่งทางด้านเสียง คำ และความ โดยมีปริมาณที่พบมีจำนวนมากน้อยไม่เท่ากัน ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอน
ในหนังสือเรียนภาษาไทย

รายละเอียดกลวิธีทางวรรณศิลป์	กลวิธีทางวรรณศิลป์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม คำสอนอีสาน	กลวิธีทางวรรณศิลป์ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน ในหนังสือเรียนภาษาไทย
1. การปรุงแต่งด้านเสียง		
1.1 การเล่นเสียงพยัญชนะ	พบเป็นจำนวนมาก	พบเป็นจำนวนมาก
1.2 การเล่นเสียงสระ	พบน้อยมาก	พบเป็นจำนวนมาก
2. การปรุงแต่งด้านคำ		
2.1 การใช้คำซ้ำ	พบเป็นจำนวนมาก	พบเป็นจำนวนมาก
2.2 การใช้คำซ้อน	พบเป็นจำนวนมาก	พบเป็นจำนวนมาก
2.3 การสรุคำ	พบเป็นจำนวนมาก	พบเป็นจำนวนมาก
3. การปรุงแต่งด้านความ		
3.1 การใช้ภาพพจน์		
3.1.1 การใช้สัทพจน์	พบในระดับปานกลาง	พบในระดับปานกลาง
3.1.2 การใช้อุปลักษณ์	พบเป็นจำนวนมาก	พบเป็นจำนวนมาก
3.1.3 การใช้โวหาร	ไม่พบ	พบเป็นจำนวนมาก
3.1.4 การใช้ปฏิพจน์	ไม่พบ	พบเป็นจำนวนมาก
3.1.5 การใช้อุปมา	พบเป็นจำนวนมาก	พบเป็นจำนวนมาก
3.2 การใช้โวหาร		
3.2.1 การใช้บรรยายโวหาร	พบเป็นจำนวนมาก	พบเป็นจำนวนมาก
3.2.2 การใช้พรรณนาโวหาร	พบน้อยมาก	พบในระดับปานกลาง
3.2.3 การใช้โวหาร การกล่าวโดยอ้อม	พบเป็นจำนวนมาก	พบเป็นจำนวนมาก
3.2.4 การใช้โวหารการอ้างถึง	พบน้อยมาก	พบน้อยมาก

จากตารางข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีการใช้กลวิธีที่เหมือนและแตกต่างกันในบางประการ ดังนี้

กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ด้านการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน พบการใช้คำซ้อนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากลักษณะของวรรณกรรมคำสอนอีสาน นิยมแต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทโคลงสาร กาพย์ และร่าย ตามลำดับ โดยคำประพันธ์ประเภทโคลงสารจะไม่เคร่งครัดเรื่องการสัมผัสผัสสะระหว่างวรรคหรือบาท มีการบังคับเอก-โท (ยึดตามการออกเสียงแบบอีสาน เนื่องจากระดับเสียงวรรณยุกต์ของภาษาถิ่นอีสานต่างไปจากระดับเสียงวรรณยุกต์ของภาคกลาง ทำให้เกิดปัญหาการอ่านตามลักษณะการอ่านเขียนตามภาษาไทยมาตรฐาน) ดังนั้น จึงนิยมเล่นเสียงสัมผัสผัสสะที่พบเป็นจำนวนมาก หรือการเล่นเสียงสัมผัสสระซึ่งพบน้อยกว่า ส่วนด้านการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน พบมีการเล่นคำซ้อนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากสาเหตุเดียวกันจึงนิยมใช้กลวิธีการเล่นเสียงพยัญชนะและการใช้คำซ้อนเป็นจำนวนมากเพื่อความไพเราะของบทประพันธ์ และนำไปอ่าน สวดหรือขับร้องในลำดับต่อไป เช่น

บัดนี้ พ่อจ้กสอนนางน้อย	นั้นทาให้เจ้าจ้อ เอาเนอ
ให้เจ้าจำคำสอน	จ้อเอาเมื่อหน้า
พ่อหากจุดติแล้ว	ตายไปลดชั่ว
ศรีแจ่มเจ้า	เอาข้าวขอแหวน พ่อเนอ
	(อินทญาณสอนโลก, 2553: 131)
ให้เจ้าลูกแต่เช้า	บุบแต่งจิ้งห้น พ่อเนอ
ยามเมื่อบายของทาน	ส่วยสี่ประสงค์ล้าง
กินทานนี้	ทำตนให้ประณีตยิ่ง
ผมเกศเกล้า	เคียนไว้อย่ามาย
	(อินทญาณสอนโลก, 2553: 134)

นอกจากนี้ด้านการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ปรากฏการใช้ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์เป็นจำนวนมาก เนื่องจากวัฒนธรรมการสอนอีสานนิยมเปรียบเทียบสิ่งที่ยากต่อการเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวของผู้เรียน เพื่อจะได้เข้าใจวัตถุประสงค์ได้มากที่สุด ส่วนการใช้โวหาร พบการใช้บรรยายโวหาร และการใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อม เป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกัน เนื่องจากวรรณกรรมคำสอนอีสาน จะมีการสอนปรีชาธรรมให้ผู้อ่านหรือผู้ฟัง ได้ติดตามได้ เช่น

ไถ่น้อยให้	กินนมนำกา
หมาน้อยให้	กินนมนำเสื่อโคร่ง
หมากน้ำเต้าหน่วยแหว่ง	ลิจมลง ทางลุ่ม
หินอยู่ไต้หน้า	ลิจูขึ้นดังสโน
มณีเสรำเสี้ยแสง	สลับทศ
หินแฮ่ เกิดเป็นหน่วยแก้ว	พิลาเข็ม ค่าแพง
บัวชี้แบ่บานเกิด	กลางหนอง
บัวทอง เกิดหัวสวน	บ้านเก่าเฮา บ่อนเคยยั้ง
ฝนตกโส่งไหลลงโฮม	โคกโทโล่
ที่เล็ก มาเล่นตื้นไปหัง	แต่บ่อนเขิน

(กาละนับมือส่วย, 2539: 131)

จากข้อความข้างต้นที่สื่อให้เห็นถึง ประชาชนจะหวังพึ่งกับผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง ส่วนนักการเมืองก็หวังที่จะกอบโกยผลประโยชน์จากประชาชน เหมือนไก่ที่ถูกกกากิน และลูกสุนัขที่ถูกเสือกิน คนดีกลับผู้ด้อยค่าหันไปยกย่องคนชั่วขึ้นมาปกครองบ้านเมือง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนอีสาน นอกจากจะมีการสอนอย่างตรงไปตรงมาตามความนิยมอย่างชาวอีสานแล้ว ยังมีความล้าลึกทางด้านการใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อมให้การสั่งสอนผู้คนในสังคมอีกด้วย

กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ด้านการปรุงแต่งเสียง คำ และความในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีการปรากฏพบเป็นจำนวนมาก ในทุก ๆ ด้าน เนื่องจากวรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้มีการคัดเลือกจากวรรณกรรมเอกของไทยหลายเรื่อง เป็นวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี หรือวรรณคดีเรื่องสำคัญของไทย โดยนักวิชาการที่มีหน้าที่คัดเลือกบทประพันธ์สำหรับหนังสือเรียนภาษาไทยมักพิจารณางานเขียนที่มีลักษณะเด่นด้านวรรณศิลป์ เช่น การใช้เสียง คำ และความ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความเข้าใจด้านภาษาและการอ่านของนักเรียน การคัดเลือกนี้จะเน้นไปที่บทประพันธ์ที่สามารถสื่อความคิดและความรู้สึกอย่างลึกซึ้ง หรือที่มีเทคนิคการใช้ภาษาที่โดดเด่น เช่น การเล่นคำซ้ำ คำซ้อน การสอดแทรกความหมายเชิงเปรียบเทียบ เปรียบเทียบ หรือการเลือกใช้คำที่มีเสียงสัมผัสสอดคล้องกัน ทั้งเสียงสัมผัสสระและพยัญชนะ อีกทั้งกระบวนการคัดเลือกบทประพันธ์เหล่านี้มิได้เป็นเพียงเพื่อการอ่านสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์ และเข้าใจความหมายลึกซึ้งที่ซ่อนอยู่ในถ้อยคำ นักวิชาการจึงเลือกบทประพันธ์ที่สามารถสะท้อนคุณค่าทางวรรณศิลป์ที่หลากหลาย เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ ของการใช้ภาษาและสามารถพัฒนาทักษะด้านการวิเคราะห์ภาษาไทยได้อย่าง

เต็มที นอกจากนี้ การคัดเลือกยังคำนึงถึงบทประพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์และวัฒนธรรมไทย ทำให้ผู้เรียนสามารถรับรู้และเข้าใจความคิดความเชื่อที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้ง

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นกลวิธีที่กวีเลือกสรรวิธีการปรุงแต่งทางด้าน เสียง คำ และความ เพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้รับสารเกิดสุนทรียภาพ ความไพเราะ เกิดจินตภาพตามที่กวีต้องการสื่อสารและเข้ากับบริบททางสังคมให้ได้มากที่สุด



บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย และเพื่อศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร และนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาสามารถสรุปอภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผล

5.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย

ผู้วิจัยจึงได้จำแนกความสัมพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้ทั้งหมด 3 ประเภท ได้แก่ ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยในการสืบทอดความเชื่อทางศาสนา ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม และความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยในการสืบทอดความเชื่อทางศาสนา จากการศึกษาพบการสอดแทรกความเชื่อของ 3 ศาสนา ดังนี้

การสอนเรื่องพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน ที่ปรากฏรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) พระพุทธศาสดา ปรากฏในรูปแบบผู้เป็นที่เคารพสูงสุดของพระพุทธศาสนา ผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตา กรุณาโปรดสรรพสัตว์และเป็นตัวแทนของความศักดิ์สิทธิ์ 2) พระสงฆ์สาวก ผู้เป็นดั่งพุทธบุตร ผู้เป็นเนืองนิตย์ของโลกรเป็นที่พึ่งแก่คนยาก แต่ก็มีทั้งภิกษุผู้ประพฤติผิดในศีลธรรมจนก่อให้เกิดความวิบัติไป 3) หลักธรรมคำสอนและความเชื่อในพระพุทธศาสนา ปรากฏมีการนำเอาคำสอนที่เป็นชื่อพระธรรม หรือนำเอาวิธีการปฏิบัติให้ไปสู่จุดสูงสุดของพระพุทธศาสนานั้นคือพระนิพพาน 4) ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา ปรากฏเป็นพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านสถานะ เช่น การบวช การเผาศพ และมีงานบุญประเพณีที่ถูกจัดขึ้นตามเทศกาลต่าง ๆ ตามวาระ และ 5) ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ในพระพุทธศาสนา ปรากฏเป็นตัวแทนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่พักอาศัยของเหล่าพุทธสาวก และเป็นเครื่องมือที่จำเป็นต่อการครองตนของพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลมากต่อวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยเป็นอย่างมาก ทำให้กวีมีการสอดแทรกความเชื่อและความเป็นพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ไว้ในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

การสอนเรื่องศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยกับวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้นพบรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) พระผู้เป็นเจ้าและเทพ มีการนำพระนามของพระผู้เป็นเจ้ามาเป็นตัวแทนของความยิ่งใหญ่อย่างพระตรีมูรติ เทวีและเทพอื่น ๆ เช่น เทพนพเคราะห์ เทพประจำศาสตร์และศิลป์ในแขนงต่าง ๆ 2) นักพรต โยคีในศาสนาพราหมณ์ ปรากฏในรูปแบบของพระมหाराชครู อาจารย์ผู้สั่งสอนราชบุตร เป็นบุโรหิต ไหระคอยทำนาย พระชะตา ดวงชะตา ฤกษ์ยามยามดี เป็นผู้ประกอบพิธีเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพและเป็นตัวแทนของผู้บำเพ็ญเพียรภavana 3) หลักคำสอนและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ปรากฏการเชื่อในฤกษ์ยาม โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ดวงชะตา การบำเพ็ญเพียรเพื่อให้เข้าถึงโมกษะ 4) พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ ปรากฏการบูชาไฟการสวดพระเวท การสวดภavanaถึงพระผู้เป็นเจ้า การเข้าฌานถือศีลต่าง ๆ ตามลัทธิที่ตนนับถือ ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยเป็นอย่างมากมาอย่างยาวนาน ทำให้กวีมีการสอดแทรกความเชื่อและความเป็นศาสนาพราหมณ์ในด้านต่าง ๆ ไว้ในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

การสอนเรื่องศาสนาผี (ความเชื่อดั้งเดิม) ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้น พบรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการสอนเรื่องศาสนาผี ได้แก่ 1) ภูต ผี ปีศาจ ความเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติทั้งดีและร้าย ปรากฏ ความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อผี คือ การเป็นผีที่มีหน้าที่ ดูแล ปกป้อง ค้ำครอง รักษา เช่น เจ้าป่าเจ้าเขา มเหศักดิ์หลักเมือง ผีเสื้อน้ำ ผีเสื้อเมือง ผีบรรพบุรุษ เมื่อมีผู้ที่ประพฤติดนไม่ถูกต้องตามครรลอง ขนบธรรมเนียม ผีเหล่านี้ก็จะมากระทำให้เกิดความวิบัติภัยแก่บ้านเมือง หรือตัวผู้กระทำความผิด ในส่วนของผีร้ายเชื่อว่า เป็นผีที่ให้แต่โทษเพียงฝ่ายเดียว เช่น ผีห่า ผีปอบ ผีกระสือ และยังมีผีที่ถูกปลุกเสกขึ้นเพื่อไว้สำหรับใช้งาน เช่น ผีพราย กุมารทอง 2) มิ่ง-ขวัญ สิ่งมหัศจรรย์ของศาสนาผี ปรากฏเป็นความเชื่อที่ว่า มิ่ง คือ ร่างกาย สิ่งที่ต้องได้ หรืออุปสรรค เช่น ต้นไม้ ภูเขา ไร่นา บ้านเรือน หม้อข้าว เตาไฟ เป็นต้น ส่วนขวัญ เปรียบเสมือนดวงวิญญาณที่สถิตอยู่ตามร่างกายหรือสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องไม่ได้ เป็นนามธรรม โดยขวัญจะสิงอยู่ในมิ่ง จึงนิยมเรียกกันว่า “มิ่งขวัญ” เมื่อเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นหรือมีความผิดปกติ จึงเชื่อว่าขวัญได้หลุดออกจากมิ่ง ต้องทำการเรียกขวัญหรือเชิญขวัญให้กลับสู่มิ่ง ด้วยการบายศรีสู่ขวัญ ซ่อนขวัญ 3) ลางสังหรณ์ ความฝัน การทำนายทายทัก ปรากฏเป็นความเชื่อที่ตัวละครเกิดนิมิตฝัน หรือเกิดลางไม่ดีขึ้น โดยความเชื่อนี้เกิดจากการที่ผีดี หรือผีบรรพบุรุษมาดลบันดาลให้เกิดความฝันที่ไม่ดี หรือลางสังหรณ์ขึ้น เพื่อเป็นการเตือนเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้น และ

4) เครื่องรางของขลัง ปรากฏเป็นวัตถุที่มีอาคม ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ก็เกิดจากพื้นฐานความเชื่อเรื่องขวัญที่มาสืงสืตให้ผู้ที่พักพาวัตถุหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ทำให้เกิดขวัญกำลังใจขึ้น ไม่ให้เกิดเภทภัยสิ่งไม่ดีต่าง ๆ อีกหนึ่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย คือ ศาสนาผี (ความเชื่อดั้งเดิม) ที่มีอิทธิพลต่อประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เรามีการสวดแทรกความเชื่อและความเป็นศาสนาผีในด้านต่าง ๆ ไว้ในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียน ซึ่งการชี้ให้เห็นความรู้ต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น ศาสดา สาวก คัมภีร์ ศาสนพิธี ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ถือเป็นการสอน โดยเป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมและความเชื่อในศาสนา ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของศาสนา ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข อีกทั้งวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท มีบทบาทหน้าที่มากกว่าการเป็นสื่อการเรียนการสอนเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีหน้าที่ในการสั่งสอนผู้คน และส่งต่อความเชื่อต่าง ๆ ทางศาสนาที่มีมาในสังคมไทย ทั้งในรูปแบบของศาสนาพุทธ พราหมณ์และผี จึงนับได้ว่าวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยและวรรณกรรมคำสอนอีสานเปรียบเสมือนกระจกที่ส่องสะท้อนความหลากหลายทางศาสนาและความเชื่อของชาวไทยมาตั้งแต่อดีต โดยความเชื่อเหล่านั้นยังคงถูกถ่ายทอด ส่งต่อและหล่อหลอม ก่อร่างและผสมผสานศาสนา พุทธ-พราหมณ์-ผี ขึ้น จนเกิดเป็นศาสนาไทย ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ความคิดความเชื่อของศาสนาต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม ผู้วิจัยได้จัดแบ่งคำสอนออกเป็นทั้งหมด 2 ลักษณะ คือ

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติต่อตนเอง เป็นคำสอนที่มุ่งสั่งสอนเรื่องตนเองในด้านบุคลิกภาพและจริยธรรม เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ทำให้ตนเองนั้น มีภาพลักษณ์ที่ถูกต้องเหมาะสม รู้จักกาลเทศะ สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควรปฏิบัติต่อตนเอง ไม่ปรากฏด้านวาจา เพราะหากสังเกตลักษณะคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทยแล้วนั้น จะเป็นคำสอนด้านวาจาที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นด้วย เช่น การรักษาคำพูด พูดดี พูดให้ไพเราะ ล้วนเกี่ยวข้องกับผู้อื่นร่วมด้วย

คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น เป็นคำสอนที่มุ่งสั่งสอนเรื่องการปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่น รวมไปถึงการอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นอย่างไรจึงจะเป็นที่ยอมรับ ไม่ถูกติฉินนินทา การมีมารยาททางสังคม ช่วยเหลือผู้อื่นเหมือนดังคนในครอบครัว การระลึกถึงผู้มีพระคุณอยู่เสมอ ประกอบกับการมีความกตัญญูรู้คุณดูแลผู้ที่มีพระคุณ การมีวาจาไพเราะพูดจาอ่อนหวาน รักษาคำพูดและการเลือกคบคน ไม่มองคนแค่ภายนอก

จากการศึกษาความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทย พบว่าวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันในด้านคำสอนเป็นอย่างมาก เช่น คำสอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น แต่บริบทที่ใช้และการยกตัวอย่างประกอบที่มีความแตกต่างกันเนื่องจากวัฒนธรรมการสอน นอกจากจะมีเนื้อหาคำสอนที่สัมพันธ์สอดคล้องกันแล้ว ตำราหรือหนังสือบางเล่มของอีสาน ก็มีความคล้ายคลึงกันกับตัวอย่างบทประพันธ์ที่ยกมา เช่น โคลงโลกนิติ ที่ปรากฏในวรรณคดีลำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 บทที่ 6 วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 2 กับ โลกนิติคำกาพย์ อิศรญาณภาษิต ที่ปรากฏในวรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 บทที่ 4 กับ อินทญาณสอนโลก เป็นต้น

ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต จากการศึกษายพบการสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต โดยผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้

สภาพแวดล้อมบ้านเมืองและที่อยู่อาศัยในอดีต ที่นอกจากมุมมองของสภาพบ้านเมืองที่เป็นฉากพระบรมมหาราชวัง วัดวาอาราม ที่เป็นการพรรณนาถึงความงดงาม ยิ่งใหญ่ตามขนบวรรณกรรมโบราณแล้ว ยังปรากฏสภาพบ้านเมืองที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ที่ยังเป็นสังคมเมืองขนาดเล็ก เป็นสังคมที่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต

การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของผู้คนในอดีต เป็นการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการหากินเลี้ยงชีพตามระบบนิเวศธรรมชาติ เช่น การทำการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ หรือเมื่อได้ต้นทุนวัตถุดิบจากธรรมชาติมาแล้ว ก็จะทำวัตถุดิบเหล่านั้น มาแปรรูปเพื่อใช้สอยในครัวเรือนหาเหลือกินเหลือใช้ จึงจะเข้าสู่กระบวนการค้าขายในตลาดต่อไป

อาหารและยารักษาโรค นอกจากจะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงอาหารการกินแล้วยังสะท้อนด้านการดำรงชีวิตอีกด้วย กล่าวคือการกินอาหารที่สามารถหาได้ตามฤดูกาล ผัก ผลไม้ที่สามารถปลูกไว้กินเองได้ อีกทั้งมีการใช้พืชสมุนไพรต่าง ๆ หรือสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติมาใช้ในการรักษาโรคตามอาการเจ็บป่วยให้หายดีขึ้น

ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมในอดีต เป็นกรอบแนวคิดแนวทางการปฏิบัติตนในอดีต ที่สังคมได้ยอมรับร่วมกันในการยึดถือและนำมาปฏิบัติร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นด้าน การนับปี เดือน วันเวลา เพื่อให้ทราบว่าขณะนั้น อยู่ในช่วงเวลาจะปฏิบัติสิ่งใด จนเกิดเป็นประเพณี วัฒนธรรม หรือฮีต 12 อีกทั้งแนวทางการปฏิบัติตนตามหน้าที่ที่สังคมคาดหวังที่เรียกว่า ขนบธรรมเนียม หรือคอง 14 จึงเป็นสิ่งที่สังคมในอดีตให้ความสำคัญ หากไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกสังคมตำหนิติเตียนได้

การศึกษาความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต พบว่าวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีการสอดแทรกการสอนเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต ทั้งในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมืองในอดีต การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ อาหารการกิน ยารักษาโรค และขนบธรรมเนียมจารีต ประเพณี วัฒนธรรม เนื่องจากผู้อ่านหรือผู้ศึกษาจะได้มีความเข้าใจบริบทของคำสอนที่กวี หรือผู้เขียนว่าทำไมถึงต้องการสอนเช่นนั้น เช่น การสอนให้รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น เนื่องจากสภาพแวดล้อมของสังคมในอดีต ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ เป็นสังคมเกษตรกรรม อาหารยารักษาโรคก็จึงล้วนเป็นสิ่งที่หาเก็บได้ตามธรรมชาติ การทำเกษตรจึงมีการยึดโยงเข้ากับจารีต ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมในทุก ๆ ด้านการชี้ให้เห็นสภาพบ้านเมืองในอดีต ยาอาหาร และวิถีชีวิต ถือเป็นการสอนโดยเป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิถีชีวิต รวมทั้งนำความรู้เหล่านี้นำมาใช้เป็นบทเรียนสำหรับการปรับตัวในปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาความสัมพันธ์ของวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีจุดร่วมของความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยในการสืบทอดความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้เป็นหลักในการยึดเหนี่ยวให้มีความเชื่อ กำลังใจ ศรัทธาต่าง ๆ อันก่อให้เกิดแรงขับเคลื่อนทางศาสนาที่ตามมาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น การใช้ศาสนาในการตอบคำถามที่มนุษย์ไม่สามารถให้คำตอบได้ การอวยพร การสวดภาวนา เพื่อความสงบ สบายใจ อีกทั้งศาสนายังเป็นบ่อเกิดแห่งอุดมการณ์ต่าง ๆ และคำสอนอีกเป็นจำนวนมากจึงมีการสอดแทรกการสอนความเชื่อทางศาสนาไว้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทย
2. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม เนื่องจากการสอดแทรกคำสอนลงในวรรณกรรมหรือแบบเรียน เป็นการทำให้คำสอนค่อย ๆ ถูกซึมซับเข้าไปยังผู้เรียนผ่านเรื่องราว หรือบทเรียนต่าง ๆ อย่างแนบเนียนและด้วยถ้อยคำ สัมผัสที่คล้องจองและความไพเราะทำให้วรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยมีการสอดแทรกคำสอนไปในวรรณกรรมดังกล่าว เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมที่ดีหรือใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามที่สังคมคาดหวังไว้ และ
3. การเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต เป็นสิ่งที่วรรณกรรมทุกประเภทต้องมีการกล่าวถึง เนื่องจากการจะเล่าเรื่องใด หรือนำเข้าสู่เนื้อหาต้องมีการทำให้ผู้อ่าน ผู้เรียน หรือผู้ที่ศึกษาเกิดประสบการณ์ร่วม หรือทำความเข้าใจกับบริบทที่ผู้เขียนต้องการสื่อ หรือเล่าเรื่องนั้น ๆ และที่ทำให้ผู้เรียนได้ทราบประวัติความเป็นมา รายละเอียดในเรื่องที่กำลังศึกษาอยู่ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย จึงเป็นการศึกษาการสอดแทรกการสอนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ คำสอน อุดมการณ์และบริบททางสังคมที่มีร่วมกันของวรรณกรรมทั้ง

2 ประเภผ่านตัววรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยอย่างมีนัยสำคัญ

5.1.2 กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำหนังสือเรียนภาษาไทย ผู้วิจัยพบกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำหนังสือเรียนภาษาไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ได้แก่ 1. กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ 1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ 2. กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 2.1 การใช้คำซ้ำ 2.2 การใช้คำซ้อน 2.3 การสรรคำ 3. กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 3.1 การใช้ภาพพจน์ 1) การใช้สัทพจน์ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การใช้อุปมา 3.2 การใช้โวหาร 1) การใช้บรรยายโวหาร 2) การใช้พรรณนา 3) การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อม และ 4) การใช้โวหารการอ้างถึง

ส่วนกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้แก่ 1. กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ 1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ 2. กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 2.1 การใช้คำซ้ำ 2.2 การใช้คำซ้อน 2.3 การสรรคำ 3. กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 3.1 การใช้ภาพพจน์ 1) การใช้สัทพจน์ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การใช้โวหาร 4) การใช้ปฏิพากย์พจน์ 5) การใช้อุปมา 3.2 การใช้โวหาร 1) การใช้บรรยายโวหาร 2) การใช้พรรณนาโวหาร 3) การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อม และ 4) การใช้โวหารการอ้างถึง

กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ด้านการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน พบการใช้คำซ้อนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากลักษณะของวรรณกรรมคำสอนอีสาน นิยมแต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทโคลงสาร กาพย์ และร่าย ตามลำดับ โดยคำประพันธ์ประเภทโคลงสารจะไม่เคร่งครัดเรื่องการส่งสัมผัสระหว่างวรรคหรือบาท มีการบังคับเอก-โท (ยึดตามการออกเสียงแบบอีสาน เนื่องจากระดับเสียงวรรณยุกต์ของภาษาถิ่นอีสานต่างไปจากระดับเสียงวรรณยุกต์ของภาคกลาง ทำให้เกิดปัญหาการอ่านตามลักษณะการอ่านเขียนตามภาษาไทยมาตรฐาน) ดังนั้น จึงนิยมเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ ที่พบเป็นจำนวนมาก หรือการเล่นเสียงสัมผัสสระ ซึ่งพบน้อยกว่า ส่วนด้านการปรุงคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน พบมีการเล่นคำซ้อนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากสาเหตุเดียวกันจึงนิยมใช้กลวิธีการเล่นเสียงพยัญชนะและการใช้คำซ้อนเป็นจำนวนมากเพื่อความไพเราะของบทประพันธ์ และนำไปอ่าน สวดหรือขับร้องในลำดับต่อไป นอกจากนี้ด้านการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ปรากฏการใช้ภาพพจน์ อุปมาและอุปลักษณ์เป็นจำนวนมาก เนื่องจากวัฒนธรรมการสอนอีสานนิยมเปรียบเทียบสิ่งที่ยากต่อการเข้าใจกับสิ่งต่าง

ๆ รอบตัวของผู้เรียน เพื่อจะได้เข้าใจวัตถุประสงค์ได้มากที่สุด ส่วนการใช้โวหาร พบการใช้บรรยายโวหาร และการใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อม เป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน เนื่องจากวรรณกรรมคำสอนอีสาน จะมีการซ่อนปริศนาธรรมให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้ตีความตาม

กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ด้านการปรุงแต่งเสียง คำ และความในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย มีการปรากฏพบเป็นจำนวนมาก อย่างรอบด้าน เนื่องจากวรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้มีการคัดเลือกจากวรรณกรรมเอกของไทยหลายเรื่อง หรือวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี หรือวรรณคดีเรื่องสำคัญของไทย โดยนักวิชาการที่มีหน้าที่คัดเลือกบทประพันธ์สำหรับหนังสือเรียนภาษาไทยมักพิจารณางานเขียนที่มีลักษณะเด่นด้านวรรณศิลป์ เช่น การใช้เสียง คำ และความ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความเข้าใจด้านภาษาและการอ่านของนักเรียน การคัดเลือกนี้จะเน้นไปที่บทประพันธ์ที่สามารถสื่อความคิดและความรู้สึกอย่างลึกซึ้ง หรือที่มีเทคนิคการใช้ภาษาที่โดดเด่น เช่น การเล่นคำซ้ำ คำซ้อน การสอดแทรกความหมายเชิงเปรียบเทียบ เปรียบเทียบ หรือการเลือกใช้คำที่มีเสียงสัมผัสสอดคล้องกัน ทั้งเสียงสัมผัสสระและพยัญชนะ อีกทั้งกระบวนการคัดเลือกบทประพันธ์เหล่านี้มิได้เป็นเพียงเพื่อการอ่านสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์ และเข้าใจความหมายลึกซึ้งที่ซ่อนอยู่ในถ้อยคำ นักวิชาการจึงเลือกบทประพันธ์ที่สามารถสะท้อนคุณค่าทางวรรณศิลป์ที่หลากหลาย เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ ของการใช้ภาษาและสามารถพัฒนาทักษะด้านการวิเคราะห์ภาษาไทยได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การคัดเลือกยังคำนึงถึงบทประพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์และวัฒนธรรมไทย ทำให้ผู้เรียนสามารถรับรู้และเข้าใจความคิดความเชื่อที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้ง

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน และวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เป็นกลวิธีที่กวีเลือกสรรวิธีการปรุงแต่งทางด้านเสียง คำ และความ เพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้รับสารเกิดสุนทรียภาพ ความไพเราะ เกิดจินตภาพตามที่กวีต้องการสื่อสารและเข้ากับบริบททางสังคมให้ได้มากที่สุด

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย: ความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย และเพื่อศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย โดยมีความสอดคล้องและพบแนวคิด องค์ความรู้ใหม่ดังนี้

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย โดย ธวัช ปุณโณทก (2560) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นการมองวรรณกรรมในฐานะตัวบทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับตัวบทอื่น ๆ โดยโครงเรื่องหรือเนื้อเรื่องของวรรณกรรมเหล่านั้นมีความเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่หรือมีเค้าโครงเรื่อง เนื้อหา แนวคิดเดียวกัน โดยที่กวีท้องถิ่น หรือนักปราชญ์ท้องถิ่นได้ประพันธ์ด้วย ฉันทลักษณ์ที่นิยมในภูมิภาคนั้น ๆ การศึกษาผู้วิจัยจึงสามารถจัดแบ่งประเภท ของความสัมพันธ์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนหนังสือเรียนภาษาไทย ได้ทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ ได้แก่ 1. ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยในการสืบทอดความเชื่อทางศาสนา 2. ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยสั่งสอนผู้คนในสังคม และ 3. ความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต ซึ่งเป็นสิ่งที่วรรณกรรมคำสอนทุกประเภทต้องมีการกล่าวถึง เนื่องจากการจะเล่าเรื่องใด หรือนำเข้าสู่เนื้อหาต้องมีการทำให้ผู้อ่าน ผู้เรียน หรือผู้ที่ศึกษาเกิดประสบการณ์ร่วม ทำความเข้าใจกับบริบทที่ผู้เขียนต้องการสื่อ หรือเล่าเรื่องนั้น ๆ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย จึงเป็นการศึกษาการสอดแทรกการสอนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ คำสอน อุดมการณ์และบริบททางสังคมที่มีร่วมกันของวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภทผ่านตัววรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยอย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ด้านการเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ช่วยปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมือง ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทย พบว่าวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท มีการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองของไทยที่มีมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน อันได้แก่ อุดมการณ์ราชาธิปไตย ที่มีมาในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันโดยองค์พระมหากษัตริย์จะเป็นเพียงพระประมุขแห่งรัฐ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางการเมืองและอยู่ภายใต้ กฎหมายสูงสุดแห่งราชอาณาจักรนั้นคือ รัฐธรรมนูญ อุดมการณ์ชาตินิยม เป็นอุดมการณ์ที่ได้รับความนิยมในช่วงปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เนื่องจากมีการปลุกกระแสรัฐชาติ ความเป็นชาติ ความเป็นปึกแผ่น และยังหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากอุดมการณ์ชาตินิยม เป็นอุดมการณ์ที่จะคงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ของคนและสิ่งต่าง ๆ ในชาติไว้ได้เป็นอย่างดีและมั่นคง อีกทั้งอุดมการณ์ประชาธิปไตย เป็นอุดมการณ์ที่มีบทบาทในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยปัจจุบันประเทศไทยมีการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ดังที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นจึงมีการสอดแทรกอุดมการณ์ทั้ง 3 อุดมการณ์ไว้ในแบบเรียน นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับวรรณกรรมคำสอนอีสาน ที่ปรากฏอุดมการณ์ชาตินิยมและราชาธิปไตย ไว้เป็นจำนวนมาก แต่อุดมการณ์ประชาธิปไตยไม่ปรากฏแบบตรงไปตรงมา เนื่องจากวรรณกรรมคำสอนอีสานส่วนใหญ่มีการแปลปริวรรตมาจากใบลาน ซึ่งคัมภีร์เก่าส่วนใหญ่ที่มีการจารไว้ จะอยู่ในช่วงก่อน

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้ไม่พบการสอดแทรกอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบตรงไปตรงมา แต่จะพบในลักษณะแนวทางการปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตยมากกว่าดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ยกมา เช่น การรับฟังผู้อื่น การรู้จักหน้าที่ของตน ไม่ว่าข้า ทาส บริวาร หรือแม้แต่เจ้านาย จึงจะก่อให้เกิดความสุข สงบ ความเจริญแก่ชาติบ้านเมืองอีกด้วย

การศึกษาศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย โดยสอดคล้องกับ ธเนศ เวิร์รภาดา (2549) ซึ่งได้จัดแบ่งกลวิธีทางวรรณศิลป์ ลำดับตามหน่วยภาษาจากเสียง คำ ไปถึงข้อความต่อไปนี้ 1. การปรุงแต่งเสียง 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสใน 1.2 การเล่นเสียงวรรณยุกต์ 1.3 การเล่นจังหวะเสียง 2. การปรุงแต่งคำ 2.1 การสรรคำ 2.2 การเล่นคำ 2.3 การซ้ำคำ 3. การปรุงแต่งความ 3.1 การใช้ภาพพจน์ 1) อุปมา 2) อุปลักษณ์ 3) บุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน 4) อติพจน์ 5) นามนัย 6) ปฏิพากย์ 3.2 การใช้สัญลักษณ์ 3.3 การใช้โวหาร 1) โวหารเปรียบเทียบ 1.1) โวหารอุปมาเทียบขนาน 1.2) โวหารอุปมานิทัศน์ 1.3) โวหารกล่าวตำหนิ 1.4) โวหารการอ้างเหตุผล 1.5) โวหารการอ้างถึง 2) โวหารกล่าวโดยอ้อม 2.1) โวหารการปะติดความ 2.2) โวหารกล่าวปฏิเสธ 2.3) โวหารคำถามเชิงวาทีศิลป์ 2.4) โวหารการอ้างเวลา 2.5) โวหารการอ้างประสบการณ์ในอดีต 2.6) โวหารการชี้แจงผลโดยอ้อม 2.7) โวหารแสดงความรักอันวิเศษ 4. การลำดับเนื้อความ 4.1 เรียงข้อความที่บรรจุสารสำคัญไว้ข้างท้ายบท 4.2 เรียงคำวลี หรือประโยคที่มีความสำคัญเท่า ๆ 4.3 เรียงประโยคให้เนื้อหาเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับ 4.4 เรียงประโยคให้มีเนื้อหาเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับ แต่เมื่อศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยพบการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ ดังต่อไปนี้ กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ได้แก่ 1. กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ 1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ 2. กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 2.1 การใช้คำซ้ำ 2.2 การใช้คำซ้อน 2.3 การสรรคำ 3. กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนอีสาน 3.1 การใช้ภาพพจน์ 1) การใช้สัทพจน์ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การใช้อุปมา 3.2 การใช้โวหาร 1) การใช้บรรยายโวหาร 2) การใช้พรรณนา 3) การใช้โวหารการกล่าวโดยอ้อม และ 4) การใช้โวหารการอ้างถึง ส่วนกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย ได้แก่ 1. กลวิธีการปรุงแต่งเสียงในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ 1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ 2. กลวิธีการปรุงแต่งคำในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 2.1 การใช้คำซ้ำ 2.2 การใช้คำซ้อน 2.3 การสรรคำ 3. กลวิธีการปรุงแต่งความในวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย 3.1 การใช้ภาพพจน์ 1) การใช้สัทพจน์ 2) การใช้อุปลักษณ์ 3) การใช้อติพจน์ 4) การใช้ปฏิพากย์พจน์ 5) การใช้อุปมา 3.2 การใช้โวหาร 1) การใช้บรรยายโวหาร 2) การใช้พรรณนา 3) การใช้โวหาร และ 4) การใช้โวหารการอ้างถึง

นอกจากนี้การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยกับกลวิธีทางวรรณศิลป์มีประโยชน์ในหลายมิติ ดังนี้ 1. ด้านการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ช่วยให้เห็นถึงคุณค่าและเอกลักษณ์ของวรรณกรรมคำสอนอีสาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนการเรียนรู้และการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อส่งต่อสู่คนรุ่นหลัง 2. การสร้างความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม การเปรียบเทียบเพื่อค้นหาความเหมือนและความแตกต่างระหว่างวรรณกรรมคำสอนของอีสานกับหนังสือเรียนภาษาไทย ช่วยส่งเสริมความเข้าใจถึงการถ่ายทอดแนวคิด ค่านิยม และบทเรียนชีวิตที่มีในแต่ละวัฒนธรรม 3. พัฒนาการเรียนการสอน เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทยให้สอดคล้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการออกแบบเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกใกล้ชิดและสนใจ 4. การศึกษาเชิงวรรณกรรม ช่วยให้เข้าใจรูปแบบการแต่งวรรณกรรม การใช้ภาษา และกลวิธีในการสื่อสารของแต่ละพื้นที่ สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านวรรณกรรมเปรียบเทียบ 5. ปลุกฝังคุณธรรมและจริยธรรม วรรณกรรมคำสอนทั้งสองประเภทล้วนมีเป้าหมายในการถ่ายทอดบทเรียนชีวิต ค่านิยม และศีลธรรม การเปรียบเทียบช่วยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงวิธีการสอนคุณธรรมที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบท 6. การสร้างความภาคภูมิใจในความหลากหลาย การศึกษาและเปรียบเทียบช่วยให้ผู้เรียนและผู้วิจัยมองเห็นความหลากหลายของวรรณกรรมคำสอนในประเทศไทย เป็นการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการศึกษาความสัมพันธ์นี้ ช่วยส่งเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกันก็เป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาและการอนุรักษ์มรดกวรรณกรรมของไทยในภาพรวม

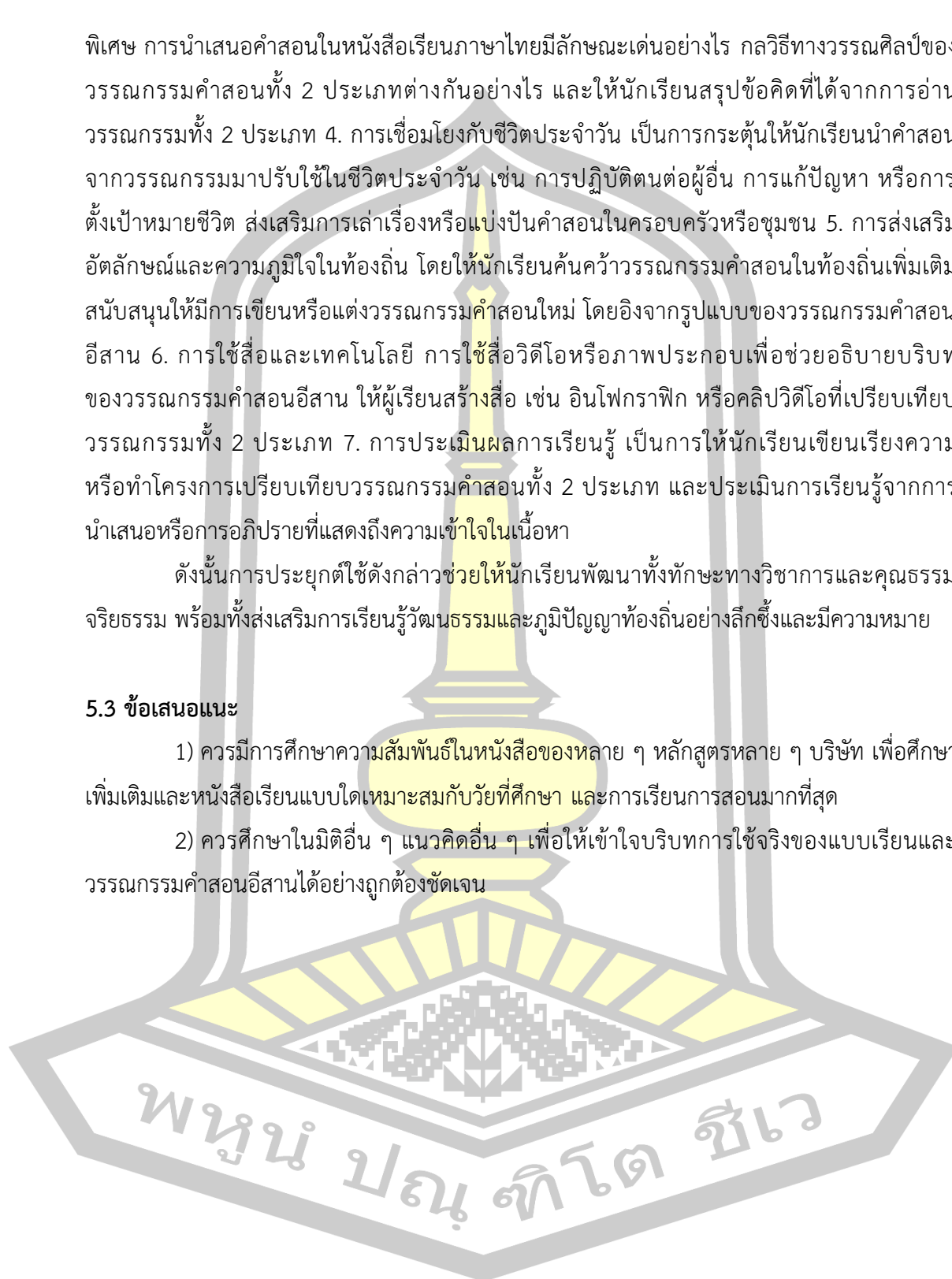
การประยุกต์ใช้การศึกษาความสัมพันธ์และกลวิธีทางวรรณศิลป์ ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทย เข้ากับการเรียนการสอนสามารถดำเนินการได้ในหลากหลายมิติ ดังนี้ 1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมเปรียบเทียบวรรณกรรม: ให้นักเรียนวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของวรรณกรรมคำสอนทั้งสองประเภท เช่น หัวข้อคำสอน วิธีการนำเสนอ กลวิธีทางวรรณศิลป์ หรือคุณธรรมที่ถ่ายทอด การอภิปรายกลุ่ม: เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรม ทั้ง 2 ประเภท บทบาทสมมติ: ให้นักเรียนเลือกเรื่องจากวรรณกรรมคำสอนอีสานและหนังสือเรียนภาษาไทย มานำเสนอในรูปแบบละครหรือเล่าเรื่อง 2. การบูรณาการในรายวิชาภาษาไทย เช่น ใช้เปรียบเทียบกลวิธีการใช้ภาษา เช่น คำศัพท์ สำนวน โครงสร้างประโยค หรือโครงเรื่อง วิชาสังคมศึกษา เช่น ศึกษาแนวคิดด้านศีลธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่สะท้อนในวรรณกรรม วิชาประวัติศาสตร์ เช่น ศึกษาภูมิหลังทางวัฒนธรรมของวรรณกรรมแต่ละประเภท 3. การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ ฝึกการตั้งคำถาม เช่น ทำไมคำสอนในวรรณกรรมอีสานจึงเน้นเรื่องใดเป็น

พิเศษ การนำเสนอคำสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยมีลักษณะเด่นอย่างไร กลวิธีทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภทต่างกันอย่างไร และให้นักเรียนสรุปข้อคิดที่ได้จากการอ่านวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท 4. การเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เป็นการกระตุ้นให้นักเรียนนำคำสอนจากวรรณกรรมมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การแก้ปัญหา หรือการตั้งเป้าหมายชีวิต ส่งเสริมการเล่าเรื่องหรือแบ่งปันคำสอนในครอบครัวหรือชุมชน 5. การส่งเสริมอัตลักษณ์และความภูมิใจในท้องถิ่น โดยให้นักเรียนค้นคว้าวรรณกรรมคำสอนในท้องถิ่นเพิ่มเติม สนับสนุนให้มีการเขียนหรือแต่งวรรณกรรมคำสอนใหม่ โดยอิงจากรูปแบบของวรรณกรรมคำสอนอีสาน 6. การใช้สื่อและเทคโนโลยี การใช้สื่อวิดีโอหรือภาพประกอบเพื่อช่วยอธิบายบริบทของวรรณกรรมคำสอนอีสาน ให้ผู้เรียนสร้างสื่อ เช่น อินโฟกราฟิก หรือคลิปวิดีโอที่เปรียบเทียบวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท 7. การประเมินผลการเรียนรู้ เป็นการให้นักเรียนเขียนเรียงความหรือทำโครงการเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนทั้ง 2 ประเภท และประเมินการเรียนรู้จากการนำเสนอหรือการอภิปรายที่แสดงถึงความเข้าใจในเนื้อหา

ดังนั้นการประยุกต์ใช้ดังกล่าวช่วยให้นักเรียนพัฒนาทั้งทักษะทางวิชาการและคุณธรรมจริยธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งและมีความหมาย

5.3 ข้อเสนอแนะ

- 1) ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ในหนังสือของหลาย ๆ หลักสูตรหลาย ๆ บริษัท เพื่อศึกษาเพิ่มเติมและหนังสือเรียนแบบใดเหมาะสมกับวัยที่ศึกษา และการเรียนการสอนมากที่สุด
- 2) ควรศึกษาในมิติอื่น ๆ แนวคิดอื่น ๆ เพื่อให้เข้าใจบริบทการใช้จริงของแบบเรียนและวรรณกรรมคำสอนอีสานได้อย่างถูกต้องชัดเจน



บรรณานุกรม



บรรณานุกรม

- กรกข อัญชลีณกุล. (2543). วิเคราะห์แบบเรียนประถมมาลา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กรมศิลปากร. (2514). โคลงโลกนิติ: คำนำ. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล:
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กิจการโรงพิมพ์
องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กฤตพร มานรัตนวงศ์. (2562). การเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของจีนเรื่อง Nù jiē, Niè xún, Nù lúnyǎn, Nùfàn jièlù กับวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทย. วารสารจีนวิทยา, 13(8), 148.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.
- _____. (2558). วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2561). วรรณคดีคำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2562). วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2563). ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2563). ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2563). ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2563). วรรณคดีคำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2563). วรรณคดีคำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2563). วรรณคดีคำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2563). วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2563). วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2564). ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2564). ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2564). ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.
- _____. (2564). วรรณคดีคำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). *วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์สกสค.

_____. (2564). *วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.

_____. (2564). *วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.

_____. (2564). *วรรณคดีวิจักข์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5*. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.

_____. (2564). *วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สกสค.

กาญจนา นาคสกุล และคณะ. (2521). *การใช้ภาษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

กิตติพงษ์ วงศ์ทิพย์. (2561). *การวิเคราะห์วิถีชีวิตประชาธิปไตยในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย
ชั้นประถมศึกษา*. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

กิตติราช พงษ์เฉลียว. (2562). กลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน. *วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 6(1), 355.

กุสุมา รักขมณี. (2525). *นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

_____. (2530). การวิจัยด้านวรรณกรรมไทย : จุดประกายให้สร้างสรรค์. *วรรณวิทัศน์*, 4(1),
138–158.

_____. (2556). *การวิจัยวรรณคดี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ขจันุช ดาโอภา และไพโรจน์ เต็มเตชาติพงศ์. (2563). การวิเคราะห์หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

คนปรกรณ์ จันทรสมบูรณ์. (2567). ระบายขอหลังสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี: การวิเคราะห์
องค์ประกอบทางวรรณกรรมและวรรณศิลป์. *วารสารนวัตกรรมสังคมและการเรียนรู้ตลอด
ชีวิต*, 18(1), 98-99.

คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2551). *ชีวประวัติของเสภาขุนช้างขุนแผน*. ในนิตยสาร
ศิลปวัฒนธรรม.

คีน เฮ ซิน. (2543). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและเกาหลี*.

ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จินตนา ไบกาซึ. (2534). *การจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

- จันจิรา จิตตะวิริยะพงษ์. (2550). *แบบเรียนภาษาไทยโบราณ: การศึกษาเชิง วิเคราะห์*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- จารีต เชาวน์ขุนทด. (2529). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมของหลวงธรรมาภิมณฑ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2528). *คติชาวบ้าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.
- _____. (2532). *ศึกษาอีสานจากวรรณกรรมคำสอน*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน์. (2522). *กระบวนการดำเนินงานศูนย์วัสดุตีพิมพ์และไม้ดีพิมพ์*. มหาสารคาม: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- เฉลิม มากนวล. (2517). *การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป*. กรุงเทพฯ: ศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- ชวน เพชรแก้ว. (2543). *สรุปคำบรรยาย “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรับเปลี่ยนมาจากท้องถิ่นอื่น”*. ใน: สุกัญญา สุจนายา. (บรรณาธิการ), *วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เชษฐรัฐ กองรัตน์. (2565). *การวิเคราะห์บทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทย “วิวิธภาษา” ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น*. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 9(1), 138-152.
- ณภัทร เชาวน์วม. (2565). *วรรณกรรมคำสอนเขมร ฉบับเกรกัล สู่ ฉบับเกรกัลใหม่*. *วารสารวิชาการวิจิตรวรรณสาร*, 6(1), 235-249.
- เดชา ชากักดี. (2542). *วิเคราะห์หลักจริยธรรมในวรรณคดีสุภาษิตพระร่วง*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2519). *วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทวี ศรีแก้ว. (2536). *คติในการครองเรือนจากวรรณกรรมอีสาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ทองคำ อ่อนมะณีสอน. (2538). *อินทนิยานสอนลูก*. คมเด็ดเผ็ดเค็ม. สำนักพิมพ์วันนะสิน.
- ธันต์ พิสัยสวัสดิ์. (2531). *การวิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่อง ขุนทิง*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธเนศ เวศร์ภาดา. (2549). *หอมโลกวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปาเจรา.
- ธวัช ปุณโณทก. (2522). *วรรณกรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- _____. (2527). *แนวทางการศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- ธวัช ปุณโณทก. (2537). *วรรณกรรมภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธานีรัตน์ จัตตะศรี. (2560). ลิลิตอโศก: การศึกษาเชิงประวัติและลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ ใน
ฐานวรรณคดีลิลิต. *วารสารอักษรศาสตร์*, 46(2), 45-46.
- นงลักษณ์ สิ้นสืผล. (2521). *วิเคราะห์เนื้อหาและประเมินผลแบบเรียนภาษาไทย สำหรับ
นักเรียนชาวเขา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย.
- นภลัย สุวรรณธาดา และสายใจ อินทร์พรหม. (2535). *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4 :
วรรณคดีไทย*. นนทบุรี: ฝ่ายการพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บัวพร มาลัยคำ. (2544). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและลาว*.
กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญธรรม ทองเรือง. (2536). *วรรณกรรมคำขวัญอีสาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญเหลือ เทพสุวรรณ. (2523). "ประสบการณ์จากการเขียนตำราและเอกสารทางวิชาการ".
การเขียนตำราและบทความทางวิชาการ. กรุงเทพฯ: สมาคมอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.
- ปัทมา ติ่มประเสริฐกุล และชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2551). เสียงและจังหวะ: กลวิธีทางวรรณศิลป์ใน
ยวนพ่ายโคลงฉันท์. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย*, 34(1), 99-117.
- _____. (2557). เชียงขึ้น: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ.
ในยวนพ่ายโคลงฉันท์. *วารสารสุทธิปริทัศน์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย*, 28(1), 269-286.
- ประมวล พิมพ์เสน. (2529). *ธรรมดาสอนโลก*. ขอนแก่น: ศูนย์การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ.
- _____. (2557). *พระยาสอนไพร่*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ปราณี เชียงทอง. (2526). *วรรณกรรมสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปรียาภัทร เพ็ชรจรูญ. (2564). *วิเคราะห์คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของพลเมืองเด็กที่
ปรากฏในบทร้อยกรอง จากหนังสือวันเด็กแห่งชาติ (พ.ศ. 2508 – 2562)*. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ปรีชา พิณทอง. (2529). *ย่าสอนหลาน*. โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.
- ปรีชา อุตระกุล. (2543). *จริยธรรมในวรรณคดีอีสาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรชัย ศรีสารคาม. (2536). *เรียงถ้อยร้อยผญา*. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทย
คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- _____. (2527). *ท้าวคำสอน*. มหาสารคาม: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครู
มหาสารคาม.

- พระครูปริยัติมงคล สิริมงคล (คำภีบาล). (2547). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนเกี่ยวกับคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลอิสานเรื่องธรรมดาสอนโลก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุเทพสารคุณ. (2546). *ปฐมกัปป์/ขุนบรม*. ขอนแก่น: สำนักวิชาการวิทยาเขตขอนแก่น.
- พระอุบาลีคุณูปมาจารย์. (2512). *โลกนิติ คำก่าพย์ภาษาลาว. ประวัติพระเทพวรคุณและผลงานของท่าน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2524). *ก่าพย์ปู้สอนหลานและหลานสอนปู้*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์.
- พระอริยานุวัตร (อารีย์) เขมจารีเถระ. (2513). *พญาคำกอง (สอนไพร่)*. ขอนแก่น: ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- พอพล สุกใส. (2550). “ราชสวัสดิ์” : คำสอนของวีรบุรุษบัณฑิตสำหรับข้าราชการที่สืบทอดอยู่ในวรรณกรรมคำสอนของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัชนี อัยราชวัช. (2521). *จริยศึกษาของสตรีไทยในสุภาชีตสอนหญิงคำกลอน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัชลินจ จินนุ่น. (2556). วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” : การสืบทอดและสร้างสรรค์ด้านเนื้อหาคำสอน. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 33(1), 25-50.
- _____. (2561). วรรณกรรมคำสอนภาคใต้สมัยโบราณ : สัมพันธ์บท ผู้คนและสังคมชาวใต้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 10(2), 67-109.
- พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวั่งเจริญ. (2527). *ภาษานครไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิฑูร มลิวัลย์. (2543). *สรุปบรรยาย “อิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอีสาน”*. ใน *สุกัญญา สุจฉายา. (บรรณาธิการ), วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พิสุจน์ ใจเที่ยง. (2530). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมลาวเรื่องช่องคอกัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พุทธรักษ์ ปราบนอก. (2556). *พุทธธรรมในวรรณกรรมคำสอนอีสาน*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภูมิจิต เรืองเดช. (2542). *วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์*. บุรีรัมย์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์.
- _____. (2550). *การวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนของไทย กัมพูชา และลาว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ยุพิน สุวรรณฤทธิ์. (2525). *ศึกษาวรรณกรรมลาว เรื่อง ไก่แก้ว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- รังรอง เจียมวิจักขณ์. (2561). การศึกษาหนังสือเรียนภาษาไทย ภาษาพาที : ความ สอดคล้องกับ
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 18(2),
26-54.
- รังสิมา โขสีตังกูร. (2539). *แนวคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราพีง ศิลารอง. (2530). *การศึกษาวรรณคดีคำสอนประเภทร้อยกรองช่วงก่อน ได้รับอิทธิพลจาก
วรรณกรรมตะวันตก ในเชิงจริยธรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2534). *วรรณคดีเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- _____. (2542). *วรรณกรรมคำสอนเรื่องฉันทะพาลีสอนน้อง*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2553). *สืบสานสร้างสรรค์วรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- _____. (2566). *อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 15).
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วรกมล สีหานาวี และ มณฑา ชุ่มสุคนธ์. (2563). การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยระดับ
ประถมศึกษาตอนปลาย. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 7(3), 134-147.
- วรเชษฐ์ ไทอิน และ พิรพงษ์ แสนสิง. (2563). หนังสือประโมทัย: การสื่อสารวรรณกรรมท้องถิ่นผ่าน
วรรณศิลป์ เงามแสง. *วารสารมหาจุฬานาครทรรค์*, 7(9), 71-72.
- วัชรพล วิบูลยศรีน. (2561). *วิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน. (2545). อนุภาคน้ำเต้าในตำนานน้ำท่วมโลกและตำนานกำเนิดมนุษย์.
วารสารภาษาและวรรณคดีไทย, 18, 62-77.
- วัชรภรณ์ กิตติยานุกิตติ. (2547). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอน เรื่อง วรรณโสธร
ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วีรกุล เจริญสุข. (2561). ความงามทางวรรณศิลป์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. *วารสารบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 12(3), 266.
- ศรีสุตา จริยากุล. (2526). *เอกสารการสอนวิชาภาษาไทย 4 วรรณคดีไทย (หน่วยที่ 8-15)*. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- ศานติ ภัคดีคำ. (2555). รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบประมุขสุภาชาติเขมร ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณกับฉบับกัมพูชา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศาริศา สุขคง. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสอนอีสานกับวรรณกรรมประเภทอื่น การปฏิสังสรรค์ของตัวบททางวรรณกรรมในบริบทท้องถิ่น. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยาศาสตร์, 6(12), 512-524.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2542). ตำนานการสร้างโลกของคนชนชาติไทย : ตัวอย่างการศึกษาวัฒนธรรมจากตำนาน. ใน ศิริพร ณ ถลาง และสุกัญญา ภัทรราชย์. (บรรณาธิการ), คติชนกับคนไทย-ไทยรวมบทความทางด้านคติชนวิทยาในบริบททางสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิรินทิพย์ สุชีรัตน์. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมนิทานภาคใต้กับวรรณกรรมสุนทรภู่และภาพสะท้อนของวัฒนธรรมท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริมา เจนจิตมั่น. (2529). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพันธ์ เลขะพันธุ์. (2518). วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สริยกานต์ ยี่เก็งเยี่ยม. (2553). รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สริยกานต์ ยี่เก็งเยี่ยม. (2564). กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพความเป็นอื่นในกวีนิพนธ์ของอังคาร จันทาทิพย์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 12(2), 225.
- สวิง บุญเจิม. (2539). กาละนับมอส์่วย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- _____. (2539). มรดกอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- สัทธา อริยะชุกกันต์. (2530). การวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนอีสานใต้. บุรีรัมย์: สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ วิทยาลัยครูบุรีรัมย์.
- สัทธา พินิจวาดล. (2515). ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- _____. (2534). วรรณคดีเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สาทิธ แทนบุญ. (2558). วรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สายวรุณ น้อยนิมิตร. (2542). อรรถกถาชาดก : การศึกษาในฐานะวรรณคดี คำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สายวรุณ น้อยนิมิตร. (2549). *นวัตศัณวรรษครุฑศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สาร สารพัฒนานันท์. (2522). *ฮัตถิลบสอง-คลองลิลลี่*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *แบบเรียนภาษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 15) กรุงเทพฯ: สกสศ. ลาตพรว.
- สำเนียง น้ำค้างงาม. (2540). *การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในหนังสือเรียนภาษาไทยชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1-4*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สิระ สมนาม. (2560). *มโนทัศน์หลักสูตรและแบบเรียนภาษาไทยระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ของเด็กข้ามชาติไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่*. วารสารวิชาการ มทร. สุวรรณภูมิ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2(1), 44-56.
- สิริพัฒน์ ชลศิริ. (2561). *แบบเรียนภาษาไทยเชิงวัฒนธรรม เรื่อง “น้ำ: วิถีคนวิถีไทย” สำหรับ. นักศึกษาชาวต่างชาติ*. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 12(1), 46-54.
- สุกัญญา ภัทรชัย. (2543). *สรุปบรรยาย “การปรับเปลี่ยนวรรณคดีท้องถิ่นที่รับมาจากถิ่นอื่น : ท้าวจันทะโครพและท้าวโศภนของอีสาน”*. ใน สุกัญญา สุจฉายา (บรรณาธิการ), *วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2565). *“ศาสนาผี” ขวัญในศาสนาผี ปณกับวิญญาณทางศาสนาพุทธ*. มติชนสุดสัปดาห์ (ฉบับวันที่ 28 ตุลาคม – 3 พฤศจิกายน).
- สุทิวรงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2543). *สรุปบรรยาย “อิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่น ภาคใต้”*. ใน สุกัญญา สุจฉายา. (บรรณาธิการ), *วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ*. สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทรี ดวงทิพย์. (2558). *วิเคราะห์วรรณศิลป์ในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของหนูเมเตอร์*. สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.), 21(2), 67.
- สุภาพร คงศิริรัตน์. (2531). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เรื่อง ศรีสวัสดิวัตร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสนีย์ วิลาวรรณ. (2511). *วรรณกรรมลานนาไทย*. กรุงเทพฯ: หอสมุดภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โสภา ขจรรัตน์. (2550). *นราภุโรธ : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- หุมนัน รัตตะนะวง. (2539). *คำโบราณ (สุภาษิต คำสอน คติทัมพะยาตงโดย ล้านวน)*. สถาบันคนควาวัฒนธรรมทำ.

- อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2545). ปฐมสมโพธิกถาฉบับล้านช้าง. *วารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 31(1), 54-82.
- อนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ และ ภาวิณี ห่องแสง. (2560). วิเคราะห์วรรณศิลป์ในบทเพลงกล่อมเด็กของคนภูไท ตำบลห่องแสง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 11(2), 25-26.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). *วัฒนธรรม ศาสนาชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรณณ อรุณวิภาส. (2553). *การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ วิชาภาษาไทย เรื่องหลักภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*.
- อาจารย์ จันทา (ใหม่). (2526). *นาวาปัญหา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน.
- อุตร จันทวัน. (2549). *อินทนิลสอนโลก. สุตยอตวรรณกรรมอีสาน วรรณกรรมโบราณที่สืบทอดสืบปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- อัศวินธ์ เรืองรอง. (2562). กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อสื่อแนวคิดความดีงาม และความเท่าเทียมของมนุษย์: นำมาขับขานวิจารณ์บทเพลง. *วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ*, 3(2), 1-2.
- อัมพร แก้วสุวรรณ. (2531). *วิเคราะห์แบบเรียนภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและวิธีการสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอมอร ชิตตะโสภณ. (2533). *ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมล้านนากับวรรณกรรมประจำชาติ*. บริษัท จิมมี่ พรินท์ซ็อง จำกัด.
- ฮาร์ลด์ ฮุนตีส. (2543). *สรุปบรรยาย “อิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนาต่อวรรณคดีล้านนา”*. ในสุกัญญา สุจฉายา (บรรณาธิการ), *วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Good, Carter Vitor. (1973). *Dictionary of Education*. (p. 605). McGraw - Hill Book Company.
- Shores, Louis. (1960). *Instructional Materials and Introduction of Teachers*. The Ronald Press Company.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	ว่าที่ร้อยตรีชนพล สกลสุนทรเทพา สุดายงค์
วันเกิด	วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2542
สถานที่เกิด	อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	หอพักพีพีเพลส เลขที่ 46/1 ซอยชยางกูร 12/1 ถนนชยางกูร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี รหัสไปรษณีย์ 34000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ติวเตอร์สอนพิเศษภาษาไทย
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สถาบันสอนพิเศษตั้งใจดี ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัด อุบลราชธานี 34000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2560 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนน้ำยืนวิทยา จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2564 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี พ.ศ. 2567 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปรณ จิตโต ชีเว